

אורות המלוכה

מלך ומלכות ישראל

במשנת

מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

בתוספת מאמרים

מפירות ישיבת ההסדר בית שאן

מהדורה שניה אלול תשפ"ה

אורות המלוכה

מלך ומלכות ישראל
במשנת מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
בתוספת מאמרים

יו"ר המערכת: סגן ראש הישיבה, הרב אהרן ברוכי
עורך: הרב שמואל קובוס
סייעו בליקוט מכתבי הרב, כותרות: הרב אלישע ינון, הרב אוריאל מיכאלי, ר' ישי טרופר
סייע בהגהה: ר' אלישע פויסט
סייעו בעריכה: הרב אורי ביטון, ר' דב הכהן, ר' נריה שחר
עיצוב: סטודיו טולידאנו

בהוצאת "פתחו של גן עדן"
ישיבת חיבורים בית שאן

© כל הזכויות על הליקוט שמורות למוציאים לאור,
ניתן לפרסם חלקים שלא לצורך מסחרי.

תגובות הארות והערות נשמח לקבל למייל: shmuelk13@gmail.com
להזמנת הספר: נריה 052-4623218

לעילוי נשמת

אימי מורתי פרידה
בת אברהם אשר זלץ ז"ל

אשת דוד דב ברוכי זצ"ל

נלב"ע י"א טבת תשפ"ה

ממך למדנו אופטימיות, הסתכלות חיובית על
החיים ודרך להתמודד ולצלוח משברים
ממך למדנו צניעות, להודות על היש ולהיות
שמחים בחלקנו
ממך למדנו נתינה, הן למשפחה הקרובה והן
לחברה כמורה וכיועצת
פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה
צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל
אוהבים וזוכרים תמיד
בנך נעם ובני ביתו

לזכרון עולם אחי היקרים

לעילוי נשמת

סרן נפתלי דודלס הי"ד

בן עדנה ואברהם צבי ז"ל

נחרג בלבנון על ידי בני עוולה

כ"ט סיון תשמ"ג

לעילוי נשמת

ברוך נחום דודלס ז"ל

בן עדנה ואברהם צבי ז"ל

נקטף מאיתנו לישיבה של מעלה בדמי ימיו

כ"ו תשרי תשפ"ג

לזכר נשמת

מורנו ורבינו

הרב חיים דרוקמן זצ"ל

גלב"ע ב' טבת תשפ"ג

תלמיד רבותינו הרב משה צבי נריה זצ"ל והרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, שאב מתורתם והשקה לעשרות אלפי תלמידים ולכלל ישראל כולו. בתורתו ובמעשיו העמיד דור איתנים לתורה הגואלת

לזכר נשמת

מורנו ורבינו

הגאון הרב מרדכי

בן הרב משה שלמה שטרנברג זצ"ל

גלב"ע י"א כסלו תשפ"ג

תלמיד נאמן לרבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, העמיד תלמידים הרבה לתורה הגואלת. מתוך אמונה טהורה וצפיית הישועה השלמה, אציל רוח, גדול וגיבור, איש חסד

להצלחת

מרדכי ורבקה בן חיים
ובני ביתם הי"ו

תוכן

דבר ראש הישיבה | 9

הקדמה | 9

הקדמה למהדורה השנייה | 9

אורות המלוכה

20	בפתח האורות .....
27	שער ראשון : מלכות ישראל האידיאלית .....
87	שער שני : מצוות המלוכה בישראל .....
129	שער שלישי : מלכי ישראל .....
167	שער רביעי : הציונות ומדינת ישראל .....
205	שער חמישי : לקראת מלכות שלימה .....

מאמרים

סמכות המלך והמדינה | 255

ראש הישיבה, הרב שלמה שושן

משיח בן יוסף | 287

הרב אהד אהרן ברוכי, סגן ראש הישיבה

דבר ראש הישיבה

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו".

זוכים אנו לשלש בקודש ולהוציא את הספר השלישי בסדרת ספרי המשכ"ן - אורות המלוכה.

ראשית נפתח בכבודה של אכסניה: הישיבה הגבוהה - הסדר - על תלמידיה היקרים, צוות הרמי"ם המסור וכל העושים במלאכת הקודש, שעמלו לאסוף כעמיר גורנה מכתבי מרן הראי"ה זצוק"ל, את שהאיר לנו מאורותיו הגדולים, אורה זו תורה, המתגלה מתוך עומקיה של תורת ארץ ישראל, באופן מיוחד ביושבנו כאן בארצנו הקדושה.

אנו זוכים לראות עין בעין בשוב ה' ציון, הן בפריקת עול הגויים מעל צווארנו בקוממיות מדינת ישראל והתחזקותה בעמידה נגד אויביה בחסדי ה', והן בריבוי עצום של לימוד תורה, והופעת גילויים חדשים ועמוקים ממעינה של תורה בנגלה ובנסתר.

בד בבד עם ההתקדמות העצומה בהתקרבות רבים מעמנו לתורה ולמצוותיה, עלינו לרומם את קומתה של מלכות ישראל, על מנת שתהיה ראויה לדור הגאולה. כמו השחר העולה קמעא קמעא, אנו מתפללים ומצפים להתגלות והופעת מלכות בית דוד בשלמותה.

ערך עצום יש לליקוט דברי קדשו של מרן הראי"ה בנושא מלכות ישראל, בבירור עניינה של המלכות, גדרם של השלבים בדרך אל המלכות, והדרכים בהם נוכל לקדם את הופעת מלכות ישראל האידיאלית.

בימים אלו אנו נתונים בסערה גדולה, המעוררת את עם ישראל בארץ וברחבי העולם - לבירורים עמוקים אודות מהותנו וזהותנו, ובעיקר החזון הגדול שלנו. המתקפה הפראית של הפלשתינאצים המפלצתיים שהתרחשה בשמחת תורה תשפ"ד, ניפצה חזונות שווא רבים שרווחו בקרב חלקים מעמנו, ומעוררת את כולנו ללמוד מחדש את חזוננו ואת יעודנו. כשם שגזירת המן הרשע הביאה להתעוררות וקבלת התורה מחדש, כך בימינו אנו רואים איך ב"ה "רבים מעמי הארץ מתייהדים..."

ברוך ה' אשר לא עזב חסדו מאיתנו, ולמרות המכה הקשה שקיבלנו, נתקיים בנו "מחצתי ואני ארפא", והקב"ה העמיד כמנהיג העולם, אדם שמכיר במעלתם של ישראל, ותומך ומסייע לנו בכל הנדרש כדי להביס את אויבינו. "לב מלכים ושרים ביד ה'", מן השמים נותנים לנו את הכלים כדי להתקדם למימוש החזון הגדול של עמנו - ולקיום שלשת המצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות את בית המקדש.

התורה מצווה על מלך ישראל להחזיק ספר תורה תמיד בחיקו "למען ילמד ליראה את ה' אלהיו"¹. בדומה לכך, ככל שבדור שלנו - נתקרב יותר למלכות הפועלת על פי התורה והמצוות, כך נזכה בע"ה להצליח יותר ויותר במחיית זרע עמלק וההולכים בדרכו - הסובבים אותנו מכל עבר. כיום, עמנו נאנק תחת שלטון של מערכת משפטית שהשתלטה על המדינה, ואימצה לעצמה את משפטי הגויים ותרבותם, והתוצאות הרות האסון מכך מלוות אותנו מאז שמחת תורה ועד היום. בוודאי שעם קדוש לא יתן

1. דברים יז, יט.

לחושך הזה להמשיך ולהרוס את מה שזכינו לבנות כאן. על כך נאמר הפסוק? "קץ שם לחושך".

ככל שנלמד ונברר לעצמנו את מצוות העמדת מלך ישראל וענפיה, כפי שנעשה בספר זה, נזכה בעזרת ה' למחות את עמלק הפיזי הזומם להשמידנו, כמו גם את עמלק הרוחני הנמצא עדיין בחלקים מעמנו, וכך נזכה בע"ה להשלמת הגאולה בשיא תפארתה בהופעת מלך המשיח ובבנין בית המקדש בתפארתו בקרוב ממש.

יישר כח לכל העוסקים במלאכת הקודש, ובתוכם לרב אוהד ברוכי שליט"א שפעל ללא לאות להוצאת ספר זה כמו גם הספרים הקודמים, לרב שמואל קובוס על העריכה המקצועית, ולכל שאר העוסקים במלאכה, שיזכו כולם לברכת ה' בכל מעשיהם ולחזות בבנין בית המקדש ולקבל פני מלך המשיח במהרה בימינו אמן.

ערב ר"ח אדר התשפ"ה

הרב שלמה שושן

הקדמה

ואלו פיננו מלא שירה פים. ולשוננו רנה פהמון גליו.
ושפתותינו שבה פמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש
וכרח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות.
אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו.
ולברך את שמך מלכנו. על אחת מאלף אלף אלפי אלפים
ורבי רבבות פעמים. הטובות נסים ונפלאות שעשית עם
אבותינו ועמנו.

(“נשמת כל חי”)

מודים אנו לפניך ה' אלהינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש,
ובמיוחד בית המדרש של ישיבתנו, העוסק בלימוד תורת ארץ
ישראל, ובמיוחד תורת המשכ”ן: מלך שופט כהן ונביא, ארבעת
חלקי ההנהגה הישראלית.

בשנים קודמות זכינו בחסדי ה' המרובים ללמוד בדיבוק חברים
את סוגיות בית המקדש והסנהדרין, וכך יצאו לאור הספרים
'אורות בית המקדש' ו'אורות הסנהדרין'. כעת לאחר כמה שנות
לימוד, בירור וליבון סוגיות המלוכה, אנו מוציאים בשעה טובה
את 'אורות המלוכה'. בעזרת ה' נזכה לברך על המוגמר בהוצאת
'אורות הנבואה'.

שערי המלוכה בישראל

א.

לאחר הכניסה לארץ, ירושתה והישיבה בה, התורה מצווה על העמדת מלך, ככתוב (דברים יז, יד): "כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ וּירָשְׁתָּהּ וְיִשְׁבַּתָּה בָּהּ, וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ..." ה'ספרי', מדרש ההלכה לספר דברים, מלמד על מעלתה ושכרה של מצווה זו (שם קנו-קנז): "כי תבוא אל הארץ, עשה מצווה האמורה בעניין, שבשכרה תיכנס לארץ". כלומר, קיום מצוות מינוי מלך נותן את הכח הרוחני ומאפשר את הישיבה בארץ ואת ירושתה.

אכן יש להבין: כיצד מקיימים מצווה זו? במי היא תלויה? אביהם של ישראל³ הרמב"ן על הפסוק מסביר את גדרי המצווה:

ואמרת אשימה עלי מלך - על דעת רבותינו (ספרי ראה סז;
סנהדרין כ ע"ב) כמו ואמור אשימה עלי מלך. והיא מצות
עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה ...
והזכיר "ואמרת", כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל
השופט ויאמרו להם, רצוננו שנשים עלינו מלך.

חידוש מצאנו בדברי הרמב"ן: המצווה מוטלת על האומה בכללותה, ומשום כך היא תלויה בבקשה ובדרישה של העם מאת מנהיגי הדור, הכהנים והשופטים.

העם צריך לבקש מלך!

3. כך כינהו הרצי"ה קוק זצ"ל.

הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' (שם) מבאר:

... והרי ידוע בדברי חז"ל דמצווה למנות מלך ואם כן למאי כתיב ואמרת ... ומ"מ אין סנהדרין מצווין עד שיאמרו העם שרוצין בהנהגת מלך. ומשום הכי כל משך שלש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה לא היה מלך, והיינו משום שלא היה בזה הסכמת העם.

שואל הנצי"ב: מדוע התורה אומרת "ואמרת אשימה עלי מלך", והרי לימדונו חז"ל שזו מצווה לכל דבר? תשובתו היא, שהדבר אכן תלוי ברצון העם. לפני שמתעורר רצון אצל העם להעמיד מלך - אי אפשר לקיים את המצווה. זו הסיבה, אומר הרמב"ן, שלא המליכו מלך במשך שלוש מאות שנה, משעת הכניסה לארץ עד ימי שמואל: העם עדיין לא ביקש זאת.

ב.

כאשר הגיע הזמן - כמו מן השמים 'הכריזו' על הקמת מלכות ישראל!

ובכן, פכו וקרנו של שמואל הנביא - בציווי אלוקי מלמעלה, יחד עם הסכמת האומה מלמטה - הקימו את המלכות בעם ישראל, תחילה בהמלכת שאול ואחר כך במשיחת דוד.

עתה חשה האומה כולה, כי הגיעה אל פסגת שאיפתה ותקוות חלומותיה, אל "מקדש מלך עיר מלוכה".

במאמר 'למהלך האידאות בישראל', מגולל מרן הרב קוק זצ"ל את תולדות ימי האומה ומשמעותם הרוחנית. כך הוא מתאר את האושר בתקופת מלכי ישראל (אות ג):

כָּבֵד הָיוּ שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַלְלוּ "מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֹתֵר אֶחָד" בְּיִשְׂרָאֵל, וְהַאֲדָאָה הַלְּאֲמִית הִיְתָה עוֹמֶדֶת בְּמַעֲמַד שׁוֹה,

בְּכֹל קוֹמְתָהּ וּבְכֹל הַסְתַּעְפוֹת חֲלִיָּהּ וְהַמוֹן תִּכְסִּיֶּסֶיהָ, עִם
הָאִידֵאָה הָאֱלֹהִית, הַמְחִיָּה כָּל וּמַעֲדֵנָת כָּל שְׁטָפֵי הַחַיִּים
וְתַנּוּעוֹתֵיהֶם בְּרִיחַ בְּשָׁמֵי עֵדֶן גַּן אֱלֹהִים ...

"האידיאה הלאומית" מבטאת את הכוחות החומריים והצבאיים של
העם. בתקופת המלוכה, כוחות אלו היו במעמד שווה ל"אידיאה
האלוקית", כלומר, אל הכוחות הרוחניים שבאומה.

ממשיך הרב:

לְעֵד לֹא יִשְׁכַּח מִזְכְּרוֹנָהּ אוֹתוֹ תוֹר-הַזֶּהָב שֶׁבִּפְרִיחַת יָמֵי
שְׁלֹמֹה, בְּבִנְיַן הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, בְּהִדְר תִּפְאָרַת כְּבוֹדוֹ וְעוֹ-
הַחַיִּים שֶׁהִתְגַּלָּה בוֹ, בְּהַבְעַת עֶשֶׂר הָאִידֵאָה הָאֱלֹהִית וְהַלְאָמִית
הַמְשֻׁלְבוֹת זוּ בְּזוֹ בְּהִתְאַמָּה הַרְמוֹנִית, "וְקִיָּמָה סִהְרָא
בְּאִשְׁלָמוֹתָא" ...

מלכות שלמה היא תקופת השיא של מלכות ישראל, שהרי בית
המקדש עמד בתפארתו, ואף כוחה הצבאי והכלכלי של הממלכה
היה עצום. בלשון הרב, שתי "האידיאות" היו משולבות זו בזו.

ג.

מצווה זו של העמדת מלך דורשת ביאור: מדוע בכלל התורה
מצווה על כך? מהי משמעות העניין?

תשובה לדבר מצאנו בספר 'דרך מצוותיך' מאת רבי מנחם מנדל
האדמו"ר ה'צמח צדק' מליובאוויטש, המבאר את טעמי המצווה
במבט חסידי - פנימי. זה לשונו (מצוות העמדת מלך):

... הנה שורש ענין המכוון במינוי המלך הוא, שבו ועל
ידו יהיו הישראל בטלים לה', כי כל ישראל צריכים להיות
בטלים למלך וסרים למשמעתו בכל אשר יגזור ...

וזהו העיקר במלך, שמחמת זה נקרא מלך שהוא מרכבה למידת מלכותו ית' שבאצילות, וידוע דפירוש מרכבה הוא בחי' הביטול, כמו ביטול המרכבה לגבי הרוכב. ומאחר שהמלך הוא בטל למלכות שמים וישראל בטלים למלך, הרי נמצא בו ועל ידו הישראל בטלים לאלקותו יתברך. וזאת היא עבודת המלך תמיד, להיות בו ועל ידו הנבראים בטלים לה' ע"י שהוא בטל והם בטלים אצלו ...

ה'צמח צדק' מסביר, כי מלך ישראל נדרש להתבטל לקב"ה באופן מוחלט, והעם מצידם - צריכים גם כן 'להתבטל' כלפי המלך, דהיינו, לציית ולכבד אותו, כך נמצא שכולם יחד בעמדה של 'ביטול' אל מול הקב"ה. במילים אחרות: העם נדרש לקבל את שלטון המלך, והמלך עצמו נקרא לקבל עול מלכות שמים. באופן זה נוצרת תנועה של 'ביטול' ההולכת ומתגברת, עד שלבסוף, הנבראים כולם 'מתבטלים' אליו יתברך. זו הרי תכלית בריאת העולם: הכרה מוחלטת במציאות הקב"ה. וזהו אם כן, המשמעות הבסיסית של מצוות העמדת מלך.

ד.

ימים מאירים אלו של עמידת מלך ביופיו, מקדש במקומו וישראל בארצם, לא המשיכו לעד. בעוונותינו הרבים, נחרב ביתנו, גלינו מארצנו והתרחקנו מאדמתנו, מלכות ישראל איננה. כל שנותר לנו הוא לזעוק ולקרוא "אין לנו מלך אלא אתה!" בנוגע לתקופה חשוכה זו - יש להבין: מה משמעותה של הגלות? לשם מה היא נצרכת? מה עובר אז על רוח האומה? הרב קוק זצ"ל מתאר את התהליך הפנימי העובר על האומה בתקופת הגלות:

אבל במעמקים, במקום שאין העין גם של כל נביא וצופה שולטת שמה, לא עמם בכל-זה הזיק האלהי האחרון, הבווער בעמק נשמתה של האמה. הקץ מכרח לבוא, והתכונה האלהית הפנימית תתעורר מתרדמתה הארצה, אחרי כלות כחן המעשה של הנטיות ילידות הדחיפות החיצוניות, שהן בלתי טבעיות לישראל. "והיה ביום ההוא נאם ד' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי..."

לדברי הרב, בזמן הגלות - הניצוץ האלוקי עודנו בוער בעומק נשמת האומה. הוא איננו נכבה, אלא ממשיך לבעור ללא הפסקה. משום כך, הגאולה תבוא בוודאות, והחיבור הפנימי בין האומה לאלוקיה עוד יתגלה...

בדברים אלו מסיר הרב את הלוט מעל החיצוניות של הגלות, ומבקש להתבונן פנימה.

עלינו לדעת, כי גם אם לכאורה נראה שאפסה כל תקווה, ואין עוד סיכוי לגאולה, הפעולה האלוקית להחזרת קרן ישראל למקומה - ממשיכה לפעול מבפנים החוצה, ואיננה נחלשת.

ה.

והנה, בדורנו זכינו בחסדיו המרובים להארה גדולה, חזרנו לארצנו, ואף זכינו להקמת מדינתנו.

הרב קוק מבטא את יחסו למדינת ישראל במילים מפורשות בספר 'אורות' (אורות ישראל פרק ו, ז):

... מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהיותה תכן
האידיאלי היותר עליון שהוא באמת האשר היותר גדול של
היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסלם האשר,
ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם,
שפל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת
האשר היותר עליון ...

מעלת המדינה היא דווקא היסוד האידיאלי שלה: עצם הקיום של
מדינה עבור עם ישראל מהווה אידיאל חשוב של האומה. הרב
מגדיר את המדינה "יסוד כסא ה' בעולם", מכיוון שחפצה, רצונה
ומטרתה (בפנימיות על כל פנים) הם להרבות כבוד שמים.

אמנם יש רבים וטובים שאינם מבינים (כפי הנראה) את המבט
העמוק הזה ביחס למדינה, וחושבים שכל תכליתה היא מקלט
בטוח לעם ישראל, ותו לא. אכן הרב, ברוח קדשו, רואה את
המדינה כאבן יסוד להעמדת כסא מלכותו יתברך בעולם. לשיטתו,
כל הסיבוכים, החולשות והנסיגות שמשדרים את ההיפך - אינם
מחלישים את ההשקפה הזו, אלא קוראים לבירור עמוק אודות
התכלית הכללית ...

כאן יש לשאול: האם משאלתנו כבר התמלאה לחלוטין? האם באנו
'אל המנוחה ואל הנחלה'? האם בהקמת מדינת ישראל שהיא "יסוד
כסא ד' בעולם" האומה הגיעה ליעדה? היתכן לומר שכבר אין
צורך להתפלל על גאולה שלימה!?

ברור כי אנחנו עוד בדרך, ולפנינו עוד קומות נוספות ושאיפות
גבוהות שעלינו לחלום ולשאוף אליהן.

בקשת המלכות

לימדונו חז"ל כי אנחנו נקראים להתפלל ולבקש על חזרת מלכות בית דוד.

שורש הדברים הוא בנבואת הושע (ג, ד-ה):

כִּי יָמִים רַבִּים יָשָׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זָבַח
וְאֵין מִצְבֵּה וְאֵין אֶפֶוד וְתַרְפִּים. אַחַר יָשָׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ
אֵת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם, וּפְחָדוּ אֵל ה' וְאֵל טוֹבוֹ
בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים.

הנביא מזכיר תחילה את מצב האומה בגלות, כאשר אין לה שלטון עצמאי ואף עבודת המקדש איננה. מתוך כך, מתאר הנביא את הבקשה המיוחדת של עם ישראל ביחס לעתיד: לזכות לקרבת ה' יחד עם חזרת מלכות דוד.

חז"ל אומרים, כי בקשת המלכות מחדש - מהווה תיקון לשני אירועים של מאיסת המלכות. מדרש שמואל (פרשה יג) מלמד שמאיסת המלכות בפועל בימי רחבעם, נרמזה בפסוקים כבר בשעת בקשת המלך בימי שמואל:

תני רבי שמעון בן יוחי, "אותי מאסו", גם אותי מאסו, כי גם אותי מאסו,⁵ א"ל הקב"ה בשלשה דברים הן עתידין למאוס במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבנין בית המקדש. אימתי מאסו בשלשתן בימי רחבעם, הדא הוא דכתיב (מלכים א' יב, טז) "וירא כל ישראל לאמר וכו' מה לנו חלק בדוד", זו מלכות שמים, "ולא נחלה בבן ישי", זו מלכות בית דוד,

5. שמואל א' ח, ז: "ויאמר ה' אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך, כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם". הדרשה היא מריבוי ומשמעות הכתוב.

”איש לאהליו ישראל, עתה ראה ביתך דוד”, זו בנין בית המקדש.

אמר רבי שמעון בן מנסיא, אין ישראל רואין סימן ברכה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, הדא הוא דכתיב (הושע ג, ה) ”אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם”, זו מלכות שמים, ”ואת דוד מלכם”, זו מלכות בית דוד, ”ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים”, זה בנין בית המקדש.

לדברי המדרש, חטאם של ישראל בימי רחבעם היה במאיסה של שלושה דברים: מלכות ה', מלכות בית דוד ובית המקדש (והשורש לכך כבר התחיל בימי שמואל, ככתוב ”כי אותי מאסו”). מכאן לומד המדרש, שכיוון שהחטא היה בשלושה דברים עיקריים אלו, גם התיקון העתידי יהיה רק ע”י בקשה ודרישה של אותם דברים. יתר על כן, הבקשה של האומה להעמיד מלך, נצרכת במיוחד כדי להעמיד מלכות בישראל, כדברי הרמב”ן והנצי”ב שהוזכרו לעיל. בקשה זו חוזרת ומתעוררת ומתחדשת בדורנו...

חז”ל החשיבו את בקשת המלכות, עד שנתנו לה מקום בתוך ברכות התפילה של כל יום.

הגמרא במסכת מגילה מלמדת כי הסדר המיוחד של תפילת שמונה עשרה סודר על ידי אנשי כנסת הגדולה (120 זקנים ומתוכם כמה נביאים) ע”פ רמזים שונים. שם מבואר, שהקשר החורז את ח”י ברכות התפילה זו לזו - מקביל לסדר של התקדמות מהלך הגאולה.

אומרת הגמרא (מגילה יז ע”ב):

6. בפסוק ”ולא נחלה בנן ישי, לאהליך ישראל, עתה ראה ביתך דוד”.

וכיון שנבנית ירושלים - בא דוד, שנאמר "אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם".

הסדר העתידי הוא: בניין ירושלים תחילה ואח"כ ביאת משיח, לפיכך, ברכת בונה ירושלים קודמת לברכת מצמיח קרן ישועה. מאחר ובקשת המלכות משובצת בתוך מהלך התפילה, היא הופכת להיות חלק מ'עבודה שבלב זו תפילה'.⁷ כך אנחנו מתרגלים לכסוף ולהשתוקק יום ליום לבניין בית המקדש ולמלכות בית דוד. למעשה, חז"ל זיכו אותנו לשפוך את שיח ליבנו ולבקש על סדר הגאולה באופן מדוקדק ומפורט.

רבי שלמה מרדומסק בעל 'תפארת שלמה' מוסיף ללמד על חשיבות התפילה והבקשה על מלכות בית דוד. זה לשונו (לחנוכה, ד"ה בגמרא הרגיל):

... אחר כל המכאובות האלה, הגה תחילה מתחיל להתפלל על ציון, שהיא "אתה תקום תרחם ציון" (תהילים קב, יד) היא הקמת השכינה במהרה, "כי בנה ד' ציון וכו' תכתב זאת לדור אחרון" (שם יז-יט), פירוש, כאשר תבואו בבחינה זאת, אז "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם" ועל דרך זה יקובל תפלתם לפני ד'.

... שקרוב לזמן הגאולה הוא ששימו בני ישראל את ליבם לבקש רק על מלכות שמים שיתגדל, שזהו הוא "את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם" בחי' המלכות, הוא מלכות בית דוד שיתרומם ויתעלה במהרה. וכאשר ישבו בני ישראל

7. ע"פ ירושלמי ברכות ד, א : כתיב "ולעבדו בכל לבבכם" איזהו עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה.

לבקש רק על זה, אזי תהיה הגאולה במהרה ויהיה זה הדור
האחרון ...

ה'תפארת שלמה' מלמד, כי דווקא התפילה על הקמת השכינה - פועלת ומתקבלת ומביאה לגאולה. לפיכך, כאשר "יכספו לה בני ישראל תכלית הכוסף"⁸ ויבקשו בכל ליבם - על חזרת המלכות בלבד, מלכות שמים ומלכות בית דוד כאחד - תופיע הגאולה השלימה.

כאן צריך להבין: האם ה' יתברך מחכה רק לנו? האם רק אנחנו צריכים לצפות למלכות? וכי מצידו יתברך אין השתקקות (כביכול)?!

רבי שמעון בר יוחאי מגלה לנו טפח מסתורין מסתרי מעלה, מבית גנזיו של ריבון העולמים, בספר הזוהר (פרשת נח עב ע"א):
... וכד יפקון ישראל מן גלותא, זמינא האי קשת לאתקשטא בגונוני, ככלה דא דמתקשטא לבעלה, וידכר קודשא בריך הוא להאי ברית דאיהו בגלותא ויקים לה מעפרא, הדא הוא דכתיב (הושע ג, ה) "ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם".

אנו למדים, כי יש זכירה מצד הקב"ה: הוא זוכר את הברית עם ישראל, ומתוך כך פונה להרים את האומה מן הגלות. הבקשה של ישראל מלמטה, דומה להשתוקקות כלה אל בעלה; ואילו הזכירה של הקב"ה מלמעלה, דומה למעשיו של החתן. כאשר הם מתחברים יחד, הרי זה חיבור כלה אל בעלה. הפסוק "ובקשו את ה' אלהיהם" מורה על חיבור והתקשרות מעלה

8. ספר הכוזרי מאמר ה, כז.

ומטה. הבקשה עבור מלכות ה' ומלכות דוד מגיעה מצדנו - והיא פועלת ומעוררת את ההבטחה האלוקית - המסייעת להקמת המלכות בפועל.

גם אם בעינינו נראה שהמלכות שוכבת בעפר - ריבונו של עולם, גואלנו מעפר הגלות, מעפר הכבשנים, מעפר הנפילות והנסיגות, מכל המשברים והסיבוכים, - יקים אותה במהרה בימינו!

נכתב ונחתם בספר

בחלקו הראשון של הספר הובאו דברי מרן הרב קוק זצ"ל כלשונם, מסודרים ע"פ שערים ופרקים בנושאי המלך, המלכות, מדינת ישראל בימינו והגאולה העתידה.

בחלק השני, הבאנו מתורתם של רבני הישיבה. הדברים נלמדו והתבררו יחד עם התלמידים, במסגרת שיעור כללי של ראש הישיבה הרב שושן שליט"א, וכן בסדרת שיעורים שלנו אודות משיח בן יוסף, תפקידו ומשמעותו.

מודים דרבנן הני שבחיהו

מודים אנו לריבונו של עולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזכות ללמוד וללמד בדיבוק חברים, וכך ללבן לעומקה של הלכה את סוגיות הגאולה, בפרט לאור תורתו של מרן הכהן הגדול מאחיו הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל.

לראש הישיבה הדיין הרב שלמה שושן שליט"א על שיעוריו המאלפים ועל הסכמתו להוציאם לאור.

למנכ"ל עמותת חיבורים אורי שושן ויהונתן מייבסקי הי"ו אשר מלווים ומסייעים להוצאת הספרים בכלל וספר זה בפרט.

לידידי אחי ורעי היקר הרב שובאל שושן שליט"א על הדחיפה העידוד והחיזוק להוציא לאור את תורת הישיבה.

לידידי ורעי היקר הרב אלישע ינון שליט"א ראש ישיבת עפולה, על הליקוט הראשוני של הפסקאות, כמו גם על הדחיפה והעידוד להוצאתם לאור.

לרב אוריאל מיכאלי ור' ישי טרופר הי"ו על הסיוע באיתור וסידור הפסקאות.

לידידי היקר הרב שמואל קובוס שליט"א שכל שלפניכם שלו הוא. על שעות, ימים וחודשים של שקידה להוציא דבר מוגמר ומלוטש מתחת ידיו.

לחברינו היקרים הרב אורי ביטון שליט"א, ר' דב הכהן, ר' נריה ניסים שחר ואלישע פויסט הי"ו על שעות רבות של עריכה, כתיבה, סידור, חידוש, דיוק והגהה.

לידידנו היקר יאיר טולידאנו הי"ו על ההוצאה בכלי נאה. לתלמידים היקרים ועוד רבים הי"ו, על שאלות, עצות והכוונות. יישר כוחכם! אשריכם ישראל!

אנו מלאי תפילה ותקווה שספרנו זה יוסיף לקידוש שם שמים, יביא לבירורים בבתי המדרש ואף להעלאת הנושא לסדר היום הציבורי והלאומי.

דוד מלכנו מתפלל לפני בורא עולם (תהילים יט, יג) "שְׂגִיאוֹת מִי יָבִין מִנְּסֻתְרוֹת נִקְנִי". אף אנו מבקשים מכל המוצא שגיאות וטעויות, בתוכן ובמהות, או בסגנון ובכתיבה, ידון אותנו לכף זכות ויאיר את עינינו שנוכל לתקן את הטעון תיקון.

נחתום בכרכות התפילה על משיחנו, שנזכה לבואו בקרוב ממש:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב. ותשכן בתוכה כאשר דברת.
ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם. וכסא דוד עבדך מהרה
לתוכה תכין. ברוך אתה ה' בונה ירושלים.
את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתך.
כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה. ברוך אתה ה'
מצמיח קרן ישועה.

החותם בברכת התורה
אהד אהרן ברוכי
סגן ראש הישיבה
מנחם-אב תשפ"ג

הקדמה למהדורה השנייה

מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו. אלהי כל בשר. יוצרנו יוצר בראשית. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייטנו וקיימתנו. בן תחינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך. לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם. על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות.

מודים אנחנו לפניך ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש - בישיבת בית שאן הקדושה שעולה ומתעלה בחסדיו המרובים עלינו - בכמות ובאיכות.

בשבח והודאה לבורא עולם, זוכים אנו בשעה טובה ומוצלחת להוציא מהדורה חדשה של הספר היקר והחשוב אורות המלוכה - מתוך פכי כתביו הקדושים של הכהן הגדול מאחיו, בעל האורות מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. הספר יוצא עתה במהדורה חדשה עם תוספת פסקאות, משוכללת בדיוק ובעריכה מחדש.

בימים אלו עודנו זוכרים את הטבח שאירע בשמחת תורה אשתקד, בעוונותינו הרבים. היה זה אירוע נורא ואכזרי מאין כמותו, שלא היה כמוהו לעם ישראל מאז פרעות השואה. כתוצאה מכך פרצה מלחמת חרבות ברזל, הנמשכת עד היום.

בשעתה הקשה, עמדה האומה שותתת דם ומושפלת עד עפר, אך מהמקומות העמוקים ביותר - פרץ כוחם של היחידים תחילה, כח שהלך והתגבר לשטף של גבורה אדירה ועצומה, ולבסוף הפך לאריה שואג ולכפיר טורף במלתעותיו.

בעזרת השם יתברך ובישועתו הרבה, זכינו בשנה האחרונה לראות ניצחונות כבירים וניסים מופלאים ועצומים בכל הגזרות, מגזרת עזה דרך לבנון וסוריה, ועד תימן ואיראן. אל לנו לשכוח כי ה' פעל כל זאת, וברצונו ללמדנו שיעור חשוב...

אומרים חז"ל במסכת מגילה (דף יז ע"ב): "מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא".

צור ישראל וגואלו הוא אשר פועל גבורות בארץ ... לטובת צמיחת קרנם וגאולתם של ישראל.

"בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות" הוא אשר פועל כאן!

וכבר לימדנו מרן הרב זצ"ל בספרו אורות המלחמה (פרק ב):

כשיש מלחמה גדולה בעולם מתעורר כח משיח... ואחר כך כתום המלחמה מתחדש העולם ברוח חדש ורגלי משיח מתגלים ביותר...

המלחמה מסייעת לחידוש העולם וטהרתו. עם ישראל מנצח ומטהר את אוויר העולם!

הדבר נכון בכל הדורות, ובפרט בדורנו המצוי בעיצומו של תהליך הגאולה.

לפיכך, עלינו לברר מקחנו יותר מתמיד, ולבקש, להתגעגע ולכסוף להופעת מלכות ישראל השלימה, המוציאה את חייליה חיילי בית

דוד⁹ למלחמת מצווה, כאשר "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם"¹⁰.

מלחמות הכרחיות אלו יושלמו ע"י מלך המשיח, כפי שכותב הרמב"ם בהלכות מלכים אודות סימני המשיח (פרק יא הלכה ד):

וּאִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד ... וְיִלְחַם מִלְחָמוֹת ה', הֲרִי זֶה בַּחֲזָקָת שֶׁהוּא מְשִׁיחַ. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ וְנִיצַח כָּל הָאוֹמוֹת שֶׁסָּבְבוּ ... הֲרִי זֶה מְשִׁיחַ בּוֹדָאִי.

נחתום בתפילה שנוצה לראות בעינינו מלכי ישראל ומלחמותיהם, במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

שערי תודה

מודים אנחנו לבורא עולם המטיב לכל ומחיה את כל, שהכל שלו. לראש הישיבה הרב שלמה שושן שליט"א אב בית הדין צפת-טבריה, על שיעוריו ומאמריו, על הנהגת הישיבה בעוז ובגאון, ועל האמון התמיכה והחיזוק בכל התחומים. יזכה להגדיל תורה ולהאדירה בישיבה ובכל מפעליה.

למנכל"י ומנהלי עמותת חיבורים אורי שושן ויונתן מייבסקי היקרים הי"ו על כל המפעל העצום בכל תחומי פעילות העמותה. לדידי אחי ורעי הרב שובאל שושן שליט"א על כל הדחיפה החיזוק והעידוד.

לידידי אחי-אסף ואחי-עזרי הרב שמואל קובוס שליט"א ראש

9. ע"פ הגמרא (ראש השנה יח ע"א) בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון. מאי כבני מרון? ... רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד.

10. תהלים קמט, ו.

כולל ההלכה וראש הוצאת הספרים שעל יד ישיבתנו הקדושה, שעמל ויגע שעות רבות מאוד, ימים שבועות וחדשים, להוציא סולת ברורה ונקיה מתחת ידו. כל שלפניכם שלו הוא. כפשוטו, שעבר על הספר כולו כמה פעמים בסקירת עינו, וכמדדו, שהכל יצא מתחת קולמוסו ועריכתו המעצבת כמגדל דוד בנוי לתלפיות. שיזכה שחפץ ד' בידו יצלה ויפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

לידידי ורעי הרב אלישע צור שליט"א על יעוץ והכוונה, דיון ודיוק בתורת מרן הרב זצ"ל.

לרב יאיר אנדה שליט"א על עבודת חיפוש בירור וביאור של פסקאות חדשות גם ישנות מבאר מרן הרב זצ"ל, יזכה להקים בקרוב מאוד בית נאמן בישראל.

למנהלנו היקר ר' נריה ניסים שחר שליט"א על כל הטוב אשר גומל עם הישיבה כולה, ואשר עמל דחף וחיזק בהוצאת הספר שלפנינו. ישלם ד' משכורתו ותהיה משכורתו כפולה עשרת מונים, יזכה להקים בקרוב מאוד בית נאמן בישראל.

לידידינו היקר ר' אלישע פויסט שליט"א אשר עמל רבות בהגהת הפסקאות בדיוק מופלא, יזכה להקים בקרוב מאוד בית נאמן בישראל.

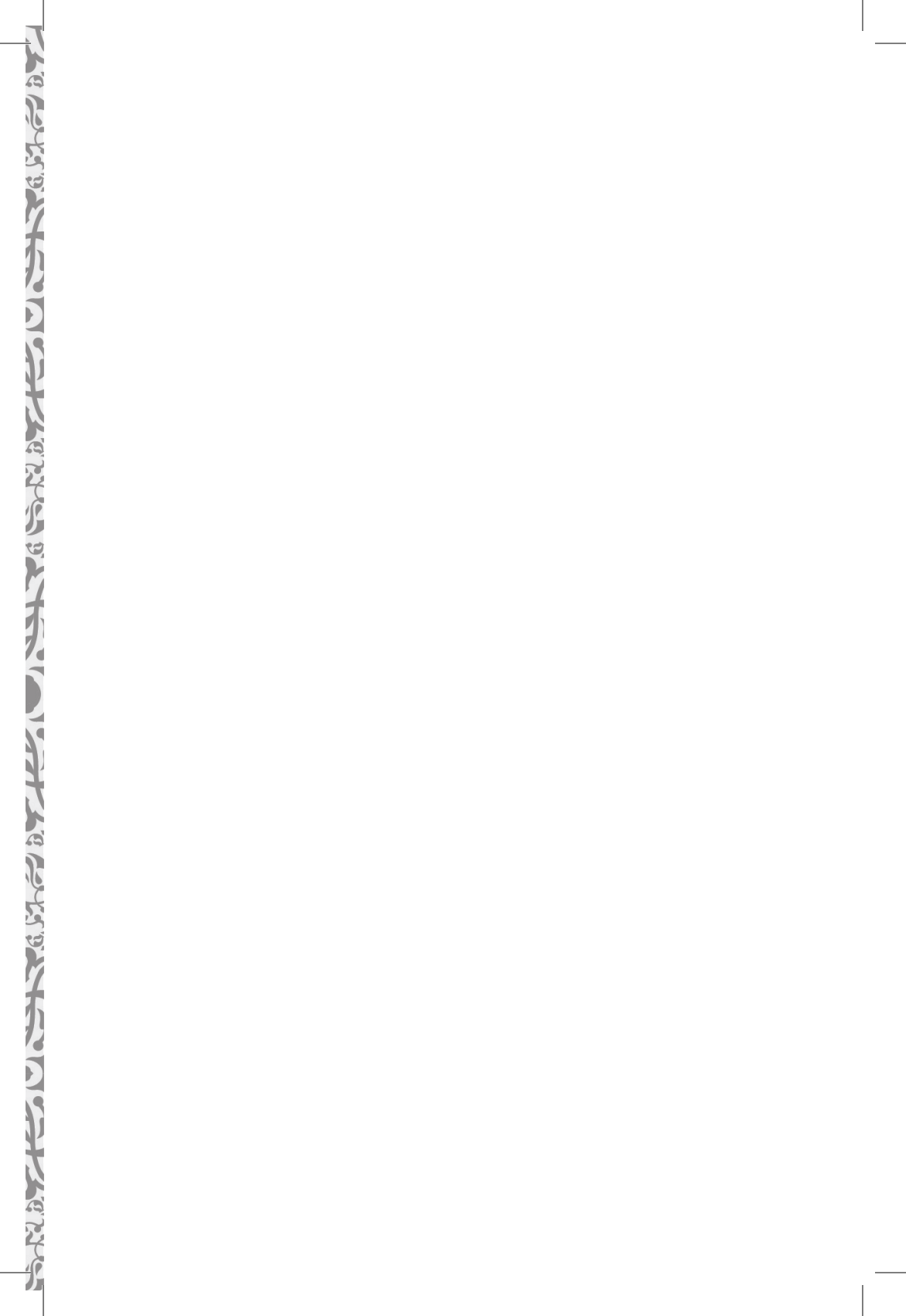
בברכת התורה

משתוקק מתגעגע מצפה וכוסף לביאת מלכנו גואלנו משיחנו

אהד אהרן ברוכי

סגן ראש הישיבה

אדר התשפ"ה

אורות המלוכה

מלך ומלכות ישראל במשנת
מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

בפתח האורות

תורת מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, מלאה בחידושים ובידורים, בנגלה ובפנימיות, בכל עניין הנוגע לכלל ישראל, ובפרט בתחום המלך והמלכות. נושאים כמו: מעלתה של מלכות ישראל ומשמעותה בדורנו; מצוות המלך ומהותה; ביאורים אודות מלכי ישראל; תפקיד הציונות ומדינת ישראל; ההשתוקקות לחזרת המלוכה; מתבררים לעומק ולרוחב בכתבי הרב זצ"ל.

הצורך למצוא את דברי הרב מרוכזים בנושא אחד, יחד עם הרצון ללמוד וללמד את שיטת הרב בנושאים אלו באופן מסודר וערוך, הם שעוררו אותנו ללקט ולאסוף את הפסקאות והדברים שלפניכם. ניגשנו למלאכה זו מתוך יראה וזהירות רבה, כנדרש לעוסקים בקדשים. השתדלנו לדלות את תורת הרב מתוך כתביו: ללקט, לסדר ולבנות שיטה שלימה לענ"ד, ערוכה וסדורה כמגדל דוד הבנוי לתלפיות.

את דברי הרב חילקנו לחמשה שערים:

השער הראשון דולה מבארו העמוק של הרב אודות מלכות ישראל האידיאלית. החל מקדושתה של המלכות, דרך הקשר הטבעי בין עם ישראל למלכותו, ועד מקומה של המלכות בתוך מערכת המשכ"ן, והשפעתה על העם והעולם כולו.

בסוף שער זה, נוסף פרק העומד בפני עצמו: הערך האנושי של הממלכה. פרק זה עוסק במשמעות האוניברסלית של הממלכה המופיעה גם בקרב אומות העולם.

השער השני מביא מדברי הרב אודות מצוות המלוכה בישראל. לאורך השער מתבררים: תפקיד המלך בעם ישראל, אופיו המיוחד של מלך ישראל, כיצד ממנים מלך, הנהגת המלך, מצוותיו וסמכותו.

השער השלישי מתאר את דמותם ופעלם של מלכי ישראל לדורותיהם, מתוך כתבי הרב. החל משלב בקשת המלך בימי שמואל, דרך בירור היחס בין שאול לדוד, ועד ללימוד אודות פעולותיו ושיעור קומת נשמתו של דוד המלך. לסיום, נעסוק בשקיעת המלכות והמשכיותה בדורות הבאים.

השער הרביעי נוגע בדרכו העמוקה של הרב ומבטו על הציונות ומדינת ישראל. כידוע, זהו נושא ארוך הפרוש ברבים מכתבי הרב. נעסוק כאן בקצרה ביחסו של הרב לתנועת הציונות ותפקידה בתהליך הגאולה, כמו גם בחזונו הכביר של הרב על מדינת ישראל ומהותה.

השער החמישי מעלה מבאר תורתו העמוקה של הרב את גודל השאיפה והכמיהה למלכות שלימה. נלמד על אורו של משיח ופעולתו לאורך הדורות, על המשברים בתקופת עקבתא דמשיחא, על הציפייה למשיח בן דוד, על משמעותם של ימות המשיח, ועל מעלתה המיוחדת של מלכות בית דוד שתחזור למקומה במהרה בימינו.

אודות העריכה

השתדלנו ככל יכולתנו לדייק בנוסח הפסקאות, בפיסוק, במראי המקומות ובשאר ההערות. פסקאות המופיעות בכמה ספרים, העדפנו לצטט מתוך ספרי

הרב שערכו הרצ"ה והרב הנזיר זצ"ל, בשל תיקוני ודיוקי הלשון שבהם. מכל מקום ציינו גם לכתבי הרב שאינם ערוכים. רוב ראשי התיבות נפתחו על ידנו, למעט ראשי תיבות מוכרים. במילים רבות נקטנו כתיב חסר, כפי שכתב הרב וכפי שנדפס בספרים. במילים שיש קושי לקרוא בכתיב חסר (כגון מצות; כונה), הוספנו ניקוד או כתיב מלא. במקום שלא הבאנו את דברי הרב בשלמותם, סימנו זאת כך ... כנהוג.

הכותרות שניתנו על ידינו לדברי הרב, נעשו לטובת חיבור הפסקאות לספר זה, ולתועלת הלומדים בלבד. אין לנו כוונה כמובן לתמצת את דברי הרב.

הוספנו מעט סימני פיסוק בעיקר במשפטים ארוכים ומורכבים, לתועלת הלומדים.

במקום שמצאנו גרסאות שונות, העדפנו את הגרסה היותר מובנת לענ"ד.

במקומות בודדים כשראינו צורך לתקן הלשון, סימנו סוגריים עגולים להשמטת הנדפס וסוגריים מרובעים לתוספת, כנהוג.

בהערות הבאנו מראי מקומות לפסוקים ומאמרי חז"ל, כמו גם ביאורי מילים או ציטוטים.

בהערות המסומנות בסוגריים מרובעים ציינו מקבילות לפסקאות נוספות של הרב העוסקות באותו נושא.

כל טעות או חוסר דיוק הם על אחריותנו בלבד. נשמח לתקן בעתיד, בעזרת ה'.

אהד אהרן ברוכי

שמואל קובוס

תוכן מפורט

שער ראשון : מלכות ישראל האידיאלית

- פרק א' | ממלכה קדושה 31
אומה בהנהגת האידיאה האלוהית ♦ תור הזהב של מלכות ישראל ♦ סגולת ישראל - ממלכה משפיעה ♦ האור האלוהי מתגלה במלואו רק בממלכה ♦ חיבור כלל ישראלי ♦ ממלכה נטולה רשעות ♦ תכלית הממלכה - לספר תהילת ה'
- פרק ב' | מלכות ותורה 42
הממלכה יונקת את כוחה מהתורה ♦ תקומת המלכות - בסיס לחיבור תורה שבכתב ושבוע"פ ♦ תפקיד עם ישראל - דעת ועבודת אלוהים ♦ הכרת רוז תורה - יסוד לציפיית הגאולה
- פרק ג' | המלכות מאחדת כוחות 49
התכללות צדדי החיים לאחדות אחת ♦ חיבור האצילות הטהורה עם הטבע ♦ מעלת הקניינים הגשמיים במדינה ♦ יעקב נטל מעשיו את כח השלטון והממשלה
- פרק ד' | המלכות במערכת המשכ"ן 59
חשיבות המלכות, המקדש והנבואה בארץ ישראל ♦ אחדות המדינה והמקדש בישראל ♦ ציון וירושלים - תורה ומדינה ♦ מלך או נביא - מעלתה של נבואת משה ♦ איזון בין כוחות המלוכה והנבואה
- פרק ה' | המלכות והעם 69
תכלית האומה - הופעת חותם אלוהי כללי ♦ חשיבות המרכזים הפרטיים לעתיד לבוא ♦ חלק האצילים ושאר חלקי העם ♦ חוקי המדינה קודמים לחופש הפרטי
- פרק ו' | תיקון כלל עולמי 75
המלכות מחברת את האומות אל הטוב הכללי ♦ עמלק נלחם נגד הממלכה

הקוראת בשם ה' ♦ הכרת מעלת המלכות בישראל ובאומות ♦ תיקוני המדינה בישראל משפיעים על העמים

פרק ז' | סוד המלכות.....83
 מידת המלכות מתגלה בירושלים בבית המקדש ♦ השייך למלכות 'לית ליה מגרמיה כלום' ♦ ספירת המלכות עניינה דין ושייכת לדוד המלך ♦ מקור הרגש במלכות ומקור השכל בתפארת ♦ עוז והוד המלכות מופיעים בירושלים ובמקדש

שער שני : מצוות המלוכה בישראל

פרק א' | תפקיד המלך.....93
 מנהיג אחד לענייני החומר והרוח ♦ מכוון את העם לתעודה רוחנית ♦ תכלית המלוכה - הנהגת העם בנחת ♦ מלך או נשיא

פרק ב' | כיצד ממנים מלך.....113
 מי ממנה מלך ♦ מינוי על פי הסכמת העם

פרק ג' | הנהגת המלך.....118
 המלך מכוון לצרכי הכלל ♦ גדלות רוחו של המלך ♦ חפץ המלך בישראל - צדק כרצון ה' ♦ המלך ממשיך שפע ברכה לעם ♦ מעלות המנהיג - בפנימיות וכלפי חוץ

פרק ד' | מצוות המלך וסמכותו.....129
 ספר תורה מיוחד - חובת המלך לתורה ♦ שני ספרי תורה ♦ משפטי המלוכה - הלכות כלליות ♦ כיבוש רבים במלחמת רשות - דווקא ע"י מלך ♦ גזירת מלך ותוקפה

שער שלישי : מלכי ישראל

פרק א' | בקשת המלך בימי שמואל.....139
 חיקוי הגויים ושכחת עצמיות האומה ♦ רצון למלוכה בדרך הטבע ♦ ניסיון לבטל את הנהגת התורה

- 142 ..... פרק ב' | בין שאול לדרד .....
 דאגה למצב ההווה וגם למצב הנצחי ♦ כבוד המלך נובע רק מכבוד שמים ♦
 ניצחון שלם וחיובי ♦ שאול נדרש לפעול בכח שמעל הטבע ♦ מבט כללי או פרטי
- 152 ..... פרק ג' | דוד המלך - פעולותיו .....
 עבודה ולימוד תורה לצורך הכלל ♦ כוחותיו של דוד - כסוס וכארי ♦ חסידותו ♦
 אהבת ה' ♦ עדינות וקשיחות ♦ הלכה כמותו ♦ הכרתת הכוחות הרעים ♦ לימוד
 התורה מוסיף כח למלחמה
- 160 ..... פרק ד' | נשמת דוד המלך .....
 נובעת מתוך כלל ישראל ♦ ממשיכה את שאיפת החיים הכלליים ♦ מרגישה את
 הפנימיות של כלל ישראל
- 164 ..... פרק ה' | שאר מלכי ישראל .....
 חכמת שלמה כללה גם את הצדדים השליליים ♦ חטאו של ירבעם בן נבט ♦
 הקקול המעשי גרם לחורבן המלכות ♦ הכוחות הלאומיים נפלו אט אט

שער רביעי : הציונות ומדינת ישראל

- 177 ..... פרק א' | תפקיד הציונות .....
 שכלול כללי לאומי - הבסיס לרוחניות ♦ ניצוץ הגאולה מופיע אט אט ♦ מעלת
 אנשי הציונות החילונית ♦ מרידה רוחנית - חבלי משיח ♦ גוי קדוש מתעורר
 מתרדמתו ♦ ההתנגדות לציונות מצרפת אותה מסיגיה
- 199 ..... פרק ב' | מהותה של מדינת ישראל .....
 יסוד כסא ה' בעולם ♦ חיבור החול והקודש בחיים הלאומיים ♦ שישים ריבוא -
 יסוד הצביון הכללי ♦ המדינה היא קודש ♦ שלימות מצוות כיבוש הארץ ♦
 הגאולה מופיעה בשלטון ישראל בארצו
- 211 ..... פרק ג' | סמכות המדינה .....
 כוחם של נבחרים הציבור ♦ אין להרוס את סדרי השלטון והחברה ♦ סמכות
 הכנסת

שער חמישי : לקראת מלכות שלימה

פרק א' | הציפייה למשיח ..... 219.....
 בבסיס האומה: תקווה לאורו של משיח ♦ חיזוק יסודי טוב בעולם ♦ אהבה
 וכיסופים למשיח בן דוד

פרק ב' | כיצד זוכים למלכות..... 223.....
 בעלי הפנימיות מעוררים את רוחו של משיח ♦ ישראל שבים אל כוחם הרוחני
 ♦ מתגלות עתה נשמות חדשות ♦ לימוד הלכות מלכים ♦ הרס יסודות רעים
 מסייע לבניין המלכות ♦ התעוררות כלל כוחות האומה

פרק ג' | הופעת מלך המשיח..... 231.....
 משיח בן דוד: מעבר מלאומיות לכלליות ♦ איחוד רוח הנעורים ורוח הזקנה
 נשמתו של משיח עולה מהקליפות

פרק ד' | מלכות בית דוד ..... 234.....
 דבוקה בהנהגת מלכות שמים ♦ מחברת את מלכות ההווה והעתיד ♦ פועלת
 על העתיד בערך נצחי ♦ טובת הכלל והפרט ♦ המקור הטהור של מלכות דוד ♦
 כוללת גם את הכוחות השליליים

פרק ה' | ימות המשיח ..... 242.....
 הופעת שלימות כללית ♦ כלי הנשק יתבטלו ♦ הניגודיות תחלוף ויוכרו הגוונים
 ♦ חשיבות כח הניגוד לשמירה על יסוד החיים ♦ יום טוב ועלייה לעולם כולו
 ♦ יתרון הנשק: שלימות הכח המעשי

שער ראשון

מלכות ישראל
האידיאלית

פרק א

ממלכה קדושה

ישראל – אומה בהנהגת האידיאה האלוקית¹

אורות, למהלך האידיאות בישראל, ב - האידיאה האלהית והאידיאה הלאומית בישראל מתוך ההכנה לרעיון האלהי, מתוך הנטייה העצומה שלרוח האדם בכללו להתבסס על יסודו של זה ולמצוא שמה את מחסוהו ובסיס עמדתו, ההמשכה הפנימית אל האורה והמנוחה, אל הרוממות והאֱלֻמוֹת שברעיון האלהי, - סובב הולך הוא רוח האדם לבקש את מגמתו בדרכים שונים, בחזיונות מתנגדים זה לזה, בערבוביה של ערפלי צלמות עם נְצוּצֵי נְגֵה, עד שבא הַבְּטוּי החי של האידיאה האלהית בלבוש הסגנון הלאומי, ברום הגבה וההתאמה - בישראל. בראשית מטעו של העם הזה, אשר ידע לקרוא בשם הרעיון האלהי הברור והטהור בעת השלטון הכביר של האליליות בטומאתה - פראותה, נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט"². זוהי השאיפה, שבאה מכח

1. [עיינ עוד אגרות הראיה א, קמ; עין איה שבת פרק חמישי, סט; שמונה קבצים קובץ ז, סח].
2. ע"פ בראשית יח, יט.

ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחמריות ולהביאנה לחיי חופש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה האלהית, ולהצליח בזה את כל האדם כולו.

למלואה של שאיפה זו צריך דוקא, שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונבון וגוי גדול"³, והאידיאה האלהית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור-חייה. למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי-קדש, חיים באור האידיאה האלהית, כי גם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגושם.

האור האלוקי מתגלה במלואו בממלכה

עין איה שבת פרק שישי, מא

ומשחרבה ירושלים נגנזו, ולא נשתייר אלא כשעורה, ומשתכח בגזאי דצמצמאי מלכתא.⁵ (שבת סג ע"א)

כשנמצאת נקודה של אורה במקום אחד מן העולם, פועלת היא

3. ע"פ דברים ד, ו.

4. מעמד הפועלים.

5. אמר רחבה אמר רבי יהודה, עצי ירושלים של קינמון היו ובשעה שהיו מסיקין מהן ריחן נודף בכל ארץ ישראל, ומשחרבה ירושלים נגנזו וכו'.

במסתרים פעולה כללית על כל העולם כולו. חק האורגניות, היחש החי של השפעה ושל קבלה, הולך וחורז ומקיף את כל המצוי, את החמריות ואת הרוחניות, את הפעולות, המנהגים, ההרגשות ואת המחשבות. אמנם כשהאורה היא גלויה, כשפעולת צדק ויושר, היוצאת ממקור מחשבה והרגשה טבועה אצילית המפעמת בחזקה במקום אחד, מתגלה היא בחיים ובפועל, אז התכונה האלהית הפנימית המחיה אותה הולכת היא ומתגלה, כובשת מקום בחיים ומכשרת יותר נפשות ולבבות, עד כדי להכניס מקור ישועה בתוכיותה של הנשמה הקיבוצית הכללית, עד שמכחה מתהפכות לטובה כל נקודות חיים הפרטיות והולכות וצומחות לטובה.

אבל כשהאור נעלם, כשהחיים האלהיים אינם מתגלים במרכז של מדינה וממלכה, אז ההרגשה הפנימית העדינה הולכת ומתעלמת, והיא מצמצמת את פחה ומעלמת את אורה. בחיי השכל המעשי לא תתגלה עוד כי אם בצמצום גדול מאוד. הליכות עולם בשכל מתרחב לא תסלול. רוח פנימי בחשאי - בחדרי חדרים של הנשמה האנושית - הולך לטובה, אור החיים עצמם, שאיפת הגדלת כוחותיהם, בגניזה פנימית, בשיעור מצומצם, בתור שאיפה הֶרְגֵשִׁית בשיעור קטן ודל, כח חיים של געגועים בלתי שכליים, הדומים לגעגועים בהמיים, שהשעורים הוא מקור חייהם, בשיעור מועט כזה נמצא בעולם גרעין של צדקה וקורטוב של חיים שואפים בפנימיותם להיות החם שלהם מיוסד על בסיס הטוב הנשגב, המאור האלהי. אבל לא יתגלה חוצה, לא בהליכות השכל המתרחב ולא בנאות המעשה המתפשט, כי אם בגניזת הרגש העדין שממקור נשמת אלהים, שהניחה שורש בנשמה האנושית היצורה בצלם אלהים.

מולכת היא ההרגשה הזאת בחדרי לב, כבודה בת מלך פנימה⁶ היא, סגורה במכונה עד אשר יקרא דרור לשבי ירושלים ו"ציון במשפט תפדה"⁷. ומשחרבה ירושלים נגנזו ולא נשתייר אלא כשעורה, ומשתכח בגזאי דצמצמאי מלכתא, ביסוד החיים האלהיים שאינם פוסקים, והם מחממים גם את כל הכוחות היותר משתפלים, כדי להביא הכל לתעודת החיים הגבוהה, ההולכת ואור, צמצום האורה האלהית המתרוממת מעל כל, כדי להעמיד את הצביונים הפרטיים מרובי הגוונים של החיים, שם האוצר גנוז של חיי עולמים, ושם חיי המלוכה המתקבלת באורח התמלאות חיל של נפש עייפה, אחרי אשר תשגבעז, אחרי אשר עולם מלא ינסד בכל הליכותיו, ועליו יקרא שם מלא, אחרי הצמאון הבא מחזקת החיים והרגשותיהם המתפרצות, חמדת עולמים להשגב באור חיים אלהיים מרוממים מכל, יבוא נחל העדנים המתרחב, "והיה ד' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד"⁸.

המלכות יונקת את כוחה מהתורה

מאמרי הראי"ה חלק א, שבועות - ממלכת כהנים

"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"⁹.

התורה והממלכה בישראל קשורים זה עם זה קשר בל ינתק. המלך שבבתו על כסא ממלכתו, כתב לו את ספר התורה המיוחד לו,

6. ע"פ תהילים מה, יד.

7. ישעיה א, כו.

8. זכריה יד, ט.

9. שמות יט, ו.

משנה התורה,¹⁰ כתיבה מיוחדת בתור מלך מושל על העם ומנהיג את החיים החברתיים של הכלל, חוץ מהספר הרגיל שכל אחד מישראל צריך לכתוב לעצמו, בתור בן ישראל מצד החובה של "ואתם כתבו לכם את השירה הזאת".¹¹

מה אנו למדים מחובה ממלכתית זאת, שקבלת התורה בישראל קבלה כפולה היא, קבלת חובת היחיד בתור יחיד השייך להכלל, לכללות האומה בקדושתה. וקבלת התורה, בתור קבלתה של האומה המנהיגה את חיי החברתיים, בתור לאום.

אמנם, עבודה קשה היא ביחוד שמירת התורה הכללית הממלכתית, עבודה הרבה יותר קשה מהשמירה של התורה היחידית. כי התורה ומצוותיה באו לצרף את הבריות,¹² ומלאכת הצירוף של הכלל כולו בתור חברה הזקוקה לענינים מדיניים, הוא הרבה יותר מסובך בדרך עבודתו, ממלאכת הצירוף של כל יחיד כשהוא לעצמו בתור איש פרטי. כי הרי עינינו הרואות שגם המוסר האנושי הפשוט, בדברים שחוש הצדק הטבעי הוא מסייע אותו, עד כמה שאצל הפרטים יש לו על כל פנים איזה אחיזה בחיים, לא זכתה האנושיות בכללותה עדיין, שיהיה מוסכם בתור חובת מוסר ביחש להמדיניות הציבורית, ואפילו המפלגתית כולה. ובשביל כך אנו יודעים שאותו היצר הרע שבאדם הפרטי - הרי הוא מתגבר בכפלי כפליים בהאדם המדיני הכללי, עד שכל מושגי הטוב והרע, הצדק והרשע הרי הם נעשים אבודים לגמרי מתוך המהומה המדינית והקלחת הממלכתית הרוחת, אשר היא כים נגרש, ובשביל כך נטע יוצר העולמים מראש ומקדם את שמו של משיח לפני בריאת

10. ע"פ דברים יז, יח.

11. ע"פ דברים לא, ט [רמב"ם הלכות ספר תורה ז, א-ב].

12. ע"פ בראשית רבה מד, א.

העולם,¹³ "לפני שמש יגון שמו".¹⁴ כח ממלכתי נגזר מעצם היסוד שבקדושה מוכן הוא בעומק נשמת ישראל הכללית, לפני שמהומת החיים של העולם כולו תוכל לרשום עליו את הרשמים של מחיקת הצדק ואבדן המוסר, הבא במידה הרגילה מתוך הזרם הנורא שבהשתערוות גלי החיים החברתיים. ומפני כך אנחנו קוראים את מגילת רות החותמת בתולדתו של דוד מלך ישראל, יסוד משיח אלהי יעקב, בחג השבועות זמן מתן תורתנו.

והיה זה לנו לאות, שבאותה התנועה שהננו מרגישים בה את הצמיחה החברותית הלאומית, אנו חייבים לרומם בה את המדרגה המוסרית ואת הזיקה ליסוד הקודש שלנו, בכחה של תורתנו הקדושה שהיא תורת חיים מקור הצדק ומעיין האמת. וחלילה לנו לחשוב שהגלים הסוערים שבשאיפה המדינית רשאים הם לעור את עינינו, מבלי לראות נכוחה, וקל וחומר שחם לנו ליתן ליצר המפלגתי העלול להתעורר ביותר, בעת שהתנועה המדינית הולכת להוצר, שיעביר אותנו על מידת הצדק והאמת, על מידת האהבה האנושית הכללית והפרטית, אהבת ישראל, וחובת הקדושה המיוחדת לישראל.

כי חובתנו היא לא רק להיות אנשי קודש בתור אנשים פרטיים, כי אם גם וביחוד להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולשאוף ליסוד ממלכתי מקודש, שהוא כדאי להיות נקרא בשמו עוד מלפני ההתהוות של העולם המעשי וכל סאונו, מיסוד התורה שקדמה לעולם, ומיסודו של דוד מלך ישראל החי וקיים, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ",¹⁵ במהרה בימינו אמן.

13. ע"פ גזרים לט ע"ב.

14. תהילים עב, יז.

15. ישעיה ס, כא.

ממלכה נטולה רשעות

אורות, המלחמה, ג¹⁶

עזבנו את הפוליטיקה העולמית מאונס שיש בו רצון פנימי, עד אשר תבוא עת מאושרה, שיהיה אפשר לנהל ממלכה בלא רשעה וברבריות; זהו הזמן שאנו מקוים. מובן הדבר, שכדי להגשימו אנו צריכים להתעורר בכוחותינו כולם, להשתמש בכל האמצעים שהזמן מביא, הכל יד אל בורא כל עולמים מנהלת. אבל האיחור הוא איחור מוכרח, בחלה נפשנו בחטאים האיומים של הנהגת ממלכה בעת רעה. והנה הגיע הזמן, קרוב מאוד, העולם יתבסס ואנו נוכל כבר להכין עצמנו, כי לנו כבר אפשר לנהל ממלכתנו על יסודות הטוב, החכמה, היושר וההארה האלהית הברורה.

”יעקב שלח לעשיו את הפורפירא:”¹⁷ ”יעבר נא אדני לפני עבדו”¹⁸ אין הדבר כדאי ליעקב לעסוק בממלכה, בעת שהיא צריכה להיות דמים מְלֵאָה, בעת שתובעת כשרון של רשעה. אנו קבלנו רק את היסוד כפי ההכרח ליסד אומה, וכיון שנגמל הגזע הודחנו ממלוך, בגויים נתפזרנו, נזרענו במעמקי האדמה, עד אשר עת הזמיר הגיע וקול התור ישמע בארצנו.¹⁹

16. וכן שמונה קבצים קובץ ו, קא.

17. ע”פ בראשית רבה עה, ד; דברים רבה א, כ [פורפירא - לבוש מלכות, מתנות כהונה שם].

18. בראשית לג, יד.

19. ע”פ שיר השירים ב, יב.

פרק ב

המלכות מגלה את המהות הישראלית

הופעת התכונה הישראלית לספר תהלת ה'²⁰

אורות, ישראל ותחייתו א'²¹

ישראל מספרים תהלת ד',²² כח גבורה העליונה, במלא תפארת מעשיו בכל מקומות ממשלתו, מעולם ועד העולם, "ומרומם על כל ברכה ותהלה",²³ זהו גורל ישראל. ישראל מכיר הוא את כח מעשי ד', ישראל מכיר ומעיד עדות אל גבור יוצר כל לבדו, "ואתם עדי נאם ד' ואני אל".²⁴ מלא הוא ישראל מאור הגבורה והתפארת העליונה, שהכרתן מלאה חיי חכמת עולמים, חיי חסד ואהבת כל הבריות, חיי פאר מקדושים.

ישראל עומד הוא בקרן אורה זו ברוחו, בחיי כל נשמה בפרטיות,

---

20. [עיין עוד שמונה קבצים קובץ ב, רפט; מדבר שור, הדרוש השלוש עשרה.]

21. וכן שמונה קבצים קובץ ה, סו.

22. ע"פ ישעיה מג, כא.

23. נחמיה ט, ה.

24. ישעיה מג, יב.

ובחיי האומה כולה, בבנינה, בדורותיה, בשאיפת שיגוב פאר זיו הדר כוננניות מלכותה, בהיכל קדש מקדשה, בלהט אש חיי נעוריה, "אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם, בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל", וחפץ רכושה ועשרה "מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן, צאננו מאליפות מרובבות בחוצותינו, אלופינו מסובלים, אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו, אשרי העם שככה לו, אשרי העם שד' אלהיו".²⁵

והעם אשר ד' אלהיו יודע לספר כח מעשי ד', יודע לספר שאלהי ישראל אלהי עולם הוא, בורא שמים וארץ ושהכל ברא לכבודו, וכבודו כבוד כל עולמים, חיי כל עולמים, וחקר כבודו כבוד. וידיעתו זאת היא תכונת רוחו, מורשת אבותיו והכרתו הפנימית, חודרת בו בכל לב ובכל נשמה, אחוזה, קשורה ודבוקה, בנעימת אמונתו, אמונת אומן, בבירור תולדתו, בנצחונותיו על כל, בסגולת קיומו ועמדתו נגד צריו הרבים, אשר המה כשלו ונפלו והוא קם והתעודד. ויותר מכל חרותה ידיעת קדש עולמי עולמים זו בנשמתו הפנימית, בתביעת רוחו, בזהר שירתו, בהתגלמות חייו, מותאמת לאופי מוסרו, לתכנית מדיניותו, והיא יסוד כל שאיפותיו.

הקודש והממלכה בישראל תלויים זה בזה

שמונה קבצים קובץ ה, רמד

הניסים, המצוות המעשיות בפועל, קיומם של ישראל בתור אומה, השבת הממלכה וכל הסגולות, חידוש העולם בדבר ד' בלא שום

25. תהילים קמד, יב-טו.

הקדמה של כח ושל חומר זולת זה, עומק המוסר ברוממות הקודש, בחיי היחיד ובחיי העמים, נצחון הקודש והטוב בכל העולמים, הכנסת כל היצורים לתוך המסגרת של כוונותינו המטרתיות - כולם הם חרוזים, מרגליות תלויות זו בזו. וכל יופי מזונף הבא להמעיט את הממשיות מאחת מהנה, הרי הוא מתפאר לשקר בחן. כי באמת רק חולשה פנימית נשמתית היא המכשילה את הכח, עד שלא יוכל עמוד במעמד מלא עז חיים שבמלוא הצביון של אמונת אומן.

חיבור האצילות הטהורה עם הטבע²⁶

שמונה קבצים קובץ ג, נה

העולם האילי, העבר וההווה, עד כמה שהוא קים, בכולו או במקצתו, בין השדרות האנושיות, שואף הוא להיות קשור אל הטבע כמו שהוא, בכל פנימיות נפשו ורוחו. החיים הטבעיים, בכל ענן, בכל קסמיהם, הם מגמתו האחרונה. ... אם אותו הקישור העליון העומד למעלה מהטבע עם כל תערובות זוהמתו, לא היה מאיר בעולם, לא היתה כל תקוה לאצילות וגדולת רוח, יושר שלם, והכרות ברורות לטוב, ולאמת עליונה המתאחדת עם צדק טהור, להיות מופיעים בעולם להגיה חשכו. אבל כשם שגדול רחב, עמוק, רם ונערץ הוא הטבע, בכל היקפו ובכל העושר הגדול של מכמניו החמריים והרוחניים, כן, ועוד באין ערוך יותר מזה,

26. [עיין עוד אורות התחיה ל; שמונה קבצים קובץ ה, לב; מח; עין איה ברכות פרק חמישי, פט.]

עומד על גביו העולם הגדול שלמעלה מן הטבע, העולם שהוא כולו אצילות וטוהר, הר ד' ומקום קדשו.²⁷

... חולשה אנושית היא, מה שלא יכול לקשר את עצמו יפה יפה עם הערכים כולם של שני העולמים, והרי הולך הוא האדם ומשתלם, הולכות הן הנשמות ומתבסמות, עד שיסתגל סוף סוף האדם להזיו המלא ולחוסן השלם של קוממיות, שהוא מצב של שתי קומות, קומת הטבע וקומת האצילות, בכל מלואם ושלמותם. האדם שלאחר החטא, שנטלו ממנו אורותיו, זיוו, חייו, קומתו, וכל יתרונותיו העליונים, נפל בפולחן הטבע, ואור האצילות הלך ונתרחק ממנו. נתקשר האדם עם הטבע, נתקשר עם טובו ועם רעתו.

בא ישראל לעולם, התחיל לגלות אותו האור הגדול המנצח על הטבע, העומד ברוממות עדניו והדר זיוו. המגמה היא לתמם את שני החזיונות, הטבע והאצילות, אבל לא בא עדיין תור הגמר. רוחק ישראל מן הטבע, נעשה רפוי בקישורו אליו, ומצא את עצמו לקוי לעומת גויי הטבע. קנאת ריווי משאלות הבשר, והטבע בכל אוצריו, בכל יפעות קסמיו, הסיר אותו מן המסילה, ועד כה לא באה הרפואה השלימה לעולם.

הגנו הולכים ומתקרבים אל המטרה, חוזרים ומזרחים עלינו קסמי הטבע, אחרי שכבר דולדל אגודנו עמו. חלקים רבים מאתנו נצדים ברשתו, והטובים והנבונים מעלים פנינים, מתקרבים אל הטבע ביפעת האצילות, מקשרים שמים וארץ יחד, מראים שאיפה של התקשרות מעשית, רצונית ואידיאלית עם הטבע, בצביון יותר שלם מכל עם פולחן לטבע, הנטול מאור האלהי העליון המרענן

²⁷ ע"פ תהילים כד, ג.

אותו. הוד הגדולה הזאת, גנוזה היא במשיחיות הישראלית, שהיא מלכות שמים וארץ יחדיו, גילוי אור ד' עושה שמים וארץ, הקורא אליהם ויעמדו יחדיו.²⁸

תלויה בקישורה ליושר האלוקי ובאהבת העם

עין איה שבת פרק חמישי, סב

”ואותו הרגת בחרב בני עמון”,²⁹ מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו, אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו. (שבת נו ע”א)

אע”פ שהדבר צריך להגלות, שיסוד חוזק המלכות, שהוא עוצם העם כולו, תלוי בעקרו ע”פ הערך שהיושר והצדק, שהוא אמיתת העז האלהי, קשורים בתוכו, מ”מ ודאי עצם הדבר צריך ודרוש להיות, שהעז העממי יהיה מוחש ומורגש, וכבוד הכלל ועצמתו צריכים להיות במעלה היותר עליונה, שבוה יבוססו כל המטרות היותר טהורות ועליונות.

אמת שלפעמים נמצא עצם הנטיה לאהבת העם בכל רחבה ועמקה שהיא מצויה באומות, שאנו יכולים להתלמד מהן ג”כ לעניננו, אבל לא באותה המדה שהיא מצויה בהן. אהבת העם תבוא לפעמים מרוב אהבה עצמית גסה שמתקבצת בקיבוץ גדול ומסודר, ותתגלם בזה ברשעה היותר גדולה, בכח רב ויד חזקה לבלע ולהשחית. אבל אהבת עם ד' הצריכה להקבע בלב כל אחד מישראל, היא מיוסדת על עומק היושר האלהי הכללי. ומכל מקום צורתה החיצונית

28. ע”פ ישעיה מח, יג.

29. שמואל ב' יב, ט.

צריכה שתהיה במילוי העז והמשגב, כאותו המשגב היוצא בעמים שאינם יודעים שום רעיון יותר נאצל מאהבתם העצמית. בני עמון נקראו על שם בן עמי³⁰ שנקרא לאביהם מאמו, רגש העממות היה בהם חזק ואמיץ, ועבודה זרה שלהם נטלה אצלם ציור המלוכה, "מלפום שיקוץ בני עמון",³¹ המלכות והעממות בחוברת. הטוב שבהם צריך להכניס בישראל, "ותהי על ראש דוד".³² מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו, אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו, כי עצם הענין, חק תוקף כבוד המלוכה, עז בידו בצדק גם לדון דיני נפשות למטרתו הגדולה הכללית, שהיא הכרת הדר העם וכבודו הנקשר בכבוד המלוכה, שלא יִנְקָה כל הנוגע בה.

30. ע"פ בראשית יט, לח.

31. ע"פ מלכים א' יא, ה.

32. שמואל ב' יב, ל.

פרק ג

המלכות במערכת המשב"ן

(מלך, שופט, כהן, נביא)

משב"ן – שלימות החיים הישראלים

אורות התחיה טו³³

כשכח ישראל גדול ונשמתו מאירה בקרבו בהופעה וענפיו המעשיים מתוקנים, בסדור מלא, בקדושה ביחוד ובברכה, במקדש וממשלה, בנבואה וחכמה, אז ההתרחבות לצד החול, לענוגי החושים הרוחניים והגשמיים, להצצה חדירית ופנימית לתוך חייהם של המון עמים ולאומים שונים, למפעליהם וספריותיהם, התגברות עז החיים הטבעיים, כל אלה טובים הם ומסוגלים להרחיב את אור הטוב, והתחום ארוך הוא: "ב מיל - כמחנה ישראל כולו,³⁴ הכופל באמת את כל העולם באיכותו, "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל".³⁵

33. וכן שמונה קבצים קובץ א, תרטו.

34. ע"פ סוטה יג ע"ב.

35. דברים לב, ח.

משחשך האור, משגלתה שכינה, משנעתקו רגלי האומה מבית חייה, החל הצמצום להיות נתבע. כל עז חילוני עלול להיות לרועץ, כל יופי טבעי וחשקו עלול להאפיל את אור הקדש ותם הטהרה והצניעות, כל מחשבה שלא נתגדלה כולה במחנה ישראל יכולה להרס את סדר האמונה והחיים הישראליים, כל שמינות קטנה מביאה לידי בעיטה.³⁶ מכאן באו העוצב והסיגוף, הקדרות והפחדנות, וביותר ממה שפעלו אלה על החיים הגשמיים פעלו על החיים הרוחניים, על רוחב המחשבה, על תעופת ההרגשה. עד אשר יקיץ הקץ, שקול קורא בכח³⁷ "הרחיבי מקום אהלך, ויריעות משכנותיך יטו, אל תחשוכי, האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי, כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גויים יירש, וערים נשמות יושיבו". והתחום של אלפים אמה הקצר - הולך הוא ומתרחב, כמדת ישועתן של ישראל, שהולכת ואורה קמעא קמעא.³⁸

הופעת תורה שבעל פה רק בשלימות המשכ"ן

אורות התורה א, ג³⁹

יניקת תורה שבעל פה היא בגניזו מן השמים, ובגילוי מהארץ. וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה וכל ישראל יושבים עליה, מסודרים בכל סדריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה, פורחת ומעלה נצה, ומתחברת לתורה שבכתב בכל

36. ע"פ דברים לב, טו.

37. ישעיה נד, ב-ג.

38. ע"פ ירושלמי ברכות פרק א הלכה א.

39. וכן שמונה קבצים קובץ ב, סא.

שיעור קומתה. בגלות נפרדו התאומים, נתעלתה תורה שבכתב למרומי קדשה, וירדה תורה שבעל פה בעומק תחתית, ומכל מקום היא מקבלת יניקה חשאית מאור תורה שבכתב מספיח העבר, המספיק להעמידה בחיים מצומצמים.

והיא יורדת ונופלת בכל יום ויום, עד אשר מהרה יפוח היום, ואור חיים יבוא מאוצר גאולת עולמים, וישראל יעשה חיל, יינטע על ארצו, וישגשג בכל הדר סדריו. אז תחל תורה שבעל פה לצמח מעומק שרשה, תעלה מעלה מעלה, ואור תורה שבכתב יזריח עליה קרני אורה מחדש, חדשים לבקרים. והדודים יתאחדו בנוה אפריונם, ואור נשמת אל חי העולמים, המתגלה בתחית ישראל וברום קרנו, יאיר באור שבעת הימים של אור החמה ואור הלבנה גם יחד, והיה אורם ישר, חודר ומושך מזה לזו, ועונה את הארץ ואת העם בכל יפעת חיים. "והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים, ביום חבוש ד' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא".⁴⁰

העולמות מתברכים ממקורם – ע"י חלקי המשב"ץ⁴¹

אורות הקודש ג, עמ' קפח - המגמה השעשועית הפנימית⁴²

כשהמעשים הטובים מתרבים בעולם, כשרצונות טובים נעשים טבע קבוע לנשמת האדם, נשמת העולם כולו מתברכת היא, מתמלאה שפעת חיים טובים נעימים ורעננים; והאור האלהי,

40. ישעיה ל, כו.

41. [עיין עוד שמונה קבצים קובץ א, טז.]

42. וכן שמונה קבצים קובץ ו, רי.

המגמה השעשועית הפנימית של היצירה כולה, מזריחה באור יפעתה על פני כל היקום, מחייה הפנימיים; והנשמות המתלבשות בגופות באות רוויות טל חיים, צדק מוסר, גבורה חכמה, שמחה, ומשרים בעצמיות יצירתן ומעשיהן והכרותיהן, שאיפותיהן, כשרונותיהן וזיו פניהן, וכל גורלן הולך ומתגלה בשפע עושר ושמחה, עונג ועדן.

אמנם רצון האדם, ביסודו בעולם, להיות תופס את נשמת העולמים במעוזה, להיות מגביר את שפעת ברכתה ואור חייה, בפעולת חיי העולם, בהתגלות המציאות התדירית, בהתחדשות הדורות, ובהסתעפות פעולת החיים כולם לכל מקצועות הבריאה לכל ענפיה, זאת היא מורשת קדומים של כנסת ישראל, שמשלתמת בצביונה, בהיותה עומדת בכל הדר יפיה ותכסיסיה כולם, מלכות, ומקדש, נבואה וארץ ישראל.

אז יש מקור חיים להנִיַת הנשמות, יש מגמה וצִנור זולף לאורות הנשמות, שימלאו בתפקידיהן האלהיים. אז העולמים העליונים האידאליים הגבוהים, רוויי העדן, והאידאליים המעשיים, לבושי הגִנְיָה ותכסיסיה, זה בזה ישקו.

ורוח האדם מתנשא ומתחדש, וכל היקום שואב חייו ממקור מעיניו, וזרם הטוב, מקור האושר, הצדקה והישרנות, השלום והברכה, הולך ושוטף ביצירה, והעולמות שמחים, וְחִדְוֹת חַי העולמים פנימית היא, שמחת ד' במעשיו הולכת היא במסלולה, מתגברת היא על כל מעצוריה, ואור החסד האלהי הולך הלוך ואור, הלוך וגדול.

אבל מיום שחרב בית המקדש, מעת אשר נוטל כבוד מבית חיינו, וכנסת ישראל נדדה מארצה, נתפזרה בין הגויים, נתפרדה ונתרוססה, והחטיבה האלהית בחיי האדם והעולם לא תעשה

את המשך פעולותיה, נשמת העולם כהה, אורה כוסה בערפלים, "אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם"⁴³.

יש חדוה בעולם, יש אושר בעולם, יש תקוה בעולם, יש התפתחות בעולם, ישנם תיקונים מדיניים ותיקונים חברתיים, כל אלה הם שמחות חיצוניות, משמחות הן לאותם שאינם חודרים לסוד ההויה ורזיה. גם אלה השמחות שמחות הן, אבל מבחוץ הן עומדות. זמרי השחק החיצונים יכולים לשמח להרנין ולזמר, בבתי בראי עז וחדוה תמיד נמצא.⁴⁴ אבל ברז ההויה הפנימית חושך ובכיה, שם אין התנחומים מתקבלים מכל הפויים והתיקונים החיצונים, שם ישנה תביעה אחת לאור החיים בשפעת היצירה הפנימית, לסדר עולם רווי דשן, מדושן עונג, מראשית יסודו, שמחת עולמים פנימית בסוד הניתה ואחרית מגמתה. שם התנחומים באים ממקור פנימי של פנימי פנימיות, אשר עין לא ראתה, שזו דוקא מכת לשחק לעלוז ולהשתעשע יותר ויותר מכל הזמירות החיצוניות, אשר תחת כל השמים.

המדינה והמקדש – אחדות אחת⁴⁵

מאמרי הראייה חלק א, שבועות - החדש במדינה ובמקדש

העומר היה מתיר (את החדש) במדינה, ושתי הלחם במקדש.⁴⁶ נשמה אחת היא המחיה את המדינה ואת המקדש בישראל. לא

43. ישעיה נ, ג.

44. ע"פ חגיגה ה ע"ב.

45. [עיינן עוד מאמרי הראייה חלק ב, העומר ושתי הלחם; עולת ראייה א, פסוקי דזמרה - ברוך ה' מציון וגו']; שמונה קבצים קובץ ה, קנו].

46. משנה מנחות סח ע"ב.

בקשרים מלאכותיים הננו מקשרים את חיי עמנו הכלליים לכל צביוניהם, רק מפני שככה מורה אותנו מקור חיינו. וכן הוא הצביון השלם של נשמת לאומנו. אין חצאיות, אין חלקיות ואין תוכנים של פירוד במהותה של אותה הנשמה הגדולה של האומה אשר קדושת האחדות היא כל חייה, כל יסודה וקיומה, "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"⁴⁷ - ועל כן קולו של יעקב הוא הבוקע ועולה בצורתו המאוחדת מכל השדרות אשר בתנועת הכלל ושאיפותיו בישראל. קול הכורם והיוגב על אדמת ישראל וקול התורה והתפילה באהלי יעקב עד קול הזמרה הנאצלה אשר בהיכל ד', קול אחד הוא בתוכיות הוֹתְנֵנו, בין כשהוא נודע ומוכר לבעלי הקול המשמיעים אותו לרבים ולעצמם, בין כשהוא כל כך נעלם עד לאפס הכרה. ומתוך הקול הכללי ומקור חיינו, יוצאים הם שני הצדדים המבליטים את מהותה של האומה אשר בגדלה ובבנינה הם גדולים ומבונים, ובקטנה ובחורבנה הם מוקטנים והרוסים, והם הם המדינה והמקדש.

בכל העמים אשר רוח חייהם הוא בעל תכונה מורכבת, אם גם יהיה להם איזה תוכן הגורם לפעמים לעצב את תכנית מדינתם ותכנית מקדשם באיזה עיצוב מכונתי אשר יאגדם ברתוקות של איחוד - מתוך שהאיחוד הזה הוא בלתי־טבעי להם הרי הם מוכרחים תמיד להיות רודפים אחרי תוכנים חדשים להשיג על ידם איזה סמך של חיזוק בעד המצב הקיים, "אומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים"⁴⁸. ובשביל כך האוצרות אשר הרכוש הישן המאחד את הוֹתְנֵם אינם בני־קיימא, והלהיטות אחרי כל תוכן חדש קשורה היא בטבע מציאותם, אין החדש צריך אצלם היתר; כי מבלעדי

47. תפילת מנחה של שבת.

48. ישעיה מא, ז.

חליפת תוכן וחידוש צורה אין עמדה לההרכבה המכונית, שמקור חיים עצמי אין לה, ושן הזמן הולכת ומכלה אותה, והם עומדים תמיד בעצם ומדרגה של "יבחר אלהים חדשים"⁴⁹.

לא כאלה חלק יעקב, האחדות המהותית של המדינה והמקדש, טבוע הוא בעצם נשמתנו. רק הסיגים אשר נדבקו בנו מדרכי הגויים, הם הם הגורמים לתועים איזה תקופה קצרה לחשוב שיוכל להיות אצלנו תכנית של מדינה שאינה תכנית של מקדש, או תכנית של מקדש שאינה של מדינה, על פי מעמק הרוח ויסוד היצירה שלהם. ובשביל שהעושר הגדול של החיים ועצמת כח הקיום המונח בכח הגדול אשר לעם הקדוש, אשר חיי עולם הם חיו, כל זה הוא מונח דוקא בתורה הקדומה הישנה, אשר רוחה והותיה הוא מאז מקדם "עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל"⁵⁰ - בשביל כך הננו מתחשים אל כל חדש בשאלה, והננו זקוקים לתוכן המתיר את החדש, והמראה בעליל שזה הבא מן החדש בצורתו החיצונה באמת הוא עתיק עתיק, ואז הוא מתקבל באהבה והוא הולך ומתקשר בקשר המקודש של היסוד האחדותי של האומה בכל מהלכי חייה. וסימן לדבר "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש".

ומתוך האור הישן, האורה שברא צור כל העולמים מאז מראשית, ו"שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו, מסוף העולם ועד סופו"⁵¹, מאור קדום זה, שננגז בנשמת ישראל באורה של תורה, מהאור הישן הזה יזרח לנו "אור חדש אשר על ציון יאיר, ונזכה

49. שופטים ה, ח.

50. משלי ח, כו.

51. בראשית רבה ג, ד.

כולנו במהרה לאורו",⁵² בגווניו השונים והמאוחדים במקורם באור חיים שלמים אשר יקיפו את כל הַיְתָנו ויאחדו את כל פרודותנו במדינה ובמקדש שיבנו יחדיו במהרה בימינו אמן.

עוז והוד המלכות מופיעים בירושלים ובמקדש

עולת ראייה א, פסוקי דזמרה, "והנצח" (ב)⁵³

"והנצח"⁵⁴ זו ירושלים. "וההוד" זו בית המקדש. (ברכות נח ע"א) תכונת עמדתם של ישראל היא מושלמת בהיותה ממולאה בעז מלכותם, באופן הראוי להם להתעלות כפי ערכם, בתור עם גדול וקדוש, עם חכם ונבון,⁵⁵ כשהם לעצמם. העז הלאומי של המלוכה מקושר עם ירושלים, ששם ישבו כסאות לבית דוד.⁵⁶ החוסן הלאומי הישראלי פגש בדרכו מכשולים רבים, ועוד הוא עלול לפגוש, וכולם ינצח בעז ד' ויעמוד לנצח.

נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין תכונת הפגישה של התנגשות להתפשט בכחו, כי לא נצטוינו לשאת חרב ומלחמה ולקרוא בשם ד' לעמים לא ידעוהו, כי אם כאשר יגדל שם ישראל, ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה ושלוש העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה שבהם רפודה קדושתן של ישראל, בלא פגישה של התנגשות, ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל.

52. ע"פ ברכת יוצר אור.

53. וכן עין איה ברכות פרק תשיעי, שיד.

54. דברי הימים א' כט, יא.

55. ע"פ דברים ד, ו.

56. ע"פ תהלים קכב, ה.

אם כן בית המקדש, מקום האורה, לא בנצח יתגבר, לא בהוראת ניצוח, המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, כי אם בהוד הנתון עליו, ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים,⁵⁷ ועמים רבים יבקשו פני ד' בהר ציון,⁵⁸ ע"פ תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאהבה ורוממות נפש ירוצו הכל להכנס תחת דגלו.

ציון וירושלים⁵⁹

מאמרי הראי"ה חלק ב, דגל ירושלים א

"ציון" ו"ירושלים", הן זו אצל זו. מאז מראשית תולדותנו⁶⁰ התבלט שם "ציון" אצל ההבטאה של מלכותנו, כחנו העולמי, שהוא הנהו גם כן ודאי קדוש מצד עצמו, והוא משמש את כל המטרות הקדושות של עמנו, שהוא הוה ויהיה לעד ממלכת הכהנים וגוי הקדוש⁶¹ של העולם כולו.

אמנם "ירושלים" מבטאת בהבלטתה את המטרה של קדושתנו מצד עצמה בתור המגמה היותר גבוהה באידיאליותה של הויתנו הישראלית, בעד עצמנו ובעד האנושיות כולה, המקום של בית

57. ע"פ תהילים עב, ט.

58. ע"פ זכריה ח, כב.

59. הערה: ביחס בין 'ציון' ו'ירושלים' מצינו בדברי הרב הסברים הנראים הפוכים זה מזה. לדוגמה: ציון מקום המשפט ע"פ התורה, לעומת ירושלים מקום הממשלה המדינית (מציאות קטן, צט); ציון מרכז הערכים הפנימיים, לעומת ירושלים המשפיעה לחוץ (עין איה ברכות פרק תשיעי, שנט). [ע"פ עוד מאמרי הראי"ה ח"א, סגולת ציון וירושלים; אורות, "לדגל ירושלים".]

60. ע"פ שמואל ב' ה, ז: "וילכוד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד".

61. ע"פ שמות יט, ו.

המקדש, בית תפלה העתיד של כל העמים,⁶² המקום שבו ישבו הסנהדריה הגדולה אשר ממנה יצאה ותצא תורה לכל ישראל, זה מציין השם "ירושלים".

העולם הכשר הישראלי כולו, הוא מעולם עמוק מאד מקושר עם המטרות הקדושות, הוא אלהי ברעיונו, קדוש בעוצם אמונתו. אומתנו בטאה באחוליה העמוקים, בתפלותיה הקדושות לשיבת השכינה "לציון", דווקא ע"י בנין "ירושלים",⁶³ על ידי קדושת בית המקדש, על ידי ההתרוממות של הקדושה האלהית עלינו, ועל ידינו על העולם כולו.⁶⁴

נבואת משה – אחדות המלכות והנבואה

אורות הקודש א, עמ' רעו - נבואה של אספקלריא המאירה⁶⁵

כשם שהאנשים המעשיים, בעלי הכשרון לדברים מעשיים, ולחכמות המעשיות, אינם מוכשרים להסתכלות בהירה בענינים הרוחניים, והסתכלותם הרוחנית באה לקויה ומעורבת עם משפטים כהים, המתמצים מעולם המעשה שהם קשורים בו, כמו כן, אין האנשים הרוחניים, העומדים ברום עולם, מוכשרים להסתכלות מעשית שלימה, והידיעות המעשיות שלהם וקשר

62. ע"פ ישעיה נו, ז.

63. ברכת "המחזיר שכינתו לציון" אחרי ברכות "ולירושלים עירך ברחמים תשוב".

64. הרב ממש"ך: את המטרה הכשרה הזאת חפצים אנחנו לבטא על ידי דגלנו דגל "ירושלים", שאנחנו מקווים שילך במצב של שלום עם דגל "ציון", עד אשר אנחנו וכל העולם כולו נכיר שהענינים העולמיים של ישראל לשוב אל ארץ ישראל בתור עם שלם, והענינים המקודשים, עצם המגמות הכשרות, מתאחדים הם במיטב האחוה זה עם זה.

65. וכן שמונה קבצים קובץ א, קצב.

חפצם בהשלמתן, אינם כי אם איזה צל היוצא מתוך הענינים הרוחניים העליונים.

אמנם יש כשרון עצום בתכונה הרוחנית העליונה לכלול את הכל, אבל זוהי דוקא במידתה של התגלות הנבואה של אספקלריא המאירה.⁶⁶ על כן משה רבינו עצמו בלבד עליו נאמר⁶⁷ "ויהי בישרון מלך", אבל במעמד הדורות היה מלך לחוד ונביא לחוד. ושמואל, הוא שהיה במידה ידועה שקול כמשה ואהרן,⁶⁸ היתה לו בהירות רוחנית כזאת, עד כדי למלא גם כן מקום של מלך בטהרת השפעת נבואתו, ועליוניותו הרוחנית השלימה.

איזון בין כוחות המלוכה והנבואה

עין איה ברכות פרק ראשון, קלו - קלו

דרש רב המנונא, מאי דכתיב⁶⁹ "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר", מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אמר ליתי ישעיהו לגבאי כו' וישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי כו'. (ברכות י ע"א)

כח הנבואה שהשפיע הקב"ה לישראל בזמן הנבואה היתה תעודתו למלא את הצרכים הנצחיים של האומה, להנחילה חיי עד רוחניים, גם ללמדה ארחות חיים שבהם תשיג הקיום התמידי, שיהיה רוחה חי לעולמים, ושתזכה לקיום לאומי בעתיד. וכח המלוכה היה לאשר את העם בחיים הלאומיים בהוה.

66. ע"פ יבמות מט ע"ב.

67. דברים לג, ה.

68. ברכות לא ע"ב.

69. קהלת ח, א.

כי ישנם דברים והנהגות שמוסיפין בעם אומץ לשעה ונוטלים ממנו כח קיומו לעתיד, ולהיפך דברים רבים שאף שמחלישים אותו לשעה מכל מקום מוסיפים הם לעתיד עז וגבורה. והנה הנטיה לאחד הקצוות לעולם קשה היא ומזקת. שאם ישים העם דאגתו רק לקיומו העתידי, ולמצבו ההווה לא ישים לב, הלא אז יבוזו זרים יגיעו⁷⁰ ויפול בנופלים, עד שגם מעלות רוחו ושאיפתו לקיומו הנצחי יאבדו ממנו. ולעומת זה, מה רבת ערך ההשחתה, אם יפת לב העם לשום על דגלו רק חיי שעה וחזקו הזמני, כי אז בעבור דור יסוף כחו ויכשל ויפול.

והנה השי"ת השומר ישראל הכין תמיד סיבות תדיריות, שישקלו בד בבד כח המקיים הנצחי וכח הקיום הזמני, באופן שלא ימעדו צעדי האומה ותעמוד לדור דורים, "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה עומדים לפני וגו' כן יעמוד זרעכם ושמכם".⁷¹ על כן ישעיהו חרד פן בבכרו את כח המלוכה על כח הנבואה, יפול העם ברוחו וישכח דאגתו הנצחית. וחזקיהו דאג אם יראה העם שכח המלוכה רפה הוא לעומת כח הנבואה, יסור חזקו המדיני ההווה ממנו, ומזה תצאנה תוצאות רעות למצב המוסרי גם כן, של תורה ויראת ד' ומידות טובות, הנתמכות כולן בעז מלך.

והקב"ה הטיל פשרה ביניהם, שעין השגחתו צופיה, שלפי מצבם של ישראל בעת ההיא, הדבר מוכרח שיהיו שני אלה הכוחות שקולים ובאופן מדויק. דהיינו, שלפי המראה החיצוני תהיה למלוכה רוממות [על] הנבואה, למען חזק המשרה והעז הלאומי, אבל להחודר בפנים הדבר יראה שהמלך נכנע בהנהגתו הזמנית

70. ע"פ תהילים קט, יא.

71. ישעיה סו, כב.

לבטלה מפני הטובה הנצחית הנבואית. זוהי הפשרה של הקב"ה, הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה. הרי בגלוי, היתה יד המלוכה רוממה, שהרי ישעיהו הנביא על כל פנים הלך אל חזקיהו המלך, אבל בתוכם של דברים, מי סבל מכאוב ונדחה, המלך. להורות שלפעמים חובה להכניע ההשקפה הזמנית מחוסן הלאומי בהתנגדה לתעודה נצחית.

והדבר מקביל מאוד אל הצורך להנהגה, כי מצד החיצוני של האדם ותאוותיו החושיות צריך הוא למשרה עזה נאדרת בכח, והיא המלוכה אשר לה זרוע עם גבורה. אבל מצד הפנימי של האדם, מצד שכלו הישר ושאיפתו לכל טוב וקדושה, צריך להתנהג ע"י ממשלה של מקל נועם, המורה רק את הדרך הטוב, ומאהבה ילך בו לכשיתגבר עליו יצרו הטוב. וכדברי הרמב"ם בהלכות מלכים⁷² שיש יתרון למלך על נביא בהנהגה חיצונית, אבל בשבתו בביתו, אמרו עליו על יהושפט מלך יהודה⁷³ כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו, ואומר לו רבי רבי, מרי מרי.

"ויבוא אליו ישעיהו וגו"⁷⁴ משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה, משום דחזאי לי ברוח הקודש דנפקי מנאי בנין דלא מעלי, אמר ליה, בהדי כבשי דרחמנא למה לך כו'.

חזקיהו כמלך שלפניו דאגת ההוה, חרד מאוד למצב ההוה של העם. כאשר ברוח אלקים שעליו ראה כי אם יוליד בנים יהיו משחיתים, הלא יוכלו להשחית מאוד לעם בשבתם על כסא המלוכה. אמנם

72. ב, ה.

73. כתובות קג ע"ב.

74. מלכים ב' כ, א: "בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'".

ישעיהו אמר בהדי כבשי דרחמנא למה לך. כי הנבואה משקפת על המצב הנצחי של העם, שימי דור אחד כאין נחשבו. הלא בהפסק המלוכה ונפול הכסא מהמשפחה המולכת, תוכל לבוא נפילה נצחית קימת. והמכשול של מלך אחד רשע שיצא מזרע אשר בחר ד', זה יעבור, כי לסוף יכון הכסא בצדק ומשרים. על כן אין לך לסמוך להפסיק שלשלת הנצחית, בשביל ההשקפה הזמנית, אף שבאה מרוח הקודש.

פרק ד

המלכות נותנת מקום לכל

קוצבת לכל פרט את מקומו

עין איה שבת פרק חמישי, א

... על כן במעמד אותה החליפה האדירה שבחיי רבי זירא, בעלותו אל מקום חפצו לארעא דישראל, מקום חשק לבבו ומקור נפשו וחיו, הנה התרוממו לו כל הענינים, רוחו פותח בקרבו לחוש ולהאזין בהקשבה יותר בהירה בכל הלכה את תוכה הפנימי, עמוק עמוק בלב נכון ומלא רגש קדושת עז תפארת.

והנה אזניו שומעות הלכה⁷⁵ המקצבת את המשפט האמצעי⁷⁶ שבין החובות של הצדק הטבעי והצדק האלהי, בין חיוביו המוסריים של האדם על בעלי החיים, לחוס על החמרא דקרירא ליה אפילו

---

75. שבת נג ע"א: כי סליק רבי זירא אשכחיה לרבי בנימין בר יפת דיתיב וקאמר ליה משמיה דרבי יוחנן, נותנין מרדעת על גבי חמור בשבת.

76. מלשון ממוצע.

בתקופת תמוז,⁷⁷ ולרדת בשבילו מחביון עז רגשותיו הנשאים שממלאים קרב וכליות משיא קדושת יום שבת קודש, שהוא כולו מנוחה וקדושה, כולו אומר כבוד והסתכלות נשאה "טוב להודות לד'".⁷⁸ ומה מדויקת צריכה להיות ההכרעה שבין שני הצדדים, מי חכם ויבין פשר דבר?⁷⁹ עד למדידת התוכן הפנימי להביא חשבון בין מדת הצדק העיונית למדתה המעשית, ולהבחין בין הרווח שבא ע"י השפעת הצדק המעשי של הסרת צער הבעל חי ע"י נתינת מרדעת; אל ההפסד של חובה וגם רשות כזאת על החוג של ירידת המחשבה והתנשאות הנפש לכל מרום וקדוש, ברדתה אל שפל עסקים נמוכים לפי מראיתם.

זהו משפט מלך, נותן חק וקצב ע"פ יסוד מגמתי פנימי, המדוד ברב עזו ליתן מדה ושיעור להמון ענינים פרטיים המתמצעים בין דברים כלליים רבים, נוטלים מהם ונותנים להם כח ולח. ע"כ לא הוראה לימודית לבדה היא, הצריכה לבא רק ממקור עיון גדול ורחב ידים, כי אם מסקנה של עז מלך ממדת מלכותה של "תורת ד' תמימה"⁸⁰ שבה "מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק".⁸¹

אבל לא ככל החזיון המתגלה בפנים הנשמה על ארץ חמדה, מקור גי חזיון, לאלה ההרגשות השכליות הכוללות מרחב גדול רם ונשא, ומ"מ הן משפילות לשבת עד המדרגות היותר נמוכות שבצרכי החיים המעשיים והמוסריים; לבין מה שמורגש מהן על אדמת נכר ארעא דחשוכא. רק כעין תרגום נשמע שמה ולא אופי מקורי.

77. עיין שבת שם.

78. תהלים צב, ב.

79. ע"פ קהלת ה, א.

80. תהלים יט, ח.

81. משלי ה, טו.

יִישָׁר אָמַר, ⁸² חיים פנימיים הנני מרגיש ממקור החיים של דבר ד' "זו הלכה". ⁸³ וכן אמנם תרגמה אריוך זה שמואל, בעל השכל המעשי והעיוני, המתמם את החזיונות כולם למסקנא אחת מכח כללותו האדיר החכים, היודע שבילי דרקיעא, ⁸⁴ ואסותא דרבי על ידיה, ⁸⁵ והלכתא כותיה בדינא. ⁸⁶

מכירה בערך הצרכים נמוכים

עין איה שבת פרק שני, ס

שלח שלמה לבי מדרשא, אבא מת מוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה. (שבת ל ע"ב)

הרבה דברים נמצאים בעולם שהם צריכים כולם לתיקון המציאות וההנהגה, בהם ישנם דברים גדולים וקטנים, דברים רבי ערך ודברים נקלים. ורובי המכשולות שבאים לעולם, באים מפני שלפי הדמיון האנושי הרבה דברים כמו סותרים הם זה את זה. וכאשר אנו אומרים הנה דבר פלוני עיקר הוא וראוי לרדוף אחריו להשיגו ולהרחיבו, מכלל זה למדים הרבה בני אדם שדבר אחר אין צורך בו כלל, ואם ימצאו שיש מי שהוא עוסק בו יקראו אחריו מלא ויחשבוהו כמבלה עולם.

אבל האמת אינה כך, כל דבר צריך שיהיה חביב בערכו. והשלם שבאנשים ההולך בדרכי ד' וראוי להנהיג עם גדול בדרך ישרה,

82. הרב מפרש כאן את דברי הגמרא: אמר ליה (רבי זירא) יִישָׁר, וכן תרגמה אריוך בבבל, אריוך מנו שמואל.

83. שבת קלח ע"ב.

84. ברכות נח ע"ב.

85. ע"פ בבא מציעא פו ע"א.

86. בכורות מט ע"ב.

צריך הוא שכ"כ תהיה נפשו רחבה עד שהדבר היותר יקר, היותר רם ונשגב, לא יעכב בעדו מהסתכל ג"כ לדבר היותר קל בערך והיותר שפל, כיון שעל כל פנים יש איזה צורך בו. והוא ממש דרך ד', שעם המטרה האלהית להנהיג את העולם לתכלית הנעלה היותר נשגבה, אין נעזב גם הפחות שבברואים והקטן שבצרכם ממציאת השלמתו ושכלולו.

על כן תיכף שלח לבי מדרשא שאלה סגנונית שנזדמנה, בכונה להורות על עוצם כח הרחב שבנפש המלך החכם מכל אדם, הראוי להנהגה היותר אדירה, את מצב נפשו הגדולה שעלולה להכניס בבת אחת הדבר היותר מענין ויותר מחריד עם הקטן שבצרכי החיים. על כן בבת אחת שאל: אבא מת מוטל בחמה, ועם כל זאת החרדת קודש, לא פג טעם החוש הסידורי לדאוג ג"כ בתור החובה המוסרית התוריית לבעלי חיים הנמוכים, הכלבים הרעבים. זאת היא הערת מלך חכם המכילה שיטה שלימה בהנהגה לאומית.

חשיבות המרכזים הפרטיים לצד המלכות

עין איה ברכות פרק תשיעי, קיט

ואמר רבי יוחנן, עתיד הקב"ה להחזירן לישובן כו'.⁸⁷ (ברכות נח ע"ב)

כשנמצא באומה מרכז כללי, מתחלש ע"י זה כח המרכזים החלקיים. אמנם בביטול המרכז הכללי תופס כל מרכז פרטי מקום,

87. אמר ליה (עולא לרב חסדא), הכי אמר רבי יוחנן, מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו, שנאמר (ישעיה ה, ט) "באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב". ואמר רבי יוחנן, עתיד הקב"ה להחזירן לישובן, שנאמר (תהילים קכה, א) "שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון", מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן.

ביותר בתיהם של צדיקים עושי חסד וצדקה שבגלות, נעשו הם למרכזים גדולים באומה, וגדולתם ניכרת ביותר באשר אין לנו מרכז עליון וכללי שיהיו בטלים לגביו.

אמנם יש אופן נעלה בהנהגת האומה, שעם כל יתרון וחשיבות של המרכז הכללי והקיפו את כל עניני האומה, לפי רוב העושר הגשמי והרוחני ורוב תשואות החיים שיהיו במילואם בשוב ד' את שיבת ציון,⁸⁸ יהיו ערכיהם של המרכזים הפרטיים גם כן בתור מעלה גדולה וחשיבות נצחת, עד שעל ידי המרכז הגדול הכללי של המלכות וקדושת המקדש, לא די שלא יגרע ערכם של נושאי ההוד בתועלתם הפרטית, כי אם ירבה הודם, ותפארתם תהיה ניכרת ומורגשת מאוד, באשר חשיבות כל מרכז היא לפי ערך רוב הפעולות הטובות שהוא פועל, ולפי מרבית הכשרון שיהיה באומה ובכל סעיפיה, תהיינה הפעולות של המרכזים החלקיים גדולות ורבות מאוד. על כן גדולה היא מאוד ההבטחה שבתימן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירם לישובן.

88. ע"פ תהילים קכו, א.

מיוסדת על מידת הענווה⁸⁹

עין איה ברכות פרק תשיעי, קסח

ולא מהני רחמי, והא מותיב רב יוסף "ואחר ילדה בת", מאי ואחר, אמר רב, אחר שדנה לאה דין בעצמה כו'.⁹⁰ (ברכות ס ע"א)

רחל ולאה בנו שתיהן בית ישראל,⁹¹ לאה ממנה יצאה מלוכה "יהודה גבר באחיו",⁹² וכלל האומה שכח המלוכה חל עליו נקרא על שם יוסף, כדברי חז"ל⁹³ שכל ישראל קרויים יוסף "נוהג כצאן יוסף".⁹⁴

כח המלכות ראוי שיצא מגזע אחד ושורש אחד, כי "בפשע ארץ רבים שריה",⁹⁵ על כן זכתה לאה בכל המחצה, המכוון כנגד חצי החלק של צד המלוכה. אמנם צד האומה הוא בעל מעלות ומפלגות שונות, וזהו אושר האומה והצלחתה בהיותה מרובה בפלוגות, ובלבד שהכל יכוונו לבם למקום אחד, אלא שכל אחד יעבוד עבודת הכלל ע"פ כשרונו.

והנה די לחלק האומה שיהיה נמצא בו חלק של אצילים בעלי

89. [עייני עוד עין איה ברכות פרק שני, כט: מידת טוב וענוה אינה ראויה להנהגת מלוכה תמידית, כי להיות לגמרי טוב לרעים אינו מן הדין. ולהיות הענוה משתמשת בהנהגת תמידית, תאבד מוסר ושלימות היראה תחלש.]

90. היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא. ולא מהני רחמי, מתיב רב יוסף, "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה" (בראשית ל, כא), מאי ואחר, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבע מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת שנאמר "ותקרא את שמה דינה".

91. ע"פ רות ד, יא.

92. דברי הימים א' ה, ב.

93. סוטה לו ע"ב.

94. תהילים פ, ב.

95. משלי כח, ב.

משרה, ויתר העם יהיו לעובדים נכנעים לגמרי להנהגת השלטון. אמנם מלכות ישראל מיוסדת על פי מידת הענוה, נתתי גדולה לדוד, אמר⁹⁶ "ואנכי תולעת ולא איש".⁹⁷ על כן, אע"פ שמצד הסדר העליון היה ראוי שרק חלק אחד יוצא מהגבירה מכוון כנגד העם, דנה לאה, בעלת המלוכה, דין בעצמה שראוי שיהיה חלק האצילים בעם גדול גם כן בכמות כאחד מחלקי העובדים לפלגותיהם.

96. תהילים כב, ז.

97. חולין פט ע"א.

פרק ה

תיקון כלל עולמי

מלכות ישראל מחברת את האומות אל הטוב הכללי⁹⁸

עולת ראייה א, ברכת הרואה חכמים או מלכים⁹⁹

תנו רבנן, הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם, מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי אומות העולם אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. (ברכות נח ע"א)

התכלית הלאומית של ישראל מיוחדת היא בתור חטיבה אחת בעולם, שהיא מצוינת בתקותה לעצמה לא בשביל עצמה, כי אם בשביל הטוב הכללי שהוא חן השכל הטוב, המוסר והישר האמיתי, שאי אפשר שיבנה כי אם על ידי תיקון עולם במלכות שדי.

98. [עין עוד אורות ישראל ו, 1; אורות התחיה ג; פנקסי הראי"ה חלק רביעי, פנקס הדפים א, לו; אוצרות הראי"ה כרך ב, יג - דרשה לחג השבועות.]

99. וכן עין איה ברכות פרק תשיעי, רצ.

וכשם שמושג ידיעת האלהות הטהורה בעולם היא באה ע"י אותה ההכרה השלימה, שגוררת אחריה ועמה כל המעשים הטובים בכלל האנושיות, להאיר את העולם כולו באור האמת והשלום, כן תכלית מציאותה הפרטית של ממשלתם של ישראל ומלוכתם היא לשם התכלית הכללית, והתכלית הפרטית כאילו בטלה היא בצורת המלוכה הישראלית לגבי התכלית האנושית הכללית של מקור הטוב. ואם כן אין מגמת מלוכת ישראל בתור אבר פרטי מתוך כל האנושיות כולה, כי אם בתור ערך הכלל כולו, שצריך שיתכנסו אליו כל הפרטים, להתעלות עמו להשפיע עליו ולהיות מושפעים ממנו.

על כן כבוד המלך, שהוא האמצעי של ההנהגה הטובה המלוכית, הוא בערך חלק מהכבוד העליון, הכולל בתוכו אותה התעודה עצמה, המושפעת מכבוד של מעלה, וניכרת ביותר במה שהיא מגברת את הערך המוסרי באומה יותר מכל יתר הקנינים הלאומיים, לפי שהתכלית המוסרית היותר נשגבה הוא רכושנו הלאומי היותר גדול ואחרון ברום מעלת תקנותנו. שחלק מכבודו ליראיו.

אמנם כל העמים יש לכל אחד מהם מטרה ותעודה, המצטרפת בתור מקצוע מיוחד הנצרך לתקון העולם, שכל אומה מתְיַחדת בה, ע"פ תכונותיה, גזעה, ע"פ דעותיה וכח ההיסטורי שלה, ומנחלת למין האנושי כולו את קניניה הפרטיים, כפי מה שהיא מערכת אותם ביחש עצמה, לפי תכונותיה וציורי לב בניה, ועל כן היא אמנם מתנת ד', אף שאין זה עומד בערך כללי, ואין התכלית בלאומיות הפרטית אותה התכלית הגלויה שבה אנו מכירים את כבוד ד' בעולם, שהיא באין ספק התכלית המשותפת הכללית למין

האדם כולו, כי אם תכלית ערך פרטי, מצד מזג התכונה הפרטית המובלע בבשרה ודמה של האומה ע"פ אפיה המיוחד לה.

וכתכלית המלוכה כן תכלית החכמה. כל עם יש לו כשרון מיוחד להרחיב חכמתו וכשרונו הרוחני. אמנם רבות הנה הנתיבות הפרטיות במקצועות שונים, שכל העמים צריכים לעבוד יחד בעבודה האנושית, איש איש לפי המקצוע המיוחד לו לפי טבעו. אבל הדבר המיוחד בחכמת ישראל, חכמת התורה, הוא להשכיל איך כל עבודות העמים כולם בשדי החכמה מתכנסות למקום אחד, לדעת ד' ולישר דרכים במעגלי צדק כלליים, שגורמים להביא שלום בעולם לרגלי האמת היותר רחבה ועמוקה שיש בהם. על כן תכלית חכמת ישראל היא כתכלית החכמה העליונה, שהיא מכוונת לשכלול כל היקום כולו, ותכלית חכמת כל עם ועם היא לשכלל את כשרונו הפרטי הלאומי ע"פ תכונה המיוחדת לו לפי מזגו וגזעו.

תיקוני המדינה בישראל משפיעים על העמים

עין איה שבת פרק שני, טז

מתיב רב ששת "מחוץ לפרוכת העדות יערוך"¹⁰⁰ וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. (שבת כב ע"ב)

האורה הפנימית, אורה של תורה, רוח הקודש והנבואה, ששופע בישראל ביחוד, ממקום בית המקדש יצאה האורה, היא האורה

100. ויקרא כד, ג: "מחוץ לפרכת העדות באהל מועד יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד".

האלהית שמאירה בישראל לבדם ואין לזרים חלק בו. והנה גם אם היו ישראל ע"י הדרכת התורה האלהית, שמרוממתם מכל השפלות החמריות ומקרבתם לאור האלהי, עלולים ע"י זה להיות מתנהגים באפלה בחיים החיצוניים, בלא התקדמות, בלא סדרים, בלא פאר ונעימות חיצוני הדורש עמו חכמה מעשית רבה, גם כן היה הדבר שוה וכדאי. אמנם תורת ד' תלמדנו גם כן ארחות חיים, ועל פיה נראה אור גם כן בחיים החיצונים, ללכת קוממיות ולהיות גוי איתן מלא חכמה מעשית וכליל יופי, ע"י כח הקדושה המיוחדת שהיא מעלה את ישראל למצב רם ברוח קדושה ודעת אלהים ודרכיו, היא עצמה מפזרת אורה גם כן למחוץ לפרכת העדות. באה לזה המנורה דוקא מחוץ לפרכת, להורות שמן האורה הפנימית שכולה אומרת כבוד אלהים, תופיע גם כן לישראל אורה חיצונית, בנימוסים אנושיים טובים ויפים, ובתיקוני מדינה וממלכה נוחים ונעימים.

ועל זאת יש להתפלא, למה צריך עם הקודש עם האורה הפנימית, אורה חיצונית, שתועלתה מתפשטת רק ע"פ הסדר של החיים הנהוגים בעמים, המוכרחים להגדיל אושרם רק ע"פ סדרי החיים החיצוניים. והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, היו מוצלחים ודבר לא חסר להם, באין צורך להתחכמות מעשית, ע"י מעשה ניסים ויד ד' החזקה בגילוי שכינה. אם כן מעלתן של ישראל הלא אינה צריכה כלל, לאלה המעלות הנמוכות של החיים התרבותיים, ואורה זו החיצונית למה. אלא שעם [ש] מצד ערכן של ישראל היה אפשר להיות חיים כאלה מתמידים אם היו שומרים מעלתם, ואם היה ההכרח נותן לרדת מפני החטא, הלא אין מקום ההכנה של האורה החיצונית, שאינה באה כי אם מפני הכרח של ירידה, במקום הקודש, להיות לסדר עבודה וקביעות קדושה.

אמנם צריך עדות לכל באי עולם שהשכינה שרויה בישראל. רק ע"י החיבור של האורה החיצונה אל האורה הפנימית, יש יחש לישראל עם כל העולם כולו. העמים שיגיעו למדרגה יפה בהתפתחותם הטבעית, יכירו את ההוד וההדר, את הקדושה והתפארת, שיש בתורה הקדושה ובדרכיה, וישובו לאחוז בדרכי ד' הישרים ובדעת אלהים הטהורה המתפרשת ע"י אורן של ישראל. מה שאין כן אם האורה החיצונה לא היתה נהוגה בישראל, אז היה היחש של עמים זולתם אליהם נפסק לגמרי. כי את המאור הפנימי שבתורה, שלא יוכל להתפשט גם כן במאור חיצוני של חיי נועם ותרבות, לא יוכלו לקבל, ולא היתה העדות מגעת לתועלתה לכל באי עולם. אמנם ע"י האורה החיצונה המצטרפת אל הפנימית, המכשרת את ישראל לחיות יחד עם תורה הקדושה חיים טבעיים מפותחים, חיים מדיניים הגונים, שהוא אור הקרוב אליהם, באור זה יראו אור להכיר גם כן לפי כחם, אור האלהי הפנימי. רק בזה תתמלא ההגדה של העדות לכל באי עולם, שהשכינה שורה בישראל.

יעקב קיבל מעשיו את כח השלטון והממשלה

מדבר שור - הדרוש התשעה ועשרים

... ואמרו עוד במדרש רבה¹⁰¹ על פסוק¹⁰² "ואחרי כן יצא אחיו", הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני, אמר לו, מי תופס המלכות אחרינו, הביא ניר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו "ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב", אמרו, ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק. והנה אין צריך

101. בראשית רבה סג, ט.

102. בראשית כה, כו.

להעיר על אלה הדברים שהם מפליאים, וכבר עמדו על זה רבים ושלמים, וביותר מה היה צורך אל הנִיר החדש דוקא, ולכתוב הדברים בקולמוס, ותשובתם, כי הכל פלאי.

ולדעתי היתה הכוונה בשאלתו "מי תופס המלכות אחרינו", כי הנה ידעו שיעקב עתיד לטול את הגדולה, אך תוכן הגדולה הוא להיות מאגד את כל העולם כולו אל התכלית המוצבת מהמושל בעולם. והנה הרומאים שהם בני עשיו, בממשלתם חשפו כח וגבורה, והציגו מעמד להיות העולם נגרר אחר הנהגתם, וצריך לזה תקיפות ואכזריות להסיר גבולות עמים ולאהוב כבוד ונצחון וחרב. והם כאשר ידעו שעתידה הגדולה ליעקב, ורואים הם שלישראל אין הכנה לאלו המידות, כי מעולם לא בקשו לכבוש את כל העולם כולו, רק מעל הצרים עליהם הגינו את עצמם, אבל לתפיסת המלכות של כל העולם הרי צריך כח ואומץ, ומדותיו של עשיו נחוצות לזה מאוד. על כן [שאלו] מי יתפוס המלכות אחרינו, כלומר, מאחר שאין לכם אותו הכח של בקשת הגדולה והמלחמות, איך תיפון אצלכם תפיסת המלכות, שצריך על כל פנים להשתמש בזה בכח המדות הרעות.

והנה כבר ביארו ראשונים שנפש האדם ביחש לציוריה ומדותיה היא דומה לנִיר חלק, שמה שירשום עליו ירשם ויקרא עליו; אך כל זה אינו כי אם לענין המדות שאינן טבעיות לו, אבל המדות שהן כבר קבועות בו, על זה הוא דומה לנִיר כתוב, שכבר נרשמו בו אלה הציורים. אך כשתהיה מדה כזאת שבאדם אין הכנה לקבלה כלל, דומה האדם ביחש המדה הזאת כנִיר כתוב שאין מקום לכתוב עליו כלל. אבל כשתהיה הכנה בנפש לקבל לפעמים גם כן המדה, אע"פ שאין המדה עדיין קנויה לו בפועל, היא דומה בערכה לנִיר חדש שלא נכתב עליו ואפשרי להכתב. והנה כיון שמה שידו

אוחזת בעקב מורה שאפשר ליעקב לעשות גם כן אלה הפעולות של עשיו, אלא שלא יעשן מפני טבעו להרע, כי אם מפני הכרת השכל שהוא טוב ויפה בעיני השי"ת; וכדברי חז"ל במדרש¹⁰³ על דוד כשראהו שמואל אדמוני, אמר, זה שופך דמים כעשיו שיצא אדמוני, אמר לו הקב"ה "עם יפה עינים"¹⁰⁴ עשיו מדעת עצמו הורג וזה מדעת סנהדרין הורג, וזהו "עם יפה עינים" עיני העדה, שהם השכל האמיתי בכלל האומה; נמצא שאותן הפעולות עצמן שהן ישנות אצל עשיו, יעשה אותן יעקב, רק שיהיו לא מצד הטבע, כי אם היפוך הטבע מצד השכל. אע"פ ש מאוד יכאב לבבו בראותו שההכרח מביא להשתמש במדותיו של עשיו, כי הבט אל עמל לא יוכל, מכל מקום ההכרח מחייב כן לתכלית הטוב.

על כן הביא נגד חדש, להורות על הכנה נפשית אפשרית לקבל זה הכח שעשיו משתמש בו, ונטל קולמוס וכתב עליו "ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב", שמה שהיה עקב וטבע לעשיו, ישתמש בו ביד ושכל. ולא כתב תיבת עשיו, מאחר שרמז לו שאז כבר לא יהיה שריד לבית עשיו,¹⁰⁵ אם כן יתפוס המלכות גם כן בתוקף, וכמו שכתוב "והלכו אליך שחוח בני מעניך"¹⁰⁶ "אפיים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו".¹⁰⁷

"אמרו ראו דברים ישנים", אותן הדברים עצמם שהם ישנים לנו, יצאו "מפי זקן חדש", זקן שמתנהג ע"פ טבעו ברחמים ומוכן

103. בראשית רבה סג, ח.

104. שמואל א' טז, יב.

105. ע"פ עובדיה א, יח.

106. ישעיה ס, יד.

107. שם מט, כג.

לכך, כמו שאמרו חז"ל¹⁰⁸ נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים. והוא חדש, שמתנהג שלא ע"פ טבעו, כמו שכתוב¹⁰⁹ "מדוע אדום ללבושך וגו', פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש איתי", שזה יתקיים ע"י ישראל במלחמת גוג ומגוג וע"י זה תתפס המלכות. ומה שהיה הנגר חדש, להורות שאין זה כלל בטבעו של יעקב, אלא שהוא מוכן לאחוז בדבר לצורך, אבל לבו עליו דאב שהוצרך לכך. על כן אמר "להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק", במה שצפה שההכרח להשתמש לפעמים לתקנת העולם במדותיו של עשיו שהן שנואות נפשו.

וכדי להשלים ההכנה האפשרית הזאת, חשב השי"ת מחשבות שתהיה כוונתו של יצחק בברכתו על עשיו. על כן יברכהו הברכות הנאותות לפי טבעו של עשיו, דהיינו המלוכה והממשלה בעמים רבים, כמו שאמר בברכות¹¹⁰ "יעבדוך עמים" ו"הוה גביר לאחייך", שלכל אלה צריך התגברות ותפיסת מלכות. ובזה הכין האפשריות ביעקב להשתמש לפעמים במדה זו, אע"פ שאינה כלל טבעית לו. על כן לבשתהו אימו בגדי עשיו וחיצוניותו היתה דומה לעשיו, שזה היה גם כן צורך אל הברכות, שע"י ידי עשיו ישכלל תכלית קולו של יעקב.

108. מכילתא יתרו מסכתא דבחודש, ה.

109. ישעיה סג, ב-ג.

110. בראשית כז, כט.

מלכות ישראל מכינה את מלכות ה'

עולת ראייה א, פסוקי דזמרה, "לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש"¹¹¹

"לך ה' הממלכה"¹¹², זו מלחמת עמלק, וכן הוא אומר¹¹³ "כי יד על כס יה". "והמתנשא", זו מלחמת גוג ומגוג, וכן הוא אומר¹¹⁴ "הנני אליך וגו'". (ברכות נח ע"א)

עמלק נצב כצר לישראל, רעה עינו במה שיצאו ישראל לחדש בעולם, שתהיה אומה מתנהגת במלכותה ע"פ גאון שם ד', אף על פי שלא התנשאה על יתר העמים לכבוש אותם תחת ידיה. ובאשר שדבר זה הוא מוכרח, שתהיה אומה בעולם שהכח היותר גדול שבמלכותה יהיה שם ד', אמונתו ובטחונו, אהבתו ויראתו, על כן עמלק המתנגד לזה, וסעיפיו, יהיו עדי אבד.¹¹⁵

בימי גוג ומגוג יגיע הדבר, שלא רק בתור ממלכה עומדת לעצמה יגיע ישראל, כי אם רוחו יהיה כח רודה בעמים רבים, ושם ד' אלהי ישראל יהיה הולך וכובש את כל העולם, המלא דעה והשכל, וכולם יכירו, כי אור חיי הצדק, זרע השלום והברכה, מונח הוא באוצר חיים של תורת ד' אלהי ישראל. אז יתנשא רוח ישראל וגאון ד' אלהי ישראל על תרבותם של עמים רבים, ודבר זה יעורר קנאה בלב גוג ומגוג באחרית הימים, אשר כבר היה מרוצה שתהיה מלכות ישראל מתנהגת ברוחה, שכבר קבעה לה זכות אזרח גדול

111. וכן עין איה ברכות פרק תשיעי, שי.

112. דברי הימים א' כט, יא.

113. שמות יז, טז.

114. יחזקאל לט, א.

115. ע"פ במדבר כד, כ.

בדברי הימים הכלליים; אבל שיתנשא עם ברוחו על כל העמים, דבר זה לא יוכל שאת, עד אשר תגלה יד ד' על עבדיו.¹¹⁶
אז יתברר שלד' אלהי ישראל לו המלוכה, לא כעמלק שבקש לשלול את הזכות של המלוכה מנקודת שם ד' בישראל, ולו גם המתנשא על כח עמים רבים פרטיים, שכולם יכירו וידעו, כי עמו מקור חיים,¹¹⁷ ואור תורתו הוא מעין הישע לכל האדם.

116. ע"פ ישעיה סו, יד.

117. ע"פ תהילים לו, י.

פרק ו

הערך האנושי של הממלכה

אחריות על תיקון הציבור בטוב ויושר

עין איה ברכות פרק תשיעי, רצב - רצה

רב ששת סגי נהור הוה, הוּו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדיהו רב ששת. אשכחיה ההוא מינאה, אמר ליה, חצבי לנהרא, כגני לייא.¹¹⁸ (ברכות נח ע"א)

התכונה השפלה של המהרס גדרות עולם תצייר תמיד כל הענינים שבעולם רק ע"פ הנקודה של אהבת עצמו הפרטית. על כן רב ששת הלך ע"פ רגשי קודש שבלבבו לחלוק כבוד למלך, מפני הצד המוסרי שיש בכבוד מלכים במה שהוא הסיבה היותר חזקה להצלחה האנושית בישובו של עולם ותיקון סדרי החיים האנושיים. המין אמנם, ככל בני גילו שאיבדו כבר את יקרת ערך הצדק והטוב כשהוא לעצמו, על כן בקש גם מהמחזה הזה תועלת

---

118. פירש רש"י: חצבי לנהרא - הכדין השלמים הולכים לנהר לשאוב מים. כגני לייא - השבורים להיכן, כלומר למה הולכים, ואף אתה שאתה סומא ולא תראהו, להיכן תלך.

פרטית, דהיינו שיקבל עונג ממראה הכבוד והוד הקבלתו, מיופי הכלים שהוא משתמש בהם וכיוצא בזה, סדרי החיל ומערכות הפאר. אם כן דומה הוא כאילו כל הבאים לראות את המלך אינם באים להשפיע, להיות המלך מכובד בכבודם, ובזה תצא המטרה העליונה שיש בכבוד מלכים לתקנת הציבור והעם, כי אם כדי לקבל לעצמו הנאת שעה. כי כן דרך כל אנשים פורקי עול מלכות שמים, שמשימים הכוונה היותר רמה אצלם את הערך של כל דבר מצד ההנאה שלשעתה. אם כן הם דומים לכדים ריקים הולכים אל הנהר להתמלאות ממנו, לקבל עונג שימלא את נפשם הריקה. אם כן כגני לאי, מה יתרון לאיש עוור הבא גם הוא בתוך הבאים, מה יחוש הוא מצד הנאתו העצמית לו.

אמר ליה, תא חזי די דענא טפי מינך.

ערך המלוכה שאתה מעריכה רק לפי ציורך הגס, ע"פ תועלתך הפרטית, הוא ערך שפל מאוד. על כן גם ההשתדלות של הראיה בכבוד מלכים, אינך יודע את ערכה ותבקש למצוא מקומה בתועלת הפרטית. והנני יודע את ערך המלוכה מצד יחווה אל התיקון הציבורי, אל הטוב והיושר המונהג על ידה. אם כן לא יעלה במחשבתי לשקול דבר הקבילי את פני המלך, לפי ערך ההנאה המגיעת לי, כי אם כפי ערך החיוב המוסרי להיות חבר עם החברה האנושית, בדבר שהוא מקנה לה תיקונים טובים ודרכי יושר וצדק, כאימת מלכות וכבודה, ואין מקום לשאלה על מדת העונג שאני מקבל בערכי הפרטי כמה היא.

חלף גונדא קמיתא, כי קא אושא, אמר ליה, חליף מלכא. אמר ליה, לאו. חליף אחריתי כו'. אתאי תליתאה דהוה שתקא, אמר ליה, אתא מלכא. אמר ליה, אין. אמר ליה, מנא ידעת. אמר ליה, מלכותא

דארעא כעין מלכותא דרקיעא, דכתיב¹¹⁹ "ואחר הרעש אש, לא באש ד', ואחר האש קול דממה דקה".

כל התיקונים שבעולם הם לעולם תולדות ההכרח, כי כן יסד השם יתברך בעולמו שתהיה הקליפה קודמת לפרי¹²⁰ וההכרח של הרע יהיה הסבה לעורר לבקש את הטוב ולמוצאו. על כן סדרי הסבות הבאות בחברה האנושית עד שמוצאים הכרח לסידור מלוכה, (היא) [הם], בתחילה תבוא בכל קיבוץ התגעשות פנימית ריב ומדון פרטיים, ומתוך העדר השלֵוה בפנים הקיבוץ יראו הכרח להם לסדר עניניהם הפנימיים ע"י הקמת מלוכה ושלטון עז מלך. אם כן, הרעש הוא ההכרח להיות קודם בא המלך בתור הוראה על הסבה של העמדת המלוכה.

ואחר הרעש, שכבר שקטה ע"י המלך התגעשות הפנימית, והאומה נסתדרה בתכסיסי מלכות, הגה צריכה להתבצר בכוחותיה, שלא יתכנו בתחילת ההתקיימות הלאומית, כי אם ע"י ההבנות מחורבנם של עמים אחרים, שבהכרח מתנגשים הם בתור צרים ואויבים, שאי אפשר לפי הנהוג לבוא לידי התיסדות בטוחה כי אם ע"י אש המלחמה האוכלת, כעצים, אדם רב. ואחר שכבר סרו כל המפריעים החיצונים גם כן, אז תבוא המלוכה למתכונתה הראויה לה שהיא המנוחה, ההנהגה הישרה בשבט מישור לכלל העם כולו. זאת היא עיקר מטרת המלוכה, לא הנצחונות הפנימיים של הרעש, ולא הנצחונות החיצוניים של האש, כי אם שקט ושלווה, "אין יוצאת ואין צנחה",¹²¹ קול דממה דקה.

119. מלכים א' יט, יב.

120. זוהר משפטים קח ע"ב.

121. תהילים קמד, יד.

וכשם שבחיי הכלל התכלית הראויה לאהוב ולכבד, הם חיי מנוחה ביושר לב ושלֵוֹת צדיקים, כן חיי הפרט היותר מאושרים הם חיי מנוחה של צדק וכשרון, לא התגלות לב של המון מרעיש מרקד ומפזז. על כן לא ההנאה המרעישה של פגישת ההמון הסוער תמשיך את השלם שבאנשים לצאת לקראת מלך, כי אם הכח של הצדק ואהבת חיי המנוחה לעצמו ולכלל, הבאה בסיבת מלוך מלך, שראוי לקימה ולהחזיקה, ע"פ המידה של כבוד מלכים, המוספת לתמוך בעזָ כְּסָאָם.

דמיון מלכותא דרקייעא בהקדמת רעש ואש לקול דממה דקה, הוא בהיות התווה וחסרון כל סדר שורר היה תחלה בבני אדם בשני אלפים תוהו,¹²² סדר פרוע, שהיה אפשר לתת את המין האנושי במדרגה פחותה ממדרגת בעלי חיים, ע"פ מדות רעות ותכונות גסות שהתגברו עליהם מסבת חסרון האור האלהי. ע"פ התכונה האנושית השפלה כבר נקבעו באדם מדות רעות ותכונות פראיות, אשר לעוקרן באה תורתנו הקדושה ע"י המצוות שבאו לצרף בהן את הבריות.¹²³ איבוד המדות הרעות, כח הכבישה של התורה, דומה לאש, "הלא כה דברי כאש",¹²⁴ בערך אל המעמד הקדום הפרוע של המדות, שאי אפשר כלל שיבנה עולם מתוקן עמהם, הדומה לרעש.

ואחר האש, שבאה אחר הרעש, שכבר יתוקן טבעו של אדם ותכונותיו, לא יהיה עוד צריך לא למלחמה פנימית ולא למלחמה חיצונית, תבוא המנוחה השלימה, שהמצוות לא יהיו משמשות לאיבוד ועקירת מדות בהמיות, כי אם לרומם את רוח האדם הרבה

122. סנהדרין צו ע"א.

123. ויקרא רבה יג, ג.

124. ירמיה כג, כט.

מאד, במנוחה שלימה של דעת ד' בדברים הנאמרים בלחישה לפי חקר כבודם, קול דממה דקה. ומתוך שהשקט הגמור האהוב והרצוי לא יבוא כי אם בדעת את ד' לאמיתתו, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים",¹²⁵ יכריח מזה הטבע האנושי עצמו לבוא לדעת את ד' ולקבל באהבה עול מלכות שמים, כמו שחסרון הסידור האנושי בתוכן המדיניות מביא לקבל עליהם הנהגה מסודרת במלוכה.

כי אתא מלכא פתח רב ששת וקאמר ברוך. אמר ליה, וכי לא חזית היכי מברכת.

רב ששת הכיר בחכמתו ורגשות נפשו הטהורות, איך ראוי לו לאדם לכבד את הוד המלכות, לא רק מצד ערכה הפרטי שהצטמצמה בגופו של מלך, כי אם מצד ההוד האלהי שפועל ע"פ ההשגחה העליונה על הנהגת המלוכה והתועלת הסגולית היוצאת ממנה בכלל העולם. ויהיה בוא המלך די להעיר הלב על התוכן המופשט של המלוכה ויושר האלהי הנמשך עמה, שראוי לברך עליה. המין המוגשם שלא יכול להתנשאות מעל לציוריו הגשמיים, לא הת'שבה דעתו בשום אופן איך יתרגש האדם בהרגשה עמוקה שמביאתו לברך מקרב לבו, וחושיו הגשמיים לא יראו דבר, באשר היה שורש פורה משיטת ההגשמה הזוללה והפחותה.

125. ישעיה יא, ט.

הכרת מעלת המלכים

עין איה ברכות פרק תשיעי, רצא

אמר רבי יוחנן, לעולם ישתדל אדם לצאת לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם כו'.¹²⁶ (ברכות נח ע"א)

האדם הוא כללי מחובר לכלל בני מינו, וכל דבר הפועל תכונה טובה ביחש הכלל הוא פועל גם כן לטוב על האיש הפרטי, אע"פ שאינו מרגיש בזה ודומה לו שהוא נעלה מן הכלל מהצטרך לזה. על כן באשר כבוד מלכים פועל הרבה במין האנושי להישיר הדרכים, להעמיד המוסר והצדק על מכוננו הראוי לו, על כן כל אחד צריך שיקח חלק בכבוד הזה כפי מה שיוכל, ויהיה גם כן משתתף עם כלל המין האנושי בדבר המעמיד אותו בתפארת אדם. על כן בתור אדם מישראל, שכל עיקר מגמתו היא האמת והשלום העליון הכולל את כל היקום, לא יאמר שיוכל הדבר להגיע אל זאת המטרה מבלעדי חילוקים לאומיים. כי אם כמו שכל משפחה צריכה להתיחד בקניניה ועניניה הפרטיים, ובהשתלמות נכונה בעניניה הפרטיים תוכל רק אז להיות נאמנה ומועילה לחיי הכלל והצלחתו, כן כל אומה צריכה שתתכונן יפה בעניניה הפרטיים, וע"י זה כשיושלם הדבר יפה יבוא האושר הכללי לתכליתו.

אם כן, מלכי אומות העולם שכל אחד נושא עליו את ענין לאומו, הוא דבר המועיל גם כן בחק האנושי הכללי שאליו צריך שתהיה נפש אדם מישראל עורגת. ורק כשידע על נכון את הערך הראוי להקנות למגמתה של כל אומה ואומה, המלאה ענין וחכמה רבתי ורב טוב של יושר ונמוס ומוסר השכל ביחש חוגה וכל הרחבתו, רק אז

126. שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

ישכיל ויבחין כמה נשגב הוא האידיאל של מלכות ישראל, הכולל בקרבו המון ענינים רבים שכל אחד בפני עצמו ראוי להיות מנושא ומכובד מאוד. אבל בהיות אוצרו ריק מלצייר ערכים לאומיים ותכונותיהם, מה יהיה מדת הכבוד והתכונה שיוכל לצייר לו בעולמו הישראלי הפנימי.

על כן ירוץ לעולם לקראת מלכי אומות העולם וישכיל לחקר כבודם,¹²⁷ ובזה יהיה עתיד הוא ובניו לבנות יסודות של רצון טהור ומאויי לב מלאים הגיון, לגדולתם של ישראל בגאון שם ד'.

חוקי המדינה קודמים לחופש הפרטי

עולת ראייה א, ברכת הגומל¹²⁸

... והנה ההתאוננות האנושית, שממעטת את פרי הכשרון, ומאפלת בעד זוהר אהבת ד' הטהורה מהניק מטובה לבני אדם, תחלק לארבעה ראשים.

א', מצד הטבעיות הכללית של האדם, שעניו לא תשבענה, ולא יאמר די למצבו הטבעי, שלפעמים לא ימצא בעניו חן מצבו ואסוריו הטבעיים, שמכירם בתור חוקים מעיקים, ודמיונו יטעהו שהחופש האמיתי, שהוא שואף אליו, ראוי לו לציירו חפשי גם כן מהחוקים הטבעיים של מצבו ...

ב', אחרי ההתאוננות הטבעית תבוא ההתאוננות המדינית. חוקי המדינה, שהם בכללם לטובה ולאשר הכללי, יעיקו לב רבים החפצים בחופש קיצוני. הרודף חופש בלא מצרים, בלא דעת

127. ע"פ משלי כה, ב.

128. וכן עין איה ברכות פרק תשיעי, טו.

עמוקה והכרה נכונה, יתקצף גם כלפי החוקים הנוסדים בצדק וביושר, כדי לשכלל את הקיבוץ המדיני על אשיות חזקות וישרות, ולא יכיר כי יד ד' עשתה זאת,¹²⁹ "המתנשא לכל לראש",¹³⁰ שהוכן השלטון המדיני מראש מקדם ברוח האדם ותכונתו, מד' אשר עשה לנו את הנפש הזאת, שתוציא פעולותיה בעתן, בזמן ומקומן, ע"פ התנאים המתלדים מתוך החוקים הכוללים.

האיש הזה ישוב לכלל דעת מיושבת, כשיטעם טעם מרירות העדר המדיניות, כמה קשה הוא לאדם, אז יכיר טובתם של החוקים המדיניים ויודה לד' חסדו על הסבות המזדמנות מיד החכמה העליונה, לכונן את יסודי החברה האנושית בצדק ובמשפט.

אין להרוס את סדרי השלטון והחברה¹³¹

עין אי"ה שבת פרק ראשון, לב

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים כו' אין מספיקים לכתוב חללה של רשות כו'.¹³² (שבת יא ע"א)

סדרי החברה האנושית הם שלשלת גדולה, והפרטים רבים עד אין חקר והם אחוזים זה בזה. על כן אין למהר להתפרץ להרס סדרי החברה המדינית גם אם יראה בה פרטים רבים שאינם לפי הצדק

129. ישעיהו מא, כ; איוב יב, ט.

130. דברי הימים א' כט, יא.

131. [עיין עוד עין איה שם עה.].

132. אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים יריעות, וכל בני אדם לבלרין - אין מספיקים לכתוב חללה של רשות. מאי קראה? אמר רב משרשיא "שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר" (משלי כה, ג). ופירש רש"י: חללה של רשות - עומק לבם, שהוא צריך להיות לו לב לכמה מדינות, למס הקצוב, ולכמה מלחמות ולכמה משפטים, והכל ביום אחד.

והיושר לפי דעו. כי מי שמהרס איזה בנין על מנת לתקנו צריך לכלול בשכלו את כל תכונתו. ובאשר אי אפשר לאדם להקיף את כל ארחות החברה האנושית לכל פרטיה, על כן לא יוכל להשען על בינתו, כי במקום הירוס איזה סדרים שיתוקנו לפי השערותו בטובים מהם, לא יגרם על ידי זה קלקול רב ביתר הסדרים הרבים הנעלמים מעיניו.

על כן בענין רב ועצום כזה, שהוא גדול ממצע שכל האדם לסדרו כולו, ראוי להתנהל בנחת לפי סדרי התורה וארחות הצדק בשלום ורעות, ולהאמין שיד ד' אוהזת בארחות התולדה האנושית לרוממה ולהעלותה בצעדיה המוכנים לה על פי קורא הדורות מראש, "כי אל דעות ד' ולו נתכנו עלילות".¹³³

על כן ראוי לכל איש ישר הולך להיות נאמן לכח ד' הממליך מלכים, ולצפות להרחבת הצדק והאמת על פי הסדרים הנהוגים בחיי החברה על פי מהלכם הקבוע בדרך שלום ואמת, מאין פנות אל המתפרצים המהרסים כל סדר, הבלתי מרגישים שיוכל היות שבמקום תיקון אחד הבא מהריסה חצופה, יוכלו להמצא מגרעות וקלקולים רבים הנמשכים ממנה, מהדברים הנעלמים ונסתרים מעיני המשקיף, שיצא שכרם בהפסדם.

ואם יאמרו המהרסים, שיבואו על ידי הספרות שתתפתח על כל ארחות החברה, לידי חשבון, ועל פיה יבקרו את הסדרים, יבורו הטובים, וברעש יסירו הרעים לפי מושגיהם. אמנם צריך לשום אל לב שפרטי החיים וענפיהם כל כך רבו ורחבו, עד שכל ספרות לא תוכל כלל לכללם לפרטיהם, עד שיהיה ביד האדם להציב משפט נכון על כל סדריהם, כי אלמלא כל הימים דיו וכו', וכל בני אדם

133. שמואל א' ב, ג.

בלרים אין מספיקים לכתוב חללה הפנימי של רשות, הכוללת סדרי החברה האנושית לכלליה ועמקי פרטי פרטיה. על כן במקום שאין היד שולטת, כזה, ראוי לאדם לעזוב התחכמותו ולהיות הולך תמים, "יֵרָא את ד' בני וְמֶלֶךְ, עם שונים אל תתעַרְב" ¹³⁴ ו"תומת ישרים תנחם" ¹³⁵.

הנהגה של דין ומשפט

עין איה ברכות פרק תשיעי, קג

יהא רעוא דלימסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמי עליה.
(ברכות נו ע"א)

הכיר שיסוד האכזריות של בר הדיא לא באה כי אם מפני שכך קבע הנהגתו בדרך מצבו, שיפתור לטובה את מאן דיהיב ליה אגרא, ולרעה למאן דלא יהיב. ¹³⁶ ואחרי שכבר החק נקבע אצלו, שוב אין הכוונה פונה אל רעת האיש היחיד, כי אם סדר הנהגתו הכללית כך היא מחייבת. על כן הדבר מכוון עם הנהגת מלכותא בענין הרחמים, המלכותא אינה מרחמת, לא בשביל הערך הפרטי של הנידון הפרטי, כי אם המדה הכללית כך היא מחייבת, ¹³⁷ כי רק במשפט יעמיד מלך ארץ. ¹³⁸ על כן היא מדה מכוונת למדתו ותכונת נפשו של בר הדיא.

134. משלי כד, כא.

135. שם יא, ג.

136. עיין ברכות שם.

137. עיין עין איה ברכות פרק שני, כט: מדת טוב וענוה אינה ראויה להנהגת מלוכה תמידית, כי להיות לגמרי טוב לרעים אינו מן הדין.

138. ע"פ משלי כט, ד.

שער שני

מצוות המלוכה בישראל

פרק א

תפקיד המלך

מנחג אחד לענייני החומר והרוח¹

מציאות קטן, ראש אמנה סימנים (ה)-(יא)²

(ה) ונבאר ענין שימת מלך בישראל, שבתורה כתוב³ "שום תשים וגו'", וראינו שבימי שמואל כשבקשו מלך היה זה קלקול מהם, עד שאמרו חז"ל⁴ שכשרים שבדור כהוגן שאלו והמקולקלים קלקלו. וגם השאלה כהוגן והקלקלה צריכים ביאור. ופשטא דקרא שאמר השי"ת לשמואל⁵ "לא אותך מאסו כי [אם] אותי".

אמנם יבואר ע"פ המובן כי לפקח על עניני גוי גדול וקדוש עם ד' אלה נוחלי תורת ד', צריך פקוח חמרי ופקוח רוחני. כל הדברים המכשירים לישוב העולם כפי הנהגת ממלכה, לצורך שעה ולצורך דורות, כל החכמות הדרושות לזה וכל לימודי המלאכות

1. [עין עוד עין איה ברכות פרק רביעי, יא; כה.].

2. דף ח בהוצאת מגיד. וכן אוצרות הראי"ה כרך ב עמ' 180 - דרשה לפרשת פנחס.

3. דברים יז, טו.

4. סנהדרין כ ע"ב.

5. שמואל א' ה, ז.

והמכשירים אותם, הכל מוכרח לגוי גדול ומצוין בתבל, שיַעשו בפקוח גדול וע"י אנשים ראויים ומלומדים בכל אלה. כי זהו כבודו של יוצר בראשית יתברך שהכין שכל האדם להבין ולהשכיל בכל דבר חכמה ומדע מעשי, ולשכלל העולם ולהרבות ישובו. וזה יביא לתכלית הנדרש לרומם קרן ישראל בין העמים, וכל העולם יכירו וידעו חכמתם ויפיו הנהגתם והצלחתם כראוי לגוי מיוחד בעולם, ללמד דעת לכל יצורי תבל, יושבי ארץ הלזו, להשכילם כבוד האל האמת, וסדרי הנהגתו ורצונו בהנהגת האדם למעלה למשכיל, עד שיהיה האמת והשלום קבועים בכל הנפשות וכל הלבבות יכירו, ויביא להם לאהבה את השם הנכבד והנורא,⁶ ולדבקה בעבודתו המצלחת והכרתו, מה שאי אפשר לצייר ולשער. אם כן המלומדים אי אפשר שלקחם⁷ יעשה פרי ישוה לו, כי אם בידיעתם את התורה והבנתם אותה, והדבקם בחוקי ד' הישרים והנפלאים באהבה עזה ונעימה. וכל השורש הגדול הזה אינו אלא תולדה מחויבת משמירת התורה כולה בישראל לכל משפטיה וחוקיה במעשה ובתלמוד, בחובות המחשבות והמדות ובחובות הפעולות והאמונות. מה גדלה העבודה והכנה הגדולה, המסורת הדרושה לנהל גוי גדול חכם וקדוש ע"פ חוקי התורה לכל הליכותיהם ומשפטיהם כהררים התלויים בשערה. ובודאי על כל אחד משתי הנהגות הללו דרוש ראש אחד עומד בראש אשר תהי המשרה על שכמו.⁸

(ו) אמנם הדבר מוכרח שלא יתכן בזה חילוף כלל, שאי אפשר לבירה בלא מנהיג, בעל הבירה,⁹ אלא שיש מקום לחקור אם

6. ע"פ דברים כח, נח.

7. לשון לקח ולימוד.

8. ע"פ ישעיה ט, ה.

9. עיין בראשית רבה לט, א.

ראוי שאלה שני ראשי ההנהגה, החמרי והרוחני, יהיו תחת דגל איש אחד; או יחצו לשני בני אדם, שהאחד יעסוק בכל תיקוני הישוב ושורשיהם ענפיהם ותולדותיהם, והאחד בכל עסקי התורה להגדילה ולהאדירה לתמכה ולסעדה, להזהיר ולהזכיר.

והנה זה מושכל פשוט שאין טוב ברבות הראשים ו"כפשע ארץ רבים שריה"¹⁰ וכל מה שאפשר למעט הראשים הכוללים, תסודר ההנהגה ביתרון הכשר ומעלה. רק שיהיה האיש מוכשר לשלמות הנהגתו, שלא תחסר לו צדק וחכמה ועצה וגבורה. אם כן אם לא תהיה סיבה המעכבת בעצם ההנהגות שאינם מתאימות באופן שאי אפשר כלל שיצאו מאיש אחד מצד שסותרות זו לזו, ודאי יחויב שיהיה הראש אחד, ולא יתפרדו רק בהיות סבה עצמית בהנהגה שתספור אחת לרעותה.

ועל פי זה נתבונן בזה על סדר העולם הגדול המתגלה לנו, והנהגתו המופלאה בחכמת אדון כל המעשים יתברך שמו. אנו יודעים יסוד מוסד בסוד האחדות שרק רצונו המיוחד שולט שהוא רק להיטיב בתכלית הטוב, "ומלכותו בכל משלה"¹¹ והנה כשאחדותו יתעלה מתגלה בעולם, שאז באור פני מלך חיים וכל העולם מתענג על טובו יתברך, אז אין שטן ואין פגע רע, ואין שום דבר משלים את המציאות, בין בכללו בין בחלק ממנו, שלא יהיה זה ממש רצונו יתברך. והעוסק בזה עושה רצון קונו ומתדבק בקדושתו, כקדושת העוסק במצוה ובתורה שהוא גילוי דעת רצונו המרומם. אז ראוי שכל הדברים הדרושים לשלמות ההנהגה (תהיה) [יהיו] תחת ידי אחד, כי לא יתנגדו שתי השלמויות זו לזו, ולא יחרב

10. משלי כח, ב.

11. תהלים קג, יט.

השכל בתיקון הגוף,¹² אבל יוסיף תקנה והשכל. וזהו תכלית תיקון העולם במלכותו יתברך, כי לא יהיה דבר חוצץ בין ישוב החומר לישוב השכל.

ולעת ביאת הגואל מבושרים ומובטחים אנחנו גם בכל טוב חמרי, עם רוב השפע בדעת והשכל בהכרה בכבוד אדון כל יתעלה, וכדברי הנביא¹³ "וכל גבולך לאבני חפץ, וכל בניך לימודי ד'". ואין אדם קרוי "לימוד ד'" כי אם כשהוא מגיע לזאת המעלה שיוכל להדמות לדרכי השי"ת בהנהגתו. והרי לפניו יתברך נגלו כל תעלומות ויודע הוא מהו הטוב והשלמות. ואנו רואים דרכיו שכשם שברא עליונים בתכלית התקנה, בקדושת ההשגה וכבוד עליון, ברא תחתונים חמריים וסידר חייהם בחכמה רבה והשגחה גדולה. ובודאי הכל משלים ומשכלל רצונו הנשגב הכללי.

אם כן כל זמן (שלא) [ש]יבוא האדם לרומם קדושת נפשו וחכמת לבבו כל כך עד שיעשה בתכלית התקנה גם כל תיקון הישוב ותקנת החמריים, כמעשה אבותינו הקדושים שחפרו בורות ונטעו וזרעו והגדילו מעשיהם בשכלולו של עולם, והכל בקדושת החכמה העליונה ואורה, לשם רצון אחד גדול וקדוש תכליתי, אז יהיה האיש מכלל לימודי ד' שלומד הנהגותיו מאת ד' יתברך בהנהגתו. אבל אם אין שכלו מגיע לזאת המעלה, ואי אפשר לו להשכיל ולשאוב מים קדושים כי אם מעיוניות מופשטות מכל חומר, ואי אפשר לו ליִשב נפשו כי אם בחורבן חמרו, אע"פ שחלילה

12. על משקל דברי הרמב"ם בהקדמה למשנה "ישיג הרס הנפש בבניין הגוף, ובנין הגוף בהרס הנפש".

13. ישעיה נד, יב-יג.

להכניע היקר לזולל,¹⁴ וכיון שעוד אין שלום בעצמיו,¹⁵ אם ?טה אחר תכלית שכלול חמרו, יצא מהשורה הישרה ויעקש נתיבו, טוב יעשה כי ימעט ויקצר בדברי העולם, ושכרו לפניו מהאל הטוב. אבל לא הגיע למעלת לימודי ד', כי אי אפשר לו לקבל לימוד מכלליות הנהגתו העליונה. ולעתיד לבוא תמלא הארץ דעה את ד' והכרת שלמות רצונו תהיה גדולה ובהירה, על כן "כל גבולך באבני חפץ", בתכלית ההצלחה החמרית, "וכל בניך לימודי ד'" ממש, מקבלים לימוד מהשם הגדול יתברך שמו. וזהו "ורב שלום בניך", שאין מחלוקת כלל, והם בוני העולם ממש¹⁶ בונים בכל צד ופינה, מחזקי הגוף ומאמצי הנפש.

זאת היתה מעלת משה רבינו ע"ה שסיפק צרכי ישראל והשתדל בתקנת גופותיהם, עם עוצם ההשתדלות לתקנת נפשם. וגם בעצמו לא התנגדו שני אלה, ולא בטלו חושיו וכוחות גופו ע"י אור האלקי בהופיעו עליו, מצד ההכרה הברורה באחדות רצונו העליון. והיה עבד נאמן ועטור כליל תפארת ביחד, מצד הנהגה החמרית שהיא עבדות, ומצד הנהגה הקדושה שהיא עטרת תפארת.

וחזקיה לא אמר שירה על מפלתו של סנחריב, שחשב שרק הצלחה חמרית אין ראוי שירה שתאמר עליה. והקב"ה מנע אותו עבור זה מהיות משיח,¹⁷ כי משיח ישלים את ישראל עד שיִדע קדושת אור ד' על כל מעשים גם החמריים. וזהו "מכנף הארץ" - עילויה ואפשרות רוממותה, "זמירות שמענו צבי לצדיק",¹⁸ וחזקיה לא

14. ע"פ ירמיה טו, יט.

15. ע"פ תהלים לח, ד.

16. ע"פ שבת קיד ע"א.

17. סנהדרין צד ע"א.

18. ישעיה כד, טז.

אמר שירה על עניני הארץ. ואנחנו שמענו מדה זו, שאפשר עילוי גדול לענינים הארציים שכולם הם מגלים הוד רצונו ומפיקים תכלית הטובה. ואף על פי שצדיק יש שלא בא עדנה למעלה זו, ופורש מעניני החומר מיראתו מהרשת הפרושה לרגלם הרי זה משובח, אבל צדיק מעולה כחזקיה שבא למעלת משיח, כבר הגיע תור לו להאיר באור ד' על כל מחשכי ארץ. על כן אע"פ שבפסוק מפורש "צבי לצדיק", מכל מקום אמרו חז"ל¹⁹ גנאי הוא לחזקיה וסיעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה. כי מי שראוי למעלת משיח ראוי לומר שירה גם על עילוי הארציות.

(ז) והכל תלוי בעיקר המצוה הזאת. ששורש נתינת התורה מצד היחוד גלוי לעולם; ומצד יציאת מצרים - חירות משעבוד להיות להם קניינים עצמיים, פעמים בגילוי כשישראל בתיקונם, ופעמים בהעלם כשהם שלא כתיקונם. ומגלי היחוד השלם משוים כל הענינים ומיחדים שמים וארץ. והנה בשעה שיחודו יתברך מתגלה, יש לכל אחד להנהיג כל עניני החמר מצד מעלתו, כמו שהוא רצון אדון כל המעשים, ונמצאו אז כל פרטי הליכות ענינים החמריים תורה שלימה. אמנם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, נאמר למשה בסיני,²⁰ היינו כל חוקי האלקים הנצחיים המאשרים את הנפשות. אלא שבשעה שאור התורה בגילוי יש כח ביד חכמים להבין דבר מתוך דבר, וע"י השיווי והקירוב שיש בין עניני החומר לעניני הנפש, יכולים לגלות כבוד אל יתעלה, ע"י הבנה ברורה נוכל לדון על כל פרטי ההליכות זה מזה, מעניני הנפש המפורשים, על עניני החומר כשהם הולכים באור ד'. מה שאין כן בעת אשר

19. סנהדרין שם.

20. ויקרא רבה כב, א.

אהדרינהו מאריה לאפיה²¹ והחושך יכסה ארץ²² בעוה"ר, אז אין עניני החומר נמשכים אחר השכל, ובעילויים ירד הרוח ח"ו והקדושה מתעלמת ומסתתרת, אין להוציא דרכי החומר והליכותיו מעניני תורת ד' הנאמרים בקדושה, ודרכי החומר יורדים אל עמק עכור.²³

והנה כשזכו ישראל לאור ד' בגילוי האחדות מכל צד, אז ראוי שיהיה דָּבָר אחד לדור, הרועה דעה והשכל בעניני הקודש, ועצה וגבורה בעניני החומר, ואינם כלל צרות זה לזה. והמנהיג לא יתרחק מקדושתו ע"י טיפולו בעניני החומר, אך עוד יוסיף חן וכבוד. מה שאין כן כשהם נסוגים ח"ו ויורדים מקדושתם, אז עניני החומר דרך אחרת להם, מתנגדת לקדושה, ואי אפשר לשני אלה המינויים שיהיו על שכם איש אחד, כי עיוניו האלקיים ירחיקוהו מתקנת הארץ שעל כל פנים היא הכרחית, ודעתו לא תסבלנה בראותו והיא תוהו ובוהו, והשקפתו הארצית תעיק על קדושת נפשו וחפצו להתחמם באור האלקי המאיר ע"י תורת ד'.

והנה כשהיחוד גלוי והכל בכלל תורה, נמצא כמו שעצם ההנהגה הארצית נכנס בכלל קיום התורה, כן המנהיג הארצי העמדתו גם כן מצות התורה, והוא המנהיג המנוי מצד קיום התורה בעצמו. אבל ענין המצוה במינויו היא מצוה ממש, בין מצד הנהגת התורה בין מצד הנהגת הישוב, כי הכל תורה שלימה. אבל כשהמדרגה שפלה ועניני החומר פונים אל מקום חושך ולא אור,²⁴ מצד חסרון אור השכל האלקי הבלתי מאיר מקלקול כשרון המעשה בעוה"ר,

21. חגיגה ה ע"ב.

22. ישעיה ס, ב.

23. ע"פ יהושע ז, כו.

24. ע"פ עמוס ה, יח.

אז נשארה המצוה של העמדת מנהיג רק מצד התורה. אבל מצד הנהגת החומר אע"פ שהדבר מוכרח, מכל מקום אי אפשר שתהיה מצוה כתובה בתורה, והיא ככל דברי הרשות ששם היוצר יתעלה החונן ומרחם על בריותיו אהבת החיים חזקה בקרב כל חי, ובני אדם בשכלם ידעו ויכירו הנהגת חייהם החמריים ויעשו בה מהכרח טבעם, אבל אינה אז מצוה גלויה העמדת המנהיג ומפקח על זה. והנה הימין והשמאל שניהם מוכנים לעבוד ולפעול. אמנם "לב חכם לימינו"²⁵ על כן אל הימין ייוחס כל עניני קדושה ושכליות, ואל השמאל כל עניני החומר וצרכיו המסעדים ועוזרים אל הימין. ולזה אי אפשר היה שתהיה מצות ד' למשה רע"ה שענין הסמיכה יהיה בשתי ידיו, שיהיה הדבר מבורר שמנהיג השמאל גם כן בכלל מצוה הוא תמיד בלא שינוי. ובאמת ישנם ימי חושך ולא אור, שאז ענין החומר מתרחק הרבה מהטוב, וכל ענינו מלא בושע וכלימה, עד שלולא הכרחו העתיד לעילוי אין כדאי להטפל בו כלל, כיון שיצא ממסורת ההנהגה האמיתית שהוא רצונו של מקום ב"ה לתכלית השלימות הנרצה ממנו יתעלה שאין טוב ושלמות זולתו. וזה גם כן אי אפשר שתהיה נעזבת הנהגת החומר לגמרי, באופן שלא יצויר כלל שהמנהיג ענינו מקבל כח ממש רע"ה שקיבל מפּי הגבורה, כי הזמנים שאור ד' מתהלך בקרב עמו ולבותם צרות להשכיל בקדושתו, וכל עניניהם נעשים על טהרת הקודש, אז החומר ועניניו מקודשים הם, וקדושת האדון ב"ה חלה עליהם ממש.

...

(י) ובאמת כשהשלוש בין החומר והרוחניות נמצא, ומתחזק כל

25. קהלת י, ב.

אחד בעילוי חברו ותוספות קדושתו, אז גם אל המנהיג, כל הנהגת תחזק כח זולתה. הנהגת החומר המקודשת לשמים תוסיף אור לכל הנהגת התורה והעבודה, והנהגת העבודה תתן אומץ להנהגת החומר, שע"י השיווי והשלום שיש ביניהם הרי דרכי הנהגות החומר קרובים כל כך לארחות הקדושה, עד שאם כי אין תכלית ענין התורה ענין הנהגת החומר, מכל מקום מכל פרט של הנהגת הקדושה יש מקום גדול ללמוד בפרטי ענין הנהגת החומר, על ידי שימת לב בשכל טוב.

אבל כל זה לא יתכן רק כל זמן שלא נתקלקלו נתיבות החומר בשאר עניני הנהגה, ולא קנו להם דרך רחוק וזר. אבל בהחלק החומר מהנפש האלקית ולא אבה בדרכיה הטובים הלוך, גם כל עניני הקדושה לא יסכנו לו לנהלו לתקנתו החמרית, ואז אי אפשר להנהגת החומר שתסייע להנהגת הקדושה ולא הנהגת הקדושה להנהגה החמרית, ואדרבא "אמלאה החרבה"²⁶ כתיב בהו, וכשזה קם זה נופל.²⁷ אם כן העסק בעניני הקדושה ירחיק את האדם אז מעניני החומר וידיעת תקנתו, ושקידת תקנת החומר תעיק על הקדושה. וזהו עיקר המיתה והחורבן, שהקדושה מסתלקת מהעצים והאבנים וכל עניני החומר.

והנה תוה"ק דרכיה נעימים ונתיבותיה שלום²⁸ על כן לא תשים עבודה על האדם כי אם המקובלת לרוחו וחפצו האנושי הטבעי הבלתי מקולקל. על כן בהיות שתי העבודות, לצורך החומר והנשמה מתאימות ועוזרות זו לזו בחיזוקם והבנתם, אז החובה שתהיינה שתיהן כלולות באיש אחד, ויהיה האושר מתחזק מאד

26. יחזקאל כו, ב.

27. פסחים מב ע"ב.

28. ע"פ משלי ג, יז.

ע"י זה בכלל האומה, ואז שתיהן מקודשות ומצוות גלויות, כקודש כן החול המתקדש מקדושת הקודש, קדוש הוא לד' יתברך.

על כן היה הציווי ממנו יתברך שיקח את יהושע "איש אשר רוח בו",²⁹ שאין בו כי אם רוח אחת והשלים בין גופו ונשמתו, וראוי להנהיג שתי ההנהגות. אבל בתורת ציווי שיהיה נוהג לדורות לא תסמוך עליו בחיוב רק ידך שהיא ימנית, סתם יד כדברי חז"ל במנחות,³⁰ ש'מסר לו בזה כח קדושת התורה והנהגתה באופן שהיא מסורה למשה מפי הגבורה. ואחר סמיכת היד אז תהיה ההעמדה לפני אלעזר הכהן, שינהיג בפועל על פי כח התורה הנמסר לו ואחר כך הציווי.

(יא) אבל משה רבינו ע"ה נהג טובת עין, כי ראה רצונו יתברך שעל כל פנים תתעלה קדושת החומר גם כן באופן שגם הנהגתו תהיה מקודשת ומצוה גמורה. והבין זה שהקב"ה אמר על יהושע שבחירתו היא מטעם אשר הוא "איש אשר רוח בו", רוח אחד כולל לגוף ונשמה כאחת. אם כן מה שלא אמר לו סמיכת יד שמאל גם כן, אינו כי אם מפני שזה אינו ראוי לקביעות, אבל טובת עין של משה תחול כשיהיו ישראל ראויים, וכשאינם ראויים ח"ו תעמוד סמיכת יד הימין שהוא הציווי הגמור מפי הגבורה, דהיינו מצות העמדת מפקחי התורה ותיקון עבודתו יתברך בשכל ועיון וכל דרכי העבודה. על כן רצה משה רבינו ע"ה שיהיה מקור נפתח שכל מנהיגי ישראל יהיו ראויים לאחד הנהגת החומר והגוף על ידי עבודת השלום בינותם, על כן העמיד את יהושע תחילה לפני אלעזר הכהן והעדה להודיע שיש בידו הנהגת החמרי גם כן, מה

29. במדבר כו, יח.

30. דף י ע"א.

שאינן צריך בעינינו לסימכות משה רבנו ע"ה, כי עיקרה היא רק על קבלת התורה. רק אחר כך הורה, שמכל מקום כיון שתתעלה הנהגת החומר כל כך לקדושה עד שתתקדש באופן שתהיה לעזר וסיוע לעבודת הקודש, ועבודת הקודש תסמוך אותה ותאמץ, אם כן תהיה כל דרכי הנהגת החמירות על פי חוקי התורה, אף על פי שלא ניתנה תורה על זה ביחוד, מכל מקום כיון שהדרכים מתאימים, דרכי הנפש בהנהגה, ודרכי הגוף כל אחד לפי ענינו, יש מקום גדול ללמוד זה מזה, על כן סמכהו בשתי ידיים ימין ושמאל.

עיסוק בתורה ובעסקי העולם

אגרות הראי"ה ג, תשמג

ובשכבר הימים אמרתי שיעקב תיקן מטבע שווקים ומרחצאות בשכם³¹ דוקא, שצפה ברוח הקודש שהוא מקום המוכן לפורעניות³² של חלוקת מלכות בית דוד. ויסוד מאסן במלכות בית דוד האמור במדרש³³, שהוא משלשת החטאים שצריכין להתקן, שנאמר³⁴ "ואחר ישובו בני ישראל", הוא מפני שנחסרה האמונה שמלך עוסק בתורה וחכמה כדוד ושלמה יוכל לעסוק יפה בעסקי העולם של הנהגת המלכות. ובא יעקב איש יושב אהלים³⁵ ונתן סימן שהוא מתקן גם מטבע שווקים ומרחצאות. והוא הדין רבי שמעון בן

31. שבת לג ע"א.

32. סנהדרין קב ע"א.

33. ילקוט שמואל א' ח.

34. הושע ג, ה.

35. ע"פ בראשית כה, כז.

יוחאי הצווה כל כך על הנחת חיי עולם בשביל חיי שעה, חתר לתקן תיקון חמרי להסיר הטורח מרבים דלא ליקפו.³⁶

מלך או נשיא

פנקסי הראי"ה חלק ראשון פנקס א, לט

מלך, נשיא, שני תוארים למלך. העם צריך מנהיג להם בעצה. מלך בהמלכה, "מלכי ישפר",³⁷ עצה. אמנם בהיות מצב העם במעלה רמה, יועציו מקרבו יצאו. אבל עדיין צריך נושא אל הכבוד הלאומי, נושא נזר, שבשעה שהנושא הנזר הוא רודה בלא צדק, לא היה נסבל, אבל כשמולך בגאון ד' הוא שוה מאד לכבוד העם והדרו. על כן בתורה נאמר גם כן תואר נשיא למלך, ומיועד לעתיד, "ודוד עבדי נשיא",³⁸ לא נהיה צריכים כל כך לעצה, כי "כל בניך לימודי די",³⁹ אבל נושא כבוד כלל האומה הוא חזון מרהיב נפש כשהוא בכל עזו והדרת קדשו.

ממשלה רחבה או מצומצמת

פנקסי הראי"ה חלק ראשון פנקס ג, לד

מציאות מלך אמנם אפשרית בממשלה רחבה או מצומצמת. ונראה שכשהעם במצב יותר טוב מוסרי, ממילא ממשלת מלך מצטמצמת.

36. שבת לד ע"א.

37. דניאל ד, כד.

38. יחזקאל לו, כה.

39. ישעיה נד, יג.

על כן לעתיד לבוא נאמר⁴⁰ "ודוד עבדי נשיא להם לעולם", נשיא תחת מלך. ובתורה נקרא מלך בשם נשיא,⁴¹ אלא שאין על גביו אלא ד' אלהיו.⁴² ואין זה חסרון למלך, כי אם עילוי לו מצד עילוי העם המונהגים על ידו.

40. יחזקאל לו, כה.

41. ויקרא ד, כב.

42. משנה הוריות י ע"א.

פרק ב

המלך אל מול העם

מכוון את העם לתעודה רוחנית

עין איה שבת פרק ראשון, י

... והנה המלך, רק אז ראוי שיוכר בתור משיח ד', נושא נזר קודש, רק כשכח המשפט הכללי של האומה מתנשא לתעודה הרוחנית של המין האנושי. על כן באשר עוד רבת האנשים לא באו עד רום פסגת המעלה הגבוהה הזאת, בשגם יש ליתרון זה של התנשאות האנושית לתשוקתה הרוחנית הרוממה מעלות על גבי מעלות רבות מאד, שגם בהתרומם מצב החברה האנושית בכלל ברוחניותה, עוד יש לשאוף למעלות יותר רמות וחיים של עונג רוחני יותר נכספים, "אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ".⁴³ על כן יבחר על פי ד' מלך נושא כתר מלכות, משוח בשמן משחת קודש. "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו".⁴⁴ מלך כזה איננו משרת להעם כי אם בן חורים הוא. השירות לא

43. ישעיה נח, יד.

44. תהילים פט, כא.

יתכן כי אם בהיות הנשרת מכיר את ערך השירות, וכפי התגלות חפצו ישרתהו המשרת. אבל מלך נושא נזר כזה, שמשחת אלקים עליו להעמיד במשפט ארץ⁴⁵ מצד תכונת המשפט העליונה, מצד החשק היותר נאצל של המעמד היותר רוחני ורם של החברה האנושית, שעוד המון העם רחוק מתשוקה עדינה וקדושה כזאת, רק המלך הנאור וצדיק הוא ירומם גוי, הוא יקרב את כלל האומה צעדים קרובים אל הדרך הארוכה הזאת שהאנושיות באמת צועדת עליה. אי אפשר שיהיה עבד העם, כי אם בן חורים הוא והעם קשור באמת לשאיפותיו וחפציו העליונים.

אמנם עם שפל, החפץ לפתח רק בכחו החומרי, ועל יתרון אמיתי אנושי לפי התעודה האלהית המלאה אור צדק ויושר אלהי לא יאבה לשום לב, מה היא תעודת המלך בו, לא להדריכו לשום לב לחפצים גדולים חדשים, שלא יחפץ בהם ולא ידעם, כי אם לסדר לו את נתיב חייו בחיי החברה הלאומית, למען ימצא את חפציו השפלים שהוא חפץ בהם. מלך כזה הוא באמת נער, משרת לאומה וממלא רק חפצה.

והנה לפי קדושתן של ישראל, כן גבהו דרכי משפטי תורת ד' הטהורה, שבכללם שואפים הם לתכלית היותר נשגבה עליונה ורוחנית. על כן נסמכה גם כן פרשת משפטים לבנין המזבח, וביחוד ל"לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו"⁴⁶ המורה על תכלית הקדושה והצניעות שהן נחלה לעם אשר רוח ד' תנחנו. על כן השופט ראוי שיהיה במעמד נפשו בעת המשפט יותר מוכשר אל משאת נפש ונטיות נאצלות רוחניות, ולזה האדם

45. ע"פ משלי כט, ד.

46. שמות כ, כב.

יותר מוכשר קודם סעודה, לפני העסק החמרי המגשם את האדם מעט או הרבה. על כן רק עד זמן סעודה ראוי לישב בדין,⁴⁷ וכפי כח המשפט המתפשט לכל שופט, כן נערך ערך כלל המשפט של מלך שבמשפט יעמיד [ארץ].

"אי לך ארץ שמלכך נער",⁴⁸ כלומר מְשרת, כי זה הוא תואר נער בעברית,⁴⁹ באשר אינו עומד להרים את העם בארחות נאצלות בעלי הוד רוחני. ולפי משפט המלך, כן יהיו ארחות השרים העומדים למלא דבר משפט לשכללו להרחיבו ולהגבילו ע"פ הבנתם מחפץ המלך. "ושריך בבקר יאכלו", למען יהיו כבר בעת קביעותם בדבר המשפט משוקעים יפה בנטיות החמריות שהן תעודת כלל העם הנמוך ההוא ומגמתו, אבל אי לך ארץ כזאת, כי ירד תרדי מהמעלה האנושית ותיפול ולא תוסיף קום.⁵⁰

"אשריך ארץ שמלכך בן חורים",⁵¹ תכלית מציאותו היא לרומם את הכלל אל השאיפה של הצדק האלהי, של הנשגב והקדוש, שראוי לחול בלב ונפש מלך משיח ד'. "ושריך בעת יאכלו", כי דבר המשפט שעליהם למלאות הוא בלתי מתאים עם הנטייה הנמוכה האנושית לדברים החמריים.

47. שבת י ע"א: עד מתי יושבין בדין, אמר רב ששת, עד זמן סעודה.

48. קהלת י, טז.

49. עיין שמות לג, יא ורמב"ן שם.

50. ע"פ עמוס ה, ב.

51. קהלת י, יז.

מקבל את השפע תחילה

פנקסי הראי"ה חלק שלישי, פנקס לה, 52

מזמור כא: 53 "ד' בעוזך ישמח מלך, ובישועתך מה יגל מאד, תאות לבו נתת לו, וארשת שפתיו בל מנעת סלה. כי תקדמנו ברכות טוב, תשית לראשו עטרת פז, חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד".

כדי לבאר אלו הפסוקים, שהדקדוקים רבו בהם, נעמוד על עיקר יסוד הכתרת המלך, ונתבונן ערך מעלת המלך ע"פ התורה. ונבין תחילה מה שכתוב בהכתרתו של שלמה המלך ע"ה⁵⁴ "והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי, והורדתם אותו אל גיחון". והנה ממה שכתוב והורדתם אותו אל גיחון, דרשו חז"ל⁵⁵ מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעין, ואמרו ז"ל, כדי שתמשך מלכותו. אך ע"פ דרכנו נאמר עוד טעם על משיחת המלכים על המעין, ותוכלל בכלל הדברים גם כן כוונתם ז"ל במשמעות המלכות.

והנה יש להעיר במה שהרכיבוהו דוקא על הפרדה, נוסף על מה שאמרו בירושלמי דכלאים⁵⁶ דאסור לרכוב על הפרדה מטעם כלאים דסוס וחמור, והקשו מהאי קרא, ותירצו, אין למדים מהמלכות, ובודאי ח"ו לא עבר דוד המלך ע"ה דין תורה, כי אם [הכוונה] שמצד הוראת שעה, יש לומר דהותר ע"פ בית דין ונביא לעבור על דין תורה, כיון שהיה איזה צורך והכרח לזה, אלא שצריך

52. לנוסח אחר עיין אוצרות הראי"ה ב, חלק א, כג (עמ' 204) - דרוש לחנוכת הרבנות.

53. תהלים, פסוקים ב-ה.

54. מלכים א' א, לג.

55. הוריות יב ע"א.

56. פרק ח הלכה ב.

להשכיל איזה צורך היה כאן לעבור על דין תורה, ואיזה לימוד היה מזה לדורות.

ונראה, [דיש] לצייר בענין איכות כבוד המלך, שנודע⁵⁷ שפרנס הדור חשוב ככל הדור, והשגחת השי"ת גדולה מאד על המלך, באשר תלויים בו עם רב. אך יש לחקור באיכות השפע שנשפע על המלך מברכות השי"ת, אם יסוד הברכה באה על הציבור כולו מפני שהם הרבים [...] מפני שאי אפשר להנהיגם זולת ע"י המלך, על כן מכח הציבור נשפע שפע גדול על המלך כדי להנהיג את הציבור, או שעיקר ההשפעה מאת ד' באה על המלך, וממנה יושפע שפע ברכות על העם שתחת יד הנהגת מלכותו.

והנה, כלל ידוע, שההפרש שיש בין עבד לבן חורין הוא, שהעבד מקבל מזולתו, ובוה יש עליו תואר עבדות, ובן חורין תלוי בעצמו. וכמו שכתוב⁵⁸ "הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם", מפני שכל מה שקנה עבד קנה רבו,⁵⁹ ואין לו ענינים עצמיים ששייכים לו לבדו. והנה, אם נאמר שתחילת שפע הברכה מאת ד' יתברך מושפעת על הכלל, [ומהם] אל המלך, נמצא שהמלך הוא מקבל גם כן מהעם, נמצא שלא יצדק על המלך כי אם תואר מלך, אבל תואר בן חורין לא יצדק כי אם כשאינו מקבל, כי אם שיהיה ראשון להשפעה של הברכה האלקית. על כן באופן כזה רק תואר מלך יצדק על המלך, ולא תואר בן חורין. אבל כשנאמר שהמלך הוא ראשון להשפעה, אם כן הוא מלך וגם כן בן חורין.

אך יש לומר שיש הכרח שהמלך יהיה דוקא [המושפע] מהשם

57. עיין ערכין יז ע"א ורש"י במדבר כא, כא.

58. תהילים קכג, ב.

59. פסחים פח ע"ב.

יתברך ראשונה, וממנו תבוא ברכה לעם אשר ברגליו,⁶⁰ כי ברכת המלך גדולה מאד [ונמשכת] גם כן לדורות העתידים, וכדברי חז"ל⁶¹ אלמלא כל הימים דיו וכו' אין מספיקים ללמוד חללה של רשות, והברכה בלא קצבה ובלא מצרים תושפע עליו מהשם יתברך. אבל אם היה העם מקבל ראשונה, אין הברכה כי אם לפי העם בדור ההוא, על כן אמרו חז"ל⁶² מלך נכנס תחילה לדין, שנאמר⁶³ "לעשות משפט עבדו" והדר "ומשפט עמו". אם כן המלך מקבל תחלה הברכה וממנו נשפע על העם, על כן היא ברכה גדולה עד מאד, וכל זה הוא מפני שנוגע גם כן לדורות העתידים.

וזהו [ענין] הכתרת המלך, כי מצד ירושת המלכות, או חק העם עליו, כבר בא למעלה זו שהוא מערך העם, אך ההשפעה יכולה להיות על העם תחילה ומהם עליו, אבל לא יכונה בתואר בן חורין כי אם מלך לבדו. אבל ההכתרה, מורה תוספות גדולה והנהגה נסתרת שיש בשפע הרצון שהשם יתברך משפיע על המלך. וכל זה הוא מפני שצריך שפע גדול מאד כערך פעולת המלך, שהיא לא רק לדורו, כי חיי המלך הם לדורות הבאים גם כן.

והנה חז"ל אמרו,⁶⁴ על סוס מלך, על חמור בן חורין, וכמו שכתוב⁶⁵ "רוכבי אתונות צחורות". וקאי על תלמידי חכמים, כמו שכתוב בסיפא דקרא "והולכי על דרך שיחו" אלו תלמידי חכמים שכל

60. עיין שופטים ח, ה.

61. שבת יא ע"א.

62. ראש השנה ח ע"ב.

63. מלכים א' ח, נט.

64. שבת קנב ע"א.

65. שופטים ה, י.

שיחתן לימוד.⁶⁶ אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.⁶⁷ אם כן, אם היה המלך מתואר בשם מלך לבדו ולא בן חורין, ע"כ אין שפע הברכה מתחלת ממנו ואינו [מקור] הברכות, כי אין ראשית המקור ממנו, והיה ראוי למשחו גם כן על הנהר הנמשך מהמעין, כיוצא בו. אבל כיון שהוא המקור הראשי לשפע הברכה הגדולה מאת ד', ומעלה זו גבוהה מאד ונסתרת, מפני שהיא בלא מצרים ונובעת לדורות הבאים, על כן הוא בן חורין גם כן, לבד מלכותו, וקרא כתיב⁶⁸ "אשריך ארץ שמלכך בן חורים", דהיינו שהוא ראוי לקבל שפע הברכה מאת ד' ית"ש בראשונה. על כן צוה דוד המלך ע"ה והרכבתם את שלמה בני על הפרדה, דהיא מורכבת מסוס וחמור, להורות שבו נקבצו באו מעלת המלך ומעלת בן חורין גם כן. "והורדתם אותו אל גיחון" שהוא מעין, כדברי חז"ל, להורות שהוא המעין הראשי של שפע הברכה, אך הטעם הוא מפני שברכתו צריכה לדורות הבאים גם כן, על כן יהיה הוא המקבל הראשון כדי שיקבל בלא מצרים, וזהו גם כן כדי שתמשך מלכותו. וזהו שכתוב "ד' בעוזך", הוא הכח הפנימי, שהוא העז, "ישמח בו מלך", "ובישועתך" - היינו תואר המלוכה בערך ההנהגה הראויה לציבור, אפילו לא היה הוא המקבל הראשי גם כן, "מה יגל מאד". "תאות לבו נתת לו", בפנימיות ההנהגה, "וארשת שפתיו בל מנעת", שאינו פוגם כלל חיצוניות ההנהגה, "כי תקדמנו ברכות טוב", קודם לציבור, וזהו ע"י ההכתרה, ש"תשית לראשו עטרת פז", והעם מסכימים שיהיה הוא המושגח, ועל ידו יושגחו הם

66. עיין ילקוט שמעוני שם.

67. אבות ו, ב.

68. קהלת י, יז.

ביותר. כי "חיים שאל ממך" הוא "אורך ימים לעולם ועד", כי חייו נוגעים לדורות הבאים, על כן ברכתו גדולה מאד ומוקדמת.

זקוק לברכה מהעם

עין איה שבת פרק שני, מט

והיינו דכתיב⁶⁹ "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך".
(שבת ל ע"ב)

לעם יש שתי הערכות, ערך כללי בתור אומה כללית, שהוא יוכר יותר בעת הקיבוץ הכללי, שכמותו ביחוד באיכותו לא היה מעולם בישראל בארצו, בצירוף מלכו ומקדשו בעת החנוכה העליונה ההיא. אמנם יש גם ערך שני, והוא הערך הפרטי, שתכלית הכללות של האומה צריכה שתגיע עד כדי להרים קרן כל אחד מבניה בפרטיותו, בין בענינים הרוחניים בין בענינים החמריים.

והנה מצד המצב הכללי הלאומי, המלך הוא העיקר, שהוא נושא את דגל הכללות והעם מתברכים ממנו. על כן כל הימים שהיו עסוקים בערך ההצטרפות הכללית, היה המלך הוא המברך המשפיע ומשלים. אמנם עתה ביום השמיני, שעברה אותה התקופה שבה היה העיקר הרעיון הכללי, והתחילו ימי המעשה שכל אחד מהפרטים פונה אל הצלחותיו הפרטיות, בתור קיבוץ של אנשים פרטיים, המלך הוא המתברך ע"י רוב עם הדרת מלך.⁷⁰ הוא מתרומם ומתעלה כפי ערך ריבוי פרטי עמו וכפי ערך מעלתם. על כן בעת אשר שלח את העם להיות נפוצים איש לאוהליו, ברכו

69. מלכים א' ח, טו.

70. ע"פ משלי יד, כח.

את המלך, כלומר ממצבם הפרטי שלחו קוים ברוח אמונים ורצון נאמן להצלחת הכלל, שכחו הוא בציור הנושא של הצד הכללי של האומה הוא המלך.

מושפע מתפילת העם

עין איה ברכות פרק תשיעי, כו

... ומלך טוב,⁷¹ שחופש הבחירה האנושית תגזר אומר שאין אפשרות להועיל כאן רחמים, כי הדבר מסור ברצון המלך ובחירתו. למדנו כאן, כי כ"כ מושפע הוא המלך מחזיונות הכלל שמביאים אותו להחלטת הנהגתו, עד שבחירתו החפשית אינה פועלת בו בדרך רשום, - כי אם המקרים הכלליים של הנהגת המדינה ומוסר האנשים, ומעמד המוסרי הכללי ומצב השלום בעולם בכללו, כל אלה יפעלו על החלטת המלך וגם על מזגו ותכונתו. על כן הוא מושפע ונפעל - יותר ממה שהוא פועל בבחירה חפשית, וצריך גם הוא רחמים. והרחמים, שמתפשטת תועלתם על החוג היוצא מחפשויות הבחירה, ממילא יפעלו על הנהגתו לטובת הכלל והפרטים של בני מלכותו.

71. כך מבאר הרב את מאמר חז"ל (ברכות נה ע"א) ואמר רב יהודה אמר רב, שלשה צריכין רחמים ואלו הן, חלום טוב ושנה טובה ומלך טוב.

פרק ג

מינוי מלך

מי ממנה מלך

שו"ת משפט כהן הלכות מלכים, קמד, טו-א-72

ומה שכתב כת"ר, דאם מלחמות ממשפט המלוכה הן, איך נלחמו החשמונאים כנגד חילות סוריא בלא מלך.

הנה על המלחמה היסודית של החשמונאים, שהיתה ביחוד נגד השמד ושעת הגזירה של היננים "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך",⁷³ על זה אין מה לשאול כלל, שהרי גם על מצוה קלה יהרג ואל יעבור,⁷⁴ ואיך לא תהיה רשות וגם חובה להתחזק במלחמה, כדי לבטל את כח השמד ולהעמיד את כללות הדת על תילה. ועל המלחמות הבאות אחר כך, שגם המלכים הכשרים שבהם נלחמו, אז הלא כבר היו מלכים מועמדים על פי הסכמת האומה.

---

72. תשובה להרב מו"ה זלמן פינס מיום י"ט טבת תרע"ו, סט-גלן. המשך התשובה ראה לקמן שער רביעי פרק ג' "כוחם של נבחרים הציבור".

73. תפילת "על הניסים".

74. סנהדרין עד ע"א.

אמנם יש לדייק מלשון הרמב"ם בפרק א' דמלכים הלכה ח', שכתב "נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו", שדוקא ע"פ נביא הוא דהוי מלך, ולא ע"פ הסכמת האומה בלא נביא, ובזמן החשמונאים כבר פסקה הנבואה מכבר, וכ"כ בהלכה ג' שם "אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ בית דין של שבעים זקנים וע"פ נביא". דמשמע דתרויהו בעינן, בית דין של שבעים זקנים וגם נביא. אלא שמדבריו כאן בהלכה ג' היה אפשר לומר, דלכתחילה היא המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא, גם כן הרי זה מלך לכל מצוות המלכות. ובזה היה מקום לישב הסתירה מפרק ה' דסנהדרין הלכה א', שכתב "אין מעמידין מלך אלא ע"פ בית דין של שבעים ואחד", ולא הזכיר נביא, משום בדיעבד הרי זה מלך. אבל בהלכה ח' דהלכות מלכים כאן, שכתב לשון בדיעבד "נביא שהעמיד", משמע דגם בדיעבד אי אפשר להעמיד מלך בלא נביא, ואין לו דין מלך. וצריך לומר, דבזמן שיש נביא בישראל גם בדיעבד אין מלך עומד בלא נביא, אבל כשאין נביא אז מעמידין על פי בית דין הגדול.

ואולי כוונת הרמב"ם, דדוקא בזמן שעומד גם כן מלך מבית דוד, אם העמיד נביא מלך אחר על חלק מישראל או רובו יש לו דין מלכות, וזה אי אפשר בלא נביא, ומייתי המשל מירבעם שהעמידו אחיה השילוני, אע"פ שהיה רחבעם יושב על כסאו.⁷⁵

ומן הדין מלך בן מלך אין צריך משיחה, שהמלכות ירושה היא כמו שכתב שם בפרק ב' הלכה ז', אבל כשיש עיכוב ואין עומד מלך מבית דוד, כשכבר נפסקה שלשלת הירושה מכמה דורות ע"י

75. מלכים א' יא.

הגלות, ולא נתברר מי הוא הזוכה לשבת על הכסא, אז מעמידין גם בלא נביא אלא על פי בית דין. וזה היה ענין מלכות בית חשמונאי. ומה שכתב הרמב"ן,⁷⁶ שעשו שלא כראוי על אשר לא החזירו המלכות לבית דוד, בְּיָדָאֵי הִיָּה רֵאוּי לְהִשְׁתַּדֵּל בְּזֵה, ואם אולי היתה בזה העכבה, מצד המלכיות המושלות אז עליהם, היה ראוי לדבריו על כל פנים למנע מלקבל מלכות לכתחילה. אבל מכל מקום כשמינהו ישראל בהסכמת סנהדרין, שראו גם כן שיש צורך בדבר, ואולי ראו שבלא עזרתם של החשמונאים, שזכו לתפארת גדולה באומה, מצד מעשיהם הגדולים וקדושת חסידותם ותורתם המרובה, לא היה אפשר להעמיד מלך מבית דוד, על כן הסכימו גם הם על המינוי שלהם, ולא נחשב זה להסנהדרין לדבר שאינו ראוי, גם לדעת הרמב"ן, כי אם להחשמונאים עצמם, שהם היו יכולים להשתדל בדבר, ע"פ הסכמת האומה; ואי אפשר לדעת פרטי המצב אז, אע"פ שכתובים לפנינו רושמי דברי הימים, כמו שכתבתי לעיל בשם הרמב"ם במורה נבוכים, על דבר ערך הידיעה של העבר מהדברים הנכתבים.

מינוי על פי הסכמת העם

אוצרות הראי"ה כרך ב עמ' 204 - דרוש להנחת הרבנות

הנה בענין המלך יש מדרגות במלוכה, כידוע אצל כל אומה ולשון. יש מלך גדול שמושל ממשל רב ואינו תלוי בדעת העם, ויש שתלוי בדעת העם. ואצל ישראל עם קודש היו כל הדברים הללו

76. בראשית מט, י.

מסומנים בהסכמת העם בעת המלוכה, בנוגע לענין הקדושה של כתר המלכות והסכמת ההשגחה שתחול עליו ע"י הסכמתם.⁷⁷

המעלות הנדרשות ממנהיג

עין איה ברכות פרק תשיעי, כח

אמר רבי יצחק, אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכין בציבור, שנאמר⁷⁸ "ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ד' בשם בצלאל וגו'". אמר לו הקב"ה למשה, משה, הגון עליך בצלאל. אמר לו, רבונו של עולם, אם לפניך הגון לפני לא כל שכן. אמר לו, אף על פי כן לך אמור להם לישראל כו'. אמרו לו, משה רבינו, אם לפני הקב"ה ולפניך הגון לפנינו לא כל שכן. (ברכות נה ע"א)

הפרנס אף שעיקר יתרונו צריך שיהיה במעלות פנימיות, שאב לכולן הוא טהרת הלב וקדושת המעשים הנובעים מקדושת הנפש ומדותיה הפנימיות, שהוא דבר הגלוי רק לד' לבדו שהוא חוקר לב, אמנם גם מעלות וכשרונות המוניים צריך שלא יחסרו לו, כדי שיהיה מוכשר להנהיג את הציבור בדברים ודרכים המתקבלים עליהם. ועל זה תורה ההמלכה בציבור, שעם היות עיקר הדיוק ליתרונותיו הפנימיים של הפרנס, צריך שיהיו לו הכשרים שיד הציבור גם כן משגת, כדי שיהיה להם קישור עצמי עמו.

אמנם המעלות בכללם שלוש הנה: [האחת], הקדושה הפנימית וזך הנפש הגלוי רק לפני בוחן כליות ולב. השניה לה, היא החכמה העמוקה הגדולה שראוי שיעוטר בה פרנס הדור כדי לנהל בתבונת

77. בהמשך הדרוש עוסק הרב ביחס בין "מלך ובן חורין" לבין "מלך ועבד", עיין בזה לעיל פרק ב' "מקבל את השפע תחילה".

78. שמות לה, ל.

כפים את עדתו. וזאת אמנם תתגלה גם לאדם, אבל רק ליחיד די הסגולה החכמים הגדולים שהם יוכלו לעמוד על סוף דעתו של המורם מעם ולדעת ערכו, ולכל העם אין בזה הכרה. והמעלה השלישית היא השלמות ההמונית, כמו איש תואר ובעל קומה, צח הלשון הלוקח נפשות בחין מדברותיו.

אמנם אימתי תהיה הדרכת הפרנסות שלימה והגונה, בזמן שכל אחת מן המעלות תופיע על ערכה הראוי לה, ויהיה העיקר הגדול - השלמות האלהית, צדקת הפרנס וחסידותו האמיתית. השניה לה, מעלת החכמה היתירה. והשלישית, המעלה ההמונית החיצונית, אז תהיה המעלה הנמוכה טפלה אל המעלה הרוממה ממנה, ותצליח הפרנסות להנהיג את הציבור בדרכי הטוב והחיים.

אמנם כשיתהפכו הסדרים, ויעשה העיקר המעלות החיצוניות הנובעות מהמלכת הציבור, ואחריה מעלת החכמה היתירה, ואחריה מעלת החסידות וקדושת הצדק באחרונה, אז תסלף הפרנסות את דרכיה.

על כן בשאלה הגון עליך בצלאל, המיוחסת אל הקב"ה למשה, היתה התשובה כערך השאלה. השאלה היתה לעורר, שראוי לדייק עם צדקת בצלאל, הגלויה ליודע תעלומות שהעיד עליו, גם על יתרונו בתורה וחכמה ברוב יתרון באופן הגלוי למשה. והיתה התשובה, שאם לפניך הגון לפני לא כל שכן, כלומר היתרון שאני משכיל עליו ביחוד שלמות החכמה, הוא שני במעלה נגד שלמות הקדושה הנפשית שהוא העיקר הגדול בפרנס. ומשה הציג הדברים לעיני ישראל, להעיר לבכם גם כן להשכיל אל השלמות ההמונית אם הם מוצאים בו כפי הבנתם. והם גם כן השיבו כהלכה, אם לפני הקב"ה ולפניך הגון לפנינו לא כל שכן, כמכירים כי המעלות המיוחסות להקב"ה ואחריו למשה, היינו הקדושה הפנימית

והחכמה הנפלאה, המה העיקרים, והשלמות ההמונית היא הטפלה להם ואל ישימוה עיקר.

וזאת תהיה התעודה לדורות, לדעת את האופן המעולה בבחירת פרנס, שתלכנה מעלת הצדק, החכמה והחן הטוב כסדרן זה אחר זה. ואם אין לנו עדות ברורה על קדושת הנפש, תעמוד לנו במקומה עדות השם הטוב והפרסום בצדק וכשרון המעשים שיהיו מראשית של כל דרישה שצריכה בעיכוב לפרנס הממונה על הציבור.

מובן הדבר שאנו עסוקים בפרנס הראוי מצד ידיעותיו לעבודתו בקודש, ואחריה יתרון החכמה, ולאחרונה תבוא המעלה החיצונה שראוי גם בה לבחור כפי האפשרי. ומשבחי הדגן הוא שיהיה בעל תואר ובעל קומה, נוסף על יראה חכמה וענוה ויתר המעלות הרוחניות.⁷⁹ השאלה אמנם תציין שיש על כל פנים על מה לשאול, היינו שראויות להמצא גם כן המעלות הנמוכות עם מציאות הגבוהות מהן. והתשובה תורה על ביטולן והכנעתן אל ערך הגדולות והנכבדות שבמעלות. ובזה הננו עומדים על הדרך הנכון המתווך בין ההמלכה עם הציבור אל כוונת התכלית היסודית שהוא עיקר פעולת הפרנס לתקנת הציבור האמיתית.

79. רמב"ם הלכות סנהדרין ב, ו-ז.

פרק ד

מצוות המלך והנהגתו

ספר תורה מיוחד – חובת המלך לתורה⁸⁰

עין איה ברכות פרק תשיעי, כה

... ועל זה נאמר בפרשת המלך שיכתוב לו ספר התורה,⁸¹ "לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל", ששאתו נפשו אל משאות נפש רמות לא תניאוהו מהחיובים הכלליים שאינם כלל בערכם. ועל זה נאמר⁸² "למען יאריך ימים על ממלכתו", כי החיים ממולאים לא מהשאיפות הגדולות הבאות מזמן לזמן בהעסקתם, כי אם מכל צדדי החיים הנהוגים באדם, וההישרה בכל צדדי הטוב והיושר כתורה וכמצוה תרומם ותחליף כח ועז להצליח גם כן ביותר בהפעלים היותר כלליים ורמים במעלתם.

80. [עין עוד אוצרות הראי"ה חלק ג' פלפול הלכה א, הביאורים ההלכתיים ב"עיטור סופרים"].

81. דברים יז, כ.

82. שם.

שני ספרי תורה

שו"ת משפט כהן הלכות טהרה, קכד⁸³

... ומתוך הקדושה שיש בכללות כנסת ישראל, צריכה להיות גם הנהגת המלכות שלה על פי התורה, ועל כן צריך המלך שני ספרי תורה, כסנהדרין כא ע"ב, והיינו ספר תורה אחת בתור איש ישראל, והשניה בשביל לימוד הנהגת המלוכה.

גדלות רוחו של המלך

שמונה קבצים קובץ ח, כב

לא רעיון של תוהו הוא, שנמצאים אנשים גדולים ונשאים בעולם, שראויים להיות מלכים אדירים במלוא המובן של השליטה, שרצונם ראוי להיות חק ומשפט מפני גדולתם, מפני אור החיים העזיזים והישרים שמאיר בהם בשפעה רבה. בכנסת ישראל יכולים גם כן להמצא אנשים כאלה, שמרגישים את ענקת רוחם בקרבם פנימה, והם מלאים עז וענוה, ועורגים הם למעמד של הוד חירות, הבא דוקא מתוך הערפל של החושך שמכסה ארץ. מכירים הם את העוזו של הקדושה החפשיה, את המאור החי העליון של ההתהלכות לפני האלהים אשר להגדולים הקדושים הקדמונים, אשר לפני לידת כל חק ומשפט, כל תורה ומצוה; וערכי החיים של אדם ושות, של מתושלח, חנוך, נח ואברהם - הגם מתאימים לרוחם. וכשהם הולכים במסילות הסלולות אשר לתורה ולמצוה, בעקבות הרועים אשר הופיעו אחרי כן, מחפשים הם בכולם את העזיזות הקדמוניה בחירותה.

83. עמ' רעד, תשובה להרב מאיר דן פלאצקי מחודש אייר תרפ"ה.

תפילתו מכוונת לתכלית הכללית

עין איה ברכות פרק חמישי, קיד

אמר רבי יצחק בר נחמני, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יהושע בן לוי, הדיוט כמו שאמרנו, כהן גדול בתחילת כל ברכה, המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף. (ברכות לד ע"א)

אם נאמר שדיה מעלת התפילה שהיא עצמה תרומם את הרוח בעסקו בה, יש מקום להתגברות הרגש בתכלית המעלה דוקא בסוף הברכות. אמנם המעלה היותר עליונה של התפילה הראויה לבחירי האומה, כי ההכשר הנפשי יהיה כבר מוכן קודם התפילה, כמדתן של חסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת ומתפללים,⁸⁴ אם כן ראוי להעריך רוממות ציור של כהן גדול ובקשתו הרוחנית בתחילת כל ברכה, ואחר כך אמנם יאתה לו העמידה, כי חלק רשום מפעולת הכהן הגדול על העם להשלמתו הרוחנית תלוי בהנהגתו הפרטית הנפלאה בקדושה וחכמת אלהים אשר בקרבו, כדברי הכתוב⁸⁵ "בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון", על כן ראוי שיתן יד למצבו הפרטי בתפלתו, וככל מצב פרטי צריך גם הוא, גם מדת חוזק הנפש להרים קרן ביראת אלהים.

אבל המלך, כשיכשיר את עצמו לשאוף בתפילתו רק המעלה העליונה הלאומית, לא יתכן להבדיל בין ברכה לברכה, כי לעומת התכלית הכללית נערכות לעומתה כל הבקשות כחק בקשה אחת, והשגת מבוקש ההנהגה של המלוכה בשבט מישור וצדק, לא נתנה כלל להיות נלמדת מחייו הפרטיים של המלך, כי אם בחק הנהגתו את המלוכה. על כן אין צורך למצוא בתפילתו יחס פרטי

84. ברכות ל ע"ב.

85. מלאכי ב, ו.

כלל, כי אם היחש הכללי, שהוא צריך להיות מצוין אצל הפרטי שהוא המלך באופן נעלה ונשגב מערכו, עד שמצד ערכו לבדו לא יוכל למצוא מעמד, כי אם יד ד' תנחהו וימינו תסעדהו. ורק אחר התפילה ימלא אומץ ברוח ד', לקום ולהתעודד בעז מלך, כדברי הכתוב⁸⁶ "ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ד'".

חפץ המלך בישראל – צדק כרצון ה'

עין איה שבת פרק חמישי, ס

"את אוריה החתי הכית בחרב"⁸⁷, שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנת. (שבת נו ע"א)

החרב היא המורה תוקף עז המלוכה הנתמכת בכח החיל ואנשי המלחמה, שכל זמן שהעולם עומד הוא על מעמד כזה שהמלחמות הגן צריכות לו, לעתים על כל פנים, הרי תוקף העז והגבורה הגם הדברים היותר נדרשים להיות מלאים עם כל מכשיריהם. אמנם עז המלוכה מביא לאמץ את כח המלך, כדי שיהיה חפצו שליט ורצונו יהיה רב כח למען יתן עז לעם.

ובכל העמים הנה עז העם ותקפו זה הוא קץ הגובה של המוסר, מאין פנות אם באמת העם חפץ בצדק או ברשע, על כן יתכן לפי זאת התכונה שיהיה חפץ המלך היסוד היותר עליון לכל פועל ומשפט. אבל לא כן חפץ ד' בישראל. הצדק והיושר שהם דרכי ד', הם הגם יסודות העולם ויסודות האומה בכללה, על כן אם חפץ המלך לא יהיה מיוסד ע"פ צדק, לא יתן עז לעם כשיהיה

⁸⁶. מלכים א' ח, נד.

⁸⁷. "ויאמר נתן אל דוד אתה האיש... מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיני, את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואותו הרגת בחרב בני עמון" (שמואל ב' יב, ז-ט).

נעשה ונשלם, כאשר אין חֶפֶץ ורצון העם, הגוי כולו; רק אם יהיה חֶפֶץ חסד וצדק, שהוא חֶפֶץ אל אלהי ישראל ב"ה. על כן, עם כל נטִיתו בזה להאדיר את עז כח הממלכה ושלטון חֶפְצָה, ע"י הכרת הרחבת שלטון רצון המלך, בכל זאת ראוי היה להשתַּכֵּל על התכונה המיוחדת של ישראל, שלא יפֹן בהם שום תוקף ועז רק אם יהיה מיוסד ע"פ אורח חיים של תורת חסד, תורת חיים. על כן, היה לך לדונו בסנהדרין, לפחות בפעם הראשון להריגת אדם מטעם מרידה ופגיעה בכבוד המלוכה, כדי להראות שחֶפֶץ המלך הוא שליט רק מפני אור הצדק האלהי השורה בקרבו.

פרק ה

סמכות המלך

משפטי המלוכה – הלכות כלליות

שו"ת משפט כהן הלכות מלכים, קמג⁸⁸

... ולענין הצלת כלל ישראל כבר כתבתי לעיל, דלעניות דעתי מטעם הוראת שעה ולמגדר מילתא נגע בה,⁸⁹ אלא שהוא דבר פשוט כל כך שאין צריך בית דין על זה. וממלחמת מצוה לעניות דעתי אין ללמוד כלל, דעל כרחק עניני הכלל דמלחמות יוצאים הם מכלל זה ד"וחי בהם",⁹⁰ שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה, אלא דמלחמה והלכות צבור שאני.

ואולי הוא מכלל משפטי המלוכה, שהיו ודאי רבים ונמסרים באומה, כמו שכתב הרמב"ם פרק ג' דמלכים הלכה ח' דאין רשות למלך להרוג אלא בסייף, וכן שאין לו כח להפקיר ממון ואם הפקיר

88. עמ' שטו, תשובה להרב זלמן פינס מיום טו"ב כסלו תרע"ו.

89. מה שציווה מרדכי על אסתר ללכת אל אחשוורוש ולהתחנן לפניו, שהיה בכך כניסה לסכנת נפשות, ונעשה בתור הוראת שעה ולמגדר מילתא בלבד, ואין ללמוד מכך.

90. ויקרא יח, ה.

הוה ליה גזל, וכמו הרוגי מלך נכסיהם למלך,⁹¹ ופסקה הרמב"ם שם, וכל אלה ועוד כיו"ב הם שרידים שנשארו לנו ממשפטי המלוכה, שהם אינם ע"פ גדרי התורה של הלכות יחיד, (ובמקום אחר ביארתי, שגם אלה יש להם מקור בתורה, אלא שדרכי הדרשה בזה נמסרו לכל מלך כבינתו הרחבה, ומשום הכי צריך שיכתוב לו שני ספרי תורה, וכל אחד לשם קדושה מיוחדת, ועל הספר תורה ששייך לכל בן ישראל נאמר⁹² "לבלתי רום לבבו ולבלתי סור וגו'", אע"פ שבספר תורה דמזד המלוכה - מלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו⁹³), ומהם גם כן דיני המלחמה, בין מלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, ואי אפשר ללמוד מזה למקום אחר.

אבל החובה התדירית למסור נפש היחיד בשביל הכלל היא משום מגדר מילתא והוראת שעה, וצריך לשקול את הענין. ואסתר משום הכי חשבה לכתחילה, שהדבר רחוק שתציל, שהרי ודאי ימיתוה ותפסיד חיי שעה, וגם שהיתה חושבת שאולי במשך הזמן תהיה נקראת, ותוכל להציל אז באופן יותר קרוב ובלא סכנה, ומרדכי הורה לה הוראת שעה, שבמקום הצלת כלל ישראל אין לדחות כלל, ויפה שעה אחת קודם, והעיר לה גם כן שעל דבר חשש הצלת חייה, שהוא נוגע לענין דינא חוץ מהוראת שעה של למגדר מילתא, הלא יש ספק שגם היא בסכנה ומי יודע וגו', וכמו שכתבתי לעיל.

91. סנהדרין מח ע"ב.

92. ע"פ דברים יז, כ.

93. סנהדרין כ ע"ב.

כיבוש רבים במלחמת רשות יתכן רק ע"י מלך

שו"ת משפט כהן הלכות מלכים, קמה⁹⁴

על דבר שאלתו בדברי הרמב"ם פרק ה' הלכה ח' דהלכות מלכים "ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל ע"פ בית דין שהיא מותרת", ומסתפק כת"ר אם אחר כיבוש כזה הרי היא כארץ ישראל לכל דבריה, כמו בהלכה ו' שם, שכל הארצות שכובש מלך ישראל ע"פ בית דין הרי הם כארץ ישראל שכבשה יהושע, או שלעולם ארץ מצרים הרי היא כחז"ל לכל דבריה. ועוד מסופק מר אם דוקא מלך, או אפילו שופט שבישראל. ואשיבו הנראה לעניות דעתי ... אבל אחר כך הוסיף [הרמב"ם] עוד שני חידושים. חידוש אחד, שאם כבש אותה מלך ישראל ע"פ בית דין, שהיא מותרת, שהוא פשוט שטעמו הוא דאינה נקראת בשם ארץ מצרים, ואין בה הכח להמשיך בטומאתה למעשים רעים, - כי הרבה תלוי בהמשכת טבע הארץ, - כי אם כל זמן שלא נתקדשה בקדושת ארץ ישראל. אבל כיון שכבשה מלך ישראל ע"פ בית דין, בדין כיבוש רבים, אחר שכבש את ארץ ישראל, שהיא מתקדשת בקדושת הארץ - הרי היא יוצאת מטומאתה, וסגולת הקדושה של הארץ ומצות הישיבה בה אז מגינה ומצילה מן החטא. ובודאי משום כך התנה "מלך ישראל ע"פ בית דין", מפני שהם התנאים הנדרשים לקדש את הארץ.

ובהלכות תרומות פרק א' הלכה ב' כתב רבינו, שקדושת ארץ ישראל היא "כשכבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל", ושם לא הוצרך בית דין, וטעמו ברור משום ששם כולל הוא גם כן את האופנים שארץ ישראל המושבעת לאבותינו היא מתקדשת

94. עמ' שמח, תשובה להרב מנשה גראסבערג מיום ט"ז טבת תרע"ח.

בהם, והמלחמה וכיבוש את ארץ ישראל נקראת מלחמת מצוה, כמפורש בדברי רבינו כאן בפרקין הלכה א', שמלחמת שבעה עממין היא מלחמת מצוה, ומלחמת מצוה אין צריך עליה רשות בית דין, כמבואר בדבריו בהלכה ב', ע"כ לא הזכיר שם בית דין, אלא רוב ישראל, משום דבעינן שיהיה כיבוש רבים. אבל כאן שמדבר בארץ מצרים, שהיא להרחיב את גבולי הארץ, הרי זו מלחמת רשות, והדין הוא שאין מוציאים למלחמת הרשות כי אם ע"פ בית דין של שבעים ואחד, ע"כ אי אפשר לכבוש ארץ מצרים כי אם ע"פ בית דין של שבעים ואחד. אמנם כשם שצריכים למלחמת הרשות התנאי של בית דין של שבעים ואחד, כמבואר במשנה דריש פרק קמא דסנהדרין, כן צריך גם כן דוקא מלך, כמבואר במשנה דפרק ב' שם, ומוציא למלחמת הרשות ע"פ בית דין של שבעים ואחד ...

ממוצא דברינו למדנו, שאין מקום שאלה אם הוא הדין בשופט, שכל זמן שאין שם מלך אין אפשר לכבוש את ארץ מצרים במלחמה, מפני שבלא מלך אין מוציאים למלחמת הרשות, ורק ע"פ נביא אפשר. וגם יש לומר דמשכחת לה אם מדעת כל ישראל יוצאים, די"ל דהא דבעי מלך הוא דוקא לענין כפיה, והלשון "ומוציא" בפרק ב' וכן "אין מוציאים" בפרק קמא, משמע הכי קצת, דהכוונה דבעל כרחן אין מוציאים אותם, אבל ברצונם יוצאים. מכל מקום אין זה ברור, די"ל דכל זמן שאין התנאים מספיקים להכריח הרי הוא כרציחה בעלמא, ואסור להילחם מלחמת הרשות.

ועל כל פנים זה ברור, דחילוק יש בין מלך לשופט, דמלך אפשר לו לכבוש ארץ מצרים ע"פ בית דין, ולכוף על זה את הצבור, ושופט כשלא ע"י רצון הצבור ודאי אסור. וי"ל דבדיעבד תליא בפלוגתא דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד אי מהני אי

לא מהני, בפרק קמא דתמורה, ואין כאן מקום להאריך בזה. וע"י רצון הציבור הדברים נוטים לכאן ולכאן, ולע"ד מסתברא לאסור כל זמן שלא נשלמו הפרטים של בית דין ומלך או נביא, וכמו שכתבתי לעיל בס"ד.

גזירת מלך ותוקפה⁹⁵

אגרות הראיה ג, תתקמ"ד⁹⁶

... ועד"ת שהעלה כבוד מורי אבי הרב שליט"א בהא דסוטה סוף פרק משוח מלחמה ...⁹⁷

ויש לומר עוד דעיקר מלחמת הרשות באה מצד דין גזירת מלך, כדתנן⁹⁸ ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד והיינו שהבית דין מסכימים על גזירתו, דאילו היו מצווים היתה זו כבר מצוה לדעת הרמב"ם מכלל לא תסור, וכך משמע הלשון ומוציא ע"פ בית דין, דעיקר הוא מה שהוא מוציא אלא שצריך על זה הסכמת בית דין שיתנו רשות על זה, והוי כמו רשות מצד בית דין. וגבי מצות שמיעה למלך אע"פ שמצינו בה חומר שהעובר על דבריו חייב מיתה, מה שאין כן בכל מצות עשה שבתורה, מ"מ מצינו בה גם כן צד קולא, שאינה עומדת אפילו בפני מצוה קלה כמו שכתב הרמב"ם פרק ג' הלכות מלכים הלכה ט' ולא עוד אלא אפילו כשעוסק בתורה, דקיימא לן דכל מצוה מבטלין מדברי

95. [עיין עוד משפט כהן הלכות מלכים סי' קמג וסי' קמה].

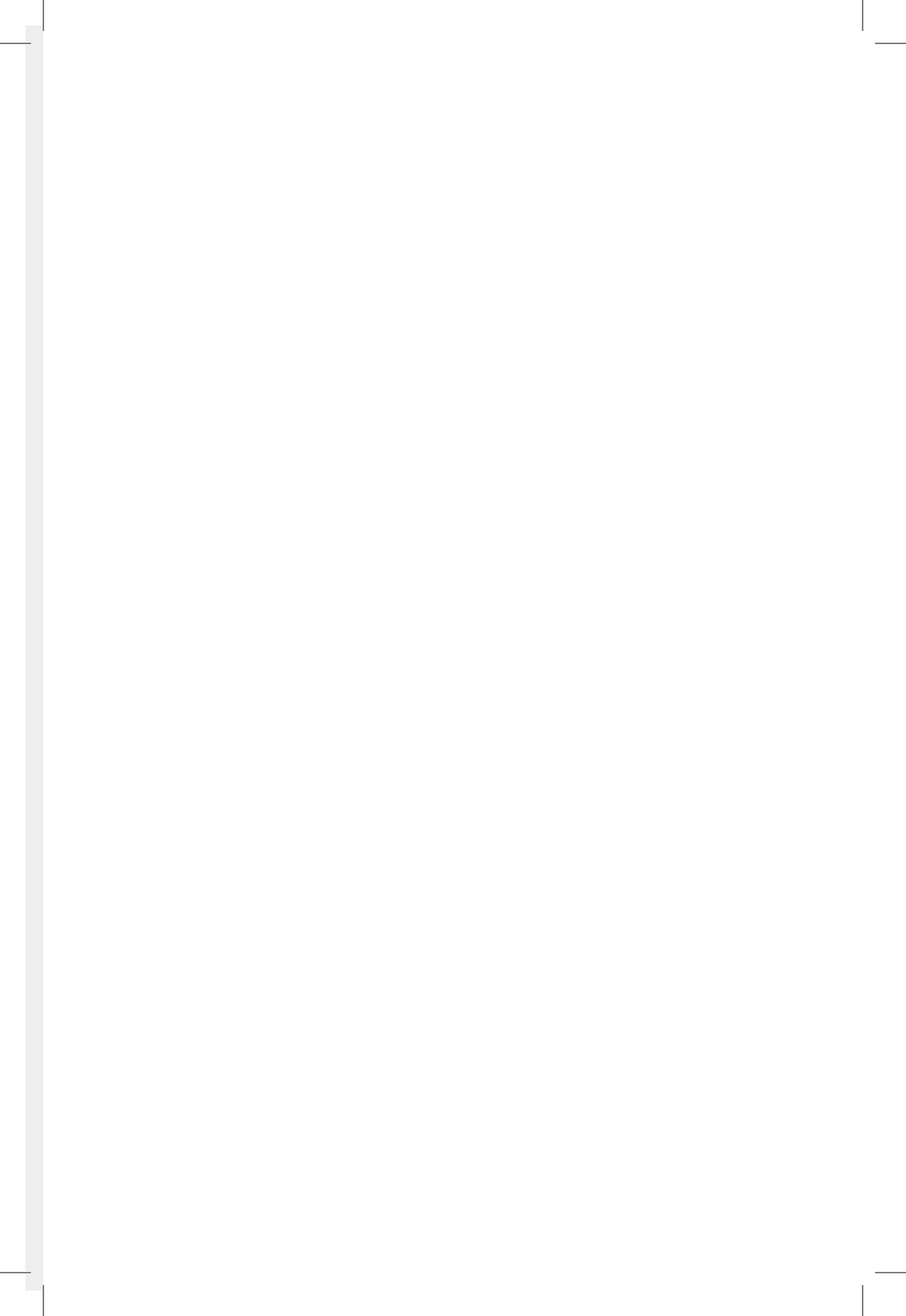
96. אגרת להוריו, מיום כ"ד אדר ראשון עטר"ת. וכן טוב רואי סוטה פרק ח' אות פה, 'גדר החיוב מלחמת הרשות'.

97. "רשות דרבנן זו היא מצוה דר' יהודה", דף מד ע"ב.

98. סנהדרין כ ע"ב.

תורה כשאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, וכדאיתא במועד קטן ט' ובירושלמי פרק קמא דברכות הלכה ב', ולגבי מצוה דשמיעה לגזירת מלך אמרינן בסוף פרק נגמר הדין דילפינן ממיעוטא דרק, דבמקום מצוה אין שומעים לו, ואפילו תלמוד תורה אין מבטלין בשבילה.

אם כן חידוש הוא שחדשה תורה שמצות מלך אע"פ שיש בה חומר גדול של עונש מיתה, מ"מ יש בה גם כן קולא גדולה שהיא נדחית מכל מצוה ותלמוד תורה, ואם כן נחשבת שפיר רשות לגבי כל המצוות. ומלחמת רשות כל כחה היא גזירת המלך, וכן משמע מדברי הרמב"ם שתיאר ענין של מלחמת רשות להרחיב גבול ישראל ולהגדיל את גדולתו ושמעו של המלך. וע"פ זה הדרך אפשר לומר דבכל גוונא נחשבת מלחמת רשות לרשות לגבי כל מצוה. ואין מחומר שלה פרכא, כמו שאין פרכא מחומר של העונש דגזירת מלך, שבכל זה יש בה גם כן צד הקל כמו שכתבתי.

שער שלישי

מלכי ישראל

פרק א

בקשת המלך בימי שמואל

חיקוי הגויים ושכחת עצמיות האומה

אפיקים בנגב (ד1)¹

... ויד ד' עשתה זאת שחלק אחד מהטעות הישן הגדול והארוך - שכבר נסתבכו בו המקולקלים שבנו בדור קדום מאד, בראשית פריחת עמנו, בתור לאום של ממלכה, בשאלם להם מלך, לא מפני תביעה פנימית וידיעה נכונה בצורך האומה ותנאי הויתת העצמיים, אז בעת ההיא, כי אם מטענה חיקויית "למען נהיה גם אנו ככל הגויים"².

טעות ישן זה יצא בחלקים רבים ממנו מלב רבים, מהתועים והמתעים גם יחד. עתה יבינו על כל פנים באופן יותר מבורר, שבקשת החיקוי של הגויים ע"י ביטול העצמיות היהודית איננה מדה טובה, ולא זו הדרך המביאה אל המטרה.

1. נדפס באוצרות הראייה כרך ב עמ' 85.

2. ע"פ שמואל א' ה, כ.

רצון למלוכה בדרך הטבע

מציאות קטן, עה

ועתה נבוא לענין שאול. הנה בתחילה, כשרצו ישראל מלך לשפטם, לא ישר בעיני ד', מפני שהשופט שהיה נביא היתה עיקר הנהגתו להעלותם למעלה מדרכי הטבע בהנהגתם, והם רצו מלך ככל הגויים,³ שתהיה ההנהגה על פי סדרי הטבע.

מכל מקום אחר כך כאשר נבחר שאול, והוא היה בחיר ד' וצדיק תמים, היה ראוי שעל ידו יתעלו ישראל למדרגה למעלה מדרך הטבע, והיינו מפני שעבודתו היתה גם כן למעלה מדרך הטבע. וי"ל שהיא במדרגת קדושה, והיא העבודה השכלית שמפורש בחובות הלבבות⁴ שאין אדם זוכה לה מעצמה, כי אם על ידי מתנה מאת ד'.⁵

ניסיון לבטל את הנהגת התורה

מציאות קטן, צח

והנה [בימי] שמואל, כתב הר"ן,⁶ שבקשו מלך למשפט, היתה בזה טעותם, כי חשבו שמשפטי התורה אין להם פנים מצד עצמם, רק המצוות השמעיות, ועל כן אמרו שאין צריך משפט שופט על פי תורה הקדושה, רק לפי העם, ובחרו איש נבון דבר ושפט. אך

3. שם.

4. שער עבודת אלקים פרק ג: העבודה שהיא מן התורה היא ביכולת האדם, כשהוא מכוון בה ומוזדמן אליה, איננה נמנעת ממבקשה. אך העבודה שהיא מן השכל, לא תיגמר לאדם אלא בכח גדול ועזר מאת האלהים יתברך, כי יכולת האדם קצרה מהשיגה. ועל כן אתה רואה דוד, עליו השלום, משיב תמיד התחינה לאל לעזרו עליה ב"אשרי תמימי דרך" (תהילים קיט, א).

5. המשך הפסקה ראה לקמן פרק ב' "שאל נדרש לפעול בכח שמעל הטבע".

6. דרשות הר"ן דרוש יא.

באמת שמואל היה נביא ד' ובחירו, אחז בשני האמצעים האלה, כי משפט כל ישראל היה אליו לבדו, והיה צריך לחזק לב העם ההמוני להורות להם זיו התורה ונועמה, כי מִיִּשְׂרָאֵל היא דרכי עולם הזה, גם להפיח רוח חיים אמיתיים בקרב בעלי דעת וכל המון ישראל לעת מצוא. אם כן, היה עושה בְּיַחוּשׁוֹ להמון ישראל גם פעולת משה גם פעולת אהרן.

ועל זה הוכיחם שמואל, כי חשב שאולי לא יחפצו בהנהגת התורה בענין המשפט, מפני מחשבתם, אחרי שהתורה מיושרת רק לאושר הנפש, ולא נקבע עיקר התכלית בה להישיר הנהגת האומה, ואם כן יותר טוב לבחור משפט מלך, אשר כל התכלית שלו יהיה רק להישיר האומה בהנהגת עולם הזה. אך שמואל הראה להם בעליל, כי אף שהתורה נקבעה על אושר הנפש, מכל מקום אושר הגוף גם כן נכלל בה, כי הראה להם, כי בכל הזמן אשר שפטם הוא, הרי כל העם על מקומו בא בשלום, והראה להם שימצא איש שיאמר כי משפט התורה לא מצא בה חפץ מצד שלא היה דינו ישר בענין עולם הזה, על זה אמר⁷ "את מי עשקתי במשפט, ויענו כולם לא עשקתנו. ויאמר עד ד' היום", שהעדו בזה היא, שהתורה היא תורת ד', וכיון שהיא תורת ד' יתברך יש בה כל השלמות האפשרי, כמו שהקב"ה הוא שלום בתכלית, וברא גם הענינים השפלים בתכלית השלמות לפי ערכם.

... וכבר הארכנו במקום אחר⁸ שענין הנשיא היה כולל גם כן שני אלה, יושר ההנהגה ויושר הלב לעבודת ה', בביאור הגמרא⁹ מאן דלביש מדא וכו' ואכמ"ל.

7. שמואל א' יב, ג-ה.

8. עין איה ברכות פרק רביעי, כד.

9. ברכות כח ע"א.

פרק ב

בין שאול לדוד

דאגה למצב ההווה וגם לנצחי¹⁰

עין איה ברכות פרק חמישי, לא

ושמואל אמר, ¹¹ זרע שימשח שני אנשים, ומאן נינהו, שאול ודוד.
(ברכות לא ע"ב)

להנהגת האומה, ביארנו כבר, שצריך דאגה מיוחדת למצב ההווה, גם למצב הלאומי הנצחי לדורות. והנה בהתקבץ שתי הדאגות במרכז אחד, לפי הטבע מתחלשת כל אחת ע"י השפעת חברתה. אבל הצד השלם הוא שיהיה כל אחד חזק בהשפעתו כאילו אין לו דבר חוץ מענינו, ואז יהיה מצב ההווה איתן ומצב הנצחי גם כן יהיה מושרש באופן נעלה.

וזהו שבקשה שתכלול כשרונו של שמואל, שישפיע מרוחו בשלמות על מצב ההווה באופן שלם כאילו דבר אין לו עם הלאומיות הנצחית, וזהו נודע ממשיחת שאול שהיתה מלכותו

10. [עיי' עוד עין איה שבת פרק חמישי, סז.]

11. לבאר מה שאמרה חנה (שמואל א' א, יא) "ונתתה לאמתך זרע אנשים".

אינה נמשכת¹² ולא התייחסה כי אם אל מצב ההוה של ישראל. אמנם מלכות דוד היא נצחית, "דוד מלך ישראל חי וקיים"¹³, ומצא בו גם כן זה הכח בשלמות גמורה. זהו ממש זרע אנשים, כלול בהדרו מכל צדדי שלמות ההנהגה הראויה להעמיד האומה לדורות.

כבוד המלך נובע רק מכבוד שמים

פנקסי הראי"ה חלק שלישי, פנקס לה, מז

... וזהו מה שאמר דוד המלך ע"ה, כשהוכיחה אותו מיכל על שהקל בכבודו לפני ארון ד',¹⁴ "ד' אשר בחר בי מאביך ... ונקלותי עוד מזאת וגו'", הכוונה היא, שאם המלך מכיר רק את תעודתו, תעודת הוה של פעולתו הפרטית, יוכל היות שיכיר לעצמו גם כן כח של כבוד מצד פרטיותו. אבל כיון שמכיר ענין מלכותו ענין נמשך לדורות, על כן כבודו נובע מסגולת המלוכה שהיא יותר הרבה מערכו העצמי, על כן יבזה ערכו העצמי במקום כבוד שמים, שהוא מקור כבוד סגולת המלוכה.

על כן אמר "ד' אשר בחר בי מאביך", שהיתה מלכותו ארעית, ויכול היה הכבוד להתייחס לעצמו. אבל ענין מלכות נמשכת, איננה שייכת כי אם לפי הסגולה השמימית, על כן היא נבטלת מפני הסגולה, שהיא כבוד שמים בעצם. על כן אמר¹⁵ ש"למיכל בת שאול לא היה לה ולד", שפגמה בדבריה ברעיון ההתמדה של יקרת המלוכה, הבא ע"י המשכת דורות.

12. ע"פ מגילה יד ע"א: דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפק לא נמשכה מלכותן.

13. ראש השנה כה ע"א.

14. שמואל ב' ו, כא-כב.

15. ע"פ פסוק כג שם.

ניצחון שלם מתוך מבט חיובי

מאמרי הראי"ה חלק א, גרגרים הגיוניים

דוד דגלי מסכת כתיב ביה¹⁶ "יראיך יראוני וישמחו", שאול דלא גלי מסכת כתיב ביה¹⁷ "ובכל אשר יפנה ירשיע". (עירובין נג ע"א)

הניצחון על המתנגדים ביחוד בענינים הרוחניים מצטייר בשני פנים: האחד, להראות את הצד הרע שיש באותו הענין שהוא רואה לנגד לו, ובהראות צד הרע ישמע העם ויטו אחרי המדריך הטוב. אמנם, לכל דבר רע יש איזה ענין טוב שמצדו הוא מושך את הלבבות אליו, על כן, אע"פ שיש צדק גדול בהוראת הצד הרע, מ"מ כל זמן שרק התכונות הרעות ישמיע - יפעל רק שהשומעים הישרים ירשיעו את המתקוממים, אבל המתקוממים עצמם הם מכירים את הצד הטוב, הקטן, שיש בענינם, ובשביל שהם רוצים באותו החלק הטוב, הם מנאצים ומרשיעים, על כן לא יהיה הניצחון על הרשעה ניצחון שלם, כיון שהאויב עצמו מחזיק בדעתו ומוצא את צדקו בגרעין הטוב שלו, וזה נובע מפני שלא גילה המעמיד על האמת את המסכת בשלמותה.

אבל באופן שני, מי שמגלה את כל ההשקפות הכלליות, ומגלה גם את הגרעין הטוב שיש בהרע המרובה, ומברר את סיבת החיבה שיש להמחזיקים בדברים שהרע מרובה בהם, שהוא מפני איזו קורטוב של טוב הנגבל בו, ועל כן הוא מראה לכל שצריך להציל את הגרעין הטוב בעצם טובו, ולהשמר מכל הדברים הרעים והגורמים לו, אז גם האויבים עצמם נמלאים כל טוב, וכיון שהם

16. תהילים קיט, עד.

17. שמואל א' יד, מז.

משכילים יותר ממה שהשכילו לפני זה, אז משלימים הם עם הצדיקים המחזיקים בהטוב המרובה הכללי.
 על כן דוד דגלי מסכת כתיב ביה¹⁸ "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל", שמשכילים ומדריכים להועיל, להכיר את הטוב בעצם, ולהשמר מכל רע שיוכל להיות גם בחפוש דרך טובה וענינים טובים.

שאל נדרש לפעול בכח שמעל הטבע

מציאות קטן, עה¹⁹

... כאשר נבחר שאל, והוא היה בחיר ד' וצדיק תמים, היה ראוי שעל ידו יתעלו ישראל למדרגה למעלה מדרך הטבע, והיינו מפני שעבודתו היתה גם כן למעלה מדרך הטבע. ויש לומר שהיא במדרגת קדושה, והיא העבודה השכלית שמפורש בחובות הלכות²⁰ שאין אדם זוכה לה מעצמה, כי אם על ידי מתנה מאת ד'.

ויש לומר שאיש כזה ודאי שאין בידו למחול על כבודו, מאחר שאין השלמות בכח אנושי, ולא דיליה היא.²¹ על כן הקדים שמואל,²² שלא תאמר מאחר שנעשית מלך ברצון העם שרצו להשפיל עצמם בדרכי הטבע, אם כן אי אפשר לך לעלות למעלה מדרכי הטבע, רק תדע כי ד' שלח אותי, שאני מיוחד ביותר להנהגת הנס,

18. שמואל א' יח, יד. עירובין שם.

19. תחילת המאמר ראה לעיל פרק א', "רצון למלוכה בדרך הטבע".

20. עיין בהערות לעיל שם.

21. עיין קידושין לב ע"א.

22. שמואל א' טו, א: "ויאמר שמואל אל שאל, אותי שלח ה' למשחך למלך על עמו על ישראל, ועתה שמע לקול דברי ה'". בתחילת המאמר שואל הרב על הפסוק: הקדמה זו למה? וכי עד עתה לא ידע שאל שמשחו בדבר ד'? גם למה כפל: "על עמו, על ישראל".

כמו שכתוב²³ "הלוא קציר חיטים היום וגו'". וגם "על עמו, על ישראל", על ידי שחביבים לפניו וראויים לעלות למדרגה גבוהה על ידי מדריך נכון; על כן חגור מתניך ויסד הנהגתך למעלה מן הטבע ותמחה זכר עמלק.

ואם היה שאול ממלא זה, אז היו ישראל תקיפים שלא יעמוד כנגדם איש בדרכי הטבע, כי עמלק "ראשית גוים"²⁴. אבל שאול רצה לבדוק את עצמו ואת העם אם הם ראויים להתגבר על הטבע מכל וכל, כדי שימחו לגמרי זכר עמלק. על כן היתה הבחינה כי העבודה הרצויה למעלה מן הטבע היא כשלא ירצה גם בטבע נפשו מה שהוא נגד השי"ת, שאז אות ששינה את טבעו לגמרי. אם כן, כאשר ראה בנפשו ובנפש העם שבלב הם חומלים על הצאן, אם כן לא נשתנה טבעם, אף על פי שהיה בידם לעשות כפי התורה, מכל מקום אין זו העבודה המעולה שיהיה שונא רע. על כן "לא אבו להחרימם"²⁵ כי חשב שהם אינם ראויים לכלות לגמרי זרע עמלק, על כן חשב שראוי שתהיה גמר הכילוי על ידי שמואל, שהוא בודאי ראוי להנהגת הטבע.²⁶

והנה, אף שבפסוק בחדא מחתא חמלת שאול והעם, מכל מקום היה מרחק רב ביניהם, שחמלת שאול היתה מצד הרחמים שהיא מידה טובה ואין נכון לעוקרה, על כן אמר²⁷ "וירב בנחל", ופירשו רז"ל²⁸ בענין עגלה ערופה. ושם פירשנו בע"ה על מה שכתוב

23. שמואל א' יב, יז.

24. במדבר כד, כ.

25. ע"פ שמואל א' טו, ט.

26. אולי צ"ל להנהגה בדרך שלמעלה מהטבע.

27. שמואל א' טו, ה.

28. שבת נו ע"ב.

שם²⁹ "ונגשו הכהנים כו' כי במ בחר ד' וכו' ולברך בשם ד' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע", שהכוונה, שבמדות רעות נכון הדבר שבמקום שמושן בעבודת ד' מכל מקום נפשו ישנא המדה רעה בעצמה. אבל [שאול] בכל דרכיו הגיע למדרגה של עבודה הראויה לנס, אבל הוא מענוותו חשב כיון שהוא חומל בלבו נגד רצון ה', [זהו] אות שאינו ראוי לתוקף נס, על כן "לא אבה החרימם".

והנה זה נודע, שעיקר הברכה לא שייך כי אם בדבר שהוא למעלה מטבע. כי הטבע הכל במדה ובמשקל, ואין הברכה שולט בזה. על כן אמר לשמואל³⁰ הנה "ברוך אתה לד'", ועל ידך ראוי עשיית ניסים רוממים שבלעדם אי אפשר למחית זכר עמלק, אבל אנכי איני ראוי לזו המעלה, על כן לפי ערכי "הקמותי את דבר ד'".

והנה שאול היה מסופק בחמלתו אם היתה מצד הטוב, מפני שבמקום שהמצוה היא נגד מדה טובה ראוי לאחוז בלב את המדה הטובה. אבל על העם ידע בטח, שהם חמלו מצד אהבת הממון, ולא נשתנה טבעם, אם כן אינם ראויים למחית עמלק לגמרי. על זה השיבו שמואל³¹ "אם קטן אתה בעיניך", וחשבת רחמיך במדרגה פחותה, עליך לדעת שאין כאן מקום שימוש בעונה, רק "ראש שבטי ישראל אתה", וכיון שאתה ראוי למחית עמלק, יעשה על ידי זכותך הנס, אף על פי שאין העם ראויים.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה בקינתו³² "ללמד בני יהודה קשת הנה היא כתובה על ספר הישר". התאונן למה היה כל כך גדול חטא שאול, מפני שבדעתו היה שאין ישראל ראויים עדיין לתוקף ניסים

29. דברים כא, ה.

30. שמואל א' טו, יג.

31. שם יז.

32. ע"פ שמואל ב' א, יח.

שאינן אחיזה בטבע, והלא גם בספר התורה כתוב שיהיה להם צורך להאחז, ³³ אם כן באמת לא היה עדיין לפי דעתו של שאול הזמן למחות עמלק כנראה מדברי התורה. אלא שעיקר מה שנענש הוא מפני שכל כך היה הוא במדרגה גבוה, עד שהיה בידו להכריע [לזכות] כל ישראל, ולא היה מעכב מה שהם לא היו ראויים. על זה אמר ³⁴ "הצבי ישראל", אתה פָּאָרַם של ישראל, "על במותיך חלל", מצד מעלתך ורוממותך נהרגת, על זה מקונן "איך נפלו גיבורים".

...

והנה אמרו חז"ל ³⁵ גבי דוד ע"פ שאמר לו שאול לאבנר ³⁶ "בן מי זה הנער", מפרץ קאתי או מזרח קאתי, אי מפרץ קאתי, מלכא הוא, אי מזרח קאתי, גברא רבא הוא.

ויפלא מכל מקום איך לא יכלו לדעת גם זאת, וכי לא נודעה משפחת ישי החשוב מאוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלסא ודרש באוכלסא. ³⁷

אמנם לפי מה שכתבנו שני הדרכים של נס ושל טבע, בקשת ישראל למלך היתה שלא כהוגן מפני שהשתוקקו לדרך הטבע, והנהגת שמואל היה למעלה מן הטבע, על כן אמר לו השי"ת ³⁸ "לא אותך מאסו כי אם אותי".

והנה דוד ע"ה זכה שינהג גם בנס וגם בטבע, והיינו שתהיה

33. עיין דברים כה, יט.

34. שם יט.

35. יבמות עו ע"ב.

36. שמואל א' יז, נה.

37. יבמות שם; ברכות נח ע"א.

38. שמואל א' ה, ז.

הטבע ברוכה בנס. ומי שהוא במעלת מלך, לפי השקפת ההמון ראוי להשפיע על ידי טבע, ומעלת צדיק ובעל תורה לשפיע הנס, אבל דוד ע"ה היה כלול משתיהם, בשעה שיושב ועוסק בתורה כו', ובשעה שהוא יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ,³⁹ על כן לא הסתפק לא בנס לבדו ולא פנה אל הטבע. על כן לא יצא בתכסיסי מלחמה שלא יהיה בטבע, ומכל מקום לא בא בלא אבנים ומקלות שלא יהיה נס גמור ומנכין,⁴⁰ ויהיה רק טבע ברוכה. על כן שאל שאול איזה כח יש לו, כח פרץ שהוא טבע, או כח זרח שהוא נס. והנה עבודת החומר שהיתה בימי שאול שישראל עדיין לא היו מוכנים לעבודת השכל, על כן אמרו חז"ל⁴¹ שאול שנמשח (בקרן) [בפך] והיתה עבודתו בענין העם רק בחומר, וזכה לטבע שאינה מתקנת כל כך, על כן לא נמשכה מלכותו. דוד שנמשח בקרן, המורה על השכל כמו קרני ההוד של משה רבינו ע"ה, "וקרני ראם קרניו"⁴² כמה שכתבתי לעיל, ונעשה ראוי לנס, ומכל מקום כפה שכלו גם כן לעבוד בטבע, נמשכה מלכותו.

מבט כללי או פרטי

עין איה שבת פרק חמישי, סח

היינו דכתיב⁴³ "ובן יהונתן מריב בעל", וכי מריב בעל שמו והלא מפיבושת שמו, אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו יצתה בת קול

39. מועד קטן טז ע"ב.

40. מנכין לו מזכויותיו, תענית כ ע"ב.

41. מגילה יד ע"א.

42. דברים לג, יז.

43. דברי הימים א' ח, לד.

ואמרה לו, נצא בר נצא. נצא הא דאמרן, בר נצא דכתיב⁴⁴ "ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל", אמר רבי מני, על עסקי נחל. (שבת נו ע"א)

ישנם אנשים גדולים בעלי נפשות גדולות וטובות מאוד, שהם מתנשאים בפנימיות טובם וזך נפשם מעל כל אותן הדברים שבחטאות האדם שגרמו כמה דברים של עמל ושל טורח, לישרם ולהעמיד על מכון הראוי את כל מערכת הנהגת התולדה. בתוכיות שלהם אינם חסים כל עמל ואון, ע"כ אינם מכירים כלל את הערך של הרשע, ואת הצורך הגדול הנמצא בסדרי המוסר הכללי האלהי להכחידו ולמנוע את הזקו, ולא עוד אלא להפכו לברכה ולקדושה, לטובה עדי עד.

אותם האנשים מתוך שאין בהם שום דופי, לא יוכלו למצוא לבנם שלם עם ההנהגה של ההוה, המשתרעת אל העתיד מעבר מזה ואל העבר מעבר מזה, לייחד את פרודותיו ולהישיר את עיוותיו. רק גדולים מזה הנם האנשים היותר כלליים, המבינים את עומק הטוב עם עומק הרע, המשכילים את עומק הצפיה האלהית הסוקרת עד סוף כל הדורות, מראשית ועד אחרית, שהם משיגים במבטם התמים והפנימי להגיע לסוד ההנהגה העליונה.

מפּיבוּשת, בהיותו מגזע שאול ירש ממנו את המידה הזאת, הנובעת מצד עדינות הנפש ורך הרגש, להיות נסלד מכל מראה שההוה שלו איננו לפי הטוב והמוסר היותר מבורר ונחמד, ולא יכול לחדור לעומק השפלות שהאדם נתון בו מצד קלקולי הבחירה הקדומים שהושפלה על ידם נפשו, עד שצריך רטיות חזקות למען השיבו למצבו העליון, שבו הוא ראוי להיות עומד מצד צלם אלהים

44. שמואל א' טו, ה.

אשר בקרבו. על כן, ההתגלות של האור האלהי שע"י מלכות בית דוד בפועל ובמעשה, הצופה מרחוק, ובנויה לתקן את כל מעקשי העולם, להאיר את כל המחשכים בכח גדול ובעז אלהי, לא יכלה להתאים עם נפשו התובעת צדק ומוסר מוחלט, מאין פנות אל המציאות וירידותיה. הוא עשה ברעיון מריבה עם בעליו.

מה ששואל עשה זה בפועל ג"כ בזה הדרך, שלא יכלה נפשו להיות משתפלת לעומק הרע כדי להתרומם על ידו לעומק הטוב, ולא נמשכה מלכות בית שואל משום שלא היה בה שום דופי.⁴⁵ הוא היה קשור מאוד בטוב המוחלט ולא יוכל לזוז ממנו. "וירב בנחל" על עסקי נחל. החילוק שבין צרכי הפרט לצרכי הכלל וצורך הצפיה הרחוקה המתממת דוקא ע"י אור הנבואה, לא היתה יכולה להתגבר על כח השעה⁴⁶ שהיה קשור עמו בחזקה, ע"כ לא היתה מלכותו כי אם מלכות של שעה.

וליחש המלוכה, שצריך עמה הכללות והמלוכה של ממלכת ד', שהצפיה האלהית הוא היסוד היותר נכבד שבתנאיה, לא היתה יכולה להתאים עמו בדרך טבעי כי אם באופן מלאכותי, "רמה קרני ולא רמה פכי".⁴⁷ ואף שבכללם רמה מעלתם עד אין ערוך, מכל מקום על זה החלק של ההפסד וקלקול, מניעת ההסכמה עם הסוד האלהי שבממלכת ישראל, אשר מרחוק תשא דעה, נאמר⁴⁸ "ד' יחתו מריביו וגו', ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו".

45. יומא כב ע"ב.

46. בכת"י ניתן לקרוא הרשעה.

47. מגילה יד ע"א.

48. שמואל א' ב, י.

פרק ג

דוד המלך והנהגתו

עבודה ולימוד תורה לצורך הכלל

עין איה ברכות פרק ראשון, יב

כתיב⁴⁹ "חצות לילה אקום וגו'". וכי דוד בפלגא דליליא הוה קאי, מאורתא הוה קאי, דכתיב⁵⁰ "קדמתי בנשף ואשועה", כו'.⁵¹ (ברכות ג ע"ב)

נראה דחצות לילה הראשונה הוא זמן המנוחה בטבע. ודוד המלך ע"ה מצד שכל פעולותיו בזמן הפעולה היו רק לצורך ישראל, על כן בחר לעשות לעצמו רק בזמן הראוי למנוחה. על כן עיקר עבודתו לצורך הכלל אמר "חצות לילה", אבל מצד צורך עצמו אמר "קדמתי בנשף".

והנה החילוקים שבין עבודתו לצורך ישראל לבין עבודתו לצרכי

---

49. תהילים קיט, סב.

50. שם קמז.

51. ודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי, דכתיב: "קדמתי בנשף ואשועה" ... אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד), מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי. רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות.

עצמו היו בשלש דרכים: האחת היא הקביעות, שצרכי ישראל אי אפשר להפסיק יום אחד מלעסוק בהם, כמו שאמר הכתוב⁵² "לעשות משפט עבדו ומשפט עמו דבר יום ביומו". מה שאין כן מצד העבודה הפרטית, אינו דומה יום אחד לחברו, ויתכן לפול בזה ביטול. שניה, החיזוק, שבעבודת הכלל שם כל מעיניו ולא היו כוחותיו הגופניים מונעים אותו כלל. ובעבודתו הפרטית הדבר תלוי במידות כל יום ושינויו. השלישית, עיקר עבודתו בעד הכלל היתה השירות ותשבחות, שכן העיד על עצמו⁵³ "נעים זמירות ישראל", אבל עסק התורה שלו היה בעבור עניני הפרטי, וכל מה שעסק בתורה מצד הכלל היה כדי לכוון הבנן של זמירות ישראל, שזו היתה מידתו עבור הכלל.

על כן פירש כל אחד מהני אמוראי חלק אחד מההבדל שבין עבודתו שבחצי לילה הראשון, שהיתה בזמן המנוחה, שאז היתה כל עבודתו עבור ענין עצמו הפרטי, לחצי לילה השני, שאז בא זמן העבודה העיקרית והיה מסור רק לענין הכלל.

על כן פירש רבי אושעיא על דבר ענין הקביעות, מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשניה, כי עבודת הכלל היתה אצלו דבר קבוע שלא יחסר בשום אופן, מה שאין כן בעבודת הפרט. רבי זירא אמר עד חצות לילה, שהיה עסקו בעבודתו הפרטית, היה מתנמנם כסוס, והיה כח הגוף מתערב בו בתור איש פרטי, מה שאין כן אח"כ היה מתגבר כארי ולא היו כוחות החומר מונעים כלל מעבודת הכלל. רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בתורה,

52. מלכים א' ח, נט.

53. שמואל ב' כג, א.

זה היה מצד ענינו הפרטי, מכאן ואילך בשירות ותשבחות, שהוא ענינו הכללי, כמו שכתוב "נעים זמירות ישראל".

כוחותיו של דוד – כסוס וכארי

עין איה ברכות פרק ראשון, יג

עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס, מכאן ואילך היה מתגבר כארי.
(שם)

מה שהמשילוהו לשני הבעלי חיים הללו, נראה דשני אלה הבעלי חיים המה לוחמים ומנצחים, אלא שהסוס מוכן למלחמה לא מצד עצמו, כי אם שיהיה כלי שימוש שהאדם הרוכב עליו אוסר המלחמה על ידו, והארי בגבורתו בעצמו משיב לשונאיו גמול. הכא נמי יש במלך שני מיני גבורות, האחד, מצד עצמו ובענין זכות התורה והתפילה, שבהן עיקר נצחונם של ישראל, הוא זכותו בעצמו שבזה הרבים נשענים וניצולים. הכח השני, שמשמש בזכותם של ציבור.

על כן בעת שמשמש בזכותם של ציבור, הוא דומה לסוס שהוא מוכן למלחמה רק בתור אמצעי, והלוחם רוכב עליו, והכא נמי כשהוא עומד בזה המדרגה נקרא "עבד לעם הזה",⁵⁴ וכמו שביארתי במקום אחר ענין זה בארוכה בעה"י, על כן נמשל כסוס, וזה היה כחו של דוד עד חצות, שהיתה עבודתו ותורתו במצב שאינו של שלמות גמור כפי גודל ערכו, והיה משתמש בכחן של כלל ישראל. מכאן ואילך היה מתגבר כארי, שבעצמו יריע ויצריח על אויביו, והיו ישראל הננים מקדושתו ומפחו שהיה מגן עליהם כפי גודל ערך עבודתו.

⁵⁴. מלכים א' יב, ז.

חסידותו

עין איה ברכות פרק ראשון, יד

"לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני".⁵⁵ אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלוש שעות. (ברכות ד ע"א)

פשטא דמלתא דהכי אמר דוד, שעיקר חסידות שלו הוא משום שהוא מלך, ומלכי אומות העולם אינם מתנהגים בדרך זה, על כן לגבי הנהגת המלכים נקראת הנהגתו בשם חסידות, על כן הוא מבקש מהשי"ת שמירה שלא ידמה לעצמו לשאר מלכי אומות העולם, וזה אמר מענוותנותו.

אהבת ה'

עין איה ברכות פרק ראשון, טו

חד אמר כך אמר דוד כו' לא חסיד אני כו' ואני "חצות לילה" וגו'.⁵⁶ (שם)

יש להקשות, הרי קיימא לן המושכר לחברו וכל שכן לרבים, אינו רשאי לסגף עצמו שלא יחלה ויתבטל מעבודת הציבור, וכעובדא דספרא דבאיש כו',⁵⁷ ולא ינעור בלילות כדאיתא בפוסקים,⁵⁸ אם כן הרי אין לך מושכר לציבור כמלך, שעליו לעבוד עבודת הציבור, ואיך היה רשאי לסגף עצמו בשינה כל כך?

55. תהלים פו, א-ב.

56. תהלים קיט, סב.

57. ירושלמי דמאי פ"ו, ג.

58. רמב"ם הלכות שכירות פרק יג הלכה ו; שו"ע חו"מ סי' שלו סעי' יט.

וצריך לומר שהיתה כל כך אהבת ד' יתברך בלבבו, עד שמחמת אהבת השי"ת היה נחשב לו למנוחה עבודת ד', ולא היה מרגיש בזה שום סיגוף. וזה היה מה שאמר ולא חסיד אני, פירוש עובד מאהבה, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים כו', שיהיה לבבם פנוי ומוצאים מנוחה לעבודת העם, ואני "חצות לילה אקום", ואיני מרגיש עייפות בעבודת הציבור בעבור זה, והכל הוא מפני האהבה האמיתית.

עדינות וקשיחות

לנתיבות ישראל חלק ב, מאמר יד

בשעה שהיה (דוד) יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת, וכשהיה יוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ. (מועד קטן טז ע"ב) סגולה דוידית מיוחדת: עדינות בשעה שעוסק בתורה - וקשיחות בשעה שיוצא למלחמה. כפילות-אחידות היא זו של האישיות השלימה. שני צדדים אלה אינם מנגדים וסותרים זה את זה, אלא תואמים ושייכים, משלימים ומשכללים זה את זה. מתוך עדינותה של ההתעסקות בתורה מופיעה התקיפות המלחמתית כשהיא מצוּנה ודרושה, - והרי היא גם נמשכת לתוכה וגם מוכיחה למפרע על גבורת האצילות והוד התקיפות אשר ביסודה.

חפץ להביא לשלמות רוחנית

עין איה ברכות פרק רביעי, נו

נמצא כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא⁵⁹ "כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות" תל שהכל פונים אליו. (ברכות ל ע"א)

כל הלאומיות שבעולם מושכים עליהם המון רק בישובם, מפני התועלת הגשמית שבאה מהן למחזיקים בהן. אבל קישור נפשות כל ישראל לבית אלהי יעקב, אינו מפני התקוה הגשמית, כי אם מפני התכלית של אור השלמות שיבא ע"י גדולתן של ישראל בהתאחדם בארץ הקודש. על כן גם בחורבנה עיני כל ישראל אליה, כי לעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי,⁶⁰ וגם כשהיא שוממה קדושתה עליה,⁶¹ והסגולה הרוחנית אינה סרה לעולם. על כן אמר שהוא בנוי לתלפיות, מצד הצורה הרוחנית, על כן גם כשהוא תל ושם כל פיות פונים אליו, שהכל פונים אליו.

וזהו כמגדל דוד, ששם כל תכליתו אפילו בחוזק המדיני, רק כדי לבא לתכלית השלמות של צורתן הרוחנית של ישראל ברוממות נפשם וקדושתם. על כן בחר בשירי זמרה ודבקות הנפש בד', והוה גלי מסכת,⁶² ומלמד לתלמידיו ע"ג קרקע,⁶³ להורות שמגדלי המלוכה הם הכנה לשלמות האמיתי של דעת ויראת ד'.

59. שיר השירים ד, ד.

60. שמות רבה ב, ב.

61. מגילה כח ע"א.

62. עירובין נג ע"א.

63. מועד קטן טז ע"ב.

הלכה כמותו

פנקסי הראי"ה חלק שלישי פנקס טז, ה⁶⁴

מה שכתוב בדוד⁶⁵ "גבור חיל ... וד' עמו" ודרשו חז"ל⁶⁶ שהלכה כמותו בכל מקום.

דשני דברים צריכים לקביעות הלכה של אמת: כוחות נפשו בחכמה וכשרון דעת כמו שהוא בטבע, ואהבת הש"י ויראתו כדי שתהיה עזרת ד' עמו. ועל זה כתבנו במקום אחר במאמר חז"ל⁶⁷ לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, להשתדל תחבולות טבעיות לכיין הלכה לאמתו, וכאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו, להעזר על ידי יראת ד' וזכות מעשים טובים. ועל כן היתה לשכת הגזית מקום מושב הסנהדרין חציה בקודש וחציה בחול,⁶⁸ להורות על אלו השני עינים. וזהו "גבור חיל" בטבע, "וד' עמו" מצד דבקותו בו, על כן, הלכה כמותו.

הכרתת הכוחות הרעים

פנקסי הראי"ה חלק שלישי פנקס טו, נ

בדוד המלך ע"ה מציינו⁶⁹ שהיה מכרית הגויים מסביב כדי להסיר הערלה מהעולם, וכן היה כורת הכוחות הרעים ע"י זמירותיו,⁷⁰ והיה נכנס בגבולם להכריתם.

64. וכן מאורות הראיה - שבועות - דוד המלך.

65. שמואל א' טז, יח.

66. סנהדרין צג ע"ב.

67. יבמות קט ע"ב.

68. מידות א, ו.

69. שמואל א' כז, ח-יא.

70. עיין שערי אורה, שער א.

ונראה שכל אדם יש לו כעין פעולה זו של הזמירות, כי בשעה שמעיינים בתורה ויראת ד', עיקר הטעם שהחיצונים קרובים לבלבל הענינים [הוא] מפני שלא נכרתו מסביבות הקדושה וע"כ הם קרובים, וסביב רשעים יתהלכון,⁷¹ ופושטים יד לטמא מקדש. אבל אם יקדש עצמו במותר לו, ויעיין בהדברים שעל ידם יוכלו להזיקו, ולהכיר שקרם ופחיתותם ומיעוט כחם לפי האמת, קודם שבאים לבטלו מתורה ועבודה, אז כבר יהיו מושלכים באין אונים, ולא יוכלו להניא לב מדברי קדושה בשעת עסקו בהם. ונראה שצריך לזה יותר מי שנשמתו משורש ספירת המלכות.

לימוד תורה לצד יציאה למלחמה

אגרות הראיה ג, תתי⁷²

למכתב הזה נוסף ונצטרף תזכיר בירור דברים דלקמן:⁷³
 ... והצלחת המדינה תלויה במלחמתה ע"י מה שנמצאים בה תלמידי חכמים העוסקים בתורה, שבזכותם המלחמה נוצחת, והם מועילים למדינה יותר מאנשי החיל הלוחמים. ולדוד אמרו החיילים שלא יצא למלחמה "כי תהיה לנו מעיר לעזור",⁷⁴ ותרגם יונתן בצלותא, וכן פירשו רש"י ורד"ק והמצודות. ואמרו בסנהדרין⁷⁵ אלמלא דוד שעסק בתורה לא עשה יואב מלחמה, כלומר, לא היה מנצח את

71. תהילים יב, ט.

72. וכן פנקסי הראי"ה חלק ראשון, פנקס ד (יג - ראשון ליפו), קח.

73. תוספת בסיום מכתבו אל הרב הראשי באנגליה ד"ר יוסף הרץ, מיום כ' אדר עזרת, בעניין גיוס בני ישיבות לצבא אנגליה דאז.

74. שמואל ב' יח, ג.

75. מב ע"א.

המלחמה. גם אלכסנדר מוקדון אמר על שמעון הצדיק, ⁷⁶ דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי, היינו שזכות התורה והעבודה שהיה הוא ז"ל מעמיד, היתה מועילה גם לו.

ומתוך כך תנהוג בודאי ממשלה נאורה, היודעת בכל עת להתרומם ממעלה לרוח הגס ההמוני, ומכירה איך להוקיר את השרידים אשר ד' קורא, העוסקים בתורה הנאמנים ביראת שמים ובעבודת ד', ולא תפריע אותם מעבודתם הקדושה. ובכוח ההשפעה הרוחנית העליונה, שאנשי קודש כאלה משפיעים על מדינתה וממלכתה, תנצח את מלחמותיה ותוסיף אומץ וגבורה רבה, והם היחידים הללו יועילו לה הרבה יותר בכחם הרוחני בהיותם עוסקים בתורה ובמוסר ובעבודת ד', ומשפיעים ע"י זה רוח קדושה ואמונה בסביבתם וחוגם, שבזה הם גבורי כח הרבה יותר ממה שיוכלו להועיל לה בכחם החלש החמרי בצאתם לעבוד עבודות גשמיות ... וכל כך גבוהה היא בישראל תעודת לימוד התורה ללומדיה הקבועים, עד שע"פ המסורת התלמודית היא לא תוכל להיות נדחית גם מפני ציווי של כל מלך ושליט, ומסורת בידינו מחז"ל⁷⁷ על האמור⁷⁸ "ויאמר המלך אל עמשא הזעק לי את איש יהודה, ויוחר מן המועד אשר יעדו", שהיתה סיבת האיחור "משום דאשכח רבנן דפתחי במסכתא", ויואב שרצה להתנצל [ש] בשביל כך הרגו לעמשא, נתחייב בדין אצל דוד. ושלמה הוציא אל הפועל את הדין, מפני שהיה הצדק עם עמשא, שלא לקחת גם למלחמה נחוצה זו את העוסקים בתורה, להפריעם מהעסק הקדוש שעליו העולם

76. עיין סדר הדורות, שמעון הצדיק.

77. סנהדרין מט ע"א.

78. שמואל ב' כ, ד-ה.

עומד. ומבואר שלא רצה עמשא להטרידם בדבר המלחמה, עד
שלא הפסיקם ממשנתם גם לשאול אם ירצו ללכת בתור מתנדבים
כיון שפתחו במסכתא ...

פרק ד

נשמת דוד המלך

נובעת מתוך כלל ישראל

שמונה קבצים קובץ ו, רעד

נשמתן של ישראל נובעת היא מאור אלהים הפנימי הזה, המטהר ומעלה את העולם, מתגלה בכל המון הגילויים הניסיים והטבעיים, במוסר ובדרך ארץ, ביראת אלהים וברוח טוהר. ונקודת המלוכה ואור המשיחיות מכאן היא מופיעה, נשמת דוד ממנה היא יצוקה, ופעולותיו הממלכתיות והנפשיות, "הגבר הוקם על ונעים זמירות ישראל"⁷⁹, הם הרימו את הנשמה הישראלית, פלסו נתיבות למהלך החיים הישראלים, להמטרה האלהית. הוא פינה את הדרך, לא נתן שנת לעיניו, לעפעפיו תנומה, עד מצא מקום לד', משכנות לאביר יעקב.⁸⁰

שלמה מצא הכל מוכן, נשמת ישראל בהופעתה, בעצמיות סגולתה. ההכרה הפנימית בגאותן וגדלן של ישראל נגמרה כבר באומה, ועת

79. שמואל ב' כג, א.

80. ע"פ תהילים קלב, ה.

דודים הגיעה, ונבנה בית עולמים בהדר וגודל, ונתנשאה המחשבה הישראלית עד כדי הקף עולמים, קיימא סיהרא באשלמותא.⁸¹
 "כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה."⁸²

ממשיכה את שאיפת החיים הכלליים

מאמרי הראי"ה חלק א, קרבת אלהים

"קרבת אלהים" בגילוייה הפרטיים והמעשיים

... בהשתלמות ההשפעה של השאיפה הכללית לקרבת אלהים הכוללת את האומה כולה, אותה האומה שהנפש הלאומית שלה היא המסוגלת ביותר שתתגלה זו בקרבה, הננו מוצאים שוב שהיא חוזרת ומוצאת לה מרכז אישי בתוכה פנימה, בנפש משוכללת המשוקה מהלח התמציתי של חיי האומה כולה. בכח התרכזות התמציתיות הלאומית הגדולה שבה, נעשית היא ראויה, אישיות זו, להתנחלות נקודת השאיפה האלהית בקרבה ביסוד של נצח ושל הוד, בתגברת עז ותעצמות על כל אותם נגודי - החיים הנראים כמפרידים בין שני היסודות, של עצמות השאיפה של קרבת אלהים בתור יסוד - החיים, והתגברות ההויה לשאיפת השכלול וההתעלות שלה למרומי האור והחופש העליון, ששם עטרת המלוכה צפונה בעצם, ושם הוא מקום ההפך הגמור של העבדות וההכרח, - זאת היא מקור מלכות ישראל; קביעת חותמה של השאיפה הכללית שבאומה כולה באה כאן באופן בולט וקיים לעד. "דוד מלך ישראל חי וקיים."⁸³

81. זוהר ויחי רכג ע"א.

82. תהילים פט, לח.

83. ראש השנה כה ע"א.

בנפש דוד אין אנו מוצאים חיים פרטיים מופרדים בפני עצמם. החוט ההולך ונמשך כל כך יורנו להכיר בה רק המשך מרכזי מהחיים הכלליים, מאור אמת ליעקב ותפארת ישראל, - "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון".⁸⁴ כלומר, מצד האורה הכללית בעצמה, המשך החיים הנובע מהתשוקה העליונה והכללית של קרבת אלהים, בעדן ציורה הפנימי המקורי והתגלות יושר תולדותיה בחיי המעשה, כשכבר נגמרה בתמותה באדם בכללו, לא היה ראוי ליתן מקום להבדיל בין עם לעם, אלא למען שאיפת מטרתה העליונה בעצמה, שלמענה צריכים ההפכים להפגש במרכזם כדי שישבו אחר כך להתגבר עד מרומי האורה המקפת. "והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים, אליו גוים ידרשו, והיתה מנוחתו כבוד".⁸⁵

מרגישה את הפנימיות של כלל ישראל⁸⁶

שמונה קבצים קובץ ה, לח

מהותיותו של דוד היא בלתי משתנה, לעולם עומדת היא בצביונה, עומק רצונה ועצמיותה אֶתה במלוא המובן. וזאת היא סוד הברית אשר למלכות בית דוד, "כירח יכון עולם וכסאו כשמש נגדי".⁸⁷ אור המשיחיות, תמצית העצמיות של אומת ישראל, חודרת בכל שטף הדורות. אפילו אצל הרשעים שבהם אין הנקודה העצמית משתנה. "אם יעזבו בניו תורתי ... ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם,

84. בבא מציעא פד ע"א.

85. ישעיה יא, י.

86. [עיין עוד עין איה שבת פרק ראשון, סד].

87. ע"פ תהילים פט, לו-לח.

וחסדי לא אסיר מעמו ולא אשקר באמונתי ... אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב".⁸⁸

המהותיות העזיזה של ישראל, עוצם בטחון קיומם, תגבורת הכרת חטיביותם, שלטונם הרוחני וגאנותם הנאצלה הפנימית, שורש כל מידה טובה וכל ענוה צדק, מתגלה היא במשיחיות, **בנשמתו של משיח החשה ומרגשת את כל צרת ישראל, בכל עומקה וגדלה, בכל כללותה ופרטיותה, בכל עלבונותיה ומכאוביה, בכל להט אש חמדת גדולתה ואצילות עומק הרגשה, כעסה והוותה, וחמת אש קודש על כל אויביה, מציקיה ומנדיה.** "כעל גמולות כעל ישלם, לאיים גמול ישלם".⁸⁹ "וזה שמו אשר יקראו לו ד' צדקנו",⁹⁰ טוביה לקרתה דשמה כשם מלכה, ושם מלכא כשם אלהיה,⁹¹ ד' אלהים אמת. "נשבע ד' לדוד אמת לא ישוב ממנה, מפרי בטןך אשית לכסא לך".⁹²

נשמתו של משיח מתרוממת

שמונה קבצים קובץ ב, נג⁹³

בשביל שנשמתו של משיח היתה מושרשת בקליפת עמון ומואב,⁹⁴ והשורש הזה, שייך הוא דוקא בענף הנקבי שבקליפה זו, שהוא היותר עז וקשה מהצד הזכרי שבה, נמתק משום כך הענף כולו

88. תהילים פט, לא-לו.

89. ישעיה נט, יח.

90. ירמיה כג, ו.

91. מדרש איכה א, נא.

92. תהילים קלב, יא.

93. וכן ערפלי טהר כב.

94. עיין בבא קמא לח ע"ב.

ויצא מזוהמתו. ונמצא שדוד עצמו, שעל ידו נתעוררה עוד פעם⁹⁵ השאלה של "עמוני ולא עמונית", הוא בכח נשמתו, שאורו של משיח התגלה בה כבר בכל צביונו בפנימיותו, הוא גרם להוראה זו של היתר, שיצאה מדרשת "עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". וזה בא כבר בתכונה של העלאה, כלומר לא רק הניצוץ הפרטי עולה, אלא שבכחו כל העולם עולה, והכל מתמתק. וישי,⁹⁶ היה מהעוסקים בהעלאת העולמות, שאינם צריכים שום מגמה חוץ מעצם נטיותיהם, ו'כלום נתכוין ישי אבי להעמידני', אמר דוד,⁹⁷ ונקרא נחש,⁹⁸ שאינו מכוון כי אם לנטות הנשיכה לבד.

ובצירוף הנפשי הפנימי ישנם צדיקים, שאם יותן להם חופש גמור, מתדמה בדעתם שהיו משמידים את הכל, את כל החי ואת היקום כולו.⁹⁹ וכל זה הוא מפני עומק הגבורה של שלהבת הקדושה שבהם, שאינם סובלים כל דבר חוץ מהשלמות המוחלטת האלהית. ומאש קודש זה יצא כל חום הזריזות של חסד, משפט וצדקה, ומתגלה באור הנשמה החוש העליון של 'מורח ודאין'.¹⁰⁰ ו'הכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע, והיה צדק אזור מתניו, והאמונה אזור חלציו, וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ'.¹⁰¹ ¹⁰²

95. עיין יבמות עו ע"ב.

96. בערפלי טהר נוסף "שהוא מאותם שמתו מעטיו של נחש", עיין שבת נה ע"ב.

97. ויקרא רבה יד, ה.

98. שבת נה ע"ב: וכי בת נחש הואי והלא בת ישי הואי ... אלא בת מי שמת בעטיו של נחש.

99. בערפלי טהר נוסף "כדי שיחודש הכל בצורה יותר מעולה, ובכל מקום שנתן עיניו מיד נשרף, מפני שהם אינם יכולים להסתגל לשפלותה של הבריאה המוגבלת".

100. סנהדרין צג ע"ב.

101. ישעיה יא, ד-ו.

102. בערפלי טהר מסיים "כשיופיע משיח, נחש דקדושה".

שייכת למלכות – 'לית ליה מגרמיה כלום'

אורות הקודש ג, עמ' קיז - העצמיות בכנסת ישראל¹⁰³

מי שהוא מְמַדַּת המלכות לית ליה מגרמיה כלום,¹⁰⁴ והיא מדה שהחֲסֵרוֹן והיתרון מתחברים בה בנושא אחד.

ראוי הוא אדם זה לספוג לתוכו את הכל, וכשהוא פונה אל הטוב ומכיר איך דלית ליה מגרמיה באמת כלום, הרי הוא מוכן להיות ממולא מכל טוב, של כל המדות, כל התכונות, כל הצדדים, ואין בו שום סתירה. ויש בו עומק העצמיות כל כך עד שהדברים המתקבלים בתוכו הרי הם עצמיותו ממש, כיון שעצמיות מיוחדת גדרית בפני עצמו אין לו כלל.

הוא אינו ראוי להיות עסוק בבטלה, ולא להשתקע בשינה, הוא צריך להיזהר כמה דאפשר מטעמא דמותא. וחיבורו ויחושו לארץ ישראל הוא יחוש עצמי, וחש הוא את התוכן של כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה,¹⁰⁵ "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ד', לאמר לך עבוד אלהים אחרים",¹⁰⁶ ונפשו עורגת בעומק התשוקה לאהבת קדושת הארץ וצפית ישועה.

ומדה זו היא מידת כנסת ישראל בעצם, שהיא הטבעיות העצמית של האומה הישראלית, שהם ממעטים עצמם תמיד,¹⁰⁷ והם מרגישים בקטנותם, מרגישים איך שכל המילוי שבהם אינו עצמי,

103. וכן שמונה קבצים קובץ ו, ריב.

104. עיין זוהר וישב קפא ע"א; עץ חיים שער מב, יג.

105. כתובות קי ע"ב.

106. שמואל א' כו, יט.

107. עיין חולין פט ע"א.

שאינם אלא כלי לקבל אור ושפע מברכת ד' העליונה, וגם המגמה היא תמיד מגמה השפיעית, ליתן טרף לביתה וחק לנערותיה.¹⁰⁸ ומחשבתן של ישראל עומדת בראש כל המחשבות, משורשת היא ומבוססת באור הימין של החסד, שלזה היא עריגתה, אבל יושבת היא על עלין תקיפין, יודעת היא את הצורך ואת הערך של כל תכני הגבורה, יודעת היא את הרע, עד כדי שנאה עמוקה, המעמקת את אהבת הטוב.

108. ע"פ משלי לא, טו.

פרק ה

שלמה המלך

אורה השלם של המלכות

אורות, למהלך האידיאות בישראל, ג

כבר היו שני המאורות הללו "משתמשים בכתר אחד"¹⁰⁹ בישראל, והאידיאה הלאומית היתה עומדת במעמד שווה, בכל קומתה ובכל הסתעפות חיליה והמון תכסיסה, עם האידיאה האלהית, המחיה כל ומעדנת כל שטפי החיים ותנועותיהם בריח בשמי עדן גן אלהים, - אלא הקטרוג של התכונה המעשית הקודרת, בהפגשה במכשולי הדרכים האפלים, ברקובית שבחיי החול, היחידיים והצבוריים; והמעמד הנשא והנשגב ההוא הכין לו די כח, המספיק בערך גם לאותם ימי-הירידה, לימים אשר האידיאה הלאומית החלה, אחרי צאתה מחדר הורתה, ממקור האידיאה האלהית, לרדת "כצפור נודדת מן קנה"¹¹⁰ אל התכסיס המעשי העב והמגושם. אויר העולם, שהיה מלא כל-כך זוהמת הבהמיות ופראות האליליות, שם כמעט מחנק לרוח-החיים של השאיפה

109. ע"פ חולין ס ע"ב.

110. משלי כז, ח.

האלהית המקושרת בתוכן הסגנון הציבורי של הצורה הלאומית, ושכינת האומה ירדה שפלה. כפי אותה מדה שהוסבה מההשפעה הישרה של האורה האלהית העליונה, ככה אָבְּדָה האומה את הארת הכח של עצמה וחילה הפנימי.

אמנם קמו לה, אחרי אשר נאספה ההארה העליונה של דור המדבר, דור-הפלאות, גואלים ומושיעים, אשר עזרוה עזר מעט ויסמכוה בנפילתה. ולפעמים הופיעו גבורי אל, אשר כמעט הקימו אותה הקמה איתנה, ויקשרוה עוד בצרור-חייה, במרום האורה של הרעיון האלהי.

לעד לא ישכח מזכרונה אותו תור-הזהב שבפריחת ימי שלמה, בבנין הבית הראשון, בהדר תפארת כבודו ועז-החיים שהתגלה בו, בהבעת עושר האידיאה האלהית והלאומית המשולבות זו בזו בהתאמה הרמונית, "וקיימא סיהרא באשלמותא"¹¹¹.

אז, באותה התקופה, הקצרה בכמותה והארוכה באיכותה, שאפה האידיאה הלאומית רוח חיים מלאים, כפי עֶצֶם טְבֵעָה וסְפּוּקָה הפנימי, ותינק זיו הדרה מהרעיון האלהי הטהור. העושר הלאומי וחסן-כבודו הוסיף יפעה ואומץ אל הרעיון האלהי, שממנו יצא אז בבהירותו התוכן הלאומי. והמחשבה האלהית הברורה בצורתה הישראלית הועילה להשפיע חיי ענג, חיים של כבוד ורוממות-רוח לכל הגוי כולו. ויתרומם על במתי השירה החיה האלהית ועל מרומי פאר החיים, הדר הגדולה הלאומית וזיו האהבה הטהורה והרעננה. "לא היה העולם כולו כדאי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש ושיר השירים - קדש קדשים"¹¹².

111. זוהר יתרו פה ע"א.

112. ידים ג, ה.

חכמת שלמה כללה גם את הצדדים השליליים

עין איה שבת פרק חמישי, עא - עב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה, שנאמר¹¹³ "ולא היה לבבו שלם עם ד' אלהיו כלבב דוד אביו", כלבב דוד אביו הוא דלא הוה, מחטא נמי לא חטא. (שבת נו ע"ב)

המלוכה בראשית יסודה, צריכה שתכלול בכחה את כל הצריך להיות נצמח אח"כ להנהגה השלימה לאומה לדורותיה. והנה, באדם יחיד, עיקר הלב הוא הרגש או הדעת המעשי, שאע"פ שאי אפשר שיהיה שלם בתכלית השלמות, כי אם באופן שלא יחסר עמו בכח שום נטיה ושום הרגשה, מגדול ועד קטן, מטוב עד רע; מכל מקום אין שבח ההרגשות הלביות שיצאו מן הכח אל הפועל ההרגשות הרעות, כי אם שיהיו בכח כדי שיוכל הכח המעשי להשתמש בהם לשעתם, וגם להוציא מן הכח אל הפועל את העז המוסרי הגדול הפנימי בהתגברו עליהם בשכל ויושר לבב. לא כן היא שלמות השכל שאל המוח החושב, הוא גם הוא צריך להיות כולל הכל, ונזר המלוכה הכוללת צריך להקיף כל הסדרים, כל הנתיבות והמחשבות שבחכמה היסודית ברומה ועומקה, כדי שתהיה החכמה המעשית של ההנהגה שלימה מכל צדדיה. אבל החכמה, היא לא תוכל להסתפק במה שיהיו הנתיבות הרעות רק בכח נמצאים בכללותה, כי איכה זה תשלול אותם ותברר החלטת אפיסותם בטרם הוצאו אל הפועל.

על כן, שלמות החכמה הכוללת, היא מוציאה אל הפועל את כל

113. מלכים א' יא, ד.

הדרכים, את כל ארחות החיים, כל אורן של ישראל וחכמת אלהים חיים המופיע עליו ברוחו, וכל חכמת בני קדם וחכמת מצרים,¹¹⁴ ובהוצאתם אל הפועל בגילוי ובבירור, רק אז יצטרפו סיגיהם, ואז יכנעו אל הטוב האור והאמת ותתִיֶסד ההנהגה המעשית ביסוד אמת וקִים לעד.

דוד ושלמה שהנם היסודות לממלכת ישראל לעד, כוננו כל אחד מהם את יסודו המיוחד. דוד, "נעים זמירות ישראל",¹¹⁵ קבע את הלב, את הרגש העליון, הרוח הנשגב, רוח הקודש הכוללת השורה על ישראל ועל מלכותו. ושלמה בא אחריו, לִיֶסד את החכמה הכוללת, חכמת ממלכת ישראל, חכמת שלמה. כשגברה פעולתו של דוד היתה עמה שלמות הלב, מפני שאין צורך כלל להיות מתגלה בלב בלתי הטוב הקדוש והישר, ומה שהוא מְעוֹת ורע, אם הוא בכח, זה עזו ותקפו של הטוב שהוא נשאר טמון וכבוש ומשועבד אל הטוב והקדוש בתכלית. אבל החכמה, היא מוכרחת להיות מתפרשת, להיות אל הפועל מוציאה כל רעיון וכל מחשבה, ולברר את הטוב והאמת אפילו ע"י כלל צללי הרע והשקר. על כן היה צריך להמצא בלבו של שלמה פיתוח מיוחד גם לכל מה שאינו שלם, לכל מה שהוא ההיפוך מהאור והטוב, והאור והטוב מתגבר הוא והולך בהראותו את עוזו ואמתו, להסיר כל סיג וכל דעה נשחתה וכוזבת.

על כן, אם לא היה לבבו שלם עם ד' כלבב דוד אביו, זאת היתה מדתו, מדת החכמה הצופיה רעים וטובים. ואם היה הלב בתכלית השלמות והזיכוך לפי קוטן כחן של בני אדם, לא היה אפשר להיות

114. ע"פ מלכים א' ה, י.

115. שמואל ב' כג, א.

יוצאים על ידו לאור כל המחשכים, כדי להאיר במקומם ולגרשם ע"י האור המתרבה מאור חכמת אלהים אשר בקרבו, הנשאבת ממקור יסוד הממלכה האלהית. כלבב דוד הוא דלא הוה, אבל מחטא לא חטא.

אלא מה אני מקיים¹¹⁶ "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו", ההיא כרבי נתן, דרבי נתן רמי, כתיב "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו וגו'", והכתיב "כלבב דוד אביו" כלבב דוד הוא דלא הוה מחטא נמי לא חטא. הכי קאמר "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים", ולא הלך.

אע"פ שהחכמה היא מרחבת את סעיפיה על כל עולם הרעיון והמחשבה, על כל תארי החיים והמעשה, ומכנסת תחת התפשטותה את הטוב ואת הרע, את האמת ואת השקר, למען הגדל עז הבירור ואור החיים, וע"י מילי דשטותא מתיידעין מילי דחכמתא,¹¹⁷ מכל מקום כדי להגיע למדע הענינים על בוריין, ישנם דברים הרבה שההרגשה הלבבית היא היא עצמות ידיעתם, ואע"פ שיצייר לו האדם בחכמה את מדעם, לא ישיג את תוכן ענינם עד שיכירם וירגישם בהרגשת הלב נוסף על ההשכלה המחשביית. ודבר זה הוא אחד מהעבודות היותר קשות במערכת החכמה השלימה, שאע"פ שאפשר לו לאדם השלם, החכם הנעלה, שהתרומם והתקדש כמדתו הראויה לו למען עז האמת והצדק, להיות מחומש בכל ידיעה שבעולם, גם מכל דרכי הרע והרשע, גם מכל הדרכים הנכריים והזרים, רשע הוללות וסכלות, אבל מה יוכל לעשות בהרגשתם אם ירגישם באמת כמו שהם, הרי הוא קרוב

116. מלכים א' יא, ד.

117. זוהר ויקהל מז ע"ב.

לפול ברשתן בפועל. ואם לא ירגישם, לא תכנס הכרתו אותם לגבול השלמות באופן שיוכל לרדות בהם ולהכניעם אל הטוב והאורה האלהית, בשלטון החיים הכלליים באומה ובעולם.

על כן צריך האדם הגדול, העולה על כל האדם הרגיל והמצוי, הראוי להיות אור לעולם, בתחילה להיות רוכש לו הכנה רבה של עז מוסר, של קדושת אמת, בהכרה עליונה ובתכונה עמוקה החודרת עד עומק לב ונפש, עד שהירידה השפלה של הרגשת עומק כל רע לאמיתתו לא תוכל לעשות לו מאומה, כי אם תעשיר את הכרתו למען יוכל להיות לתועלת לכלל העם, להורות את אמיתת דרך החיים והישרת דרכם לסור ממוקשי רע.

ההכנה להודע בתכלית העומק, מכל העומק של כל מרחב החיים והחכמה מכל צדדיהם, מעומק טוב וגם מעומק רע, זאת היתה תעודתו של שלמה לבנין בית הממלכה, להכינה ולסעדה לדורות עולמים בכל כוחותיה וסעיפיה. על כן היה צריך להיות יורד לעומקם של כל העולמות הזרים לגמרי, שאדם אחר היה כבר נטמע בהם ויורד ירידה שאין לה עליה. לא כן הוא, גדול דעה ורב עז חכמת אלהים כשלמה, הוא הרבה להכשיר עצמו, עד שאותה ההטיה הצריכה לתכלית עומקו של הרע, הרהיב עז רק לעת זקנתו, שכבר מלא את הכשרו בכל עז החיים וכל מרחב ההכרה של האור האלהי והטוב האמיתי, רק אז נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים. והאפשרות הזאת היתה לו, שהחסרון הפרטי של מה שלא היה שלם כלבב דוד נחשב לו גם כן ליתרון, מפני הצורך הכללי, והגיע עד עומק גבול הרשעה בתחתית זוהמתה להכירה מכל צדדיה, בחוש ובהרגשה לכל פרטי סעיפיה. והנה הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים, ודוקא זאת ההטיה היא שעמדה לו שלא הלך, כי מלא את הכרתו בריקניות הרע והשקר

מכל צדדיו המסובכים והעלולים ללכוד ברשתם אנשים, וזאת היא תפארתו שבצע מגמת פניו, שרק חכם מכל אדם וענק שבענקים יכול ללכת בדרך כזה. הטו את לבבו ללכת, ולא הלך.

שלמה ביקש לשלב את כל כוחות החיים שבעולם עם הקודש

עין איה שבת פרק חמישי, עח

אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושין לעבודה זרה פלונית וכך עושין לעבודה זרה פלונית, ולא מיחה בה. (שבת נו ע"ב)

הנפש הגדולה הזאת של מלך החכמה, שחפצה לדלג על הררי עד של ההתפתחות האיטית השתולה ע"פ עצת עליון בתולדה האנושית, ולהבליע תקופות גדולות של אלפי שנים בתקופה קצרה של ימי ממלכתו, למען תעלה אח"כ התבל הלך ועלה, בצעדים גדולים, עוד למעלה למעלה, הוא מצא לנכון לפניו, לא לבד להקיף את כל המדע העיוני והמעשי. הוא ידע היטב, כי הרגש ועצם החיים הם עמוקים עוד ומסובכים יותר מכל מדע, ובכל עוזו החכמה צריכים שבילי עצמות טיב החיים להכבש, למען נדע ברב כח להעלותם, לשלבם אל אותה הרוממות הנעוצה ברוממותן של ישראל, העליון באמת על כל גויי הארץ בכחו האלהי הגנוז בו, ובאורו המבהיק שיצא אל הפועל כשיגיע למעלת גידולו והשלמת צביונו. על כן הרחיב את החיים בחכמתו כשם שהרחיב את המדע, גלל לפניו את כל הרגשות וההכרות הפנימיות, שהשלמתן הציורית מצד העדנה והרגש המתעמק בחופש, בהיותו בלתי כ"כ

משועבד לחשבונות רבים של העולם החיצוני, הוא מצוי באשה, בכלל בינה יתירה שנתן בה הקב"ה יותר מבאיש.¹¹⁸

הוא בקש לעמוד על האופי העמוק של התכונה האנושית, לפי ריבוי גוייהם ושינויי משפחותיהם לארצותיהם וחילופי נימוסיהם. ארץ מצרים, שעמדה אז בראש הפסגה של השפעת עושר החיים, של המדע והרגש הסואן בעוצם רב וחוזק יד, היא כללה בניגוד גדול לישראל את אוצר החיים בכל גסותו וטומאת רשעו, בכל עז וכח, בכל שעבוד של כל תכסיס לוקח לב ונפש, אשר עמדה נכונה לא יכלה למצא כי אם בעבודה זרה, ובהרחבתה בעומק הנפש. זה היה צריך הוא לדעת ולחוש, איך מישירים נתיבות עקלקלות כאלה שאוחזות את האנושיות בכל חושיהם ורגשיהם, בקסם כל יופי ובנועם כל נשגב ומרהיב, ותחת כל אלה מונחת תכלית משחתת, אשר מומה הוא בכולה ...

אמנם בגיאות ים רהב כזאת, יחוגו וינועו ג"כ הגדולים שברבי החובלים. המדה וההפרזה עליה הן כ"כ סמוכות, עד אין כח במין האנושי ובחיל נפשו, שעם כל רעם גבורתה היא אנושית וחלשה, להכירה ולהתחזק במעמדה. המחאה צריכה היא לבא מצד עז הקדושה, בתוך עוצם הזוהר והתפארת של המגמה הרשעה. הגערה צריכה לבא בתוך עצם הרוממות של ההתחכמות של הסכלות המתחכמת, שאין לה בעצם זכות מעמד וקיום.

אבל מאת ד' היתה זאת, להבליג שוד על עז,¹¹⁹ למען לא תדלג התולדה ולא תחפוז במעשיה, כי אם ע"פ עצת עליון, שאלף שנים

118. ע"פ נדה מה, ע"ב.

119. ע"פ עמוס ה, ט.

כיום אחד לפניו¹²⁰ ומספר שניו לא יחקר,¹²¹ תתנהל להביא עמה את כל מעוז, ולהוסיף אומץ מכל מה שהוא מאבד ומחפיר. "יתנו עידיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו".¹²² זאת היתה המכשלה שיצתה מלב החכם שבחכמים, ולא מיחה בה, "ד' צבאות יעץ ומי יפר, וידו הנטויה ומי ישיבנה",¹²³ "מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם".¹²⁴

120. ע"פ תהילים צ, ד.

121. איוב לו, כו.

122. ישעיה מג, ט.

123. שם יד, כז.

124. איוב יב, יח.

פרק ו'

שקיעת המלוכה

הגורם לחלוקת הממלכה:
חוסר בהתכללות צדדי החיים

עין איה שבת פרק חמישי, ע

אמר רב יהודה אמר רב, אלמלי לא קבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו. (שבת נו ע"ב)

התכלית העליונה המקיפה את כל האמצעיים המובילים אליו, בתכונתם של ישראל, בכח אור הנשמה האלהית השורה בקרבם, "ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים"¹²⁵, הוא החותם הגדול של האחדות, החובקת את כל צדדי החיים השלמים והמאירים בכל גווניהם המתחלפים והנראים כמתנגדים וסותרים זה לזה, הכל בחטיבה אחת, מכח האור של האחדות העליונה

---

125. שמות כט, מה.

המאירה עליהם, "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".¹²⁶

על כן, כל מה שהוא מיוחד בשלמות הצורה והכשרון המוסרי והמדעי המתלווה לטובה של כל הנהגה וכל סדר, אע"פ שכפי הנהוג בכל עם שיש להם אופי מוגבל וקבוע, וכל עיקר הויתם תלוי הוא ביסוד צמצומם זה והתיחדותם ההעדרית לעומת דברים אפילו טובים שבסגולת אומה אחרת, "לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא, וישראל שבט נחלתו";¹²⁷ "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל",¹²⁸ על כן בשורש נשמת מלכות הקיימת לעד, מלכות בית דוד, הוכן הכל.

אמנם ההכשר להתנגדות של איזה כח אל הטוב הכללי, שנמצא כפתחו של מחט ויצא אל הפועל בראשית השורש, גרם שיתרחב אחר כך. התכסיס הזה, של קושי ההתכללות של פרטים רבים שונים וחלוקים לאחדות עליונה חטובה ומתאמת, והולכת למעלה למעלה בקודש, זה גרם החילוק הראשי של חלוקת המלוכה.

התקטנות הכוחות גרמה עוד, שתחת אשר כל כשרון, כל שלמות, כל רגש טוב ונעים, כל רעיון מחיה משמח ומרטיב את כל רוח ונפש, בין בחיי הזמן בין בחיי הנצח, בין בחיי הפרט בין בחיי הכלל, כל מה שהוא מאיר ומפאר, כל מה שיש בו אהבה, תפארת, חן וכבוד, עז וגבורה, הכל נכלל ונשאב ממקור החיים, מעבודת ד' אחד. כיון שהוקטנו הכוחות ולא יכלה ההרחבה העליונה של גדולת הנשמה הישראלית הפנימית להרחיב את כוחותיה העליונים כפי עצמות סגולתה, והחפץ הגדול נטוע הוא באומה אל הכל, אל

126. תפילת מנחה של שבת.

127. ירמיה י, טז.

128. דברים לב, ח.

ריבוי פרטים של אורות חיים, שרק בהתרחבות הגדולה של האמת העליונה של אורן של ישראל היא מתגלה באחדותה העליונה, ממקור חיי החיים ברוך הוא, "דודי צח ואדום דגול מרבבה".¹²⁹ אבל כיון שנחלקה התימות, התחיל יצרא דעבודה זרה למצוא מקום. זה הקלקול גרם באמת שכל כך הוקלשו הכוחות ונפלו, כל כך נתקלקלו הנפשות שהוכנו להיות במעלה כל כך רמה ועליונה, כל כך מקיפה וכוללת, עד שבעמידת האומה על מכונה לא תוכל להרפא, והוכרחה להגלות מארצה, להתפרד בין עמים רבים וממלכות שונות, להפעיל את כולם באורה, ולשאוב מכולם את פרטי אורותם. ורק אחרי נסיון כביר וארוך תבוא אל מטרתה להכיר שכל הכינוס שתמצא ידה, בין ע"י עצמה, בין ע"י פעולתה על אחרים, בין ע"י פעולות אחרים עליה, הכל נובע הוא ממקור קרן ישעה, ותשוב באהבה אל אישה הראשון.

אבל אלמלי קבל דוד לשון הרע, ולא היה שום מקום התרחבות למניעת התאמה של כל מה שבפנים וכל מה שבחוץ להיות מתאחד ונכלל, חי ומתענף, לטובה ולברכה, לשם ולתפארת, לא נחלקה מלכות בית דוד, הלאומיות החולית והמקודשת היתה מאוחדת בכרכה כלולה בתוכה פנימה, והמון הנטיות הרעיונות וגווני החיים היו מתרחבים ברחבה ממקור האחדות העליונה, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, וכל מה שהוא טוב ונשא בכל עם ולשון היה צף ופורח בישראל ממקורו השופע על אדמת הקודש, ולא גלינו מארצנו. ו"אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ופחדו אל ד' ואל טובו, באחרית הימים".¹³⁰

129. שיר השירים ה, י.

130. הושע ג, ה.

חטאו של ירבעם בן נבט

עין איה ברכות פרק שישי, ו

... אמנם ההשפלה של התעודה השכלית לגבי הגשמית, היא יסוד כל השחתה, והיא היתה השחתת ירבעם בן נבט שהעיז להפוך לתכלית [את] התבצרות המלכות בידו, שעם כל יסוד טובת העם שיש בקיום המלכות, היא עם כל זה מצד עצמה מטרה חמרית, אם לא שתהיה מכוונת לתמוך הכסא ע"פ ההשפעה הרוחנית, "להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה"¹³¹. והוא שהפך סדרי הקדושה הרוחנית, ושחת דרכו לעבודה זרה לצורך נטיותיו החמריות, אם שלא השחית את ישראל במצבם המדיני, אבל השחיתם לאביהם שבשמים, במה שעשה העיקר את השאיפה הגשמית, והרוחנית לטפל, להיות משתנה לפי חפץ [השאיפה] הגשמית. וכן זה היחיד המבכר הנאותיו הגשמיות מצד עצמן להנאות הרוחניות, שהן באמת משועבדות להן, הוא חבר לו,¹³² ודרך ד' היא העולה במעלה לעשות את רוח ד' אשר עלינו לעיקר.

הקלקול המעשי גרם לחורבן המלכות

עין איה שבת פרק חמישי, פ

במתניתא תנא, אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדן, נבנה צריף אחד, וזהו איטליא של יון. (שבת נו ע"ב)

131. ע"פ ישעיה ט, ו.

132. בכך מבאר הרב את דברי הגמרא (ברכות לה ע"ב): אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזול להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח, כד) "גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית" ... מאי חבר הוא לאיש משחית, אמר רבי חנינא בר פפא, חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

הדעות וההרגשות, כשהן מתקלקלות ונכנסים בהן סימני ערבוביא ורקבון, פועלות הן בראשיתן על הקלקול המרכזי. הדעת והרגש הרוחני בקדושתו העליונה, שהוא עז החיים למרכז האומה, מתעמם ומתטשטש, וע"כ יש בו אח"כ תפיסת יד לזרים, שהם משפיעים עליו ומושפעים ממנו לגרום לו חולי ומדוה. אמנם כל זמן שלא יצא אל הפועל הקלקול העיוני, להתפשט בפועל בהשפעת המרכז על הסביבה והקווים היוצאים, עוד לא בושלה הרעה במעשה, ואין כח תקומה לשטן מעשי להיות עומד ומתגבר. כח הקלקול המעשי של הזריות יצא אל הפועל ע"י קלקלתו של ירבעם, כח קלקול שלא הצטמצם במרכז, לא רק בפנימיות הארץ והלב העיוני לבדו, כי אם דאג להפשיט את הרע ואלהי הנכר בכל הארץ, מקצה עד קצה, מבית אל עד דן, פה נקבע קלקול נמרץ מעשי ומתפשט, שלעומתו צריך כח ניגוד כדי למרק חטא ועוון, כדי לפוצץ את הכח שהוא אמנם נשא ונעלה במקורו, כחן של ישראל, אבל הורד עד עפר ע"י עירוב הסיגים הרבים מצלמי בלהות ותועבות הגויים. על כן הוכנה אז רומי, לא רק הכרך שלה,¹³³ לא רק הכח המרכזי, כי אם ההכשר להתפשט, למצוא עז ומשגב מדיני וכח רודה ואדיר, השם ידו במרחבים רבים. זאת היא איטליא של יון, העומדת בראשיתה על יד רומי לבצע את זממיה, ולהיות לרועץ לישראל לדכאם עד עפר, ע"י אותו הכח עצמו שלקחו מאתו, מיסוד תורתו, מהתגלות אור ד' עליו בראשית הויתו, ע"י ימין ד' רוממה במתן תורה ויציאת מצרים וכל יד ד' החזקה אשר

133. עיין שבת שם: אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי.

נגלתה על עמו, דוקא מאותו העז נלקחו להם קרנים לרעוץ את יעקב, בהפכם לנגע את הענג ולדוה את ההוד.¹³⁴

זה הצריף החלש בעצמו הוא איטליא של יון, כי זה הכח הרע שבא בפועל ע"י ירבעם, הוא עצמו די והותר הוא שעל ידו יתכונן כח משחית לחבל, שיעצם כח לבלע ולמגר כסא ממלכה. לא כמו החסרונות הרוחניים שבימי שלמה, שהם מצאו להם רק יד, רק רושם, והיה צריך העלאת שרטון, ובנין טיח תפל והמון שקרים ורשעיות. אבל לעומת ההשחתה של ירבעם, די עז לו לאותו הכח הניגודי, שיעצם חילו בשמו העצמי, ואע"פ שאין לו קבע, ואיננו מיוסד כלל על יסוד שאפשר להתקיים, מכל מקום לעומת קלקלת עבודה זרה יש לו כח לעמוד ולהגדל בעז עצמי. זהו איטליא של יון, עד אשר מהרה ישיב ד' גאון יעקב כגאון ישראל, ואור אמת ליעקב יזרח, ונסו הצללים הקטנים עם הגדולים, מאור חדש אשר על ציון, ו"יגדל ד' מעל לגבול ישראל",¹³⁵ "ונחל ד' את יהודה חלקו על אדמת הקודש ובחר עוד בירושלים. הס כל בשר מפני ד' כי נעור ממעון קדשו",¹³⁶ "וד' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ".¹³⁷

134. עיין זוהר כי תצא רפב ע"א; תקוני זוהר תיקון לג.

135. מלאכי א, ה.

136. זכריה ב, טז-יז.

137. חבקוק ב, כ.

פרק ז

המשניות המלכות

מלכי החשמונאים מכינים את סוכת דוד

עין איה שבת פרק שני, ה

... גם זו היתה מאת ד', הפליא עצה הגדיל תושיה, להכין הגנה לדורות, הגנת שעה, כאשר שלטונם של החשמונאים במלוכה היה ברוח לאומי כזה אשר לא לפי הדרך הנצחי של ישראל, שכרת ד' ברית המלוכה לדוד. אמנם באשר לא היה הזמן עדיין מוכשר לזה, היתה עזרת ד' עמם לסעד סוכת דוד הנופלת עד אשר תבא העת המאושרה שיהיה "אור ישראל לאש וקדושו ללהבה",¹³⁸ וכסא דוד יקום, אשר "בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד".¹³⁹ מלכות בית דוד היא המחוברת ביחוד עם אורה של תורה, כאשר כן היתה מדתו של דוד "עושה משפט וצדקה לכל עמו",¹⁴⁰ "נעים זמירות ישראל",¹⁴¹ ומשים לילות כימים בתורת ד', ועם זה מלא

138. ישעיה י, יז.

139. ברכות הפטרה.

140. שמואל ב' ה, טו.

141. שמואל ב' כג, א.

עז וגבורה ועושה חיל בחוזק ממלכה. האור הלאומי הישראלי הנובע מאורה של תורה, אותם הכוחות המתלדים על פיהו באומה אינם דומים לאותם הכוחות המתלדים ע"פ הגיונות הבאים מן החוץ, שהם אינם נאחזים יפה באור תורה והאור מסכסכת בהם. אבל המדות, הכוחות והמעשים, הבאים ע"פ ההשפעה השלימה שתעמוד לעד לעולם, כשכל הדעות המדות והכוחות הכלליים שבאומה יהיו נובעים רק מבארה של תורה, אז תִּדַע יד ד' את עבדו,¹⁴² שהאור יהיה אור נצחי, אור חדש על ציון, אור אמיתי שמועיל כמו בהרחבת הדעות והפרחת המושכלות. כן להעבודה המעשית בפועל, "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים",¹⁴³ "די בדד ינחנו ואין עמו אל נכר".¹⁴⁴

על כן השמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה, כלומר, הדעות שרק בדוחק ולחץ יש לחברן עם תורת-ד'-תמימה בגופי מצותיה, והפתילות שהאור מסכסכת בהן, כלומר, כוחות לאומיים נקלטים מרוח העמים, שרק מעט הטהרו ויצאו מחשכת העמים וילבשו מחלצות ישראליות, אמנם האירו לנו גם באורם הכהה את חשכת הגלות, אבל אינם מהאורה הקיימת, כשרים הם לנר חנוכה, שהיתה כבר מהניסים שלא נתנו להכתב,¹⁴⁵ כי האורות הללו הם רק כסמוכות לחולי הגלות והדלדול.

אמנם קודש הם, כי צריך להכיר גם בזה יד ד' וחסדיו, כי הכין מחסה שלא תפוג תורה ולא יאבדו דרך המון בנים הנוטים לרוח השורר, להיות להם גורל בקהל ד', לשמור מצות ד' כתורה וכמצוה,

142. ע"פ ישעיה סו, יד.

143. ישעיה ב, ג.

144. דברים לב, יב.

145. עיין יומא כט ע"א.

ושלא להפרד מאלהי ישראל ומעמו. כי סוף כל סוף יש בתוכן הפנימי שבהם הפונה לדרכה של תורה, גרעין חתום בחותמה של תורה, דכתיב בה אמת, פך שמן חתום בחותמו של כהן גדול, אבל המתפשט ומתרחב לאורות המתחדשים בגלות בהתערבות בין העמים. המה אף בהסכמתם אל התורה, אורות של שעה, שאם כבתה אינו זקוק לה. ואף אם הותאמו באיזה משך זמן אל התורה ומצותיה, לא נעשו מעולם מעיקריה, ואסור להשתמש לאורה, לדון בהם במעשה בתור חק ומשפט כתוב.

התמדת הנשיאות במשפחה אחת

עין איה שבת פרק ראשון, עב

הלל ושמעון, גמליאל ושמעון, נהגו נשיאותן לפני הבית מאה שנה.
(שבת טו ע"א)

השיווי שיש בדרכי המוסר, שהם עושים רושם על דרכי התורה וכל דרכי החיים, פועל הרבה שבהתחזק באומה דרך כבושה וסלולה בשיווי זמן גדול שתוכל לעמוד בפני כל רוח סערה. ע"כ מאת ד' היתה זאת שתקופה ארוכה לפני המשבר הגדול, חורבן הבית ופזור האומה, תהיה המשפחה הרוממה מתנחלת בנשיאותה, למען תהיה ההדרכה המוסרית של האומה דורות רבים הולכים ע"פ דרך אחד. כי הגזע והמולדת פועלים על המדות והדעות, והם פועלים גם כן בהכרח איזה פעולה אפילו על דרכי השכל בדרשת ההלכה, ומכל שכן במהלך התקנות לטובת האומה בחיים המעשיים והתוריים. ובהתחלפות הנשיאות מגזע לגזע יוכל לגרום איזה חלישות בהשתרשות הענינים בלב האומה, שחינוך אחד מנגד לחינוך של זולתו. על כן בבוא אחר כך סערת הגלות היה אפשר

להנתק מן הלבבות כל המטעים הקדושים שעמלו נוטרי הכרם בדורות רשומים.

על כן ההשגחה האלהית הנטויה על עם ד' מידי שומר ישראל, כך גזרה, שתשווה ההנהגה במשך זמן הגון ורב, בשיווי גמור מצד השיווי של הנטיות הטבעיות, ההולך בחוט היחש של שלשלת היחס הזאת, ובזה נשתרשה הקדושה בדרכה הטוב אשר העמידו באורח שוה בונייה. הלל ושמעון, גמליאל ושמעון, נהגו נשיאותם בפני הבית מאה שנה. והשיווי הזה פעל הרבה בהיות המקדש על מכונו שהיתה הנשיאות בכל עזה. ונמשכת הפעולה הרוממה גם כן אח"כ עד גמר הנשיאות, ותשוב בחסדי ד' לעת יצא חוטר מגזע ישי,¹⁴⁶ אשר יד ד' נטויה שתהיה המלוכה וכח ההנהגה יוצאת מגזע מיוחד, למען יהיה השיווי נמשך יפה במהלך הדורות, שכך ראוי לאחדותו של גוי אחד בארץ, "ודוד עבדי נשיא להם לעולם".¹⁴⁷

ראשי גלויות שבבבל

שו"ת משפט כהן, הלכות מלכים, קמד אות טו-א-¹⁴⁸

... ומכל מקום הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים.

וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפרק ד' דסנהדרין הלכה י"ג "ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום כו". וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן

146. ע"פ ישעיה יא, א.

147. יחזקאל לו, כה.

148. חלק מתשובה זו מובא להלן שער רביעי פרק ג, "כוחם של נבחרים הציבור".

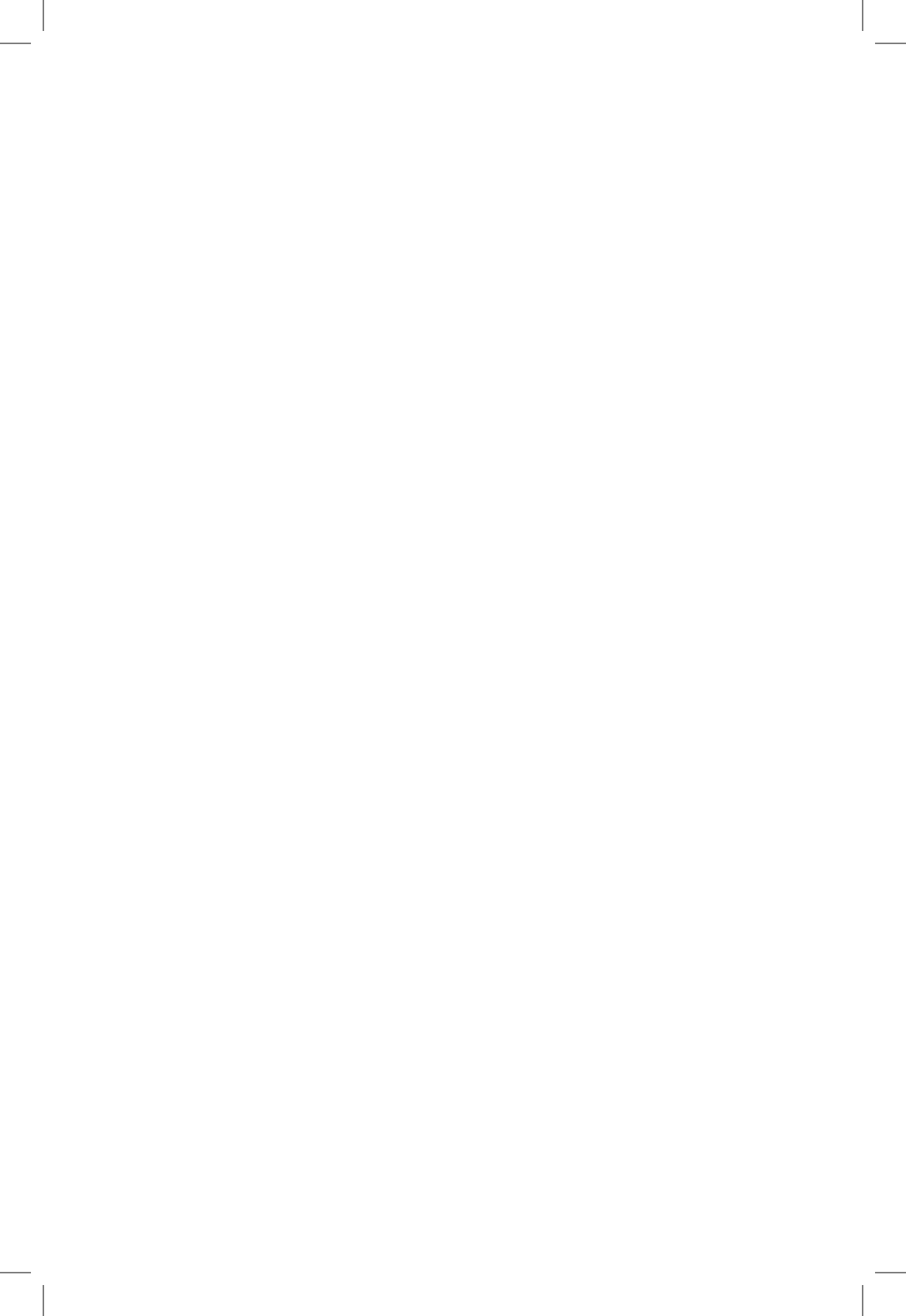
שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדרגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כי אם מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' ע"א, דאינם עומדים במקום מלך, כי אם כח בית דין יש להם; אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאייהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. ועל כן לא הוצרך קרא לרבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה ומבית דוד, כמבואר בתוספות שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל.

שער רביעי

הציונות
ומדינת ישראל

פרק א

הציונות ותפקידה

שכלול כללי לאומי – בסיס לרוחניות

מאמרי הראי"ה חלק א, המספד בירושלים¹

בפטירת הד"ר בנימין זאב הרצל ז"ל, כ' תמוז תרס"ד
"ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדררימון בבקעת
מגידון" (זכריה יב, יא).

חז"ל אמרו² שיונתן בן עוזיאל תרגם נביאים ונודעזעה ארץ ישראל
ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, משום דאית מילי דלא
מפרשן, והיינו האי קרא, דאמר רב יוסף דאלמלא תרגומיה לא
ידע מאי הוא. ואמרו, שעמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר,
אני שגיליתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה
העולם שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא, אלא שלא תרבה
מחלוקת בישראל.

וצריך להבין מהו גודל ההסתר שיש בפסוק זה, שגילה תרגומו

1. וכן קבצים מכתב יד קדשו חלק א, פנקס "ראשון ליפו", סה.

2. מגילה ג ע"א.

”כמספד אחאב דקטל יתיה הדדרימון, וכמספד יאשיהו דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו”, ולמה היה זה סייג שלא ירבה מחלוקת בישראל, ומה יחש הוא לענין הסתרים המיוחסים לשם יתברך.

והנה חז”ל אמרו³ שהספד זה יהיה על משיח בן יוסף שנהרג. וצריך להבין בכלל למה אנו צריכים לשני משיחים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, והרי התכלית המכוון הוא שנשיא אחד יהיה לכולם, ”ודוד עבדי נשיא להם לעולם”.⁴

אמנם כשם שיצר השי”ת באדם הגוף והנשמה, ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכוננו, לשכללו ולפתחו, וכן הכוחות המחזקים כח הנשמה הרוחנית ומעדנים ומשכללים אותה, ותכלית השלמות הוא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי, והנשמה בריאה וחזקה ומשוכללת, מושכת אחריה בכחה האדיר את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים לתכלית השכל הטוב והטהור, חפץ העליון ב”ה בעולמו. כן הכין בישראל ביחוד שני אלה הכוחות, הכח המקביל לערך הגוף האנושי, השוקק לטובת האומה במעמדה ושכלולה החמרי, שהוא הבסיס הנכון לכל התכניות הגדולות והקדושות שישראל מצוינים בהן, להיות עם קדוש לד’ אלהי ישראל, ולהיות גוי אחד בארץ לאור גויים; והצד השני, עצם הכח לשכלול הרוחניות בעצמה. וההבדל שביניהם, שלהצד הראשון יש דוגמה בין כל עמי הארץ לישראל, כמו שאנו שווים להם בגופניות, כאשר האדם שוה בכח החיים שבו לאחד הבעלי חיים, והצד השני הוא הענין המתקד לישראל עצמם, שעל זה נאמר

3. סוכה נב ע”א.

4. יחזקאל לו, כה.

"ד' בדד ינחנו",⁵ "ובגויים לא יתחשב",⁶ מצד תורת ד' והקדושה העליונה המיוחדת לישראל עם קדוש.

והנה מתחילה הוכנו שני הכוחות הכלליות בשני השבטים שהוכנו למלוך בישראל, אפרים ויהודה, שהוא כלל יוסף ויהודה. וכמו בתחילה, מעשי אבות סימן לבנים. יוסף היה המשביר, ששלח אותו אלקים לפליטה גדולה⁷ להחיות עם רב,⁸ והחיה את יעקב ובניו בחיי החומר לחם לפי הטף בעת שגם כן כל הארץ באו למצרים לשבור. והיה נבלע בין האומות, וידע שבעים לשון,⁹ שהוא מורה על הצדדים שיש יחש שיווי בין ישראל לעמים כולם, ומכל מקום ידע כח קדושתו. ודוקא על ידי זה היתרון, אין עשוי נופל כי אם ביד בניה של רחל,¹⁰ כענין מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא.¹¹ ויהודה מיוחד לכח ישראל המיוחד, "היתה יהודה לקדשו",¹² ועל אהל יוסף נאמר "אהל שיכן באדם".¹³

והנה תכלית בחירת מלכות בית דוד היה שיהיו שני הכוחות נכללים כאחד, ולא די שלא יהיו סותרים זה את זה, כי אם עוד עוזרים זה לזה. ואמרו ז"ל במדרש¹⁴ שנאמר בדוד¹⁵ "אדמוני", כמו שנאמר בעשיו, אלא שנוסף בו "יפה עינים", ומדעת סנהדרין הורג. קיבוץ

5. דברים לב, יב.

6. במדבר כג, ט.

7. ע"פ בראשית מה, ז.

8. ע"פ בראשית נ, כ.

9. סוטה לו ע"ב.

10. בראשית רבה עג, ז.

11. סנהדרין לט ע"ב.

12. תהלים קיד, ב.

13. שם עח, ט.

14. בראשית רבה סג, ח.

15. שמואל א' טז, יב.

הגבורה החמרית וכל התלוי בה לתוקף עם וממלכה גדולה ואדירה, רבתי בגוים, עם העילוי הרוחני היותר מרום וקדוש. ולולא שגרמו עוונות וישראל מאסו במלכות בית דוד עד שנחלקה האומה, עשרת השבטים שאפרים שהוא כח יוסף בפני עצמו ויהודה בפני עצמו, היה הכל מאוחד בכח אחד על ידי עץ יהודה¹⁶ שהיה כולל גם כן כחו של יוסף. "ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו. יבחר לנו את נחלתנו, את גאון יעקב אשר אהב סלה"¹⁷. ועל ידי קיבוץ שני הכוחות יחדיו היו שניהם מתעלים, הכח החמרי היה מתעדן ומתקדש מצד קרבתו אל הקדושה המיוחדת לישראל, והכח הרוחני היה מתחזק ומתאמץ בכח חיים מלא ואדיר כדי לגלות הודו ותפארתו על ישראל, עד שקרני הודו היו מאירים גם כן על העולם כולו, וכמו שיהיה לעתיד לבא. "והיה שורש ישי אשר עומד לנס עמים, אליו גויים ידרושו, והיתה מנוחתו כבוד"¹⁸. לא מלחמה בין שני כוחות מתנגדים, כי אם מנוחה שלימה, שהוא הכבוד היותר עליון ונשא.

אמנם עונותינו הטו אלה, שנתחלקה מלכות בית דוד, וכל אחד מן הכוחות השונים שהיו ראויים להתאחד דוקא, התחיל להתפתח בפני עצמו כאילו דבר אין לו עם משנהו, ומזה יצא מה שיצא להפסד כללי לשני העינים בעונותינו הרבים. אפרים, שנוסד על ידי ירבעם, שהופקד מתחילה על סבל בית יוסף מפני כשרונו המעשי, "וירא שלמה את הנער כי עושה מלאכה הוא ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף"¹⁹, פנה לגמרי מהקדושה העליונה המיוחדת

16. ע"פ יחזקאל לו, יט.

17. תהילים מז, ד.

18. ישעיה יא, י.

19. מלכים א' יא, כח.

לישראל, "ואותי השלכת אחרי גוון".²⁰ ומזה יצא הסילון הממאיר, חטא עבודה זרה, שגרם להתפתחות הנטיה של השיווי שישראל לעמים לצד הרע והגרעון, עד מדת "אפרים בעמים הוא יתבולל, אפרים היה עוגה בלי הפוכה".²¹ ויהודה, בחסור לו הצד המעודדו בחמריותו, היה צריך להשלמה רוחנית גדולה ואדירה, שתספיק להמציא גם כן את הצד החסר החמרי, וכיון שלא עלה למעלה זו, נתבזבז הכח הרוחני גם כן עד שלא החזיק מעמד, ו"כשל גם יהודה עמם",²² ו"רצונם ומעלליהם אל ד' למרות עיני כבודו".²³

והנה גם אחרי הפירוד, אם היו על כל פנים מתאחדים לדעת שכל אחד יסגל לו את נטייתו הפרטית, אבל באופן שיקבלו זה מזה את הצדדים הטובים, ויהודה יקבל מאפרים את הדרכים והנטיות המוכשרות בו לשכלול האומה בתוקף חמריותה ואנושיותה הכללית, ואפרים יקבל מיהודה את הכח העליון המיוחד לישראל בדרכי קדושה, מתורה ומדות קדושות, והכשרה לנבואה ורוח הקודש למיוחדים לזה, היה המחץ הולך ומתרפא.

אלא שכיון שנחלקו חילוק ממלכה, ועל ידי ההשפעה המאחדת הלא הדבר מחויב שהצד הגובר יהיה לו המצב העליון הרוחני המיוחד לישראל, שהיא הנשמה המאחדת ומחיה את הגוף, וזה לא רצה ירבעם, על כן היתה התכנית הפנימית של ציור אפשרות ההתאחדות עם המניעה מצד חפץ ההתנשאות, שלא במשפט. מה

20. שם יד, ט.

21. הושע ז, ח.

22. שם ה, ה.

23. ישעיה ג, ח.

שאמרו חז"ל²⁴ שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו, חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, יחדיו תשכללו את האומה הישראלית להביאה לתכליתה להיות לעם לד' אלהי ישראל, להיות גם כן ראויה להיות לאור גויים, שהצדדים השווים לכל האדם אשר על פני האדמה גם כן ראויים להכנס בבנין. אמנם על שאלת "מי בראש" מוכרחת התשובה לבוא "בן ישי בראש", כי מבלעדי הכרת השליטה העליונה של הצד הרוחני, "כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו"²⁵, אז אפסה כל תעודה לישראל חלילה, והנם המעט מכל העמים²⁶ וראויים יותר מכולם להרס וכליון, חלילה. אבל שרירות הלב גרמה שאמר "אי הכי לא בעינא", ומזה נמשכה השלשלת של צרותיהן של ישראל ופיזורם, ותכלית מירוק הגלות עד עת קץ.

על כן עומד בכל משך זמן הגלות המצב הכללי של האומה בדרך ניגודי של אלה שני הכוחות. שלפעמים מתגלה נטיה לחוזק הלאומי החמרי ויתר הצרכים האנושיים הכוללים, שנובע בעיקרו מיסוד הנטיה המיוחדת ליוסף ואפרים; ולפעמים מתנערת הנטיה הרוחנית לקיומה של תורה והפרחת הצד הרוחני המיוחד לישראל, להרים קרן ביראת ד', באהבתו, ובאהבתה של תורה ודרכיה. ובאשר ש"כמו פולחן ובוקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול"²⁷, והכח המאחד המקיף את פועלי הנטיות ליסוד אחד, להיות משפיעים ומושפעים ביחד כל אחד לפי ערכו, ולאחד ההנהגה בהגברת הצד הרוחני באופן שהוא יהיה המחזק והנותן חיים לכל יתר החלקים, ככח חיי הנשמה המחיה את הגוף לכל חלקיו, ובאשר אי אפשר

24. סנהדרין קב ע"א.

25. דברים לב, ט.

26. ע"פ דברים ז, ז.

27. תהילים קמא, ז.

לאומתנו שתבוא לתעודתה הרוממה לישא בגאון עז שם ד' הנקרא עליה כי אם בהשתלמה בתכלית ההכשר בשני חלקיה, הכללי חלק יוסף, והפרטי חלק יהודה, מלכות בית דוד, שמחוזק כחו הפרטי כולל הוא גם כן את הצד הכללי, "אדמוני עם יפה עינים". הנה מתנערים באומה כוחות לכל צד, וכמו שהכוחות המגבירות את הרוחניות הם מכשירים למדת משיח בן דוד, שהתעודה התכליתית היא עיקרו ויסודו, כי באמת מרכז החיים הוא ההתעלות הרוחנית, אלא שאי אפשר שתהיה הרוחניות מפותחת כראוי אם לא יהיו שלמים עמה כל הקנינים החמריים הנדרשים לאומה שלימה ומשוכללת, כן ההתנערות לבקש חוזק לאומי, חמרי, ויתר מכשירי החיים הכלליים, הם הכשרת משיח בן יוסף. וכשהם משמשים בערבוביא מצרת הגלות ומקוצר הדעות ופיזור הכוחות, הם חבלי משיח, הכוללים חבלי שני משיחים, "אשר חרפו אויבך ד' אשר חרפו עקבות משיחך",²⁸ שתי העקבות של תרין משיחין.

והנה, פעולת משיח בן יוסף, שתהיה ההכשרה הכוללת, אף על פי שודאי תהיה עם זה ממולאת בדעת ויראת ד', שנמצאת הרבה גם כן, לתכלית הכשרת כלל האנושיות, מכל מקום כיון שהיסוד העיקרי המרובה באיכותו, שהוא התנחדות הצורה הפרטית הישראלית בהתגברה אינו בולט בו כל כך, אי אפשר לו להתקיים, על כן עתיד משיח בן יוסף להיות נהרג. אמנם כשיהרג, יכירו הכל העיוות, שאמנם לא היה הדור ראוי להכיר הערך של הנטיה לתגבורת כוללת איך לקבל ממנה רק הטוב, ואת הטוב באמת לקבל, ולשעבדה לתוקף הצד העליון שבתעודת ישראל, למשיחות בן דוד.

28. שם פט, נב.

"וספדו עליו כמספד על היחיד, והמר עליו כהמר על הבכור".²⁹ המספד הוא ההתרגשות לשעתה ממחזה מדאיב, המכניס קודר ויאוש בלב, דומה כמספד על היחיד, שאין תקוה נשקפת להפנות עוד, כמו הורים זקנים שאבדו את בנם יחידם ל"ע. אמנם המרירות היא באה כבר בסיוע השכל המתבונן את ערך המצב, השכל ישכיל, כי אמנם כח האומה בכללה מוציא מכללה נשמת המשיחין, על כן אמנם במרירות אבדת הבכור, המזדמן לרוב אצל הורים צעירים שלא חונכו בדעת גידול בנים, ומחסרון הכרה לא שמרום כראוי ממחלה ועל כן מתו, כן האומה מתבוננת כי לא הכירה את ערך הנטיה של ההשתלמות הכללית איך להשתמש בה בתור דבר גדול, המצטרף ומסתעף ליסוד התכלית העליון, שעמו היתה התעודה הלאומית מתמלאת, וממילא היתה זוכה לקיום והצלחה של הפרחה.

והנה כל זמן שמתדמה, מפני הפירוד השורר בגלות, ששני הכוחות הם באמת נפרדים זה מזה, עד שמי שנחלץ והגביר את הצד הכללי באומה נעשה בעונותינו הרבים צר ואויב לתורה ולקיום המצות, וכל דרכי הקדושה המיוחדים לסגולת ישראל הפרטית; וכן מי ששם מגמתו ליסוד ההתייחדות הישראלית נעשה על ידי זה עצמו מנגד ומפריע לכל תיקון חמרי כללי, שעל ידי זה, מעבר מזה נעשה פרצים, ומעבר מזה מתגלה חולשה ועצבות ודכאות לב.

אמנם אחרי הניסיון האחרון של סבת מניעת הקיום של משיח בן יוסף, יתבוננו הכל שבאמת אין כאן כוחות מתנגדות, ושראוי להכניס הכל בחוברת אחת, ולסדר דרכי האומה באופן שכל שכלול כללי יהיה בסיס לשכלול הישראלי המיוחד, ותהיה ההכרה בחסרון

²⁹ זכריה יב, י.

ההצטרפות משני הצדדים בין מהנוטים אחרי החמריות והכלליות, בין מהנוטים אחרי הרוחניות והפרטיות. על כן יהיה המספד גדול משני הצדדים, שיכירו שיש טעות ביסוד הנטיות - שהן בנויות להיות מתאחדים, וכל כך גרמו קלקולים בנטותם לפירוד, לחבל איש מעשה רעהו.

והנה התכונה של החבה הלאומית נתגלתה באחאב שחבב מאד את ישראל, ואחז מעשה אבותיו עמרי, שהוסיף עיר אחת בארץ ישראל,³⁰ ודורשי רשומות אמרו³¹ כולם באים לחיי העולם הבא, "לי גלעד",³² זה אחאב שנפל בגלעד, שהיה מעמיד פנים במלחמה גם אחר שנחתו בו החיצים, כדי שלא להבעית את ישראל.³³ אומץ רוח כזה בא מאהבה יתירה ונפלאה. גם כיבד את התורה³⁴ מפני שעל כל פנים שמר את כבוד האומה כלפי חוץ, לפני בן הדד. ועם כל זה לא הכיר ערכה של תורה וקדושת השי"ת המיוחדת, שבה כל יתרונם של ישראל, על כן הלך בדרכי איזבל ובחוקות התועבות של גויי הארץ לפי המדה שהיתה שולטת אז ברוח הזמן. לעומת זה, יאשיהו הגביר את הצד הרוחני עד אין דומה בכל המלכים, כעדות הכתוב "וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו",³⁵ עד שלא רצה כלל להיות יחס ישראל עם אומות העולם, ובזה ויתר על דברי ירמיה הנביא שצוה מפי ד' להניח לעבור בארץ ישראל את חיל מצרים.³⁶

30. סנהדרין קב ע"ב.

31. שם קד ע"ב.

32. תהלים ס, ט.

33. מועד קטן כח ע"ב.

34. סנהדרין קב ע"ב.

35. מלכים ב' כג, כה.

36. עיין דברי הימים ב' לה, כ-כה וכן תענית כב ע"א.

על כן באחאב ויאשיהו התכנסו שתי הנקודות של יוסף ושל יהודה, כח משיח בן יוסף ובן דוד. על כן בהסרת העיוות הבא מחסרון הכנת האומה שלא תשתמש בכוחותיה המתגלים ביחידי הסגולה לטובה כראוי, לעת קץ תכיר כי היה אפשר לאחד שני הכוחות יחד בהיות ההכרה שלימה. אם כן יגדל ההספד בצירוף שתי הנטיות, כפי תכלית ריחוקן בפועל, כן תהיה קרבתן והכרת זיקוקן זה לזה, ויכפל כמספד אחאב ויאשיהו גם יחד, ליתן לְקַח להבא לאחד את הכוחות, להשכיל להעמידם במערכה הגונה המביאה לטובה כללית.

והנה באמת כל זמן הפירוד, שהאומה אינה מוכשרת לאחד הכוחות וכל אחד מחליש את חברו, ההנהגה הולכת שאין כל נפש מסוגלת לקבל כי אם נטיה אחת, על כן לפעמים יבוא הפסד מוסרי או מדעי אם נעמול להכניס שתי הנטיות בבת אחת. אבל ההתפרדות העמוקה הלא היא שורש המחלוקת בישראל, על כן אף על פי שהנביא דיבר ברמז, מכל מקום תרגם יונתן בן עוזיאל וגילה הדבר יותר, ועל ידי זה נזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, כי כל זמן שלא הוכשר הדור להשוות הנטיות ולכוללם, כל אחד נכוה מחברו. ומכל מקום התחזק יונתן בן עוזיאל ואמר 'גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, כי אם שלא ירבה מחלוקת בישראל', והפתח השכלי ישכיר הדעות לבקש עצות איך ללכת בעקבות שתי ההכנות, ששתיהן נחוצות.

והנה בתור עקבא דמשיח בן יוסף, נתגלה חזיון הציונות בדורנו, הנוטה לצד הכללי ביותר, ומצד חסרון הכשרתו אין הכוחות מתאחדים להשכיל מעבר מזה איך שההכשר הכללי לישראל אינו כי אם בסיס ליסודו המיוחד, ועל כן צריך שתהיה ההנהגה מכוונת לתכלית ההתעלות המיוחדת, ולהיות מושפעת הרבה מהסגולה

של יחידי הדור, צדיקים וחכמי תורה; ולעומת זה ההכרה שהחפץ לחזקם של ישראל והתנערותם בתור אומה חיה, עם כל צרכיה החמריים, שהוא דבר נכון כשמצטרף לכל התכונה הראויה, גרמה עד כה שלא הצליחה במעשיה, עד שחסרון ההצלחה גרם לסכסוכי דעות וריב אחים שהלכו בדרך מסוכנה כזאת עד שהמנהיג הראשי נפל חלל מעוצר רעה ויגון.

על כן ראוי לנו לשים אל לב, להשתדל לנטות ההתאחדות של עץ יוסף ועץ יהודה, לשמוח בהתנערות חפץ החיים הבריאים האנושיים המפעם בכלל באומה, ולדעת שהתכונה הזאת אינה תכליתם של ישראל, כי אם הכשר הגון כשיגודל על פי דרכו, וכשאינו מתנהל למטרת ההכנעה לצד הרוחני והשאיפה אליו, הלא ערכו נחשב כערך מלכות אפרים שנעשו "עוגה בלי הפוכה", מפני ש"עזבו מקור מים חיים",³⁷ ו"מצרים קראו אשור הלכו".³⁸

על כן תהיה תועלת המרירות שראוי גם כן למי שנוכל לחשבו בתור עקבא למשיח בן יוסף, מצד השפעתו על החפץ הגדול הכללי של תחית האומה במובן החמרי והכללי. מכל מקום אם לא היה כח זה נעזב, לא מצד התגברות ההפקרות ושנאת התורה בעונותינו הרבים, עד שמתגרשים יראי ד' וחושבי שמו מנחלת התנועה, ולעומת זה, מחסרון אומץ הלב לבקש שכל כח שהוא מצד עצמו טוב יתחזק, ואם חסר לו השלמתו הרוחנית, עלינו להשתדל על התרבות אור הדעת ויראת ד' במעלה רמה, עד שיוכל לכבוש ביותר כח חיים אדיר ולהבנות ממנו, אז יתקיים בנו מקרא שכתוב³⁹ "ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי". כי

37. ירמיה ב, יג.

38. הושע ז, יא.

39. ישעיה מו, יג.

הכנת התשובה הלא צריכה להיות מצדנו, ואין התשובה מתקיימת באמת, כי אם כשהכוחות המצויות באומה, ושאפשר להם להיות נמצאים, יהיו בכל תקפם, ועם עז החיים יהיו מוסבים אל הטוב, ואז נהיה מוכשרים לחפץ העליון, להיות "עטרת תפארת ביד ד' וצניף מלוכה בכף אלהים".⁴⁰

ורב יוסף עצמו, שאמר שעמד על מקרא זה על ידי תרגומו, קיבל על עצמו לראות בחבלי משיח,⁴¹ תחת אשר אחרים מחכמי ישראל אמרו "ייתי ולא אחמיניה", בתגבורת החבלים הרוחניים, שבהכרח יבואו בתגבורת התביעות לבצר את החמריות שנעזבה הרבה במשך הגלות, שעיקרו בא לחזק ולהציל את הרוחניות, "לכלא הפשע ולהתם חטאת",⁴² על כן אמר "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה". "חמריה", הנטיה לענייני החומר הלאומי, הוא גם כן מחשיך ומונע לפי המצב הנהוג את ההתעלות הרוחנית.

אמנם אם לא היתה הנטיה יוצאת בזעף גדול, עד כדי להתפשט בנטיה חמרית יתירה ובלתי הגונה כלל לישראל, היה נח לקבלה. ואם לא הנטיה הקיצונית, לא היה רוח התורה מעיק לה, ולא היתה יוצאת התנגדות חצפנית על יסודה של תורה, לבקש לסמות עינו של עולם. אבל הכופתא, הנטיות הגסות שהם חרפת האדם גם באומות העולם, הם גורמות לעשות טולא להחשיך את המאורות הצחות השכליות הנובעים ממקורה של תורה. אמנם התחזק רב יוסף, שסוף כל אלה הוא להכנע מאורה של תורה ודעת אלקים, על כן יתיב בטולא דכופתא דחמריה, ובעצם חושך הצל, השית

40. ע"פ ישעיה סב, ג.

41. סנהדרין צח ע"ב.

42. דניאל ט, כד.

כליל צילו בתוך צהרים,⁴³ ידליק הוא נר מצוה ואור תורה, ומעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, ויהפך גם כן הרע לטוב והקללה לברכה. על כן אמרו בווהר בראשית⁴⁴ דרב מתיבתא אשר בהיכלא דמשיחא אמר, מאן דלא הפיך מרירו למתיקא וחשוכא לנהורא לא ייתי הכא, כי יסוד הכשר דורו של משיח הוא להשתמש בכל הכוחות היותר גסות, לצד הטוב והקדושה היחידית שנתעטרו בה ישראל.

ניצוץ הגאולה מופיע אט אט

מאמרי הראי"ה חלק ב, שובו לבצרון!⁴⁵

אותו הזיק הקדוש מיסוד הגאולה, מקדושת שמו של משיח, שנברא קודם שנברא העולם,⁴⁶ שהיה טמון וגנוז באלפי עזקאין מאז נהרסה ממלכתנו, חרב בית מקדשנו וגלינו מארצנו, החל להתלהב מתחת גלי אפרות הגלות המרה אשר רבצו עליו מאות בשנים. לאט לאט החל הניצוץ הקדוש הזה להתנער על ידי מכוני הישוב הישן, ובתקופה האחרונה החל להתגבר בתכונתו המעשית על ידי התנועה של חבת ציון שקדמה להציוניות. ורוח ד' אשר על עמו ודברו הנאמן לעולם, לזכור חסדי אבות ולהביא גואל לבני בניהם, הופיע על המפעל הקדוש הזה בכל חלקיו החמריים והרוחניים עד כדי ההתעוררות הנפשית הגדולה,

43. ע"פ ישעיה טז, ג.

44. דף ד ע"א.

45. וכן חזון הגאולה, דרך הבנין ד. נכתב לאחר מאורעות תרפ"ט.

46. ע"פ בראשית רבה א, ד: ששה דברים קדמו לבריאת העולם ... ושמו של משיח ... שנאמר (תהילים עב, יז) "יהי שמו לעולם וגו' [לפני שמש ינון שמו]".

ההולכת ומתפשטת בכנסת ישראל לחלקיה, בעזרתה של התנועה הציונית לזרמיה. ומאת ד' היתה זאת, כי מלחמת העולם הביאה את התמורות הגדולות בסדרי הממלכות והמדינות, עד שיצא הכבוש הבריטי אל הפועל ונמסר המנדט של ארץ הקודש תחת ממלכתו, והצהרת בלפור קבעה את חותמה הפוליטי על המהלך של שיבת בנים לגבולם.

והנה אותות הזמן הגדולים הללו, אשר כל לב יהודי הנאמן לעמו ולתורתו, לנחלת קדשו ולאוצר נבואתו, הוא עד ראייה על מפלאות תמים דעים, גואל ישראל וקדושו, אשר כרועה עדרו נצרו להקים אותו לו לעם על נחלת אבותיו בימי קדם. האותות הגדולים הללו, שהם צריכים להיות נוהרים בכל עז בהירותם, הלכו ונטשטשו מתוך תגרת היד של השמוש המעשי המתעמרת בהם.

אותו היסוד הקדוש, שהוא הנושא העיקרי של כל החזון הגדול הזה, יש בו משום ניצוץ טמיר של אורו של משיח, הגואל שנגלה ונכסה וחוזר ונגלה.⁴⁷ בשביל כך הרינו רואים במשך המהלך של תחי' האומה והרחבת הישוב בארץ ישראל הרבה חליפות, עליות וירידות ועליות. כל ירידה במהלך המפעל הרי היא בחינת ההתכסות של הגואל, וכל עליה הבאה אחריה הרי היא בחינת התגלותו.

וכל מי שהוא עוקב את סדרי הישוב, מראשית צעדיו עד עכשיו, יכול הוא להראות בחוש, איך שמכל ירידה אשר סבלנו, נצמחה אח"כ עליה והתפתחות יותר גדולה, וצעד של דליגה לטובה יצא מכל משבר. במהלך הישוב ישנן לזה דוגמאות רבות. ומה יש לדבר על דבר הירידה הגדולה והמשבר הגדול של תקופת המלחמה

47. ע"פ במדבר רבה יא, ג; רות רבה ה, י.

והארבה שנצטרף עמה, אשר כל לב חרד לשקיעת ישובנו ונפילתו המוחלטה. והנה ראינו עין בעין איך שמתוך המחשכים יצא לנו אור גדול, והישוב המצומצם רחבו גבוליו ובאה ארץ ישראל למדרגתה הישובית שהיא עומדת בה היום. הרי ראינו במדה זעירה את הגואל שנכסה וחזר ונגלה לנו.

... וסוף כל סוף תתעורר דעת הקהל, הדעה הישובית בארץ ישראל, והדעה הפועלת והמנצחת על בנין הארץ בחוצה לארץ, לבקש את נשמתה של תחית האומה, את סודה של הגאולה, הצפונה במעמקי ההויה, הפועלת על רוח האומה ההולך ומתנשא לקראת חידוש עתידו הנהדר, ו"כי יבוא כנהר צר רוח ד' נוססה בו, ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ד'".⁴⁸ וברוח אמיץ מלא גבורה וקנאת עם נסיף לחזק את שני הישובים שלנו, ששניהם יחד עושים את ארץ ישראל לארץ נושבת לישראל, באמת ובצדקה: השורש הישובי וענפיו.

השורש זהו הישוב הישן בכל אוצרות הקודש אשר לו, התורה והיראה, האמונה והקדושה, שתוכם גנוז לשד החיים וגרעיני הזרעים, אשר הם נותנים כח כמוס לכל הנעשה והמתפתח בישוב החדש לכל מפעליו, שהם באמת ענפי השורש הכמוס הזה, אשר רק דורות הבאים יוכלו מתוך נסיון היסטורי ארוך, לחוש את הקשר האמיץ, המאחד את השורש הזה עם ענפיו. והענפים הם כל הנסיונות החדשים לכונון מושבות, להרחיב ישובים עירוניים וחקלאיים בכל מערכותיהם.

והשורש הזה וענפיו יתאחדו. הכמיהה הקדושה לחיים יהדותיים שלמים בכל מלואיהם, האצורה בשורש, תזרום סוף כל סוף

48. ישעיה נט, יט-כ.

על כל הענפים כולם אשר צמחו בישובנו, בהגלות חשבוננו של עולם בבהירות אורו, על ידי הנסיון הגדול אשר נוסינו בו כעת. ועז החיים וחפץ הבנין והדגשת האחדות הלאומית וחטיביותה המאוגדת ונטִיַת הקוממיות הזרועה על פני הישוב החדש, תתן מהודה על השורש, על הישוב הישן בניו ובניו, אהלי תורתו ובתי עבודת קדשו. והיה ישראל לגוי אחד בארץ,⁴⁹ אשר "כל רואיהם יכירום כי המה זרע ברך ה'".⁵⁰

וכימי קדם, כקול רעם בגלגל, ירעים קול גדול באזני כל האומה כולה, כל קהל עדת ישראל לכל פזוריהם ומפלגותיהם, וחדור יחדור ללב כל העם מקצה וישמע בכל התפוצות, קול אומר קרא: "חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו".⁵¹
(אלול תרפ"ט)

גוי קדוש מתעורר מתרדמתו

אגרות הראי"ה ב, תקעא⁵²

ודאי לא נעלם מהדרת כבודכם, אשר למרות המכשולים הרבים, החמריים והרוחניים, שהננו פוגשים תמיד על דרכי מהלך התחיה הלאומית בארצנו הקדושה, הננו רואים יד ד' נטויה עלינו לטובה, ואורן של ישראל, אף אם קמעא-קמעא, אבל הוא ב"ה הולך ואור.

49. ע"פ יחזקאל לו, כב.

50. ישעיה סא, ט.

51. ע"פ דברי הימים א' יט, יג.

52. אגרת מיום י"ב מנחם אב תרע"ג, לכבוד האגודה המזרחית בקונגרס הציוני. הרב זצ"ל רצה להשתתף בקונגרס הציוני, אך הדבר לא יצא לפועל, בין השאר בשל 'תקרית זרנוגה' בה נהרגו שני יהודים ונפצעו רבים. באותה תקופה התגורר הרב ברחובות הסמוכה.

הישוב מתרבה ומתרחב, הדעות והרגשות במעמקי הלב הולכות ומתחזקות, לבסס את בסיס התחיה הלאומית, והמחשבה של שיבת ציון לכל גווניה הולכת וכובשת לבבות ושדרות רחבות. הרעיון שאין אנו עסוקים בתנועה מפלגתית, כי אם בתחית-עם, הולך ומתקדם, וזה התוכן בעצמו של ההתקדמות מטיל על "המזרחי" ביחוד חובות חדשות ונמרצות.

"המזרחי" עומד עד כה במעמד צנוע ושתקני, כותב על דגלו: להכניס את שלמי-אמוני-ישראל תחת הדגל הציוני, ואת הלך-רוחו הוא יוצק רק בתוך חוגו המצומצם. את הציוניות הכללית מניח הוא "לקפוא על שמריה", מתקשר עמה בקשר הדדי בכל מקום שאין הדעות היסודיות סותרות, ובוז באמת יוצא הוא ידי חובתו בתור חלק של מפלגה שחפצה לעשות איזה טוב לישראל. הציוניות הרחבה אינה יכולה, ע"פ הפרוגרמה שלה, בשום-אופן לדבר בשם האומה בכללה. הפרוגרף ש"הציוניות דבר אין לה עם הדת" הוא כבר ההיפוך הגמור ממה שכל האומה חושבת, מציירת, מקוה ומאמנת בכל דורותיה, וההיפוך הגמור מהשאיפה הנאצלה, שטובי החושבים שבישראל ובעמים חושבים על דבר העתיד הישראלי בעולם.

האומה בכללה, עם כל גדלה וחסנה הרוחני, עם כל גאון-נשמתה, לא תוכל בשום-אופן להיות מצטמצמת רק בהעוגה הצרה של חלומו של ד"ר הרצל ז"ל, עם כל יפיו ועזו, לפי-הערך. הציוניות, המעשית והעיונית, הפוליטית והדיפלומטית וכל ענפיה יחד, כמו שיצאו מן הכח אל הפועל עד היום, יש בהם ענינים נשגבים ונעלים, שאנו נקראים ממעמקי הויתנו הישראלית לתמכם בכל כוחותינו הגשמיים והרוחניים; אבל כל אלה יחד אינם כי אם הגוף הציוני. אבל קרואים אנו מיד לזרוק את הנשמה בהגויה המחוטבת

הזאת, כדי שתהיה ראויה באמת לשמה, באופן שתרכוש לה מיד ולדורות את אותו כח-המושך הגדול, שיהיה יכול למשוך את האומה כולה אליה, מגדולם עד קטנם, מכל המפלגות, השדרות, הסיעות, והפיזורים השונים, ושיתן לעולם את אותו המושג, שמקור הציונות, הוא המקור הקדוש העליון, התנ"ך, נותן לה, בכל העומק וההוד המסורתי.

לא הד קול, שעם שנאווי בעולם, הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו, לבדו, ראוי להשיב לתנועת עולמים זו את חייה, אלא שגוי קדוש, סגולת העמים, "גור-אריה יהודה",⁵³ נעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב אל נחלתו, אל "גאון יעקב אשר אהב סלה".⁵⁴ ונשמה זו אי-אפשר שתהיה נזרקת בתנועה, כל זמן שעל מצחה חקוק אות-קין זה, ש"הציוניות דבר אין לה עם הדת". ומעתה, "המזרחי" צריך הוא להכיר בגאון את גדולת תעודתו. לא להיות שמש למפלגה מעשית, פוליטית, קולטורית וכו' וכו' נוצר אותו הזיק האלהי השרוי בלב שלמי אמוני עם ד', בשעה שהם נגשים לעבודת-קודש זאת של תחיית-האומה, כי אם ליתן להתנועה הגדולה, רבת הצבעים ואדירת הפעלים והשאיפות, את דחיפת-חייה היותר עצומה, להוציא את ענין הציוניות מקטנות של מפלגה בודדת, שמהלכה ביחס להאומה כולה הוא סמוי מן העין, לגדלות של תנועת חיים של הגוי כולו, ההולך בגאון לקראת עתידו הגדול באור פני ד' אלהיו ...

53. בראשית מט, ט.

54. תהילים מז, ה.

ההתנגדות לציונות מצרפת אותה מסיגיה

אגרות הראי"ה ג, תתעא⁵⁵

... אותם החרדים תמימי הלב, אשר מעומק טהרת רוחם התנגדו אל הציונות, הם הם אשר צרפיה והסירו חלק גדול מסיגיה, עד אשר הביאוה בפעולתם השלילית אל המדרגה הזאת שתהיה ראויה להתלבש בלבוש מלכות מעשית, ולא תזרה כולה מרוח בית ישראל. הצד החיצוני שבבנין האומה, כמו הצד החיצוני שבבנין יצירת האדם, וכל החי, בא בהתגלות כוחות כאלה, שלא הם הנם בצורתם הזעירה המביאים את תוכן המעולה של החיים לערכו המשוגב, אשר עליו יתייזב כשתופיע כל סגולתו. וכשיחשבו הפועלים החיצונים הללו שהם הנם הבונים את נשמת החיים, יוצאה ע"י זה כמין מחאה מכאב לב של החשים את האור הגדול של הנשמה, ואת זוהר תפארתה. ובכל זאת, אותם הכוחות בעצמם הם הם יהיו לבסיסים חזקים להעמיד עליהם את הבנין של החיים המגמתיים, החיים הפנימיים האידיאליים, שכל נפש טהורה אליהם שוקקת.

אמנם הרבה מאד צריכים עיבוד שני הצדדים החיצוניים והפנימיים

...

הציונות, לא תוכל למצוא את מלוא צדקה מפני שהיא תנועה מודרנית, מפני שלא כל מה שהוא מודרני הוא צודק ... המעוז העולמי לעם ישראל הוא חיי רוחו, שהתבצר בו במבטח יותר חזק מכל החומות הגבוהות אשר לכל ממלכות הגויים, והחומה הזאת אי אפשר שתהיה נתונה הפקר לכל הרוצה להשליך עליה אבני קלע לפרוץ בה פרצות, בצורה מוחלטת וקבועה במערכי חייו

55. אגרת למר משה זיידל, מיום י"ט שבט תרע"ח, לונדון.

ובהגיונותיו הקבועים. הציונות בתור תנועה מרקלמת⁵⁶ את היסוד הלאומי של עם ישראל, היא טובה ונכונה, ויש לה אחרית ותקוה, אבל בתור משגב של האומה כולה לעולם, לא תקום ולא תהיה, מפני שביסודה אינה משגת את אור הקודש של חיי העולם אשר לנשמת האומה, את רוח אל אמת אשר בקרבה. על כן, תעסוק יפה בהשטחים החיצונים של בנין האומה, ומעולם לא תגיע עד החיים הפנימיים, שבנינם עומד הוא הכן בעד עובדים אחרים, שהם לגמרי מסוג אחר, והם יצמחו דוקא, מתוך אותה "ארץ ציה" של החרדים אשר התנגדו להציוניות באמת ובאמונה, מפני חרדתם התמימה על רוח ד' על עמו על יסוד חייו.

יש לחבר את רוח הלאומיות אל הקודש⁵⁷

אורות, אורות התחיה כב

אש האהבה הטבעית לאומה ולתחיתה, ההולכת ומתגדלת בארץ ישראל וע"י ארץ ישראל, תתלקח בגאון עוזה יחד עם אש ד', אש הקודש, של כל טוהר האמונה בעוצם חסנה וגבורתה. פזורי האמונה האלהית, וכל תנחומותיה והערותיה הרבות למוסר וליושר, לגבורה ולתקוה, לשלום ולנחמת עולמים, שכבר נתפשטו בין גויים רבים ועצומים ע"י פזורנו בין הגויים, ע"י התפשטות האמונות הנובעות ממקור כתבי הקודש, - הולכים ושבים אלינו, מתכנסים לאוצרנו, מתלקטים עוד הפעם בכנסת ישראל ושבים לתחיה ע"י המון נשמות חדשות של עם נברא. חלילה לנו לחסום את הדרך בפני אור החיים, לא נבהל אם הזרמים נראים שונים

⁵⁶. בונה.

⁵⁷ [עיין עוד אורות התחיה יח; שמונה קבצים קובץ ג, טו; קובץ ז, קצט.]

בחיצוניותם, - אור ד' מאיר בהם, רוח ד' נוססה בהם.⁵⁸ הלאומיות החולונית⁵⁹ יכולה להזדהם בזוהמא רבה שתחתיה הרבה רוחות רעים גנוזים, אבל לא בהדוף אותה מתוך נשמת הדור נצלית, כי אם בהשתדלות נמרצה להביאה אל מקורה העליון, לחברה עם הקודש המקורתי שממנו היא נובעת.

58. ע"פ ישעיה נט, יט.

59. מלשון חול.

פרק ב

מהותה של מדינת ישראל

יסוד כסא ה' בעולם

אורות, אורות ישראל ו, ז⁶⁰

אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המוני האידיאות, שהן עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהנחתה תוכן האידיאלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה "ד' אחד ושמו אחד",⁶¹ שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר

60. וכן אורות הקודש ג עמ' קצא 'אושר המדינה האידיאלית'; שמונה קבצים קובץ א, קפו.

61. זכריה יד, ט.

נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול.

חיבור החול והקודש בחיים הלאומיים

מאמרי הראייה חלק ב, דגל ירושלים ב' (מירושלים)

אחינו היקרים, כל בית ישראל, הגוי כולו!

דגל ירושלים הורם באותה השעה, אשר המטרה המדינית של ציון הגיעה כמעט למדרגה החשובה שהיא עומדת בה עכשיו, באותו הפרק של מתן הדיקלרציה⁶² על ידי הממשלה הבריטית.

ראינו אז עין בעין, שהתכונה החלוצית של בנין האומה ותחיתה בארצה כובשת לה את דרכה בחיים, התעמולה רבה וגדולה, והאידיאלים החילוניים מקסימים, וטבעו של עולם צריך להם, וכל לב רגש מוכרח להודות, שכח כביר ורב טוב צפון גם בהתחיה החילונית שלנו, הדוגלת בשם ציון, שמטרתה היא המדינה היהודית בארץ האבות.

אבל מעבר מזה נוכחנו לראות, שכמה שיצליח החול במצעדיו איננו עלול כלל לבוא לתעודתו, אם לא יופיע אור הקודש בתכונה רוממה, ויאיר את מחשכיו. ואור הקודש הוא בא מתוך הכרת הקודש שלנו, מתוך התביעה האלהית הפנימית אשר בנשמת ישראל מתוך אור ישראל וקדושו, שהוא אור העולם ומלואו.

והמגמה האחרונה של הקודש אינה רק המדינה, כי אם כסא ד' אשר בירושלים, "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו".⁶³

⁶² הרשיון.

⁶³ ירמיה יז, יב.

ובעת אשר "על נהרות בבל ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון",⁶⁴ כאשר לבנו נשבר ונפשנו נדכאה על חורבננו המדיני, מיד נשבענו לא רק לשם ציון, כי אם אל ירושלים שמנו פנינו. "אם אשכח ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".⁶⁵ והקול המלוה אותנו בנועם תקותו פעמיים בשנה, בליל התקדש חג הפסח ובחתימת נעילת יום הקדוש, הוא קול נשמת האומה המביעה את עומק חפצה: "לשנה הבאה בירושלים".

והנה, אף על פי שכל אוצר החיל והחוסן של החיים של התחיה ושל הגאולה, בגנזי הקודש הוא שמור, מוכרח הוא הדבר שיצא החול למעשהו, בהתעוררות חיים אדירה, וגלים יכה בכל עוז בכל השדרות של העולם המפורסם.

ובתכונה זו באה הצינויות, הדוגלת בשם ציון, העורגת אל מדינת היהודים, זאת התנועה שבאה מהכרה חילונית עמוקה וגאונית, ההולכת ישר את מסילתה, ומשמיא הוא דאסכימו על ידה, לכוון לה מכוונות, לעלות במעלותיה, בישראל ובאדם, ע"י תשואות ההרס ושאון המלחמה העולמית הנוראה, שאנו חיים עדיין בתסיסתה שלא פסקה. והנה מביעה היא התחיה החילונית שלנו את חפצה בשפה ברורה, מחשבותיה הולכות ומתבררות מיום אל יום, ומעשיה הולכים ומתגשמים בחיים ובמציאות.

אבל בכל המהלך של הגידול המוצלח הזה, העם כולו יודע שחסר לנו איזה דבר יסודי. תנועת התחיה שלנו חסרה היא אותו התיאור הנדרש לה, אותו החום המוכרח לפיתוחה ועילוייה. והאור והחום

64. ע"פ תהילים קלו, א.

65. תהילים שם, ה-ו.

הזה לא בגבולות החול נוכל למצוא אותו, - ממקור הקודש מוצאו. ואת מקור הקודש של התחיה חִיבים אנו לחשוף לעת הזאת הרבה יותר מבכל הזמנים, ואת הדגל של יסוד הקודש שבתחיה, אומרת היא התנועה הירושלמית להרים. זאת היא מטרתה של ההסתדרות ירושלים, ההולכת ומתפתחת מתוך ההכרה של חיי הנשמה אשר לעמנו.

הגיע הזמן לברר את המושגים. החול והקודש שבחינו הלאומיים, אינם יסודות הסותרים זה את זה, כי אם להיפך, יסודות הבונים זה את זה, המגינים זה על זה, המשכללים זה את זה.

חסרי שפה בהירה אנחנו עדיין, וחדלי אונים אנו לבטא את כל העוז של צד הקודש שבתחיה הלאומית. אבל בטוחים אנחנו, שבהירות הרעיון ובהירות המבטא בא יבואו יחד עם ההתפתחות של התנועה. עתה, לתנועת קודש אנו צריכים, להעלות את תחיתנו הלאומית מתחתיות החול שלה, לרומם את ערכה בעולמנו הפנימי ובעולם הגדול של האנושיות כולה.

גאוני חול טפלו ומטפלים בתחיתנו החילונית, ומוכרחת היא האומה להקים מקרבה גאוני קודש, שיטפלו בתחית הקודש שלנו, וזאת היא המגמה היסודית של התנועה הירושלמית.

"ירושלים" היא אידיאה, ולא חברה ואגודה במובן המצוי והרגיל. אנחנו אומרים, שלא יתכונן החול בלא יסוד הקודש, כשם שלא יעמוד הקודש בחיים בלא יסוד החול.

אנחנו דורשים מכל אחינו שיש להם איזה יחש לחוש הקודש, והם באמת כל בניה של אומתנו הקדושה, שידעו את חובתם, שיכירו ויודיעו לרבים שכל זמן שהננו מניחים את תנועת התחיה שלנו להסמך רק על יסודה החילוני לבדו - הרינו מסכנים את כל

מעמדה, הננו סוגרים את הדלת בעד התפתחותה, והננו ממעטים את כבודה.

הרימו את דגל ירושלים, חדשו את התנועה הירושלמית, הטיפו בעד הרעיון הירושלמי, זכרו את דבר ד' אשר יצא מירושלים שהוא יחיה את התורה אשר תצא מציון.⁶⁶

מה לעשות, אין זו שאלה. העבודה היא מרובה ועצומה. אנו צריכים להעמיד את הצביון של חיי הקודש שלנו בצורה של תחִּינתו הלאומית. כל המפעלים, שיש להם יחש פחות או יותר לתוכן הקודש שבחיינו, צריכים הם להתנער לתחיה, לבא לידי שכלול לאומי, לידי תכסיס כולל ואיתן. והעיקר הוא הבעת הרעיון הירושלמי, הבעת הקודש של התחיה הלאומית והכרת ערכו בחיינו הכלליים. הספרות והשירה מוכרחות להתרומם אל נקודת הגובה שבקודש, וכל האומה בכללה צריכה לראות בעיניה את שיבת שבותה גם מתוך אספקלריא של קודש.

הציונות היא באת-הכח של צד החול שבחיינו הלאומיים, ועל כן הננו חִּיבים לחזקה ולאמצה, אבל מיד הננו חייבים ליצור באת-הכח של הקודש של החיים הלאומיים שלנו, בין כלפי פנים בין כלפי חוץ; וזה אי אפשר כי אם על ידי יצירתה של התנועה הירושלמית, תנועת הקודש של התחיה.

ותנועת הקודש הזאת, אחים יקרים, איננה תנועה חדשה, היא היא התנועה העתיקה, היסודית והשרשית, הנצחית והאיתנה, שכל התנועות החילוניות שבתחִּינתו הלאומית הנן באות מכחה ועוזרות לתקומתה.

בואו ונרים את דגלה של מדינת ישראל בארץ ישראל במלא מובנה.

66. ע"פ ישעיה ב, ג.

בואו ונשלים את החסר בתכונת התחיה החילונית אשר בציונות, על ידי תחית הקודש אשר יופיע ע"י רוממות דגל קדשנו, דגל ירושלים.

הקבצו אל דגל קדשנו, אחים מרחוק ומקרוב הקבצו באהבה, באמונה, בהתלהבות של קדושה, באומץ ובחיל, בכח ועוצם של תחיתנו הלאומית ההולכת ומופיעה. הננו קוראים לאמץ את כל מה שנוצר כבר, ולהוסיף ערכי חיים שלמים, אשר נרדמו עד כה ולא שמשו עדיין בתור מאורות בתכונת תחיתנו הלאומית בחידושה.

בואו לעזרה, בואו ובנו בהיכל ד', בואו והקימו את הבנין הנכון והנשא, בנין בית ישראל על אדמתו בקודש ובחול שעל טהרת הקודש, ואת תחית הקודש הקימו ורוממו על ידי הסתדרותנו הקדושה, הסתדרות ירושלים, הבאה מתוך הרעיון הירושלמי, מתוך המחשבה הנצחית של עם הקודש, המקושר לאדמת קדשנו לעולמים והמצפה לגאולתו השלימה, שתופיע עליו מקודש, לעדן ולקדש את כל מצעדיו החילוניים ההולכים ומתגשמים בחיי התחיה הלאומית שלנו.

"ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך".⁶⁷

הקבצו אל דגל קדשנו דגל ירושלים, הסתדרו בהסתדרותנו הקדושה - הסתדרות ירושלים, הטיפו לרעיוננו הקדוש, הרעיון הירושלמי, עוררו בכל עוז את תנועתנו הקדושה תנועת ירושלים, העירו את כל כח הקודש אשר בעמנו לבנות את ביתנו הלאומי, רוממו את תחיתנו הלאומית למעלת התחיה השלימה תחית הקודש, זכרו מרחוק את ד' וירושלים תעלה על לבבכם, "וכל

67. תהילים כ, ג.

הנותר בציון והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים”⁶⁸.

קדשו את תחיתנו הלאומית, רוממו את דגל ירושלים, התאמצו בעד מטרתנו היסודית: עם קדוש על אדמת הקודש.

בברכת עוצמה וגבורת קודש

(עיה”ק ירושלים, תרפ”א)

שישים ריבוא – יסוד הצביון הכללי

עולת ראייה א, ברכת חכם הרזים⁶⁹

אמר עולא, נקטינן אין אוכלוסא בבבל. תנא אין אוכלוסא פחותה מששים ריבוא. (ברכות נח ע”א)

כדי להבין את מושג הכלל ברום מעלתו צריך שילוו אליו המכשירים שיעמידו את הכלל בתור אומה שלימה, שאז יוכר ענין החטיבה של האומה, ובעם ד’ אלה יגלה רק אז יתרונם הכללי בתור גוי גדול וקדוש. המכשירים הם: הארץ והמספר.

הארץ ארץ הקדושה, רק היא שבעזרתה הרוחנית ההיסטורית והחמרית וכל תנאיה, נתראה בתור עם שהוא המובן של אוכלוסא. אבל בבבל, מקום הגלות, בארץ ממשלת זרים, לא נוכל להתייבב בתור עם, ולא יקבלו ענינינו הכלליים תכונה כללית לאומית, ע”כ לא יתראה בהם ההוד וההדר ששופע על הכללות הלאומית, שמתאחדים על ידה כל פרטי האוכלוסא באחדות נפלאה, בחכמת חכם הרזים יתברך. וגם אם יקבצו קבוצנו בארץ ד’, צריך עם

⁶⁸ ע”פ ישעיה ד, ג.

⁶⁹ וכן עין איה ברכות פרק תשיעי, רפט.

המקום להיות הריבוי מתאים לענין הלאומי הראוי, שאם יהיה רק קבוץ שיוכל להקרא עליו שם מפלגה או כתה אין זה הוד האוכלוסא, ולא באלה תתגלה לנו חכמת הרזים.

ששים רבוא הוא המספר ההכרחי, לפי תכונת עם ד', כאשר עד זה המספר היה העיכוב עד שעמדנו עליו להיות לעם בתחילת היותנו לעם בצאתנו ממצרים. ולהורות ניתן כי לא נתחלפו התנאים הלאומיים במאומה, ע"פ מרוצת הזמן השוטף, כי יסוד לאומיותנו תלוי ודבוק הוא בשם ד' אלהי ישראל הנקרא עלינו, ודברו קים לעד. על כן אותו המספר, שכלל בקרבנו את סכום הדעות והפלגות וערכיהם הפרטיים מראש מקדם, מספיק גם כן לעת כזאת להעמיד בנו את הצביון הכללי, ולא יעזו גם עד כה יחידים לומר שהם בדעתם הפרטית יעמידו לנו גדרים לאומיים, כי היה לא תהיה, עם ישראל גוי מעולם הוא, שכל כלי יוצר עליו לא יצלה,⁷⁰ ילעג למהרסיו החיצוניים והפנימיים.

והאוכלוסא שתהיה לא בארץ הגלות כי אם בארץ ישראל, ובמספר הראוי, ששים רבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה ע"פ רוח ד' אשר עלינו, להקים עדות ביעקב ותורה לשום בישראל,⁷¹ להיות לעם לפני ד', "והקדישו את קדוש יעקב, ואת אלהי ישראל יעריצו".⁷²

70. ע"פ ישעיה נד, יז.

71. ע"פ תהילים עח, ה.

72. ישעיה כט, כג.

המדינה היא קודש⁷³

שיחות הרב צבי יהודה, פרשת שופטים סדרה ג (2)

אנו נאמנים למדינה יותר ממני שאינו משייך את עצמו לתורה, כי המדינה נובעת מהמקור האבסולוטי של האמונה. המדינה בעצמה היא קודש קדשים, כי לא אנו עשינו את המדינה, אלא היא עובדה אלוהית שאין לשנותה. גם הצבא שתלוי במדינה הוא מעשה ד'. כל זה דבר ברור ל"צדיקים שמאמינים". מעצם המדינה יש דברים הנמשכים ונטפלים, ובאלו הענינים (שהם תוצאה ותולדה) יש הרבה פגמים וצרות, כגון בחינוך ובמשפט. יש הכרח לברר ולהלחם, ונקוה שנצליח לעשות זאת לאט לאט במשך שנים ואולי במשך דורות.

שלימות מצוות כיבוש הארץ

לנתיבות ישראל חלק א, לו - לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו, אות א-ב

... מכאן הננו באים אל אמיתת ענינו המיוחד של פרק זמן זה שאנו שרויים בו. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לקיומה הממשי של עיקר מצוה גדולה וקדושה זו. אחרי הפתח לנו, כהודעת חכמינו זכרונם לברכה בסנהדרין צח (ע"א), במאת שנותינו זאת, הקץ המגולה בתחית ארצנו וישובה בנתינת ענפה ובנשיאת פריה לישראל הקרב לבא, שהוא הולך ומתרחב בממדיו הכבירים. ואחרי המשך לנו, באחרית שנותינו אלה, קבוץ גליותינו וכנוס נדחינו אל מקום חיינו, עם נוראות עקירתן של התפוצות והפזרות, שהוא הולך ומתגדל בממדיו הכבירים, - הנה הגענו אל

73. [עיין עוד שם פרשת בראשית סדרה א, 8; פרשת ויחי סדרה ב, 2.]

הפרק העיקרי של קיום מצוה נשגבה זו, מצות הרבים והציבור, מצות ישראל, שמתחייב בה כל אחד מאתנו, כדברי הרמב"ן,⁷⁴ שלא נעזבה ביד זולתנו מן האמות, בהיות ידינו תקיפה על ארצנו ושליטתנו קיימת עליה. אמנם עוד לא נכבשה לנו כל הארץ, גם ירושלים מקדש מלכותנו עוד איננה כולה בידינו, גם הכמות וגם האיכות של שלטוננו על ארצנו טעונות עוד השלמה ושכלול. אכן סוף סוף הגענו אל פרק זה של מציאות שליטתנו על ארצנו, והננו ממשיכים בה דרך כל המאבקים והתסבוכות שמבחוץ ושמבפנים. הגענו להתחלת קיומה הממשי של מצוה זו, והננו ממשיכים בה בדרך ההדרגה באור ישועת ד' ומפלאות עזרתו.

זהו ענינו של פרק זמננו זה, אשר הגענו בו לקיומה של מצוה עליונה זו: לשוב לרשת את הארץ אשר נשבע האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב "ולא נעזבה ביד זולתנו מן האמות או לשממה" - ואליה הננו באים וממשיכים בה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתו בשם כל ישראל.

... הנה הגענו, דרך כל קרבנותנו המרובים והנוראים שבארץ ושבגולה, עם כל הנסים והנפלאות שנתגלו במערכותינו הצבאיות והמדיניות, אל פרק זמננו זה ואל קיום מצותנו זה. אמנם נס הנסים ופלא הפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראנו ד', הלא הוא ענינו של היום הזה: הכרזת ההחלטה כי קמה ותהי מדינת ישראל, כי התחילה קמה וגם נצבה עצמאות שליטתנו על ארץ אבותינו מורשת נחלתנו.

74. הוספות הרמב"ן לספר המצוות, מצות עשה ד.

הגאולה מופיעה בשלטון ישראל בארצו

לנתיבות ישראל חלק א, מ - המדינה כהתקיימות חזון הגאולה, אות ד

הגאולה האמיתית הזאת, כשם שהיא הולכת ומבטלת את מצב ה"מפוזר ומפורד" של העם, של היותו בארצות העמים אויביו, ומחזירה אותו לקדמות היותו גוי אחד בארץ, בארץ המיוחדת והשייכת לו ומתאימה לערכו העולמי וההיסטורי, למצב חבל נחלתו לעומת גבולות עמים וקורות דורות, וכשם שהיא מקיימת את התורה ומקוממת את השכינה בחזרת ישראל למקומם ותקומתם בו, לעומת בטולה הגדול של התורה וגלותה הנוראה של השכינה אשר בגלות ישראל ובהריסת קיומם על ידה, - כן היא מכוננת ומחדשת את הוית חייהם של ישראל, בכל שכלול אמתותה, בנעם ד' ואור פקודתו, בהתחדשות תוקפה של הישיבה בארץ והירושה אותה.

הישיבה בארץ, שהיא מקימה את כל התורה ומצוותיה ו"שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" (ספרי פרשת ראה), הלא היא כדברי "אביהם של ישראל" הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות של הרמב"ם מצות עשה ד - המשכה ומלואה של מצות הירושה את הארץ, "שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". "כי המצוה שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו בה,⁷⁵ היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר⁷⁶ "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ד' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה שנצטוינו לרשת הארץ לשבת בה, אם כן היא

75. עיין כתובות קי ע"ב.

76. שמואל א' כו, יט.

מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה וכו', ואמרו⁷⁷ ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות".

לפיכך הגאולה האמיתית, המתגלה בשכלולה של הישיבה בארץ ותקומת ישראל בה, בהמשך התחדשות ישובה של הארץ עם התקבצות שבי הגליות לתוכה, "ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא",⁷⁸ מופיעה היא בשיא גדולה הממשי - של הירושה את הארץ, של היותה בידנו ולא "ביד זולתנו מן האומות או לשממה", של שליטת ממשלתנו עליה, של התדבקות מהותנו הציבורית את קדושת ממשותה. ולפיכך בשליטת מדינתנו זאת, במציאות ממשותה שכלפי פנים וכלפי חוץ, בא לידי גילוי קיומה של מצות הירושה הזאת, שהיא היא יסודה ועיקרה של מצות הישיבה בארץ, שהן העושות בפועל בשליטתנו זאת את מעשה הגאולה, ועל ידן חזונה הולך ומתקיים בה בדבר מלכו של עולם. מסירות הנפש על קדושת השם אשר בקיומה של מצות צבור רוממה זאת, עם התרחשות הניסים ותפארת הגבורות הנמשכת מתוכה, אף היא מוסיפה ומשלימה את אישור תוקפה ואת עז הדרה של עובדה נאדרה ויציבה זו. "קמאי דמסרי נפשייהו על קדושת השם מתרחש להו ניסא".⁷⁹ "כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה, וזרע עבדיו ינחלה ואהבי שמו ישכנו בה".⁸⁰

77. תוספתא עבודה זרה ה, ב.

78. יחזקאל לו, ח. עיין סנהדרין צח ע"א.

79. ברכות כ ע"א.

80. תהילים סט, לו-לז.

פרק ג

סמכות המדינה

כוחם של נבחרי הציבור

שו"ת משפט כהן, הלכות מלכים, קמד אות טו-א⁸¹

... וחוץ מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל. ואפילו בענינים פרטיים, הרי הפלגש לדעת הרמב"ם, פרק ד' הלכה ד' שם, שאינה מותרת כי אם למלך ולא להדיוט, שהרמב"ן בתשובה הובאה בכסף משנה פרק א' דאישות הלכה ד', הקשה עליו בתוך דבריו גם מן השופטים, ג"כ ראיתי מי שמתרצים ששופט דין מלך יש לו בזה. אמנם עכ"פ הננו רואים שהרמב"ן לא סבירא ליה הכי. אבל למה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם.

---

81. תשובה להרב מו"ה זלמן פינס מיום י"ט טבת תרע"ו, סט-גלן. תחילת התשובה ראה לעיל שער שני פרק ד' "מי ממנה מלך".

... ומכל מקום הסברא קיימת, דלענין משפט המלוכה שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים.

וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפרק ד' דסנהדרין הלכה י"ג "ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום כו". וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדרגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כי אם מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' ע"א, דאינם עומדים במקום מלך, כי אם כח בית דין יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. ועל כן לא הוצרך קרא לרבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוספות שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל. אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת בית דין, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל.

סמכות הכנסת

שיחות הרב צבי יהודה, פרשת בשלח סדרה ב, להפטרה (2)

הסכמת הציבור מועילה גם לגבי פסולים. זו משנה מפורשת⁸² "נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך, נאמנים עלי שלשה רועי בקר", אף על פי שיש טענות נגדם שאינם זהירים בגזל. נאמנים עלי - אני סומך עליהם. כמובן, קבלת פסולים אין ענינה ביטול התורה, חס ושלום, אלא רק ביחס לדיני ממונות. כך הוא תפקידה של הכנסת: ענינים ממוניים, פוליטיים, חברתיים. בודאי פסקי הלכה אינם שייכים לכנסת ולראש הממשלה, אבל לגבי דברים ממוניים וזמניים שאינם נצחיים, אם הציבור מסכים ורואה צורך בכך - אפשרי הדבר. קבלה זו אינה לעולם ועד (במובן של ביטול התורה, חס ושלום), אלא בתור הוראת שעה.

82. סנהדרין כד ע"א.

שער חמישי

לקראת מלכות
שלימה

פרק א

אורו של משיח

שיבה לאור חיי אבות

אורות, אורות התחיה יד¹

שריד קטן מדבר גדול הוא יקר ומעולה מדבר קטן שלם. ניצוץ אחד מאור חיי האבות, מקדושתם וגבורת אלהים העליונה שבגדולתם, ההולך ואור באחרית הימים להשיב לתחית עולמים את ישראל, ועמו יחד את העולם כולו, על-פי סדר והדרגה, הוא נעלה ונשגב מכל הקדושה הגלויה שבתוכן של אמונה ויראה, תורה ומצוה, של ההמשך המועתק מספיחי ספיחים של בנים. יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים.² ושיחה זו היא מחיה דור אחרון באהבה מסותרת, בה מתגלה התוכן הכביר של "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה".³

נדחים הם האורים הקלושים, שרגא בטיהרא,⁴ החוצפא מגרשת

1. וכן שמונה קבצים קובץ א, תשעו.
2. בראשית רבה ס, ח.
3. ברכת אבות, תפילת שמונה עשרה.
4. ע"פ חולין ס ע"ב.

אותם - ובתוכה רוח ד' נוססת. גדולי קדושי עולם יכירו את הרז ויצדיקו קודש. הם, בתומתם העליונה, יחברו את תורת הבנים לשיחת האבות ועבדיהם. ותורה מעוטרת בכל הוד ובכל גבורה, בכל חן ובכל תפארה, תתגלה להיות ל"עטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו".⁵

"חזקו אל תיראו!"⁶ אור משיח מתנוצץ, גאולת עולמים מופיעה מכל החרכים. מחושך הרשעה והכפירה המנוולת, הבזויה וחדלת אישים, בא יבוא אור עליון, אשר יעמיד במרחב רגלי ישראל וירומם בכבוד קרן עם יודעי אלהיו, יאיר אור על כל מחשכים, ויעודד קדישי עליונים בישועת אמת. רק חסדי אבות ישארו. וכל ענוי לב, אשר ידעו איך להיות בעיניהם דכאים וגבורים יחד, אלה הם אשר יכירו אור התורה העליונה הנובעת משיחתם של עבדי אבות, שהיא גאולתם של בנים.

בבסיס האומה: תקווה למלכות משיח

אורות הקודש ב, עמ' תקסא - המגמה החברותית המשיחית⁷

כשאנו נשאלים על החיים החברותיים מה היא מגמתם, אין לנו תשובה מאותם החיים עצמם, כי אם זקוקים אנו לבוא לשאיפה של עולם גדול ונשגב מהם, שמקצת מזהרירותיו מתראים לפנינו בעולם הדעת, ובכל המרחבים של העולם הרוחני. ובה כבר אנו

5. ישעיה כח, ה.

6. ישעיה לה, ד.

7. וכן שמונה קבצים קובץ ז, סז-סח.

באים בהסכמה, שאי אפשר כלל שתהיה כל השאיפה האנושית שקועה רק באותם החיים החברתיים לבדם, ולא עוד אלא שהדבר מוכרח הוא, שאם יחדלו החיים החברתיים מיניקת לשדם מאותם החיים העליונים שהם למעלה מהם, ושהם עושים את הויתם להויה מטרתית, יפחת מאד הערך החיוני שלהם עצמם, וממילא יתגלו בקרבם מגרעות גדולות, עד שיהיו יורדים גם בערכם.

ובשביל כך תיקון העולם דורש צפית ישועה עמוקה ממעיני הישועה העליונים. ותקותם של ישראל הנצחית לאורו של משיח, לאור ד' בעולמו, היא היא בסיסו של עולם, של כל מצביו, גם של העולם החברותי, עם כל הסתעפויותיו. ומוכרח הדבר, שאנשים צופים ימצאו, שכל מעינים יהיה שקוע באותן המגמות העליונות, וחזיונם יהיה עולה ומרעיף על גבי החזיונות החברתיים, הנוטלים כל כך מקום כמותי גדול בעולמנו.

אותו הרוח המחיה את החיים החברתיים צריך שיהיה בעצמו לקוח מאצילות הרוח העליון של החיים העליונים, החיים הקדושים השמימיים, חיי החכמה, חיי העדן הקדוש של נועם ד'. וממילא הוא מוכן להיות עושה בחיים החברותיים מעין דוגמתו, מעין דוגמא של מעלה, להשכין את שלום המרומים בארץ, ושכינה בתחתונים.

זאת היא המגמה היסודית של נשמת ישראל, לחיות חיים אלהיים במובן החברותי, כמו שהחיים הללו הנם מצויים למעלה מן החברה, וכמו שהם נסקרים במשאת נפשם של יחידי סגולה המקודשים. נחלת ישראל היסודית היא מתנה זו, שהחיים החברותיים שלהם היא דוגמא של מעלה, מלכות בית דוד היא דוגמת מלכות שמים העליונה, והסגולות השמימיות גנוזות בה, והן מוכרחות לצאת

לאור בכל מילואם, במילוי המלכותי, בהתכוננות כסא ד' על מכונו, על כסא דוד ועל ממלכתו, להכין אותה ולסעדה.⁸

והמשיחיות בעצמותה סגולת ישראל היא, סגולת האומה, שהיא צריכה להתפתח בקרבה, ומוכרחה להגאל ממצריה וכל המציקים לה. השושנה העליונה צריכה שיפנו מכל צדדיה הקוצים והחוחים העוקצים אותה, ותתיחד עם דודה באהבה, מלכות שמים ומלכות הארץ בחטיבה אחת, האידיאל החברותי והאידיאל הרוחני המרומם הגדול מעל כל חיי חברה וקיבוץ, החובק במתי שחקים בגדלו ותעצומות הפשטתו, המלא הוד נצח נצחים, מתאחדים ומתמזגים יחד. "ד' אחד ושמו אחד".⁹

מחבר את הבריאה כולה מראשיתה¹⁰

אורות הקודש ד עמ' תקכב¹¹

יצירת אורו של משיח מראש מקדם,¹² והתגלותו מתוך כל פלגות המסיבות הטמירות והגלויות, מאגד ומקשר את העולם למכונו. וכל תבואת הדורות בעבר צצים ופורחים בשדה אשר ברכו ד'.¹³ הטבע וחוקותיה מקשיבים, שומעים קול הקורא. בפנימיות רוחו

8. ע"פ ישעיה ט, ו.

9. זכריה יד, ט.

10. [עיין עוד אורות הקודש א עמ' קמג; שמנה קבצים קובץ א, תטז; קובץ ז, לא-לב].

11. וכן שמונה קבצים קובץ ז, כח.

12. ע"פ בראשית רבה א, ד: ששה דברים קדמו לבריאת העולם ... האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות ... שמו של משיח מנין, שנאמר (תהילים עב, יז) "יהי שמו לעולם וגו' [לפני שמש ינון שמו]".

13. ע"פ בראשית כז, כז.

חי אור פנימי של ראשית המחשבה, וברוח אמונה מתקדש כל המרחב, שמאמין בחי עולמים וזורע.¹⁴

בדיבור אל הסלע שיתן מים להשקות עמו בחירו, הכל קושב רב קשב. ובהכאתו, התסיסה מתהוה, הציורים סותרים זה את זה, ומערכת המלחמה מתִצבת. הורד העולם ממכוננו, לא היה ראוי לאותו גודל של הקשבת עולמים. "ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם. כי המרו את רוחו".¹⁵

אמנם באר ישראל שוטף ונוזל, והפלגים השוטפים יביאו כל הרפואות, על גוי ועל אדם, על גויות ועל נשמות גם יחד. ורוח אלהים חיים המפעם בחכמת ישראל, אשר כל נפש ישראלית היא חלק בהתגלותו, יקום ויפוח ברוח אדיר וחזק. ודבר ד' החי, יחזור ויתעודד, וההקשבה הכללית של כל היקום תקום ביפעתה. "אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי",¹⁶ במטה אלהים דא קולמוסא.¹⁷ וחכמת סופרים תפרח ותגאל מסרחונה,¹⁸ מריח מים תפריח,¹⁹ "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך".²⁰

14. ע"פ תוספות שבת לא ע"א בשם הירושלמי.

15. תהילים קו, לב-לג.

16. תהילים מ, ז-ח.

17. ע"פ תיקוני זוהר כא.

18. ע"פ סנהדרין צז ע"א: וחכמת סופרים תסרח.

19. ע"פ איוב יד, ט.

20. שיר השירים א, ג.

מנהיר את כל העולם באור התורה

אורות הקודש א, עמ' קנא - התנוצצות אורו של משיח²¹

אורו של משיח הוא מנהיר את כל העולם, מהפך את כל ההויה לזוהר תורה. והננו נתבעים ממעמקי נשמתנו לחוש את הגודל הזה, גם עכשיו, בהיותו שולח רק קוי אור זעירים. כי הנהורים הקלילים הנם מתמעטים והולכים, גם קודם שנתגלה הריווי הגדול של האור המרום. ואם נאחז רק במדת האור הגלותית נשאר שוממים. והננו מוכרחים לתפוס מיד את מדת האורה הגדולה, ההולכת וחודרת לנו מאור הגאולה, גם בראשית זעירות הופעתה. ותכונת אורה היא הופעת התורה באור העולם כולו, הופעת הקודש באור כל החול כולו, הופעת הרוחניות המזוככת בתוך כל החמריות, הופעת הנפש בתוך כל הבשר. העלאת ערך כל החיים, הארת אור קדשי קדשים בכל השלבים של המציאות, בכל התנועות של היש. שמים וארץ ירננו לשמו, לחוש את הצדק, ואת התפארת, במלא הודם, בצורתם האידיאלית, במרומי הרום, גם בתחתית כל שפל. להאזין לשיח שרפי קודש מכל הגה וזמזום, למצוא אור רוח הקודש מכל רעיון וחפץ. "גדלו לד' אתי ונרוממה שמו יחדיו".²²

21. וכן שמונה קבצים קובץ ז, ריב.

22. תהילים לד, ד.

יחבר את עם ישראל לאגודה אחת

אורות, אורות התחיה מג²³

הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחנת האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלמי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין האומה והארץ. אבל הרוח הוא מתוקן הרבה יותר אצל יראי ד' ושומרי תורה ומצוות, אף על פי שההרגשה העצמית וההתעוררות של כח פעולה בעניני כלל ישראל אינן עדיין אמיצות אצלם, כמו מה שהן אצל אלה שרוח עוועים אשר בתוכם מעכר את לבם, עד כדי להתקשר בדעות זרות ובמעשים המטמאים את הגוף ומונעים אור הרוח מלהתקן, וממילא סובלת גם הנפש מפגמיהם.

התיקון שיבוא על ידי אורו של משיח, שיעזור לזה הרבה דבר ההתפשטות של תלמוד רזי תורה וגילוי אורות חכמת אלהים, בכל צורותיה הראויות להגלות, הוא, שיעשו ישראל אגודה אחת, ותתוקן הנפש של היראים שומרי תורה על ידי שלמות הנפש שבפושעים הטובים ביחש לעניני הכלל ותקוות הגשמיות והרוחניות המושגות בהכרה והרגשה האנושית. והרוח של הפושעים האלה תתוקן על ידי השפעתם של יראי ד' שומרי תורה וגדולי אמונה, וממילא יבוא לאלה ולאלה אור גדול, והופעת תשובה שלימה תבוא לעולם, ואז יהיו ישראל מוכנים לגאולה. והצדיקים העליונים, מארי דנשמתא,²⁴ הם יהיו הצינורות המאחדים, שעל ידם יעבור שפע אור הנפש משמאל לימין, ושפע

23. וכן שמונה קבצים קובץ ב, כא.

24. עיין זוהר ויקרא כה ע"ב.

אור הרוח מימין לשמאל. ותהיה השמחה גדולה מאד, "כהניך ילבשו צדק וחסדיך ירננו".²⁵ וזה יהיה בכח אורו של משיח, שהוא דוד בעצמו, שהקים עולה של תשובה.²⁶ "בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך".²⁷

יחזק את יסוד הטוב בעולם

אורות, אורות התחיה מט²⁸

אורו של משיח יבסס את הודאות של הטוב הגמור שבהויה בכלל, ותמלא הארץ אורה ושמחה, המרעיפות משמי שמים תמיד. ואז תבוא ההכרה שטוב להודות לדי' על הרעה כמו על הטובה²⁹ וגם ברוחניות, מיסוד החידוש של לאה שאמרה בלדת יהודה "הפעם אודה את די'",³⁰ וכל הקרבנות בטלים חוץ מקרבן תודה,³¹ "בואו שעריו בתודה".³²

25. תהלים קלב, ט.

26. מועד קטן טז ע"ב.

27. תהלים קלב, י.

28. וכן שמונה קבצים קובץ ב, שמד.

29. ברכות נד ע"א.

30. בראשית כט, לה.

31. ויקרא רבה ט, ז.

32. תהלים ק, ד.

פרק ב

עקבתא דמשיחא

ישראל שבים אל כוחם הרוחני³³

אורות, אורות התחיה נד³⁴

רק ישראל יכולים הם לקבל אמונת אלהי אמת ד' אחד במלואה וטובה, ואישיותם העצמית עוד תוסיף אומץ, ותרבותם תשתגשג ותתגדל בפריחה מצוינת, "בד' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל".³⁵ אבל הגויים לא באו עדיין לידי מידה זו, ומה שהוכנסה מאורם של ישראל אמונה אלהית בסביבותם, שלא בדרך התפתחות הראויה להם לפי טבעם, נלחם הוא באישיותם הפרטית, ומלקה את תרבותם, שהיא זרה, חיצונית, נכרית ומגושמת בעצם תכונתה. אמנם יד ד' עשתה זאת, שעל כל פנים תרוכך מעט הקליפה הקשה של הזוהמה האנושית, אבל סוף כל סוף מוכרחת הנכריות לנצח אצלם, והמלכות תהפך למינות,³⁶ שתגעל את הניצוצות של רוח

33. [עין עוד אורות התחיה נ-נד. פסקאות אלו הן רצף אחד העוסק בעקבתא דמשיחא.]

34. וכן שמונה קבצים קובץ ב, רפט.

35. ישעיה מה, א.

36. סנהדרין צז ע"א.

ישראל, הבאים מאור ד' שנמסך ברוחם, ותגבר בזה יותר שנאת ישראל.

ואף על פי שבתחילה יראו על ידי זה הנגעים של עקבתא דמשיחא, וקטני נפש חושבים לחקות את הכפירה המתרחבת אצל הגויים, ומדמים אותה לתרבות אנושית כללית, במקום שאינה כי אם תרבות זרה ונכרית, שישראל עומדים כבר למעלה למעלה ממנה. מכל מקום, סוף כל סוף המחשבה הזאת בעצמה של החפץ להיות עומד על העצמיות הנקיה בלא עירוב השפעה חיצונית, שהיא מגדלת מעבר מזה את שנאת העמים לישראל ביותר, ומעבר השני את החיקוי הרוחני מצד חלושי חיים מישראל, עד שהאנרכיה המחשבתית מהרסת את כל קושט וקודש, היא בעצמה הכרה זו, שיש לעמוד על הנקודה התוכנית המסוגלת להעצמיות, תקרא את ישראל לתשובה, לעשות חיל באלהים, ולשוב עוד הפעם לגבורה עליונה. "לא בחרבם ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם. אתה הוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב. בך צרינו נגח, בשמך נבוס קמינו".³⁷

והכרה זו הבאה בהתפתחות איטית מאד, המתחילה מקנאת עם, חיבת ארץ, שפה, תרבות גולמית, דעת התולדה, התלהבות עבודה גשמית ארצית בכח היד המגושמה, מוכרחת היא לעלות עד הראש, ולעורר את המחשבה וההרגשה היותר מיוחדת לישראל בלב כל האומה, הזקנים והצעירים יחדיו, ובלב אחד, במחשבה וחשק אחד "ישונו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ופחדו אל ד' ואל טובו".³⁸

37. תהילים מד, ד-ו.

38. הושע ג, ה.

כעת באחרית הימים, שכבר החלו להראות את ניצניהם, כל החיל אשר נגע אלהים בליבם קרואים ועומדים הם, לעורר המון מחשבות והופעות מהספירות העליונות, ממקור ישראל, ולעדור בלא לב ולב ביסודות התחתיות, שהתחילה כבר ההרגשה לדפוק בהם בחזקה, והמחשבה והמעשה יפגשו יחדיו לבנות עולם מלא, בשם מלא, "ימלוך ד' לעולם, אלהיך ציון לדור ודור, הללויה".³⁹

איחוד רוח הנעורים ורוח הזקנה

אורות הקודש ג, עמ' שסא⁴⁰

... "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ד' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".⁴¹ רוח הנעורים הסוער, המתעורר בעז ובגבורה, עם רוח הזקנה המסודר, המלא כובד ראש וזהירות, יחד מתאגדים לאגודה לפעול פעולתם בחיים, הרוחניים והגשמיים, להחיש ישועה, ולהעשות בסיס לצמח ד', עריכת נר לבן ישי משיח ד', רוח אפינו, אשר בא יבואו אלינו שניהם יחד, אליהו הנביא עם משיח בן דוד.

39. תהילים קמו, י.

40. וכן שמונה קבצים קובץ ו, רסה.

41. מלאכי ג, כב-כד.

הכשרת הקומה החומרית⁴²

אורות התחיה מ⁴³

הדור הראשון של עקבתא דמשיחא, בתחלת קץ המגולה⁴⁴ של ישוב ארץ ישראל, הוא מכשיר את החומר של כנסת ישראל, והרוחניות צריכה לשמש בו שמוש של שמירת החיים הפנימיים, וכשיתחזק הכח החמרי של האומה אז יגלו כל הסגולות הרוחניות הקדושות שבה, ותשוב התורה וכל מאורותיה לאיתנה, להיות לאור עולם, לעטרת תפארת ביד ד' ולצניף מלוכה בכף אלהי ישראל.⁴⁵

מרידה רוחנית – חבלי משיח

אורות התחיה מ⁴⁶

מקובלים אנו⁴⁷ שמרידה רוחנית תהיה בארץ ישראל ובישראל, בפרק שהתחלת תחית האומה תתעורר לבא. השלוחה הגשמית שתבא לחלק מהאומה, אשר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה, ויבאו ימים אשר תאמר אין בהם חפץ.⁴⁸ השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל, וממילא ירד הרוח וישקע, עד אשר יבא סער ויהפך מהפכה, ויראה אז בעליל כי

42. [עייין עוד אורות התחיה לח-מוז. פסקאות אלו הן רצף אחד העוסק בעקבתא דמשיחא].

43. וכן שמונה קבצים קובץ ב, פח.

44. ע"פ סנהדרין צח ע"א.

45. ע"פ ישעיה סב, ג.

46. וכן שמונה קבצים קובץ ב, רמו.

47. ספרי האזינו פסקה שיח, טו (ועייין עוד אמונות ודעות לרס"ג מאמר הישועה סוף פרק ה).

48. עיין שבת קנא ע"ב.

חוסן ישראל הוא בקודש עולמים, באור ד' ובתורתו, בחשק האורה הרוחנית, שהיא הגבורה הגמורה המנצחת את כל העולמים וכל כוחותיהם.

הצורך למרידה זו, היא הנטיה לצד החמריות, שמוכרחת להינלד בכללות האמה בצורה תקיפה אחר אשר עברו פרקי שנים רבות, שנאפסו לגמרי מכלל האומה הצורך והאפשרות להתעסקות חמרית, וזאת הנטיה כשתנלד תדרוך בזעם ותחולל סופות, והם הם חבלי משיח אשר יבסמו את העולם כולו על ידי מכאוביהם.

אור משיח מופיע מתוך סיבוכים

אורות, ישראל ותחייתו כ⁴⁹

... אורו של משיח, האושר העליון בחיי החברה והכלל, בצרופו העמוק אל האושר הפרטי, מחובר הוא עם האושר וההצלחה המוחלטת של כל היש בתחית המתים. לגודל העתיד הזה מוכרחת כל עין לצפות, הצפיה האידיאלית היא מגוונת את הגוונים העליונים החיים, היא מקבעת את חותם ההויה בגורל⁵⁰ מאורותיה. ... כשמתגלמת שאיפה, כשמתקרבת אל המציאות, והמציאות מציאות קרובה היא ובאפלה היא שרויה, צריכה היא תמיד הגנה שלא תאבד את ברק עומק חייה. אורו של משיח באמונה נעוץ, והאמונה באור קדוש ישראל בחיים וחובותיהם היא מבוססת. האמונה לא בסגולה פורחת באויר לבד היא מביאה אל מרומות מציאותיה את כל חוסי בה, כי אם בהתונת הדרך לכל מערכי

49. וכן שמונה קבצים קובץ ה, רלה.

50. בשמונה קבצים: בגודל.

הלב, לכל משאות הנפש, לכל מפעלי כפים, על פי עזה וחסנה המרום וקדוש.

... אבל אורו של משיח אחוז הוא בישועת ישראל, באיתניותו של גוי איתן זה, חטיבה אחת בעולם,⁵¹ אשר בורא כל עולמים משתבח ביקרם⁵² "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אור עליון זה, שהוא כתגא על רישא דספר תורה,⁵³ שלא נתן מרוב עוזו ופארו לשמוש ומפעל ידים, באחרית הימים ימצא לו שבילים ודרכים רחבים, נתיבות חדשות לבוא אל תפקידו המפעלי, והגדל יתעלה על כל קטן, וכל המכשירים בו כלולים.

קמה באחרית הימים תנועה חרישית מלאה אונים וחפצים, מלאה נגודים וסתירות, מלאה אורות ומחשכים, וחושבת לחתור אל החוף לישועת ישראל. אורו של משיח הַקָּהָה בה. רבים ממחזיקיה של אבוקת אודים קטנה זו בגדו לכאורה באותה האורה הגדולה, האחווה בקו הארוך אשר לאור עולם, נמוטו הפעמים ממעמד הנבואה הצופיה צפית עולמים. אבל ישועתם של ישראל תמיד היא ישועת ד', "אני והו הושיעה נא",⁵⁴ וכאשר "פדית לך ממצרים גוי ואלהיו",⁵⁵ כן היא כל ישועה, גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות. העולם רועש, ההרים מתקלקלים, ארץ כשכור תנוע, עמים עפים בדי ריק, ישראל עומד בתווך. בתוך סערת הגלים חותר הוא אל חופו, ושורי קדש באים ויבואו ואת הדגל העליון יחזיקו, למרחוק שעות דעה, והשלום בא יבא מכל עברים, ממזרח וממערב, מצפון

51. ע"פ ברכות ו ע"א.

52. דברי הימים א' יז, כא.

53. זוהר תרומה קנח.

54. סוכה מה ע"א.

55. שמואל ב' ז, כג.

ומים, ובתוך הקלָקָה המעשית העלובה, החרבה מכל לשד עליון, יפתחו נהרות רחבי ידיים לאורו של משיח, לתיקון עולם מלא ברעיונות נצחיים מובטחים מראש אמנה, הבטחה אלהית כתובה בכרזל ודם, בברית בשר וברית לשון, בברית ארץ וברית עם, בברית עולם וברית חיי עולמים.

הקו הולך ישר, אחד באחד מוגש עם הצפיה שממעל לכל צפיות, הסרת המות ומארתו; בראשית הצעדים, אותו המות המעשי שידי אדם יוצרות אותו באולת ורשעה, ואחריה המסלה ישרה היא להעמיד את הכל על עומק רום הטוב, רוח הטומאה יבוער מן הארץ ו"בלע המות לנצח"⁵⁶. אם תדמה לנו הדרך דרך רחוקה, אל נבהל. רק היא קרובה היא. רק האחיזה באותו הקו הארוך מגבירה את הכל ומכשרת את הכל.

ברכת הענוה תשוב אלינו, גודל העליון ממעל ומתחת יפרוס עלינו את הודו ואת סוכת שלומו. כל המארות, כל הנגודים, לברכות ולעזרים יתהפכו, כל הרוחות אשר בלאומים וכל הנטיות הדתיות, אשר נחשבו לזעוה, אשר "אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד"⁵⁷, הן הן עצמן אל מקורן ישובו, יבושו ואחרי כן ינהרו. האחדות הישראלית בכללותה וההתעלות של גרעיני החיים שבה, הרוממות של קשב קול תורה, ההגה העמוק של דורשי רשומות של חכמי חידות, וחכמת החיים של יודעי בינה, הדם הרותח של בני הנעורים רוויי רגש ושירה עליזה ועמק רוח של צופי קדש, דכאות פנימית של שבי פשע וגבורת רעם של שמחי חיים, יצרי כל לב ומערכי רוחות של כל בשר, - והכל יאגדו באגד

⁵⁶. ישעיה כה, ח.

⁵⁷. תהילים פג, ה.

הקו העליון, ששם אור קודש קדשים. ובתוך הפעולות הפעוטות
אור משיח יזרח ונהרת תחית עולמים ומקִיית המות תסול
מסילתה, "ויעבור מלכם לפניהם וד' בראשם".⁵⁸

58. מיכה ב, יג.

פרק ג

ביאת משיח

האהבה והכיסופים למשיח בן דוד

פנקסי הראי"ה חלק ראשון פנקס ג, ו

[רבי] הלל⁵⁹ היה חושב שמציאות מלך באומה, באה מצד חסרון המוסר, אמנם ברוממות המוסר צריך רק תוקף לאומי גדול ונעלה, על כן אמר "אין משיח לישראל". כי אם בא יבא לנו תוקף לאומי נהדר מאד, וכח שלטון ישראל הוא המשיחיות.

אמנם המעמיק בעומק געגועי הנפשות הישראליות וקישורן למלכות בית דוד, יכיר שכל זמן שחסרים אנו מלך משיח בן דוד, אנו מרגישים שחסר לנו קנין היותר חביב ויקר. על כן לא לעול יחשב משיח לנו, שנאמר שברבות הכשרון בכלל האומה, לא יהיה צורך בזה, כי אם כעטרה וסגולה יקרה שאנו שואפים להשיגה. על כן שרי ליה מריה לרבי הלל, שחשב שיחסר לעד לנו הדבר שכל

---

59. סנהדרין צט ע"א: רבי הלל אומר, אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. אמר רב יוסף, שרא ליה מריה לרבי הלל, חזקיה אימת הוה - בבית ראשון, ואלו זכריה קא מתנבי בבית שני, ואמר (זכריה ט, ט) "גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים, הנה מלכך יבוא לך, צדיק ונושע הוא".

כך קדוש וחביב לנו, עד שאין קץ לגעגועינו לזה, כמו שכל אחד רוצה שיהיו לו הורים, שיוכל לנשאם, להתכבד בהם, ולכבד זכרם. על כן דימה הנביא בקשת דוד מלכם לבקשת ד',⁶⁰ "ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם", להורות על עומק האהבה שהוטבעה והושרשה בנפש כלל האומה, עמוק היטב, למלכות בית דוד, עד שרק עמה ירגיש את הצלחתו האמיתית, ויקרת חופשתה ורוממות קרנה, ורק בצמיחת קרן לדוד, נחתום "מצמיח קרן ישועה".

יופיעו נשמות חדשות – רוחניות

אורות הקודש ג, עמ' שסח - נשמות חדשות ותור מלכות⁶¹

אנו רואים עולם מלא של נשמות ישנות, נשמות שבגוף, נשמות ששמרי הגוף מתאחזים בהן, שאין להן המעוף הגמור, הטיסה העליונה, שמעל כל שאר וגוף, ממשלה מוחלטת על הגוף ועל כל ערכי הגוף. ואותו האוצר הגדול המלא נשמות שבגוף מוכרח שיכלה. כל הנשמות הללו שלא על גוף הם שורים, עליו הם מקיפים, חונים סביבו, מאירים אותו מכל עברים, ומשתמשים בו לתעודות המעשה וריכוז החיים הפעולתיים בצמצומם, הם מוכרחים לכלות, מוכרחים להשתלם בצביונם המיוחד, להוציא אל הפועל את תפקידם הגופני ולהתעלות אחר כן ממעל לו. ואחרי כן אור חדש יופיע, אוצר חיים חדש ומלא רעננות, נשמות חדשות, מלאות הופעת חיים גאיוניים, ממשלת עולמי עולמים,

60. הושע ג, ה.

61. וכן שמונה קבצים קובץ ג, טו.

הפורחת ועולה, המשחקת בכל עת לפני הדר אל עליון, האצולות מזיו החכמה והגבורה של מעלה.

אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף,⁶² שנאמר⁶³ "כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי". אך אז יגיע תור מלכות אל עליון, אל אלהי ישראל, להגלות "על כסא דוד ועל ממלכתו".⁶⁴

בעלי הפנימיות הם המעוררים

אורות, אורות התחיה ע⁶⁵

התשובה הנועדה לישראל, לרומם את קרנם בגאולה שלימה, תבוא על ידי השבת עז רוח הקודש, שהוא הסגולה הנבואית בהתחלתה, המתפשטת על כל האומה כולה. מתוך שרוח עליון זה מתאמץ להופיע, מתגרשים ונדחים רוחות קטנים ממנו.

התוכן המיוחד לישראל בתור עם לבדד ישכון, לא יתברר על ידי המעשים החיצוניים והקצובים והדברים הלימודיים בלבדם, כי אם על ידי הרמת החיים בסגולתם הפנימית. תוצאת הדבר תבוא על ידי רצון כביר פנימי, שיבררהו גדולי הנשמה, המכירים את הליכות דופק החיים של כללות האומה כולה. והם הם בעלי היסוד העליונים,⁶⁶ אשר יעלו את כל הירידות, בין שלהם, בין של כלל ישראל, בין של כל הנפילים אשר עמדו להיות משיחים⁶⁷ ונפלו

62. נדה יג ע"ב.

63. ישעיה נז, טז.

64. שם ט, ו.

65. וכן שמונה קבצים קובץ ב, כט.

66. בשמונה קבצים "בעלי הסוד העליונים".

67. ע"פ תיקוני זוהר חדש דף ז ע"א וביאור הגר"א ד"ה למעבד.

ונוקשו ונשברו, הנה נתפזרו ניצוציהם ומבקשים תיקון חי וקיים, ביסוד דוד מלך ישראל. "רוח אפינו משיח ד"י".⁶⁸

ורוחא דמשיחא הולך הוא באור תורה הפנימית, וכל מה שיתאמצו גדולי טהורי לב ללחום נגד שכחתה של תורה העליונה והעלמתה, יתעורר כח התחיה הלאומית יותר ויותר, ויסיר מעליו בגדיו הצואים וילבש בגדי הקודש, ויוכר לכל ישראל ולכל העולם, שפעמי דלים אלו, עקבות גאולת עולם הם, לישראל ולעולם כולו, לכל אשר יחובר אל החיים, ולנשמות ישני עפר, המצפים גם הם ליום גאולה, לאור חדש על ציון.⁶⁹

יכול לבוא פתאום

אגרות הראי"ה ד (תשד"מ) תתקצד⁷⁰

... אבל מסכים אני עם כת"ר, שאי אפשר לנו לגשת למעשה הקרבנות בלא הופעה של רוח הקודש גלויה בישראל. אמנם צפיה זו גם כן לא נפלאה היא ולא רחוקה, ויוכל להיות שפתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אנו מבקשים ומלאך הברית אשר אנו חפצים,⁷¹ - ואז יבנה בית המקדש במהרה בימינו.

68. איכה ד, כ.

69. בשמונה קבצים מסיים: הדברים היותר גדולים נעוצים הם בשכל כזה, שהוא באמת רצון, באין הפרש בנקודותיהם, וחיים ברצונו.

70. אגרת מיום י"ד כסלו תר"פ להרב מו"ה חיים הרשענאוהן, רב דהובאקען.

71. ע"פ מלאכי ג, א.

פרק ד

ימות המשיח

הופעה של שלמות כללית⁷²

עין איה ברכות פרק ראשון, קעא

אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח כו', אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. (ברכות יב ע"ב)

ביציאת מצרים זכו ישראל לחירותם, דהיינו שלמות עצמם, אבל את השלמות הכללי של המין האנושי ישלימו בימות המשיח. ועל ידי פיזורם הקודם דוקא, שעל ידי הפיזור החל שם ד' להוודע בעולם, אבל לא נגמרה דעת ד', ואי אפשר שתגמר בעולם כי אם בהרמת קרנם של ישראל. על כן בהיות השלמות האנושי הכללי באה על ידינו לימות המשיח, שאז נתרוםם באמת להיות ממלכת כהנים, אז יהיה שעבוד מלכיות עיקר המטרה, והשלמות הלאומית הפרטית תפלה לו במעשה, שכבר לא נהיה נצרכים לכוין פני המעשים להשלמות הפרטית שלנו, שנזכה בו כבר בשלמותו ולא

⁷². [עין עוד שמונה קבצים קובץ ב, נג.]

נהיה נצרכים לאמצעיים לו, אבל ההשתדלות המעשית העיקרית תהיה למגמת התיקון הכללי.

ובאשר אי אפשר שימשך התיקון הכללי כי אם ע"י מעשה התורה והמצוות שבישראל, על כן תהיה מגמת המעשים בעיקרה לצורך כלל האנושיות, ובדרך טפל להרים השלמות הפרטית של ישראל, שנמשך מיציאת מצרים, מפני ששלמות עצמם תעלה גם כן מאליה ע"י אור ד' שעליהם.

כלי הנשק יתבטלו

עין איה שבת פרק שישי, מד

תניא, אמרו לו לרבי אליעזר, וכי מאחר דתכשיטין הן לו, מפני מה הן בטלים לימות המשיח. אמר להם, לפי שאינן צריכין, שנאמר⁷³ "לא ישא גוי אל גוי חרב". (שבת סג ע"א)

הניגוד הנמצא בין גוי לגוי, כל זמן שהוא נצרך, הרי הוא מתיקוני העולם והוא משכלל את הדרו. וכיון שיש ניגוד, מוכרחת היא יראת המלחמה להמצא, וצריך חרב מוכנת בכף כדי להשוות את המשקל של הכח, כדי שלא תתפרץ מלחמה. וזה הוא הודה והדרה של החרב, שע"י כחה מתקיים צביון החיים המלא ניגודים, ומכל מקום היא שומרת את השלום לפי הערך. ותעודתה היא באמת שלא תהיה לכלי שימוש כי אם לתכשיט, שכח הניגוד יהיה בכח, כדי לתמם את כל גוי ע"פ צביונו המיוחד, ומכל מקום לא יצא אל הפועל לשפוך דם.

אמנם בימות המשיח, לעת אשר תתבשל האנושיות לגמרי, אז

73. ישעיה ב, ד.

יסור כח הניגוד משרשו, ושינוי הראוי להמצא בין העמים יעמד ע"פ מערכה משטרית, כאותה המערכה של האברים הפרטיים של גוף שלם. ואז לא תהיה החרב נדרשת כלל, כי אין כאן אפילו כח גנוז שיש לו אפשרות להתפרץ לכלל מלחמה, ולא יהיה נמצא כי אם שלום מוחלט ורגשי ידידות וכבוד בין כל העמים, ותבטל גם מעלת התכשיט של הזין, מפני שאינן צריכין.

חשיבות כח הניגוד לקיום החיים

עין איה שבת פרק שישי, מו

ופליגא דשמואל, דאמר שמואל, אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר⁷⁴ "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". (שם)

אם נשקיף על החיים לא בהבטה פרטית, מנקודת חיים של כל יחיד בפני עצמו, כי אם בהבטה כללית, אז יתארו לפנינו כלל החיים בתור מציאות אחת גדולה מחוברת מהמון שלשלאות וחוליות שונות, אשר זרם ושטף החיים עובר בהן דוקא ע"י כח הניגוד הנמצא בכל חלק מחלקיהם ביחש למשנהו. ואותו הכח הכללי, המוציא מתוך כל המון הניגודים את היסוד האחדותי, העושה את כלל החיים לחטיבה אחת, הוא מהפך את הניגודים כולם לטובה, ומוציא מהם את אימוץ כח החיים. באופן כזה אין לנו לצייר שלמות בחיים, כל זמן שהם עומדים על תכונתם בצביונם השלם באותו הסוג שהננו מוצאים בו את חיינו, שיבטל

74. דברים טו, יא.

מהם כל יסוד וכח לניגוד, כי ביטול כח הניגוד הוא גם כן המעטה וכשלון ליסוד החיים עצמם.

על כן ההפרש הוא בין הימים שהעולם שומם והרשעה שולטת, לימי האורה והטובה, רק במה שכח הניגוד יהיה רק שרוי בכח כדי לעורר את יסוד החיים, ולא יצא אל הפועל לבלע ולהשחית. כח היד התקיפה בלא משפט, יסור, ושעבוד מלכיות הבא על ישראל מרעי גויים, יבוטל, וכל הזכיות הטובות שראוי לישראל למצוא ע"פ גורלו בתבל, ישובו אליו בכל המילוי והטוב, שבהן כלולים כבר ארצו וממלכתו וכל חירותו, קניניו החמריים והרוחניים כולם, חופש השפעתם והכרת כבודם בקרבו, בדגל נשא, ובעולם בכל הרחבתם הראויה להם. אבל מציאות הכח הניגודי בגניזה ובכח מוכרחת להמצא.

מדת העניות צריכה להמצא בעולם לפי המספר המועיל רק לחבר את הבריות זה לזה בקישורי רחמים ואהבה, אבל לא במדה שימצאו מרי נפש אשר יקוו לתשועה ואין. מקרב הארץ לא יחדל האביון, מפני שהארץ בכלל, העולם, צריכה היא למדה זו, אפס כי בך ביחוד לא יהיה אביון. מצב המיוחד של האומה לא יגרום תוצאה של עניות מיוחדת שהיא בכלל מדת פורענות, אבל כפי אותה המדה הדרושה לארץ, לעולם בכלל, לעורר את הכח של נדיבת לב ושל חמלה טהורה ע"י השפעתה, תמצא, והנה תמצא בכח ולא בפועל. וכן כל הניגודים היסודיים שבין עם לעם, המכשירים את האנושיות בכללה למקצועות שונים של עבודה בחיי המעשה וחיי הרוח, כל אלה ימצאו. ולפי זה יהיה הזין גם אז משמש לתכשיט, המבצר את כח הניגוד שלא יצא חוץ ממטרתו.

המלכיות היא נמצאת והעולם עם ניגודיו הוא הולך וחי, אבל שעבוד מלכיות אין. הכבדה והמטת צער ויגון ע"י אי שיווי משקל

וחסרון מוסר ודעת, המתפרץ מעל לגדרי התקנות שהיושר והצדק המפעם בלב האדם מאור נפשו האלהית, דבר זה לא יהיה. ובוה מתחדשת צורת העולם לטובה ולברכה, אע"פ שתנאי יסודי החיים עומדים על עמדם, ואין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד.

תקופה של יום טוב ועלייה לעולם

עין איה שבת פרק שישי, מז

מסייע ליה לרבי היא בר אבא, דאמר רבי היא בר אבא, כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא "עין לא ראתה אלהים זולתך".⁷⁵ (שם)

אפשרות עלייתן של ישראל מידי עומק השפלות של הגלות עד מרום המעלה הראויה להם היא מצוירת בשני אופנים: האופן האחד הוא ע"י עלייתן העצמית, מבלעדי הקשר שיש להם עם כל העולם כולו, עם כל האנושיות כולה. כשתהיה העלייה על זה הדרך, אז העולם יהיה כמנהגו, העמים יחיו את חייהם הם, וישראל יושב על אדמתו ויחיה את חייו בכבודו הראוי לו. היתרון שבו ודאי יתגלה באופן בהיר ובולט, והשפעה גדולה תצא ממנו על חיי העמים כולם לאט לאט. אבל לעומת זה כמה ענינים של הכרח יכנסו גם כן במחנה ישראל, כדי שיהיה בלתי מובדל לגמרי מכלל העמים, למען יתְּחַסו אליו באופן אנושי, ויקבלו את הראוי לקבל, ויקחו יחד חלק בהקונצרט העולמי של מהלכי הממלכות. לא כן הוא האופן השני, היותר נשגב. כשיתרומם ישראל על פי

75. ישעיה סד, ג.

סגולתו האמיתית הפנימית, על פי כח אלהי שיש בקרבו, ליתן לכל העולם כולו צורה חדשה ומתוקנת, אז לא ישראל בלבד יתרומם כי אם כל העולם כולו. אז תחל תקופה של יום טוב וששון אלהים בעולם, חדות עולמים והגברת העדן האלהי על כל מנעמי החיים. אז תחל תקופה חדשה שאין בה שום תערובות של זוהמת הרע, הרשעה וההתקוממות לא תפעול עליה מאומה, הכעס והעוצב לא יוכל לשלוט בקרבה, ודאגה על שיווי המשקל של העולם לא תוכל לעלות על לב.

אז יבטל כח הזרוע מעקרו, והחרב תאבד את עיקר חשיבותה ותהפך לגנאי גמור. וזאת היא תקופת ימות המשיח שנתנבאו עליהם כל הנביאים, אע"פ שהמצב של החמריות ותביעתה הצודקת ע"פ הגבולים הנאים לה לא יזוז ממקומו, על כן יש לנבואה, הצריכה להיות נתפסת עם החושים והדמיון, המקבל את האור השכלי האלהי העליון, [תפיסה בה], ע"פ סדרי החיים והמציאות המוגבלים בתוך העולם האנושי וסדריו.

אבל עולם הבא, סדר חיים והויה של קישור העולם ההוה, המוגבל החושי, באופן ישר עם כל מה שהוא ממנו נעלה וגבוה, קשר מפולש עם כל הקוסמולוגיה החמרית והרוחנית כולה, באור אין סוף, המנהיר נחלי עדניו בכל נשמה המתגדלת אז על כל אפסים, זה אי אפשר להכיל בכל חוש ודמיון, ולא בכל שכל, כפי טופסו ואופיו היום, עולם הבא "עין לא ראתה אלהים זולתך".

יתרון הנשק: שלמות הכח המעשי

עין איה שבת פרק שישי, מח

ואיכא דאמרי, אמרו לו לרבי אליעזר, וכי מאחר דתכשיטין הן מפני מה הן בטלין לימות המשיח. אמר להם, אף לימות המשיח אינם בטלין. היינו דשמואל, ופליגי דרבי חיא בר אבא. (שם)

מדרגות שונות אפשריות הן להגלות בעולם, ובכל אחת מהנה אפשר שתבוא גאולת ישראל וימות המשיח יחלו. החרב, אפשר שתהיה משמשת לא רק בתור מגינה ושומרת את השלום שלא יופר, כי אם עוד יהיה לה תפקיד לבער קוצים ולהכניע עריצים, ומכל מקום כשתבא השעה שישראל יוכל לבוא אל מנוחתו ונחלתו, תהיה יד ד' נטויה עליו. ואם גם בעתיד, אשר כנסת ישראל תשוב לגדולתה, עוד יוכל להיות שמכל מקום כח הגבורה יהיה צריך לעשות את דרכו לפעמים גם בחרב נוקמת,⁷⁶ אם כן יחשב בצדק הזיין לתכשיט ישראלי גם כן, אע"פ שבעיקרו איננו בא כי אם מפני ההכרח. שלילת התכשיט יכולה להיות רק לדבר ששימושו מצויר רק בזמן החורבן והדלדול של האומה, אבל כל מה שהשימוש יהיה בו גם בזמן הגדולה, כבר יש בו משום תכשיט, אע"פ שהוא צורך שעה ועובר.

ונראין הדברים, שעל פי הלשון האחרון הזה, אין אנו נזקקים לומר שרק לתכשיטין בעלמא יהיו כלי הזיין, אלא שישראל יעשה חיל גם בעוד אשר ערפל יכסה ארץ ולאומים,⁷⁷ והשד והמץ עוד לא יכלה מן הארץ,⁷⁸ יבוא ישראל למנוחתו, כדי לבוא אל מגמת פניו

76. ע"פ ויקרא כו, כה.

77. ע"פ ישעיה ס, ב.

78. ע"פ ישעיה טו, ד.

וחיותו המכוונת בארצו וממלכתו. ואם ירעשו המון גויים לקום עליו עוד הפעם, הנה ימינו תרעץ אויב.⁷⁹ עד אשר יתרומם הרוח, וע"י גדולתן של ישראל והכרת דבר ד' אשר יקום לעולם, לעיני כל בשר, על העם אשר בחר לנחלה לו,⁸⁰ ויתרומם ערך המוסר והצדק מצד ההכרה שהרוחניות העליונה היא התקיפה מכל, כי דבר ד' צור עולמים היא, אז תחדל החרב מן הארץ.

אבל מבטלי החרב, בני ישראל, צריכים להיות בתחילה חגורי חרב, והוראת גבורתם צריכה לבוא בתכונה של פועל ומעשה. אז השלכת החרב, אחרי אשר נאחזה בכף מעם מופת זה, תהיה הוראה מקובלת ע"פ דבר ד' לכל עם ולשון. אם כן, גם לימות המשיח אינם בטלים, מפני שהם צריכים להראות את היכולת של העוזז המעשי והגבורה החמרית, כדי שיהיו יכולים לבטל אותה, לא רק ע"פ תכונה אצילית רוחנית לבדה, כי אם גם עם כח הגבורה והעזז המתלווה עמה, "ימין ד' רוממה ימין ד' עושה חיל".⁸¹ ועל זה צריך הדבר להיות התחלת צמיחת קרן ישועה, דוקא בעוד כל מחשכי ארץ עומדים קימים בפראותם, כי לא יבא האור הגמור כי אם ע"י אורן של ישראל וגדולתן בפועל, והיינו דשמואל, ופליגי דרבי חיא בר אבא.

79. ע"פ שמות טו, ו.

80. ע"פ תהילים לג, יב.

81. תהילים קיח, טז.

פרק ה

מלכות בית דוד

מונהגת ע"פ מלכות שמים⁸²

עולת ראייה א, קידוש לבנה, "דוד מלך ישראל חי וקיים"⁸³

מלכות בית דוד היא יסוד לאומה הישראלית, בזה שהיא הולכת עם הנהגת מלכות שמים הדבוקה באומה בכללה לדורותיה, והיא נושאת עיניה למרחוק ליסודו של עולם, וגם את הליכות הצדק והמשרים היא דנה ע"פ מדת הנצח והאחרית הגדול שיש לכללות כנסת ישראל בעולם, לא על פי ההוה בלבדו, המרכז לפעמים את הלב מפני המראה של השעה, מפני שאינו יודע אחרית דבר. זאת היתה המעלה העליונה של דוד, שהיה לבנו שלם עם ד',⁸⁴ ועל כן היתה מלכות בית דוד ביסודה דבקה לנבואה, ועשה כל מעשה ע"פ עצת ד' הנשגבה, כי לא ממלכת שעה היא כי-אם ממלכת

82. [עין עוד עין איה שבת פרק חמישי, סו-סז (הפסקה המובאת כאן מתוך עולת ראייה היא קיצור של פסקאות אלו בעין איה); מאמרי הראי"ה ח"א, הנדיב הידוע בנימין רוטשילד ז"ל.]

83. ראש השנה כה ע"א.

84. ע"פ מלכים א' יא, ד: "ולא היה לבנו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו".

עולמים, ששינויי הזמנים והדורות לא ישלטו עליה. "ודוד עבדי נשיא להם לעולם".⁸⁵

והעטרה של מלכות בית דוד, שהיא כל-כך כוללת עד שהיא נמשלת אל הבריאה בכללה, כוללת בה גם את הכוחות הנפשיים של אבירות וקשיות-לב, שהם מוכרחים לשלמות המלכות, ורק כשהם נצרפים ונמתקים הם מוצאים את מקומם ההגון והמסודר בתוך הנהגתה, ומתוך כללותם של כל הכוחות הדרושים לה תעמוד במילואה על כל האושר והטוב.

העין החודרת, הרואה את ההשקפות המרות בהפכן לטובה, תהיה אז הכרתה את טוב המציאות ואת אור האהבה והחסד במעלה היותר ברורה, רוממה ועליונה. המיעוטים מתרבים, והפגימות מתמלאות, "כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה",⁸⁶ "עטרת תפארת לעמוסי בטן",⁸⁷ דוד מלך ישראל חי וקיים. "ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ופחדו אל ד' ואל טובו באחרית הימים".⁸⁸

85. יחזקאל לז, כה.

86. תהילים פט, לח.

87. ברכת קידוש לבנה.

88. הושע ג, ה.

מחברת את מלכות ההווה והעתיד⁸⁹

עין איה שבת פרק שני, מה⁹⁰

... והנה דוד זאת היא בחירתו, שכוללת כח המלוכה שבישראל בין בהוה בין בנצחיות. על כן גם בעת הקלקול לא אבד גם כן נירו, ו"לא יסור שבט מיהודה",⁹¹ אבל היסוד הנצחי הוא "ודוד עבדי נשיא עליהם לעולם",⁹² שאז באחרית הימים תופיע האורה האמיתית איך שהצבאות הפרטיים ישובו להתאחד תחת דגל אחד, בהפיכת שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד' ולהכיר מעלתן של ישראל, "ואתם כהני ד' תקראו, משרתי אלהינו".⁹³ אלה המה "חסדי דוד הנאמנים",⁹⁴ שהוא ע"ה שאף לא למצב ההוה לבדו, כי אם לעשות שם,⁹⁵ שם עולם, להכין החפץ האלהי היותר נשגב והיותר עתיד.⁹⁶

אמנם אם היתה התכלית האחרונה אינה שואבת מן ההוה, לא היתה התייחסות למלכות בית דוד בהוה כלל, כי אם היתה מתנה גנוזה בעתיד. אבל כיון שיסוד ההכרה בנויה כי מאור ההוה ההולך ומאיר יתקבץ האור העתידי שיצא כנגה בזמנו, על כן חיבור גדול יש למלוכת ההוה עם מלוכת העתיד הנצחית הנקראת על שם דוד.

89. [עיין עוד שם מח.].

90. וכן עולת ראייה א, החזרת ספר תורה.

91. בראשית מט, ה.

92. ע"פ יחזקאל לו, כה.

93. ישעיה סא, ו.

94. שם נה, ג.

95. ע"פ שמואל ב' ח, יג: "ויעש דוד שם".

96. בעולת ראייה: אלה המה "חסדי דוד הנאמנים", בהתכוננותו לעשות שם, שם עולם, להכנת החפץ האלהי היותר נשגב בעתיד מתוך מצב ההוה עצמו.

על כן כאשר "ד' אלהים אל תשב פני משיחך"⁹⁷ בהוה, שממלא תפקיד הרגש הטהור הראוי למלאות את כל לב טהור האוהב עמו, כפי אותה האהבה הקדושה שראוי לכל איש מישראל שיאהב את הצלחת כנסת ישראל ושיסכים כל מהלך חייו למטרה זאת, שמוצאה הוא מקיום התורה ביראת ד' ואהבתו באמת. וזה יהיה הכנה להמטרה היותר נשגבה ונצחית, "זכרה לחסדי דוד עבדך", אשר ברית עולם לו, ערוכה בכל ושמורה. כיון שאמר כן⁹⁸ בא עד התמצית שבגללה ראוי הוא הארון האלהי להכנס למקום עבודת ד' בבית קדש הקדשים, ומיד נענה.

הנהגה של שכל ביחד עם רגש

עין איה שבת פרק חמישי, טז

... אמנם כשיש מטרה כללית נשאה, יקריב האדם החכם גם את נטיות הלב היותר טובות להפיק את החפץ השכלי המתוקן, ובמקום של חם הרגש המתעורר לרחמים ולחמלה, יגבר עז בקרירות השכל השופט והקר.⁹⁹

וכאשר המטרה הכללית של התרכזות צרכי האומה הכלליים והפרטיים תחת משטר אחד כללי, ובפרט כשהוא מבית מלכות בית דוד, שמושך בזה את ההרגשה הכללית לגדולתן של ישראל,

97. דברי הימים ב' ו, מב.

98. שבת ל ע"א: כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה ... כיון שאמר "ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך", מיד נענה.

99. הרב מבאר בכך את המעשה (שבת נה ע"א) באותה אשה שצעקה ושמואל לא השגיח בה, ואח"כ אמר "שיננא, רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי". לדברי הרב, כדאי למנהיג לנהוג בקרירות כדי להנהיג את הציבור כראוי.

שפועל על מהלך הדורות לעורר את הגדולה הנפשית לחפץ השלמה כוללת במעמד לאומי שלם, כדאי בשביל זה לדחות את חם הרגש של הרחמים הטבעיים, ולהשתמש בקרירות הרוח. אמנם רישא דרישך בחמימי, לו יאתה ללכת ע"פ הרגש הפנימי האצור בקרבו, להתעורר לקול צעקה, להושיע כל מעונה ומר נפש, ואין בו דבר המפריע מהפקת החפץ העדין של הצד הטוב. וכללות ההנהגה הוטלה על שכם בית דוד, כדי להיות מקום משפחה נבחרת מיוחדת למרכזיות הממשלה, ויש בזה טובה לאומית המצטרפת עם הטובה הפרטית, ועם האצילות הנפשית של הרגש הער והחם, שראוי להמצא בכל נפש יקרה העומדת לנהל אדם רב.

המקור הטהור של מלכות דוד

עין איה שבת פרק חמישי, מא

ואלו הם,¹⁰⁰ בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד. (שבת נה ע"ב)

הכח הפנימי של תעודתם של ישראל במציאות, וכן המסקנה האחרונה שבפועל, ודאי אין עמה שום פגם וחטא, "כולך יפה רעייתי ומום אין בך".¹⁰¹ השימוש שבפועל, צריך ומוכרח הוא שימצא איזו מדה של חטא עמו, כי כן הוא המצב של העולם המעשי, שא"א לו לשמור את משקלו המצומצם ומדויק. אמנם המקורות של הפעולה, והחותם הכללי, מסמנים את הצדק

100. ארבעה שמתו בעטיו של נחש.

101. שיר השירים ד, ז.

המוחלט. על כן חותם השבטים כולם "שבטי יה עדות לישראל",¹⁰² בנימין בן יעקב, המשלים את התכסיס הכללי של האומה, לא נמצא החטא בגבולו כי אם להגבלת הצדק.

המקור למציאות הגוף של האומה בתור גזע מיוחד, אי אפשר שיצטיין בפינוק ונקיון קדושה, אדרבה מעומק הרע יצא הטוב, "מעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם ויעבדו אלהים אחרים",¹⁰³ ומאתר רחיקא קריב יתהון קוב"ה.¹⁰⁴ אמנם אח"כ בצורה הפנימית שע"י התורה, אף שבמצאה מקום בעולם המעשה א"א היה שלא יתערב איזה חטא מעולם המעשים, "ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם",¹⁰⁵ אבל המקור הראשי קודם יציאתו לפועל, שהיה הטוב כלול בעמרם אבי משה, היה בתכלית הטוב, חוץ מצורך ההגבלה הכוללת שבעטיו של נחש.

כן מלכות בית דוד היא הנותנת את הצביון השלם של האומה, תכלית הטוב העליון גנוז עמה, ואם לא היה אפשר שבפועל לא ישתמשו גם כן הכוחות הרעים בעז המשרה, אבל במקורו היה כולו רק טוב, בישי אבי דוד.

וכאשר התעודה התיאורית הצפויה של מלכות בית דוד היא ודאי הטוב העליון, ולא היה יכול לצאת בפועל עד קץ הימין, הנה נרמז בענף שיצא ממנו בתכלית העילוי שכולל עמו הטוב העיוני, המתגבר על כל המגרעות המוכרחות להמצא מצד תוקף הממשלה בעולם המעשי המלא מכשולים. על כן, על כלאב אמר¹⁰⁶

102. תהלים קכב, ד.

103. ע"פ יהושע כד, ב.

104. זוהר אמור צח ע"ב.

105. תהלים קו, לב.

106. משלי כז, יא.

”חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר”, והוא כלל בקרבו את הצורה הרוחנית של מלכות בית דוד בשלמותה הציורית, שבפועל תבא אליה בקץ הימין גם בעולם המעשה, שלמות דמותו של דוד שעתיד הקב”ה להעמיד, שנאמר¹⁰⁷ ”ודוד עבדי נשיא להם לעולם”.

כוללת גם את הכוחות השלייליים

עין איה שבת פרק חמישי, סו

... אלא שקודם שנצטרף לגמרי כסא דוד ע”י תלאותיו, ורוממות נעימת זמירות בהתעלות הנפש אל מרומי קודש, מוכרח הוא הדבר לשלמות המלכות שיהיו נמצאים כל הכוחות הנפשיים באוצר הגדול של נפש המלך, וגם כוחות רעים לא יתכנו להיות חסרים. מוסדם של הכוחות הרעים ועיקרם, הוא קבלת לשון הרע,¹⁰⁸ ההכשר להיות מושפע ע”י הערה רעה מרעי אדם, והנטיה להביט על העולם בעין סוקרת את הרע שבו, זה הוא היסוד לכוחות של אבירות וקשיות לב, שרק כשהם נצרפים ונמתקים הם מוצאים מקום הגון ומסודר בהנהגה, אבל טרם צירופם הם לרועץ. אבל כל כך היא כוללת עטרה של מלכות בית דוד, עד שהיא נמשלת להבריאה בכללה, שלא יתכן שיחסר בה כללות הכוחות להרע, כשם שלא יחסר לה שום כח טוב, ומכללות הכל תעמוד במילואה אח”כ על האושר והטוב.

107. יחזקאל לו, כה.

108. עיין שבת נו ע”א: רב אמר, קיבל דוד לשון הרע (שאמר ציבא על מפיושות אדונו).

שואפת לאחד את כל באי עולם

אורות, אורות ישראל ו, 109

במשיח בן יוסף מתגלה התכונה של לאומיות ישראל מצד עצמם. אמנם התכלית האחרונה אינה התגדרות התַיְחָדוֹת הלאומיות בלבדה, כי אם השאיפה לאחד כל באי עולם למשפחה אחת "לקרוא כולם בשם די",¹¹⁰ ואע"פ שזה צריך גם כן מרכז מיוחד, מכל מקום אין הכוונה כולה רק המרכז, כי אם פעולתו גם כן על הכלל הגדול. וכשצריך העולם לעבור ענין הלאומיות אל הכללות, צריכה להיות גם כן כעין הריסה אל הדברים שהושרשו מצד הלאומיות המצומצמת, שיש עמה המגרעות של אהבה פרטית יתרה. על כן עתיד משיח בן יוסף ליהרג, ומלכות אמיתית וקִיֻּמָּת תהיה משיח בן דוד.

וכשִׁמְדַת הכּוֹסֶף אל הטוב הכללי מגיעה לביטול ערכה של התַיְחָדוֹת הלאומיות, הנה עוד צעד אחד, והרע יהיה מבווער גם כן מחיי היחידים. נמצא שביטול יצר הרע והריגת משיח בן יוסף קרובים הם בענינם זה לזה. לפיכך נחלקו חז"ל בפרק החליל¹¹¹ על הפסוק¹¹² "והביטו אלי את אשר דקרו", אם הוא על משיח בן יוסף שנהרג או על יצר הרע שנהרג.

109. וכן פנקסי הראי"ה חלק ראשון, פנקס ג, ה.

110. צפניה ג, ט.

111. סוכה נב ע"א.

112. זכריה יב, י.

אורות מלוכה

מאמרים אודות הופעת
מלכות ישראל בזמננו
מאת רבני הישיבה

תוכן המאמרים

סמכויות המלך והמדינה ראש הישיבה הרב שלמה שושן

- א. סמכות המלך 271
- ב. סמכותו של מנהיג שאיננו מלך 280
- ג. מלכי החשמונאים וסמכותם 287
- ד. תוקף המלכות - מכוח הסכמת העם 293
- ה. מדינת ישראל 297

משיח בן יוסף הרב אהרן ברוכי, סגן ראש הישיבה

- פתיחה 303
- מבוא: כוחו המיוחד של יוסף 305
- פרק א: רמזי משיח בן יוסף 310
- פרק ב: האמנם שני משיחים?! 315
- א. שתי אפשרויות לגאולה 315
- ב. משיח בן דוד בלבד! 321
- ג. יתכן משיח לפני בן דוד 324

- פרק ג: הגיע זמן הגאולה 333
- א. האלף השישי 333
- ב. צדיקי הדורות - ניצוץ משיח בן יוסף 340
- פרק ד: פנימיות משיח בן יוסף 352
- פרק ה: משיח דאתחלתא 363
- א. תורת משיח בן יוסף 363
- ב. הלכה למעשה 372
- פרק ו: לקראת ציונות 382
- פרק ז: לאמונת עתנו 394
- א. האישי והאגדה 394
- ב. מדברי גדולי ישראל 401
- ג. המספד בירושלים 409
- פרק ח: על הגבורות 414
- תם ולא נשלם 432
- פרק ט: הציפייה למלכות שלימה 434

סמכויות המלך והמדינה

ראש הישיבה הרב שלמה שושן

בלימוד הלכות מלכים, עולה שאלת סמכויות המלך. ברצוננו לברר: אלו סמכויות מיוחדות ניתנו למלך ישראל? מה הסיבות לכך?

משאלה זו נגזרת שאלת סמכויות המדינה. בימינו זוהי שאלה חשובה ויסודית.

במאמר זה נברר - האם ניתן ללמוד מדיני המלך שבתורה לדיני המדינה? ובכלל, מהי משמעות השלטון של זמננו? איזו הגדרה הלכתית מתאימה ל"מדינת ישראל"? האם אפשר להשוות את השלטון כיום, שבא מכוח רוב ישראל - לדיני מלך שבתורה? לדוגמה, ידוע שמלך רשאי להוציא להורג, אך לבתי הדין בזמננו אין סמכות לדון דיני נפשות. האם למדינה הדבר יהיה מותר?

א. סמכות המלך

התורה נתנה למלך ישראל סמכויות רבות כמעט בכל תחום אזרחי. הדברים מבוארים במסכת סנהדרין (פרק שני) וברמב"ם בהלכות מלכים.

מיסים וכוח אדם

המלך רשאי לקחת מהציבור ממון, עבדים ושדות. את הסמכויות הללו מתאר הרמב"ם באריכות. זה לשונו בקיצור (הלכות מלכים פרק ד הלכות א-ז):

(א) רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות ... ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך - מלך זוכה בו.

(ב) ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מן העם הגיבורים ואנשי חיל ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו ...

(ג) וכן לוקח מן בעלי האומניות כל מה שהוא צריך ועושין לו מלאכתו ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו ונותן שכרן או דמיהן שנאמר (שמואל א' ח, יב) "ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו". (שם טז) "ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו".

(ו) ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו כשילכו למלחמה ויפשטו על מקומות אלו, אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהן, שנאמר (שם יד) "ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו".

המקור של דברי הרמב"ם הוא פרשת "משפט המלך" בספר שמואל (א' ח, יא-יח). שמואל הנביא מתאר באזני העם - עד כמה גדול ועצום כוחו של המלך. הרמב"ם סובר (הלכה א), שכל המתואר בפרשת המלך - "מלך מותר בו". יש ללמוד את פרשת המלך הלכה למעשה.¹

1. עיין סנהדרין כ"ב מחלוקת תנאים בדבר.

בהמשך דבריו (הלכה ג), מבחין הרמב"ם בין אנשים שהמלך לוקח לצרכיו, להם אינו חייב לשלם שכר, לבין בעלי אומניות או בעלי שדות וכרמים שצריכים לקבל שכר מהמלך בתמורה למה שהוא לוקח מהם.

בספרו **אבן האזל** מסביר הרב איסר זלמן מלצר זצ"ל את סיבת ההבדל. זה לשונו:

... פועל, כיוון שהוא נעשה עבד למלך, כל צרכיו הם על המלך, אבל אומן הוא קבלן ועושה רק האומנות, ובאותה שעה יתכן ואינו צריך לאכול, ולכן נותן שכרו, דהא (המלך) אינו רשאי לגזול.

המלך, אם כן, יכול לדרוש מהאזרחים התמסרות מלאה, אבל אינו רשאי לגזול מהם. כיצד?

מי שגלקח להיות חייל, פועל או עבד של המלך וכיוצא בזה - עליו להתמסר לתפקידו החדש, וממילא כל צרכיו מוטלים על המלך. המלך צריך לדאוג לכל צרכיו, וכך הוא הופך להיות חלק מהצבא או מהמשרתים של הממלכה, וממילא אין צורך לשלם לו על כך. זוהי זכות שהיא גם חובה.

לעומת זאת, בעל מקצוע המכין מזון או כלים עבור המלך, כמו גם מוכר סחורה - חייב לקבל על כך שכר. הוא הרי עצמאי, ועליו לדאוג לפרנסתו, איננו חייל או משרת, ולכן מגיע לו שכר עבור מה שהוא נותן.

חשוב להדגיש! המלך לא יכול לעשות ככל העולה על רוחו. נדרש ממנו להציב חזון לאומי לממלכה ולגייס גם את הציבור לכך. את מי מהם באופן מלא, כחייל, משרת או פועל; ואת מי מהם באופן חלקי - ע"י נתינת שירותים למערכות השלטון. במידה והמלך לא

יפעל כך, והוא ינצל את כוחו ויפגע באזרחים - הוא ייחשב גזלן, למרות שהוא מלך.

מלך פורץ גדר

הלכה נוספת הקשורה לאופי השלטון של מלך ישראל קובעת "שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו" (בבא בתרא ק ע"ב). המלך רשאי לפתוח מעבר דרך רשות היחיד של כל אזור. רש"י מסביר זאת במילים הבאות (סנהדרין כ ע"ב): "ופורץ גדרות אחרים לעשות לו דרך לשדהו ולכרמו". אם גדר של מישהו מפריעה לו, הוא רשאי לפתוח בה פתח. בעניין זה, כותב הרמב"ם בהלכות מלכים (ה, ג):

ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו. ודרך המלך אין לה שיעור אלא כפי מה שהוא צריך. אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשווה ועושה מלחמתו.

הדגש ברמב"ם "הולך בשווה ועושה מלחמתו" מלמד על תחילת דבריו. יש כאן חידוש: זכות זו של המלך "לפרוץ גדר ולעשות לו דרך בכל מקום" איננה מוחלטת, וכלל לא נועדה לטובת צרכיו הפרטיים של המלך - שדותיו וכרמיו. לדעת הרמב"ם זכות זו היא חלק מהלכות מלחמה. רק בשעת מלחמה רשאי המלך לפרוץ גדר ולסלול דרך בשדות ובשטחים של האזרחים. הלחם משנה מביא ראייה לדברי הרמב"ם:

... ובפרק הכונס (בבא קמא ס ע"ב) הביאו הא דפורץ לעשות לו דרך גבי קרא דויבקעו שלשת הגבורים וכו' דהיינו שעת מלחמה, ולא מצינו שלא בשעת מלחמה שלצורכו יוכל המלך לעשות כן. זה דעתו ז"ל.

לדבריו, בדברי חז"ל לא מצינו כל מקור לכך שמלך רשאי לפרוץ גדר לצורך ענייניו הפרטיים. אדרבה, הגמרא מזכירה הלכה זו בקשר למלחמת דוד המלך בפלישתים.² מכאן למד הרמב"ם שהלכה זו נוהגת רק בשעת מלחמה.

הוצאה להורג

זכות נוספת השמורה למלך בלבד היא הרשות להוציא להורג ללא משפט, במצבים מיוחדים. הרמב"ם מתאר זאת כך (שם פרק ג הלכה ח):

כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך".
וכן כל המבזה את המלך או המחרפו יש למלך רשות להרגו כשמעי בן גרא. ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד, ויש לו לאסור ולהכות בשוטין לכבודו, אבל לא יפקיר ממון ואם הפקיר הרי זה גזל.

כאן מתייחס הרמב"ם למקרים הנוגעים לכבוד המלך: המורד במלך והמבזה או המקלל את המלך.

2. בספר שמואל מתואר כך (שמואל ב' כג, יא-יז): "וַיֹּאֲסֹפוּ פְּלִשְׁתִּים לַחַיָּה וְתַהֵי שֵׁם חֵלְקֵת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים וְהָעֵם נָס מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים ... וּמִצֵּב פְּלִשְׁתִּים אֲזַי בֵּית לָחֶם. וַיִּתְּאוּהוּ דָּוִד וַיֹּאמֶר מִי יִשְׁקֵנִי מֵיִם מִבְּאֵר בֵּית לָחֶם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר. וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים בְּמַחְנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאַבוּ מֵיִם מִבְּאֵר בֵּית לָחֶם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר וַיִּשְׁאוּ וַיָּבִאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתוֹתָם וַיִּסֹּךְ אֹתָם לֵהוֹי". חז"ל דרשו (בבא קמא ס ע"ב) שאין מדובר כאן על מים כפשוטו, אלא על פסק הלכה שדוד ביקש לקבל מהסנהדרין. זה לשון הגמרא: רב הונא אמר, גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו מטמרי פלשתים בהו, וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חברו, שלחו ליה, אסור להציל עצמו בממון חברו, אבל אתה מלך אתה, ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו.

מה המקור לכך שמלך יכול להרוג מי שפגע בכבודו?
 בנוגע למורד במלך, יש ציווי של הקב"ה ליהושוע בן-נון (יהושוע
 א, יח): "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל
 אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יוֹמֵת"³.

ואילו חיוב מיתה למבזה או למקלל את המלך - לומד הרמב"ם
 ממעשה שמעי בן גרא, שביזה וקילל את דוד המלך בשעת בריחתו
 מפני אבשלום. בעקבות כך, ציווה דוד על שלמה להרגו, ככתוב
 (מלכים א' ב, ח-ט): "וְהִנֵּה עִמָּךְ שְׁמַעִי בֶן גֵּרָא בֶן הַיְמִינִי מִבְּחָרִים
 וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נִמְרָצֵת בְּיוֹם לְכֹתִי מִחַנָּיִם ... וְעַתָּה אֵל תִּנְקְהוּ
 כִּי אִישׁ חָקֵם אֶתָּה וַיִּדְעָתָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לוֹ וְהוֹרְדָתָ אֶת שִׁבְתּוֹ
 בְּדָם שְׂאוֹל".

בנוסף לכך, המלך רשאי להוציא להורג גם מסיבות כלליות יותר,
 לשם תיקון החברה והמדינה. הרמב"ם מזכיר זאת בהמשך (שם)
 הלכה י):

כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה או בלא התראה
 אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה, יש למלך רשות
 להרוג אותם ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה. והורג
 רבים ביום אחד ותולה, ומניחן תלויים ימים רבים, להטיל
 אימה ולשבור יד רשעי העולם.

כאשר ישנם רוצחים שחסרה לגביהם עדות מדויקת, וממילא
 הסנהדרין לא יכולים לדון אותם בדין תורה - רשאי המלך להורגם,

3. הגמרא במסכת סנהדרין (מט ע"א) מתארת ויכוח בין שלמה המלך ליואב בן צרויה האם היה
 מותר להרוג את עמשא מדין מורד במלכות. רש"י שם (מח ע"ב ד"ה הרוגי מלכות) מביא גם כן
 את הפסוק הזה כמקור לכך שהמורד במלכות חייב מיתה.

משום תיקון העולם. זהו תפקידו המיוחד של המלך, לדאוג לתיקון המדינה. במצב שבו יש ריבוי רוצחים, יש צורך ליצור הרתעה, ולמגר את מקרי הרצח. אכן גם לסנהדרין ניתנה רשות דומה, כפי שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (כד, ד):

יש לבית דין להלקות מי שאינו מחויב מלקות ולהרוג מי שאינו מחויב מיתה, ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שייראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות.

אם יש צורך לחזק ולהרתיע את הציבור, על הסנהדרין לעשות זאת, הם רשאים להטיל עונשים חמורים על פושעים, ואף קיימת אפשרות להוציא להורג (כדי ליצור הרתעה). כאן יש להבין: האם סמכות זו ניתנה באופן שווה למלך ולסנהדרין? האם יש הבדל בין הסמכויות הללו?

רבי מאיר שמחה מדווינסק בספרו אור שמח עומד על הבדל הקיים בהלכה זו בין מלך לסנהדרין. אלו דבריו (הלכות מלכים שם):

ולמדנו חדשות, דכמו דלסנהדרין בזמן הבית היה רשות להרוג ולענוש מפני הוראת שעה, כמו שכתב רבינו בפרק כ"ד מסנהדרין הלכה ד', רק ששם כתב לעשות סייג לתורה, וכאן יש למלכי בית דוד רשות לתקן העולם והיינו דווקא לרוצח, אבל בעניינים שבין אדם למקום כמו בהטיח את אשתו תחת תאנה או רכב על סוס בשבת, שזה אינו נוגע לתיקון המדינה כלל - אין זה שייך למלכי בית דוד, רק לסנהדרין, וברור.

לדבריו, יש הבחנה ברורה ביניהם: הסנהדרין רשאים להרוג גם מי שעובר ומזלזל בדברי תורה, ואילו למלך אסור להרוג אדם כזה. המלך ממונה על תיקון החברה והמדינה בלבד, ואחריותו נוגעת רק לדברים שבין אדם לחברו, ולא במה שבין אדם למקום. משום כך, המלך רשאי להרוג רק רוצחים ושאר פושעים חמורים, משום תיקון העולם, ואינו רשאי להעניש חוטאים, רק בשל העבירות שעברו.

הרמב"ם כדרכו לא מזכיר את מקור הדין, ובדברי האור שמח⁴ מצאנו שני מקורות להלכה זו.

למדנו, אם כן, שמלך ישראל נדרש לעסוק בתיקון החברה והמדינה, ואינו יכול להשתמט בטענה שאין זה באחריותו. ניתן לומר, שסמכויות המלך בכלל, ובתחום הענישה בפרט, ניתנו משני טעמים: (א) שמירה על כבוד המלך והמלכות. (ב) תיקון המדינה והחברה. מלך ישראל נקרא לפעול בתחומים אלה לטובת הציבור, ולא ח"ו לטובתו האישית.

יציאה למלחמה

האם המלך רשאי להורות על יציאה למלחמה? מי רשאי להחליט על כך?

מדין הרב קוק זצ"ל עוסק בכך בתשובה ארוכה בשו"ת משפט כהן (הלכות מלכים, קמד). הרב זצ"ל מסביר ומוכיח את הדברים אל מול הסברא של הרב השואל.⁵

כותב הרב זצ"ל (אות יג):

4. הלכות מלכים ג, י; וכן הלכות רוצח ב, ד. לביאור הדברים עיין 'הלכות מדינה' ח"א עמ' קסג.
5. רוב התשובות של הרב זצ"ל ב'הלכות מלכים' נכתבו אל הרב זלמן פינס, רב קהילת ציריך. תשובות אלו נכתבו בחודשים כסלו - שבט תרע"ו, כאשר הרב זצ"ל שהה בסט-גלן.

ועל דבר מה שכתבתי, שעניני המלחמות הם ממשפטי המלוכה, משיג כת"ר ואומר שאין משפט המלוכה כי אם בדבר שהוא כבוד המלך.

אין הדבר כן, כי אם כל דבר כללי הנוגע לאומה, וגם כל תיקון של הוראת שעה, לגדור בפני עושי עוולה, הכל הוא בכלל משפטי המלוכה, שיש רשות למלך להתנהג בהם כפי ראות עיניו, אפילו כשאינו נוגע כלל לטובתו ולכבודו, כי אם לטובתן ולכבודן של ישראל.

הרב השואל רצה לטעון כי למלך ניתנה סמכות להחליט רק בדברים הנוגעים לכבוד המלך. כל "משפטי המלוכה" האמורים בנביא ובדברי הרמב"ם שייכים כאשר המלך רוצה להרבות את כבודו ואת כוחו. אולם, ענייני הציבור כמו יציאה למלחמה נתונים לסמכות הנביאים והסנהדרין.

משיב על כך הרב קוק זצ"ל: דברים הנוגעים לכלל האומה מהווים חלק בלתי נפרד מ"משפטי המלוכה", והמלך רשאי להנהיג אותם כרצונו. על כן, בוודאי יש סמכות למלך להוציא את העם למלחמה. הרב מוכיח זאת מדברי הרמב"ם הנ"ל (הלכות מלכים ג, י): "כל ההורגים נפשות שלא בראיה ברורה ... יש רשות למלך להורגן, ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה", ומסקנתו: "הרי שכח משפט המלוכה מגיע הרבה יותר מחוג כבודו וזכותו של המלך". ברור לדעת הרב, אם כן, כי יציאה למלחמה, ולמלחמת רשות בפרט, מהווה חלק ממשפט המלוכה. מלך ישראל רשאי ואף נדרש לעסוק ולהוביל את ענייני הציבור ולדאוג לטובת האומה הרוחנית והגשמית.

ב. סמכותו של מנהיג שאיננו מלך

עסקנו עד כה בהלכות המלך וסמכויותיו, אך עלינו לברר - מה קורה בתקופה בה אין מלך, ואת האומה מובילים מנהיגים בעלי תפקידים שונים (כגון שופטים). אלו סמכויות ציבוריות ניתנו ע"פ התורה למנהיג שאיננו מלך?

רבינו ניסים בספרו דרשות הר"ן (הדרוש האחד עשר) עוסק בבירור תפקיד המלך ביחס לשופטים. הוא מבקש להסביר מדוע התורה מצריכה למנות מלך - בנוסף על השופטים. כך הוא כותב:

ידוע הוא, כי המין האנושי צריך לשופט שישפוט בין פרטיו ... וכל אומה צריכה ישוב מדיני ... וישראל צריכים זה כיתר האומות. ומלבד זה צריכים אליהם עוד לסיבה אחרת, והיא להעמיד חוקי התורה על תילם ...

... ונמצא שמינוי השופטים היה לשפוט משפטי התורה בלבד, שהם צודקים בעצמם כמו שאמר "ושפטו את העם משפט צדק", ומינוי המלך היה להשלים תיקון סדר המדינה, וכל מה שהיה מצטרך לצורך השעה.

לדעת הר"ן, למלך ולשופט בעם ישראל יש תפקידים שונים:

- ◆ כח המשפט ניתן לשופטים, על מנת לשפוט ע"פ דיני התורה, כדי להחיל את העניין האלוקי בעם ישראל.
- ◆ כח המלוכה ניתן למלך, כדי שיקבע את סדרי המדינה ותיקון החברה ע"פ הבנתו.

לדבריו, תפקיד השופטים (הסנהדרין) בעם ישראל הוא לשפוט ע"פ התורה, בדינים ברורים ומדויקים, ובכך לקיים "משפט צדק" הן בתחום האזרחי (להעניש ע"פ עדים וכד'), והן בנוגע לחוקי

התורה (להעניש עוברי עבירה). הסנהדרין יושבים בלשכת הגזית, במקום בו שורה השפע האלוקי, משום שכל תפקידם הוא להביא לדביקות וקרבת אלוקים.

אולם, האחריות על תיקון החברה והמדינה מוטלת על המלך. עליו לחשוב על טובת הציבור, ולדאוג לכלל "הסידור המדיני", לתיקון החברה וישוב העולם. המלך יונק את כוחו מהציבור, ולכן הוא מחויב לכלל צרכי האומה, וזאת ע"פ הבנתו.

סמכויות השיפוט של המלך הן רק בנוגע לענייני החברה והמדינה, אך בנוגע לציות לחוקי התורה אין למלך כל סמכות. יתר על כן, מכיוון שהוא רשאי להנהיג את ענייני המדינה כרצונו, הוא נדרש ללכת עם ספר תורה בחיקו, כדי שיזכור תמיד את מחויבותו הכללית לתורה.⁶

אם כן, שואל הר"ן, מדוע אמרו במסכת סנהדרין (מו ע"א) "תניא ר' אליעזר [בן יעקב] אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה". מהלכה זו משמע ששיפוט "כפי תיקון העת והזמן" הוא תפקיד הסנהדרין.

עונה הר"ן:

... אבל בזמן שיהיו בישראל סנהדרין ומלך, הסנהדרין [תפקידם] לשפוט את העם במשפט צדק לבד, לא לתיקון עניינם ביותר מזה, אם לא שייתן המלך להם כוחו. אבל

6. בהתאם לכך מפרש הר"ן את חטא העם בבקשת המלך בימי שמואל. חטאם היה ברצונם להחליף את השופטים שדנו ע"פ משפט התורה, במלך המנהיג את החברה "ככל הגויים". לדברי הר"ן, בעצם בקשת המלך אין פסול.

כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך.

כאן יש חידוש בדברי הר"ן: הדבר תלוי במציאות. כאשר יש מלך בישראל, "התיקון המדיני" הוא בידיו, ולא בידי השופטים. אכן, בזמן שאין מלך בישראל, תפקיד "התיקון המדיני" מוטל על השופטים. במציאות כזו, השופטים מקבלים מהמלך את הכח והסמכות לעסוק בצרכי הציבור, וכך שני התפקידים נתונים בידיהם: משפט צדק ותיקון המדינה.

הר"ן מביא הוכחה מדברי הגמרא במסכת סנהדרין (דף מט ע"א):⁷ הפסוק (יהושוע א, יח) "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמָּרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יוֹמֵת", מהווה מקור להלכה שהמורד במלכות חייב מיתה. פסוק זה נאמר ליהושוע, שבפשטות לא היה מלך, ולמרות זאת, אומרים חז"ל כי ניתנו לו סמכויות כמו של מלך.⁸ מכאן מוכח, אומר הר"ן, שבזמן שאין מלך, השופט מקבל גם את תפקיד המלך. האחריות על "הסדר המדיני" עוברת אל השופט שבאותם ימים.

נמצאנו למדים, כי לדעת הר"ן, בתקופה בה אין מלך בישראל, האחריות על סדרי החברה ותיקון המדינה מוטלת על השופטים

7. הגמרא מספרת על דבריו של שלמה המלך ליואב בן צרויה. שלמה טען כי אסור היה ליואב להרוג את עמשא (שר צבא דוד). עמשא נשלח להזעיק אנשי חיל מיהודה על מנת להילחם בשבע בן בכרי שמרד בדוד (שמואל ב' כ, ד-ה). הוא הלך ומצאם לומדים תורה, ולא ידע אם מותר להפסיקם. באותו רגע הוא נזכר בפסוק שנאמר ליהושוע ובמילים "רק חזק ואמץ", המילה "רק" משמעותה מיעוט, ומכך יש ללמוד כי פקודת מלך שעומדת בסתירה לקיום מצווה, אין חובה לשמוע לה. לכן הוא לא הפסיק אותם מלימודם, וכך איחר ולא הגיע בזמן שקבע לו דוד. שלמה אומר ליואב כי במצב הזה, עמשא לא היה "מורד במלכות", ולפיכך אסור היה ליואב להורגו.

8. וכן למשה רבינו.

או המנהיגים של אותו דור. כך היה אצל משה רבינו ויהושע בן-נון - הם קיבלו כח וסמכויות בדומה למלך.

הוראת שעה

רבינו מנחם המאירי בספרו בית הבחירה עוסק גם הוא בשאלת סמכות המנהיג בזמן שאין מלך.

המאירי מבחין בין דיני נפשות הנידונים ע"פ תורה, לבין "דיני המלכות" הנצרכים בכל דור. זה לשונו (סנהדרין נב ע"ב):

כבר ביארנו שאין דנין דיני נפשות אלא בזמן שבית המקדש קיים ושתהא סנהדרי קבועה במקומה לשם, שנאמר ובאת אל הכהן וכו', בזמן שיש כהן יש משפט, אין כהן אין משפט. ומכל מקום דיני המלכות קיימים בכל זמן, ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור וגדולי הארצות לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה על הדרכים שביארנו. וזהו שנרמז בתורה אח"כ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם.

לדבריו, דיני נפשות הכתובים בתורה נוהגים רק בזמן בית המקדש וכאשר הסנהדרין יושבת במקומה בלשכת הגזית. אולם, "דיני המלוכה" נוהגים בכל דור ובכל זמן.

כאשר לאומה חסר מלך, נדרש מנהיג לעם, ועליו לדאוג לסדר החברתי. זוהי "דרך הוראת שעה" בלבד, אך ההכרח לא יגונה, המנהיגים נדרשים לקחת אחריות ולהנהיג סדר ציבורי הוגן בעם. "בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור וגדולי הארצות..." ביטויים מיוחדים אלו מבקשים לקבוע מי יכול לקבל את סמכויות המלך בתחום הסדר הציבורי. בפשטות, הכוונה ל"שופט אשר יהיה בימים ההם". הביטוי "גדולי הארצות" מתייחס גם לחו"ל, גם שם נדרשת הנהגת ציבור.

יש להבין: מה התוקף של "הוראת שעה" זו? עד כמה ניתן באמצעותה לכפות על העם חוקים וסדרים?

המאירי לא מסביר את הדברים, אך משמע מדבריו כי הסמכות שניתנה למנהיגים מוגדרת "הוראת שעה", ולפיכך מנהיגים אלו לא יוכלו לקבוע תקנות קבועות, או לאכוף תקנות כלשהם לאורך זמן.

אם כן, לדעת המאירי, הסמכות שניתנה למנהיגי הדורות היא מוגבלת ומצומצמת. אין כאן סדרי הנהגה ציבורית שנועדו מלכתחילה לזמן בו אין מלך, אלא מצב של הכרח בו המנהיגים נדרשים ליטול את סמכויות הנהגת החברה לידיהם.

יציאה למלחמת מצווה

אחת השאלות החשובות הנוגעות לסמכות השלטון היא מי רשאי להחליט על יציאה למלחמה. כאשר מנהיג מחליט לפתוח במלחמה ולגרור לתוכה את כל העם, הוא הרי מכניס את כל הציבור למצב של סכנת נפשות ופיקוח נפש. למי יש סמכות לעשות זאת (מלבד מלך)?

רבינו מנחם המאירי מתייחס לשאלה זו בדבריו על דיני מלחמה (סוטה דף מב ע"א):

אמר המאירי. כל מלחמה שמלכי ישראל או מנהיגיהם נלחמים עם אויביהם, הן מלחמת מצווה כגון מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק ומלחמה עם כל צר הבא עליהם להשחית נחלתם, הן מלחמת הרשות כגון מלך שנלחם מרצונו עם שאר העמים אם להרחיב את גבולו אם להרבות בגדולתו ולהוסיף כבוד על שמו, בכולם ממנין כהן אחד לדבר אל העם ולדרוש להם ולחזק את לבבם. אבל

אין אומרין לחזור לשום אדם אלא ממלחמת הרשות, אבל למלחמת מצוה אפילו חתן מחדרו וכו'.

לימדונו חז"ל כי שני סוגי מלחמה יש בתורה:

◆ **מלחמת מצווה** היא מלחמה שנצטוונו עליה בפירוש (שבעה עממים או עמלק), וכן מלחמה נגד אויבים שתוקפים את עם ישראל. במלחמה זו כל האזרחים חייבים לצאת ולהילחם (ואף חתן יוצא מחופתו).

◆ **מלחמת רשות** היא מלחמה יזומה, הבאה מתוך רצון להרחיב את גבולות הממלכה או להוסיף גדולה וכבוד למלך. בנוגע למלחמה זו נאמרו בתורה 'פטורים' שונים הרשאים להישאר בביתם.⁹

מדברי המאירי עולה הבדל נוסף ביניהן: מלחמת מצווה שייכת ל"מלכי ישראל או מנהיגיהם", גם מנהיגי הדורות נחשבים כמלכים לעניין זה, ועל כן כל מנהיג רשאי ואף חייב להוביל מלחמת מצווה.

לעומת זאת, מלחמת רשות שייכת למלך בלבד. רק למלך יש סמכות לכפות את העם לצאת למלחמת רשות, ואילו מנהיג שאינו מלך לא יכול לגרור את העם למלחמת רשות, ואין לו כל סמכות לעשות זאת.

למדנו אם כן, שמנהיג שאיננו מלך יכול להוציא את העם למלחמת מצווה, אך לא למלחמת רשות.

כוחה של הסכמת הציבור

האם ניתן להרחיב את הסמכויות שניתנו למנהיג שאיננו מלך?

9. בנה בית חדש ולא חנכו, נטע כרם ולא חיללו, אירש אישה ולא לקחה (דברים כ, ה-ז).

רמז לעניין זה מצינו בדברי הרמב"ם אודות קדושת ארץ ישראל (הלכות תרומות א, ב):¹⁰

ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא הארצות שכובש אותן מלך ישראל או שופט או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם, אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצוות ...

חז"ל מבחינים בארץ ישראל בין מקומות שנכבשו בכיבוש רבים למקומות שנכבשו בכיבוש יחיד:

- ◆ **כיבוש רבים** אלו מקומות שנכבשו ע"י מלך ישראל או נביא, ולכן יש בהם קדושת ארץ ישראל, והם חייבים מן התורה במצוות התלויות בארץ.
- ◆ **כיבוש יחיד**, לעומת זאת, אינו מחיל קדושה על הארץ, ואין במקומות אלו חיוב במצוות התלויות בארץ.

במילים "או שופט" יש חידוש: גם כיבוש שנעשה ע"י שופט - נחשב "כיבוש רבים", ובלבד שהוא נעשה מדעת כל האומה, בהסכמה ציבורית כללית.

מי נקרא "שופט"? בפשטות נראה כי כל מנהיג שאיננו מלך נחשב שופט.

אם כן, לדברי הרמב"ם כאן, כאשר מנהיג כובש שטחים, והדבר נעשה "מדעת רוב ישראל" - השטחים שנכבשו מקבלים מעמד

10. וכן כתב ספר מצוות גדול (סמ"ג, עשין ס" קלג).

של "כיבוש רבים". כאשר יש הסכמה ציבורית רחבה למהלכים שמובילים מנהיגי האומה - השטח שנכבש, הופך להיות קדוש ככל ארץ ישראל.¹¹

אם כן, כאשר מנהיג מקבל הסכמה מן הציבור למהלכים שהוא מוביל, הוא זכאי (במידה מסוימת) לכח וסמכות בדומה למלך. נמצאנו למדים, שהסכמה ציבורית רחבה מוסיפה כח ומחזקת את סמכות המנהיגים שבכל דור. הדבר מתבטא בהחלת קדושה על הארצות שבשליטתם.

ג. מלכי החשמונאים וסמכותם

מלכי החשמונאים שמלכו בירושלים בתקופת הבית השני, מהווים דוגמה למלכים שצמחו 'מלמטה', מתוך המציאות הטבעית, ובמשך תקופה ארוכה זכו להנהיג את עם ישראל.

אולם יש לשאול: מניין נבעה סמכותם של מלכי בית חשמונאי? מה היה מקור הכח שלהם, שמכוחו הם נחשבו מלכים ואף יצאו למלחמות? באיזו סמכות הם כבשו ארצות?

הרמב"ם בתיאור נס חג החנוכה מזכיר את גדולתם של מלכי בית חשמונאי (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה א):

בבית שני כשמלכו יוון, גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם,
ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ... עד שריחם
עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני

11. מכאן ניתן להביא ראיה לשיטה הסוברת שמקומות שנכבשו בזמנו ע"י מדינת ישראל, כגון הנגב, אילת ורמת הגולן, יש להם קדושת ארץ ישראל, אע"פ שהם מחוץ לגבולות הארץ. אולם זוהי סוגיה בפני עצמה, ואכמ"ל.

חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם
והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על
מאתיים שנה עד החורבן השני.

בעיני הרמב"ם, חלק מהותי בסיפור של חנוכה הוא חזרת המלכות
לישראל. הקמת שלטון עצמאי שאיננו סמוך על הממלכה היוונית
מהווה "נקודת שיא לאומית" שיש להודות עליה, לדורות. אין לך
קידוש ה' גדול מזה!

בהתאם לכך, מלמד הרמב"ם בהלכות מלכים,¹² כי יש אפשרות
להעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והוא נחשב מלך לכל דבר,
אולם מלכותו לא תימשך לעולם. ברור אם כן, שלדעת הרמב"ם
מלכי החשמונאים היו מלכים ממש, אף על פי שלא היו מזרע
בית דוד. הם נחשבו מלכים לכל דבר, עם כל הסמכויות של מלכי
ישראל ע"פ התורה.

מאידך, לדעת הרמב"ן, החשמונאים עברו על איסור תורה כאשר
שימשו כמלכים, משום שהם לא היו מזרע בית דוד. בפירושו על
הפסוק (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה, ומחקה מביין
רגליו", כותב הרמב"ן:

ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים
אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה, והם היו
סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם ואמר

12. פראק הלכות ח-ט. זה לשונו: (ח) נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך
הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה' הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו אע"פ
שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ... (ט) מלכי בית דוד
הם העומדים לעולם שנאמר (שמואל ב' ז, טז) "כסאך יהיה נכון עד עולם", אבל אם יעמוד מלך
משאר ישראל תפסק המלכות מביתו שהרי נאמר לירבעם (מלכים א' יא, לט) "אך לא כל הימים".

(מלכים א' יא, לט) "ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים".

מינוי מלך שאינו מבית דוד עומד בניגוד לציוויו של יעקב אבינו לכלל ישראל. אכן, ניתן למנות מנהיג משאר השבטים, אך ורק לזמן מוגבל, כהוראת שעה. ממשיך הרמב"ן:

וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה, עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח, ד) "הם המליכו ולא ממני".

כאשר מצב כזה נמשך, ובמשך מספר דורות מתמנים שוב ושוב מלכים שאינם מזרע דוד, יתכן עונש משמים על כך. הרמב"ן מתאר את שקרה למלכות החשמונאים:

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישאל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ע"ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא - עבדא הוא, שנכרתו כולם בעוון הזה ... שמלכו, ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי. והיה עונשם מידה כנגד מידה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום.

הרמב"ן קובע כי החשמונאים נענשו בגלל שהם מנעו את המלוכה מזרע בית דוד. לדבריו, מסיבה זו, ארבעת בני מתתיהו הכהנים

נהרגו במלחמה, וכן סוף מלכות החשמונאים היה כואב, כאשר עבדיהם מלכו עליהם.

לענייננו, יש לברר, לדעת הרמב"ן, מה סמכותו של מלך שאיננו מבית דוד? האם הוא נחשב מלך? הרמב"ן מסביר:

... ולפיכך אף על פי שישראל מקימים עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה, אין מושחים אותן, [כדי] שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו.

לדבריו, מלך שאינו מבית דוד, אין מושחים אותו, ועל כן הוא נחשב כמו שופט ושטר בלבד. מלכים אלו, לא צריכים לקבל מהעם - כבוד, תפארת, גדולה וחשיבות. התפקיד שלהם הוא משימתי: הנהגת העם בלבד, ואף זה מותר רק בשעת הצורך.

מצינו אם כן, מחלוקת ראשונים אודות מעמדם וסמכותם של מלכי ישראל שאינם מבית דוד. לדעת הרמב"ם, הם נחשבים מלכים לכל דבר, ואילו לדעת הרמב"ן, מלכים אלו הרי הם בגדר שופטים ושוטרים בלבד.

הרב קוק זצ"ל בתשובה בשו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל, סימן קמד אות טו-א) עוסק בסמכותם של מלכי בית חשמונאי. תוך כדי דיון אודות יציאה למלחמה, ולמי נתונה הסמכות להחליט על כך, עולה הנושא של מלחמות החשמונאים. הרב זצ"ל נשאל ע"י הרב זלמן פינס: באיזו רשות יצאו החשמונאים למלחמותיהם? הרי (לכאורה) רק מלך רשאי להוציא ציבור למלחמה, ובתחילת דרכם, החשמונאים כלל לא היו מלכים!?

תשובת הרב היא פשוטה: השלב הראשון של מלחמות החשמונאים היה 'שעת השמד', בה כולם חייבים למסור את נפשם אפילו על

מצווה קלה,¹³ ולכן ברור שהיה מותר להם אז לפתוח במלחמה. לעומת זאת, בשלב השני, החשמונאים כבר היו מלכים ממש. הכיבושים הנרחבים של מלכי בית חשמונאי שהגיעו עד סוריא ואף רחוק מזה - נעשו מתוך סמכות מלאה, שהרי אז הם היו מלכים מוסכמים.

עתה, ממשיך הרב ומברר כיצד ניתן היה להמליך את החשמונאים ולחדש מלוכה - בתקופה בה לא היו נביאים בעם ישראל. הרב ניגש לברר את דברי הרמב"ם אודות מינוי מלך: מדברי הרמב"ם בהלכות מלכים עולה שיש צורך בנביא כדי למנות מלך (לכתחילה על כל פנים), ואילו בהלכות סנהדרין כותב הרמב"ם שמלך מתמנה ע"י בית דין, ולא מזכיר נביא בכלל.¹⁴ הרב מיישב את פסקי הרמב"ם:

וצריך לומר, דבזמן שיש נביא בישראל, גם בדיעבד אין מלך עומד בלא נביא, אבל כשאין נביא אז מעמידין ע"פ בית דין הגדול ...

לדברי הרב, אין כל סתירה, והדין תלוי במציאות: בשעה שיש נביא בישראל, רק נביא יכול למנות מלך, אולם בזמן שאין נבואה, גם בית הדין הגדול יכולים למנות מלך.

כאן מסביר הרב את שהתרחש בתקופת החשמונאים:

אבל כשיש עיכוב ואין עומד מלך מבית דוד, כשכבר נפסקה שלשלת הירושה מכמה דורות ע"י הגלות, ולא נתברר מי

13. עיין רמב"ם הלכות יסודי התורה ה, ג.

14. עיין שם בתשובת הרב.

הוא הזוכה לשבת על הכסא, אז מעמידין גם בלא נביא אלא על פי בית דין. וזה היה ענין מלכות בית חשמונאי.

במשך תקופה ארוכה לא היה מלך בישראל, והציבור לא ידע מי יוכל למלא את התפקיד. במצב כזה, אומר הרב, ברור שניתן למנות מלך על פי בית דין. זה העניין! באותם ימים הייתה סנהדרין, וחכמי ישראל הם שהמליכו את החשמונאים, ומשום כך הם נחשבים מלכים כדין.

בהמשך הדברים הרב מתייחס לדברי הרמב"ן שהובאו לעיל:

ומה שכתב הרמב"ן (בראשית מט, י) שעשו שלא כראוי על אשר לא החזירו המלכות לבית דוד, בוודאי היה ראוי להשתדל בזה, ואם אולי היתה בזה העכבה מצד המלכויות המושלות אז עליהם, היה ראוי לדבריו עכ"פ למנע מלקבל מלכות לכתחילה.

אבל מכל מקום כשמנוהו ישראל בהסכמת סנהדרין, שראו גם כן שיש צורך בדבר, ואולי ראו שבלא עזרתם של החשמונאים, שזכו לתפארת גדולה באומה, מצד מעשיהם הגדולים וקדושת חסידותם ותורתם המרובה, לא היה אפשר להעמיד מלך מבית דוד, על כן הסכימו גם הם על המינוי שלהם, ולא נחשב זה להסנהדרין לדבר שאינו ראוי, גם לדעת הרמב"ן, כי אם להחשמונאים עצמם, שהם היו יכולים להשתדל בדבר, על פי הסכמת האומה.

למדנו, שלדעת הרמב"ן, אסור היה לחשמונאים להתמנות למלכים. הרב מחדש כאן, כי ישנו הבדל בין הסכמת הסנהדרין דאז למלכותם, לבין מעשיהם של החשמונאים ברמה האישית. חכמי הסנהדרין, מבחינתם, אומר הרב, עשו את הדבר הנכון והצודק

ביותר, שהרי היה אז צורך לאומי למנות מלך. בתנאי אותם ימים, החשמונאים היו היחידים שהתאימו להתמנות למנהיגים, בזכות מעשיהם (המלחמות והניצחונות) ואף בזכות קדושתם וצדיקותם. אכן, ברמה אישית, אותם מנהיגי בית חשמונאי היו צריכים לסרב ולהתעקש ולא להתמנות למלכים (לדעת הרמב"ן).

מסקנת הרב עד כאן היא ברורה: מלכי החשמונאים התמנו ומלכו בהסכמת הסנהדרין של אותם ימים.

ד. תוקף המלכות – מכוח הסכמת העם

בהמשך התשובה, מוסיף הרב קוק זצ"ל ומחדש חידוש עצום: כח המלוכה שייך לעם!

לציבור יש כח לבחור מנהיג שימלא את היעוד של המלוכה - לדאוג לאומה!

זה לשונו (שם):

וחוץ מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה, שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל ... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם ...

מחדש הרב: כאשר אין מלך בישראל, האחריות על חוקי השלטון, אותם הנוגעים לטובת הציבור, נמצאת בידי "האומה בכללה", שהרי 'משפטי המלוכה' (סמכויות השלטון ע"פ התורה) נועדו,

לא רק לטובת המלך, אלא גם למען הציבור. לפיכך, הציבור רשאי למנות מנהיג, לטובת הכלל.

לדברי הרב, מנהיג שמתמנה מכח הציבור, ניתנה לו סמכות בנוגע להנהגת הכלל, ובתחום זה הוא דומה למלך. אולם, בעניינים הנוגעים לטובתו האישית - אין לו כל סמכות, שהרי הציבור לא הסכים לכך.

ראייה לדבריו, מביא הרב זצ"ל מפסק הרמב"ם לגבי ראשי הגולה. זה לשון הרב (שם):

וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפרק ד' דסנהדרין הלכה י"ג: ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום כו'. וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדרגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כי אם מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' א', דאינם עומדים במקום מלך, כי אם כח בית דין יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גלויות שבבבל.

הרב מבחין בין סוגי מנהיגים שמונו בתקופה בה לא היה שלטון עצמאי לעם ישראל.¹⁵ בארץ ישראל היו אז "בני בניו של הלל", שהתמנו על מנת ללמד תורה, אך תוקף סמכותם היה כמו בית דין בלבד. מאידך, בבבל היו "ראשי גלויות" (ראש הגולה), אשר

15. ע"פ סנהדרין ה"א.

הנהיגו את הציבור במישור האזרחי, ולכן סמכותם היא "במקום מלך".

הרב עושה חשבון: אם בזמן הגלות, בחו"ל - מנהיגי ישראל יכולים להיחשב כמו מלך, על אחת כמה וכמה שכאשר נמצאים בתקופה של עצמאות לאומית, בארץ ישראל - למנהיגי האומה יש סמכות גדולה יותר מראשי הגולה דאז.

כאן הרב מגדיר מחדש את מעמדם ההלכתי של מלכי החשמונאים:

... אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי,
ע"פ דעת הכלל ודעת בית דין, ודאי עומד הוא במקום מלך,
לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל.

החשמונאים התמנו ע"י הסנהדרין ובהסכמת הציבור, ובנוסף מינויים היה "בסגנון מלכותי". לפיכך, יש להם סמכות של מלך - במה שנוגע לטובת הציבור בלבד.

יש כאן נקודה חשובה. בתשובתו, הרב זצ"ל לא הזכיר את דברי הר"ן, המאירי ושאר הראשונים הנ"ל (פרק ב) המקנים סמכויות מסוימות למנהיג שאינו מלך. יש להבין, מדוע הרב מתעלם מדבריהם?

אכן, הרב זצ"ל בונה כאן יסוד שונה:

הרב מבקש לחדש ולקבוע כי כח המלכות הוא בידי האומה. האומה היא זו שיכולה לתת את כח המלוכה לאדם, ובכך למנותו למלך. זהו דין כללי! המנהיגים מקבלים את כוחם וסמכותם מן הציבור. זהו החידוש של מרן הרב זצ"ל!

מנהיג שמקבל את כוחו מהעם, ברור הדבר שיכול הוא לתקן תקנות בתחום סדרי החיים (כמו כל בית דין). יתר על כן, יש

לו כח לפעול למען הכלל, ולקבוע סדר ציבורי חדש, בתחומים כלליים שהם מעבר לענייני הציבור השוטפים, כמו יציאה למלחמה (שאינה מלחמת הגנה ופיקוח נפש).

הרב נוקט ביחס למדינה לא רק את ההלכה "דינא דמלכותא דינא", אלא הרבה מעבר. ההלכה "דינא דמלכותא דינא" נוגעת לסדרים ציבוריים במדינה, אך לא מאפשרת יציאה למלחמה ושאר עניינים שיש בהם סכנת נפשות.

הרב מדבר על 'מלכות'. המנהיגים "עומדים במקום מלך", ורשאים אף להוציא למלחמה. הרב מסייג את דבריו, כי קשה לחדש חידוש כזה. אין מדובר כאן על מלך שרשאי להוציא למלחמה כרצונו. יש צורך בהוכחה שמדובר כאן בצורך ציבורי מובהק, כדי שהמנהיג יוכל לפתוח במלחמה.

במאמרו 'סמכויות מנהיגי ישראל' העוסק בתשובה זו, מסביר הרב נריה גוטל את החידוש שבדברי הרב (ברורים בהלכות הראי"ה):¹⁶

דומה שאכן לכך חתר מרן הרב זצ"ל. לא הסתפק בהענקת סמכות למעשה המסוים, אלא חתר לסמכות רחבת היקף - בתחום ובזמן - לאישיות ולרשות ... הפועל היוצא מסדרת תשובותיו: הקנאת מעמד קבוע, יציב וקיים לרשות (או לאישיות) ה'מלכותית', אשר עם מינויה - ולאור כללי מינויה - הינה זכאית ומוסמכת לפעול פעולותיה. נכון הוא שהיא יונקת את סמכותה מ'העם', אך זוהי יניקה אשר בביטוי חד פעמי מייפה את כוחה ומעניקה לה תשתית ביצוע כללי, כהליכות ימינו.

16. (הוצאת בית הרב תשנ"ב).

כוונת הרב, אם כן, היא להרחיב את היריעה ולתת למנהיג ולשלטון את מירב הכוחות והסמכויות, בהרשאה כללית, ולא רק בהרשאה פרטית למעשים ומקרים מסוימים.

ה. מדינת ישראל

פוסקים רבים בדורנו עסקו בסוגיה זו, וביקשו לברר מהן סמכויות מדינת ישראל ע"פ ההלכה.

רבים מהפוסקים מבססים את מסקנתם ההלכתית על התשובה הנ"ל של מרן הרב זצ"ל. ביניהם הרב הראשי לישראל בזמן קום המדינה, הרב יצחק הרצוג¹⁷; בעל 'ציץ אליעזר', הרב אליעזר יהודה וולנדברג¹⁸; הרב שלמה גורן¹⁹ ועוד.

לדעת הרב זצ"ל, ברור אם כן, כי "הלכות מלכות" אלו נאמרו מלכתחילה ביחס לנידון כמו מדינת ישראל, ועל כן, יש כאן משום קיום ההלכה עצמה - למעשה.²⁰

היתרון ההלכתי של שיטה זו הוא בנושאים שאין להם 'פתרון' הלכתי בדרכים אחרות. כגון, יציאה למלחמת רשות, האפשרית רק ע"י מלך, כאמור למעלה. רק אם נאמר שהיחס למדינה נידון כיחס למלכות, כפי שחידש הרב זצ"ל, ישנה אפשרות לצאת למלחמה.

17. שו"ת הגרי"א הרצוג, פסקים וכתבים ח"ג סי' לו אות א.

18. 'הלכות מדינה' ח"א שער ג פ"א אותיות ט, יב וכן פ"ה אותיות יא-יב; שו"ת ציץ אליעזר חלק י סי' א אות יד.

19. שו"ת משיב מלחמה ח"א סי' ג.

20. הרב נריה גוטל במאמרו סמכות מנהיגי ישראל, בתוך 'ברורים בהלכות הראי"ה'.

מינוי ע"י בחירות

הרב שאול ישראלי זצ"ל בספרו 'עמוד הימיני' הקדיש פרק לעניין "סמכות הנשיא ומוסדות ממשל נבחרים בישראל" (סימן ז). את הדיון הוא פותח בציטוט של תשובת מרן הרב קוק זצ"ל הנ"ל, ומאריך בהבאת הוכחות לדבריו.

בהמשך הוא מוסיף על דברי הרב קוק זצ"ל ומחדש (אות ז):

... על כן נראה לפי עניות דעתי, שכל דינו של הרמב"ם לעניין מלך לא נאמר אלא כשמתמנה שלא מדעת העם ושלא ע"י בחירה מידם, ובזה הוא שצריך נביא וסנהדרין של ע"א, ובלא זה לא חל המינוי, כי מכיוון שהיא שררה על הציבור לא יתכן שיוכל מי להרכיבו עליהם אם לא בהסכמת הנבואה ובית דין הגדול. ובדומה לזה היו אותם מינויים שציין הרמב"ם, כי יהושוע לא נתמנה ע"י ישראל אלא משה רבינו נצטווה למנותו לעיני העם, דהיינו סנהדרין (יומא עג ע"ב). וכן שמואל שמינה שאול ודוד לא היו בשאלת פיהם כלל. ובאופן זה שאמרו שאין מעמידים מלך אלא ע"י נביא וסנהדרי גדולה,

אבל כל שהעם עצמו מסכים למנותו ע"י דרך בחירות, או באיזו שהיא צורה אחרת, בזה אין צריך לשום נביא וסנהדרין, אלא ודאי חל המינוי ויש לו תוקף ודין מלך, כי מכיוון שהעם מסכים לשררה זו, מה לנו עוד...

הרב ישראלי מסביר, כי כל הדינים האמורים בגמרא וברמב"ם בעניין מי רשאי למנות מלך, נאמרו רק כאשר המינוי נעשה ללא הסכמת העם. לדבריו, כך היה בזמן מינוי יהושוע, שאול ודוד. כוחו של בית הדין הגדול, הוא רק מכח האומה, ולכן בידו למנות מלך.

אולם אם העם עצמו מסכים למינוי - יש לכך תוקף חזק ביותר, שהרי אין לך דבר גדול מהסכמת העם. כמו כן, כאשר כח המלך והסנהדרין (בית הדין) לא בא מכח האומה, אין לו מקום, אלא הוא חלש ורופף (וכנראה שלא יחזיק מעמד זמן רב).
למסקנה, כותב הרב ישראלי (אות ח):

מעתה יוצא, שכל המינויים הממלכתיים שיעשו בישראל בדרך של בחירות שבהם יכריע רוב העם - יהא להם תוקף וסמכות. ומסתבר לפי עניות דעתי שכשם שיכולים למנות איש אחד כראש ושופט, כמו כן אפשר למנות מועצה שביחד יהיו לה הסמכויות הללו. ולפי זה נראה כי מועצת ממשלה שתבחר בדרך של בחירות נכונות - יהא לה סמכות בכל מה שנוגע להנהלת האומה כאותה סמכות שהיה למלך ישראל.

כאן מתחדש המעמד ההלכתי של בחירות לכנסת או למועצת העיר. לדברי הרב ישראלי, לבחירות שמכריעות ע"פ רוב - יש תוקף של הסכמת הציבור, ולכן מועצת חברים נבחרים מקבלת סמכות להנהיג את הציבור, בדומה למלך ישראל.

דינא דמלכותא

מדברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל עולה ניחוח מעט שונה. בספרו שו"ת יחוה דעת עוסק הרב עובדיה בשאלת סמכויות מדינת ישראל ע"פ ההלכה. זה לשונו (חלק ה סימן סד):

ונראה שגם במדינה שאין השלטון על פי מלך, אלא על פי ממשלה הנבחרת על ידי תושבי המדינה, שייך בהם הכלל דינא דמלכותא דינא, בכל מה שנוגע לתשלומי מסים וארנוניות ומכס וכדומה... וכן מבואר מדברי הגרא"י קוק בשו"ת משפט כהן (סימן קמד אות יד), שגם בזמן שאין מלך

בישראל, חוזרים כל משפטי המלוכה בכל מה שנוגע למצב הכללי של תושבי ארץ ישראל, אל העם השוכן בתוכה, והממשלה הנבחרת על ידו יש לה כל דיני מלכות. וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' (חלק חו"מ סי' כח סעי' ב) שהוא הדין לממשלה שיש לה בית נבחרים ומחוקקים, אף על פי שאינם מעוטרים בעטרת מלוכה, דינם דין גמור בענייני המדינה, ושייך בהם הכלל דינא דמלכותא דינא, ושכן הדין לגבי מדינת ישראל שאזרחי המדינה בוחרים בכנסת וכו'. ע"ש.

בדבריו, מדגיש הרב עובדיה זצ"ל את ההלכה "דינא דמלכותא דינא", ונראה שהוא סבור שסמכות המדינה נובעת מכח הלכה זו. ממשיך הרב עובדיה:

ואמנם בשו"ת פאת שדך (סימן צא) כתב, שלגבי הכנסת שנבחרים בה כמה מפריצי עמנו, ויש בהם גם כן שונאי דת, לא שייך לומר בחוקים שלהם דינא דמלכותא דינא, ושוב חזר לומר, שאי אפשר לעמוד בזה אם לא נדון שבקצת דברים שייך בהם דינא דמלכותא וכו'. ע"ש. אולם אין דבריו נכונים להלכה, שהרי אפילו במלך רשע ועובד עבודה זרה שייך הכלל דינא דמלכותא דינא, וכמבואר בתוספות (סנהדרין כ ע"ב) ובזהר הקדוש (וישב קצב ע"ב). ע"ש. והעיקר כמו שכתב בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל, שגם לגבי מדינת ישראל שייך הכלל דינא דמלכותא דינא. וכן כתבו בפסקי בתי הדין הרבניים חלק א' (עמוד רפה). ע"ש. ולכן נראה להלכה שבכל מה שנוגע למיסים וארנוניות ומכס, יש לקיים את החוק של המדינה, שזה בכלל מה שאמרו חז"ל דינא דמלכותא דינא ...

הרב עובדיה זצ"ל מתייחס לטענה הסוברת שלא חל "דינא דמלכותא דינא" במדינת ישראל, משום שבשלטון נמצאים עוברי עבירה. הוא דוחה טענה זו, משום שכבר בדברי חז"ל מצינו שהכלל "דינא דמלכותא דינא" שייך אף ביחס למלך רשע. בסיכום דבריו, חוזר הרב עובדיה על ההלכה "דינא דמלכותא דינא" כיסוד שנותן תוקף הלכתי למדינה.

ביאור דעת הרב זצ"ל

בתשובתו הנ"ל מדגיש מרן הרב קוק זצ"ל, כי בזמן שאין מלך - כל סמכויות המלך חוזרות לידי הציבור, ולפיכך, מי שהעם בוחר בו - יש לו גדר מלך, ע"פ הסכמת העם.

נראה שיש להבין את דברי הרב קוק הללו בהתאם להסברו של הרב ישראל זצ"ל. לדבריו, סמכות השלטון של המדינה נלמדת באופן ישיר מסמכות המלך שבתורה, ועל כן היא כוללת ענייני מלחמה, כמו גם את כלל תחומי השלטון העומדים תחת אחריות המדינה. לעומת זאת, להבנת הרב עובדיה זצ"ל, סמכות המדינה נגזרת מהכלל 'דינא דמלכותא דינא' האמור בעיקר בקשר לענייני מיסים וארנוניות, וממנו יש ללמוד לשאר התחומים.

לסיכום

מספר דרכים הלכתיות יש להגדרת מקור הסמכות של המדינה: (א) "דינא דמלכותא דינא". (ב) תקנות הקהל. (ג) הסכמת הציבור. הרב קוק זצ"ל מכריע באופן ברור, שסמכות המדינה היא מכח הציבור. בכך הרב יוצר בסיס הלכתי רחב - הנותן סמכות מלאה למדינה בכל העניינים הנוגעים לציבור, ונעשים לטובת הציבור.

משיח בן יוסף

הרב אהרן אהרן ברוכי, סגן ראש הישיבה

פתיחה

סוגיית 'משיח בן יוסף' היא מהמרתקות והנסתרות ביותר בדברי רבותינו. במבט ראשון נראה, כי נבואות הגאולה בתנ"ך מתייחסות למשיח בן דוד בלבד, ללא אזכור משיח נוסף (באופן מפורש).¹ בדברי חז"ל אנו מוצאים דיון מעמיק אודות מועד התגלותו של משיח בן דוד, תפקידו וחזון מלכותו.² כמו כן, רבים מגדולי ישראל בדורות האחרונים לימדונו, כי כל תפילתנו וציפייתנו היא לגאולה שלימה בביאת משיח בן דוד.

אנו זוכים ללכת בדרכם הסלולה של רבותינו מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, בנו ממשיך דרכו רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל ותלמידיהם רבותינו שמימיהם אנו שותים - אשר תורתם בנויה

---

1. עיין ישעיה ט, ה-ו; שם יא, א-י; ירמיה כג, ה; שם לג, טו-כב; יחזקאל לד, כג-כד; שם לו, כד-כה.

2. עיין מסכת דרך ארץ פרק רבי שמעון הלכה א; סנהדרין צו ע"ב - צו ע"א; יומא י ע"א; מגילה יז ע"ב; ירושלמי תענית פרק א הלכה א.

כלבנה על גבי אריח ויציבה כמגדל תלפיות. כפי שאמר הנביא (ישעיה יב, ג) "וּשְׂאֲבָתֶם מִים בְּשֵׁשׁוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה", ותרגם יונתן "וּתְקַבְּלוּן אוֹלְפָן חֲדַת בְּחֶדְוֵא מִבְּחִירֵי צְדִיקָא", כלומר, תקבלו תורה חדשה בשמחה, מבחירי הצדיקים.

לאור כל זאת, עלינו להעמיק חקר ולעיין מחדש במקורות, בתנ"ך ובדברי חז"ל, על מנת לפגוש את החזון המשיחי הקודם ומכין את ביאת משיח בן דוד: "חזון משיח בן יוסף".

אנו נקראים לצלול לעומק פסוקי התורה והנביאים, ולגלות דמות של מנהיג נוסף בתהליך גאולתנו. כמו כן, נמשיך ונתבונן בדברי חז"ל ונפגוש רמזים עמוקים אודות תפקידו, ייעודו ומטרתו של משיח בן יוסף. לכשנעמיק חקר, נתבונן בדמויותיהם של המיועדים לשליחות מיוחדת זו, אשר חיו, פעלו ועשו כל שביכולתם - לפעול עם א-ל!

ב-180 שנה האחרונות זכינו לראות את תהליך שיבת-ציון מתחדש, וכן את מדינת ישראל קיימת 75 שנה ב"ה. עתה, עלינו לענות על השאלה הגדולה: מהו התהליך האלוקי בו אנו זוכים לחיות?

לאחר שזכינו בדורנו לתהליכים מדהימים של חזרה לארצנו אחרי אלפיים שנות גלות; קיבוץ גלויות אדיר מארבע כנפות הארץ וניסי מלחמה עצומים - היו שבחרו להישאר עם ההשקפה המצפה לביאת משיח בן דוד בלבד. לפיכך, הם ראו בהקמת המדינה "עקבתא דמשיחא", "מעשה שטן" וכדומה.

במאמר שלפניכם נלמד כיצד סוגיית 'משיח בן יוסף' מתגלה הלכה למעשה בדורותינו.

מתוך בירור הסוגיה, נוכל להבין יותר את התפקיד של דורנו,

כמו גם את שליחותנו המיוחדת בתוך התהליך האלוקי הפועל את גאולתנו השלימה, במהרה בימינו. אמן כן יהי רצון.

מבוא: כוחו המיוחד של יוסף

הנקודה הראשונה במפגש שלנו עם יוסף היא השם שלו. אומר הכתוב (בראשית ל, כד) "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יוֹסֵף ה' לִי בֶן אֶחָד". רחל אמנו קוראת בשם 'יוסף' על שם הרצון ללדת בן נוסף. זהו דבר שלא מצינו כמותו, המלמד על כוחו הייחודי של יוסף.

נראה, שכבר כאן רמוז כוחו של יוסף - להכין ולהוסיף כח, לקראת תקופה מיוחדת שתופיע בעתיד, הלא היא הגאולה השלימה. התורה ממשיכה ומספרת "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יִלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי". מדוע יעקב אבינו מתעורר לעלות חזרה לארץ ישראל דווקא עם לידת יוסף? חז"ל עונים על כך תשובה ברורה (בבא בתרא קכג ע"ב):³

בעא מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני, כתיב "ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו'", מאי שנא כי אתיליד יוסף? אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשיו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א, יח) "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש וגו'".

חז"ל מלמדים כי הכח להכריע את עשיו ניתן - מתוך כל שבטי

3. כך כותב גם תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק, זה לשונו (מתורגם, כתר יונתן): "ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב ברוח קודש, שבית יוסף עתידים להיות כשלהבת לכלות את של בית עשיו, ויאמר מעתה אין אנוכי מפחד מעשיו ולגיונו, ויאמר ללבן שלחני ואלך למקומי ולארצתי".

ישראל - דווקא ליוסף. לכן, רק בשעה שהופיע כוחו של 'יוסף' בעולם, יעקב אבינו חפץ לשוב ולהיפגש עם עשיו אחיו (ההולך לקראתו להרגו).

יוסף בסגולתו המיוחדת, הוא המכין של המציאות העתידה, ועם זאת, דווקא לו ניתנו הכח והיכולת להתמודד עם האויב הקשה ביותר - עשיו, ונכדו עמלק ימ"ש. כך נבנה הבסיס לגאולת עם ישראל לדורות.

חז"ל לומדים זאת גם מנבואת עובדיה העוסקת בפורענות העתידה לבוא על אדום. "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֵשָׂו לְקֶשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וְאָכְלוּם, וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי ה' דָּבַר". הניצחון העתידי של ישראל (בית יעקב) על בית עשיו, יהיה דווקא כאשר (בית) יוסף עומד בחזית, מתאמץ ומביא את הניצחון.

בפסוק הזה נזכר בפירוש כוחו הייחודי של יוסף, אותה תכלית שניתנה לו כבר מעת לידתו.

לידת יוסף מהווה, אם כן, סימן נצחי על כח הגאולה המפעם בליבו של יוסף בכל עת, ממנו יונקים כל ישראל. רק בכח הזה ניתן יהיה להכריע את עשיו לעתיד לבוא.

אף במדרש נאמר כי יוסף נקרא 'ראש', ככתוב (בראשית מט, כו) "תהיין לראש יוסף", ולפיכך, הוא הראשון שיורד למצרים ואחריו כל ישראל, ואף לעתיד לבוא "הוא בא בראש" (משיח בן יוסף קודם למשיח בן דוד, כדלקמן).

4. "תהיין לראש יוסף", כדכתיב (משלי י, 1) "ברכות לראש צדיק", למה נקרא יוסף ראש, כשם שהראש מלך לכל האברים, כך המלך יוסף על אחיו. מה מצינו שכל הגוף הולך אחר הראש, כך יוסף ירד למצרים תחלה ומשך כל זרע אביו אחריו. וכן משה אמר (דברים לג, טו) "תבאתה לראש יוסף", הוא בא הראש למצרים והוא יבוא בראש לעתיד לבא, זה משיח בן יוסף [שיבוא] תחלה למשיח בן דוד. (בראשית רבתי עמ' 252)

אולם, למרות כל האמור, בבית מדרשם של האמוראים הקשו על הדרשה "אין זרעו של עשיו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף", ובקשו לטעון כי היא אינה מוכרחת. זה לשון הגמרא (בבא בתרא שם):

איתיביה "ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם" (שמואל א' ל, יז).

רבי חלבו מקשה על רבו: והלא דוד המלך נלחם בעמלק שפשטו על ציקלג והכריעם, ואם כן, לא רק זרע יוסף מוכשרים למלחמה⁵.

עונה לו רבי שמואל בר נחמני:

אמר ליה, דאקריך נביאי לא אקריך כתובי, דכתיב (דברי הימים א' יב, כא) "בְּלָכְתוּ אֶל צִיקְלָג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנֶשֶׁה עֲדָנָח וַיִּזְבְּד וַיִּדְעָאֵל וּמִיכָאֵל וַיִּזְבְּד וְאַלְיָהוּא וְצִלְתִּי, רֵאשִׁי הָאֱלֹפִים אֲשֶׁר לְמְנֶשֶׁה".

ראשית, 'מי שלימדך נביאים לא לימדך כתובים', כלומר, אי אפשר להבין את הנביאים כראוי ללא עיסוק בכתובים.

לגופו של עניין, אותם "ראשי האלפים", שרי צבא דוד שהובילו ופיקדו על המלחמה בציקלג, היו מזרע יוסף, כפי שמתבאר בדברי הימים. הרשב"ם מבאר "לפי שנשתתפו עמו ממנשה, דהיינו משבט יוסף, לכך נפלו בידו". דוד המלך יודע שללא שיתוף שרי צבא משבט מנשה הוא לא יוכל לנצח את עמלק. ממשיכה הגמרא להקשות על ייחודו של יוסף:

5. זה לשון הרשב"ם שם: ויכם דוד - בעמלק כשפשטו על צקלג ונהגו נשי דוד מיירי (נאמר) בספר שמואל, והלא דוד מיהודה הוה ולא מיוסף, ונפל זרעו של עשיו בידו. דעמלק היה בן אליפז בן עשיו, ואתה אמרת שאינו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, והלא גם ביד שאר שבטים נמסר, ואמאי קאמר קרא ובית יוסף להבה טפי משבט יהודה.

מתיב רב יוסף "ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים
חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם.
ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה"
(דברי הימים א' ד, מב-מג).

אמר רבה בר שילא, ישעי מבני מנשה אתי, דכתיב "ובני
מנשה חפר וישעי".

רב יוסף מעלה קושיה נוספת: הכתוב מספר על בני שמעון
שנלחמו בעמלק והכריעוהו. גם כאן מתברר, כי המפקדים שהובילו
את הלחימה היו מזרע מנשה בן יוסף.

נמצאנו למדים, שיש כאן עניין מהותי: דווקא כך! המלחמה בעשיו
היא דווקא ע"י זרע יוסף. אף אחד לא יכול לעשות זאת בלי עזרה
שלהם. ממהלך הגמרא עולה, כי אין זו אגדה בלבד, אלא זוהי
מציאות חיים ברורה בעם ישראל.

הממשיך של יעקב אבינו

מדוע דווקא יוסף קיבל את הכח המיוחד הזה?

המהרש"א תמה: מה הסיבה לכך? כיצד נוצר הכח לגבור על עשיו?
מהיכן הוא הגיע ליוסף?

הוא מסביר את שורש הדברים (חידושי אגדות ב"ב שם):

... כי בקנייתו הבכורה ונטילת הברכה של יעקב מעשיו ניתן
שיעקב יהיה מושל באחיו עשיו הגדול ממנו, וכל זה נתן
יעקב ליוסף כדאמרינן בסוגיין מדכתיב (בראשית מח, כב)

6. כותב המהרש"א: ובני מנשה חפר וישעי. אין זה פסוק בשום מקום אלא כן כתוב בדברי הימים
(א' ה, כג-כד) ובני חצי שבט המנשה וגו' ואלה ראשי בית אבותם עפר וישעי, וצריך להגיה עפר
במקום חפר. גם התלמוד קיצר הקרא וכן דרך התלמוד.

”ואני נתתי לך וגו’ אשר לקחתי מיד האמורי וגו’”. ובה
 נמסר ביד יוסף זרעו של עשיו ולא נמסר כן ביד שאר אחיו
 וק”ל.

לדבריו, הכל התחיל אצל יעקב אבינו. כאשר יעקב קנה מעשיו
 את הבכורה ואח”כ נטל ממנו את הברכות - הוא זכה גם בהבטחה
 שנאמרה לרבקה (בראשית כה, כג) ”שני גוים בבטנך ושני לאומים
 ממעיך יפרדו ... ורב יעבוד צעיר”. מכח נבואה זו, יש ליעקב
 יתרון נצחי על עשיו.

ובכן, את הכח לגבור על עשיו העניק יעקב אבינו דווקא ליוסף,
 ככתוב ”ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך...”

אם כן, קשר עמוק יש כאן בין האב לבן, בין יעקב ליוסף. מצד
 אחד, הבכורה וכן הברכות להם זכה יעקב (במקום עשיו), מהווים
 את שורש כוחו של יוסף - אשר בידו להכריע את עשיו. ומאידך,
 דווקא הולדתו של יוסף היא הבסיס למימוש ההבטחה בפועל! רק
 על בסיס זה יעקב רשאי לעזוב את בית לבן.

ניתן לומר כי האב - יעקב, זקוק להולדת יוסף כדי לממש את
 כוחו. ולא פחות מכך, יוסף - הבן, זקוק לשורש הוודאי של ברכת
 אביו, על מנת לבסס את האמונה כי יש בכוחו של עם ישראל
 להכריע את עשיו - עמלק.

על מנת לנצח במלחמת עמלק אנו זקוקים ל”בית יעקב אש” כללי
 ורחב, ששורשו בברכת יצחק ורבקה, כמו גם ל”בית יוסף להבה”
 פרטי ומדויק, היודע כיצד להכריע בפועל.

פרק א : רמזי משיח בן יוסף

מאמרי חז"ל וביאורים

מאמרי חז"ל אודות משיח בן יוסף הם מעטים וסתומים, בבחינת רב הנסתר על הגלוי, אך רומזים לעניינים גבוהים ועמוקים. נלמד מעט מדבריהם.

הגמרא במסכת סוכה (דף נב ע"א) מתייחסת למספד גדול שיתרחש בירושלים לעתיד לבוא. מספד זה מתואר בנבואת זכריה בפסוקים הבאים (יב, ט-יב):

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבָקָשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל יְרוּשָׁלַם. וְשִׁפְכְתִי עַל בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפַּד עַל הַיְחִיד וְהִמְרָ עָלָיו כְּהִמְרָ עַל הַבְּכוֹר. בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַל הַמִּסְפָּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד הַדְּדָרְמוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן.⁷ וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד, מִשְׁפָּחַת בֵּית דָּוִד לְבָד וּנְשִׂיהֶם לְבָד מִשְׁפָּחַת בֵּית נְתָן לְבָד וּנְשִׂיהֶם לְבָד.

נבואה זו עוסקת בתיאור הגאולה העתידה. לאחר מלחמת גוג

7. לשון זו קשה, שהרי לא מצינו מספד כזה בתנ"ך. ה'תרגום יונתן' מסביר: "בעדנא ההיא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדרמון בר טברימון, וכמספד יאשיה בר אמון די קטל יתיה פרעה חגי'רא בבקעת מגדון". אם כן, יש להספד זה משמעות כפולה. עיין מאמרי הראי"ה, המספד בירושלים.

ומגוג, העם היושב בירושלים זוכה לגאולה גדולה ועצומה. עם זאת, מול עיניהם מתרחש מוות כואב, ובעקבותיו מספד גדול. הגמרא (שם) מסבירה את ההתרחשות:

האי הספידא מאי עבידתיה, פליגי בה רבי דוסא ורבנן, חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג, וחד אמר על יצר הרע שנהרג. בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג, היינו דכתיב (שם י) "והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו" ...

לדעה אחת, ההרוג בדקירה הוא לא אחר מאשר משיח בן יוסף! ואם כן, ההספד המתואר בפסוקים הוא הספד על הריגת משיח בן יוסף.

אין כאן כל תיאור אודות דמותו או פעלו של משיח בן יוסף, למעט העובדה שהוא נהרג לעיני הציבור...

רש"י בפירושו נותן רמז למשמעות העניין:

וספדו עליו כמספד על היחיד - כאדם המספיד על בן יחיד שהיה לו ומת.

משיח בן יוסף הוא "בן יחיד" של כלל ישראל. האומה כולה ציפתה זמן רב להופעתו, כמו זוג הורים שמצפים שנים ללדת. לפיכך, כשהוא נהרג, נעשה מספד גדול. כביכול, כולם מרגישים הוריו. מותו נוגע לכל אחד מישראל.

מדוע משיח בן יוסף הוא כל כך חשוב?

סיבת הדבר היא תפקידו החשוב בגאולה העתידה, כפי שיתבאר בפרקים הבאים.

הגמרא בהמשך נותנת רמז ליחס בין שני המשיחים:

תנו רבנן, משיח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו, אומר לו הקב"ה, שאל ממני דבר ואתן לך, שנאמר (תהילים ב, ז-ח) "אספרה אל חוק וגו' אני היום ילדתיך, שאל ממני ואתנה גוים נחלתך". וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו, רבונו של עולם, איני מבקש ממך אלא חיים. אומר לו, חיים, עד שלא אמרת - כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר (שם כא, ה) "חיים שאל ממך נתתה לו".

הפער היסודי בין המשיחים בולט: בעוד משיח בן יוסף נהרג, משיח בן דוד מבקש וזוכה לחיים, חיים נצחיים.

לעומת גאולת משיח בן יוסף, שהיא מציאות זמנית, שלא ממשיכה לדורות, - הבקשה של משיח בן דוד, לזכות ל'חיים', מלמדת על תכליתו: גאולה נצחית שאין אחריה גלות, במהרה בימינו מעתה ועד עולם.

עתה עלינו לברר מדוע יש צורך במשיח בן יוסף? מה תפקידו? ולשם מה הוא בא?

רמז לכך מופיע בהמשך אותה גמרא (סוכה נב ע"ב):

"וַיִּרְאֵנִי ה' אַרְבַּעַה חֲרָשִׁים" (זכריה ב, ג), מאן נינהו ארבעה חרשים? אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק.

הנביא זכריה רואה במראה הנבואה ארבעה חרשים, כלומר, אומנים (מומחים) בעץ או מתכת. מה תפקידם? מפרש רש"י (סוכה שם) "חרשים לבניין בית המקדש".

אם כן, נבואה זו מלמדת מי יבנה את בית המקדש לעתיד לבוא. בתהליך הבנייה יש צורך בבעלי תפקידים שונים, וחז"ל מוסרים לנו מי הם 'בעלי המקצוע' שיבנו את הבית הגדול.

כאן אנחנו פוגשים את משיח בן יוסף, משיח בן דוד, אליהו הנביא וכהן צדק (הלא הוא שם בן נח) בתור בעלי תפקידים מרכזיים ומשמעותיים בבנייה.

ניתן להסביר את הדברים ע"פ דברי המהרש"א (חידושי אגדות שם):

דבגאולה העתידה במהרה בימינו בתחילה יבא משיח בן יוסף להושיע ישראל, כמו שכתוב "ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו'" שאין זרעו של עשו כלה אלא ע"י משיח בן יוסף, אבל ע"י עובדי כוכבים רבים שיבואו שוב לירושלים יהרג, ולא יהיה גאולה שלימה עד בא משיח בן דוד כמפורש בכמה מקראות.

לדבריו, יש סדר ברור לגאולה: תחילה בא משיח בן יוסף והוא מנצח ומושיע את ישראל מיד בני עשו, אחר כך הוא נהרג במלחמה שנערכת על ירושלים. אכן הגאולה השלימה היא בביאת משיח בן דוד, לאחר מכן.

כך יש להבין את הגמרא אודות ארבעת החרשים. כל אחד מהם בונה רובד אחר של בית המקדש.

תחילה מוזכרים שני המשיחים: הבניין בפועל, נעשה ע"י משיח בן יוסף, בעוד הבנייה השנייה, הפנימית - רוחנית, נעשית על ידי משיח בן-דוד. ללא קומת משיח בן יוסף הגאולה לא יכולה להתחיל. נרחיב את היריעה אודות הסבר זה בע"ה בלימוד דברי הרמח"ל, לקמן פרק ד.

אם כן, מדברי חז"ל עולה בבירור כי משיח בן יוסף עתיד להיות חלק חשוב ומרכזי בגאולה, ובאמצעותו מופיע כוחו המיוחד של יוסף.

הגאולה מתחילה להתנוצץ כאשר נולד יוסף, הבן הנכסף של רחל, לאחר ציפייה ארוכה. מלידתו, הוא זוכה לכח גדול, המתבטא בהנהגתו בכל תחנות חייו: ניהול בית פוטיפר, ניהול בית האסורים, והנהגת ממלכת מצרים כולה.

ניתן להוסיף, שמהות הכח של יוסף - מתגלה דווקא בהתנהלותו בזמן הגלות: יוסף מגיע למצרים, שוהה שם שנים רבות ונותר בתומו ובצדקתו, ועם זאת, מנהיג ומתקן את המציאות.⁸

המדרגה השנייה בגאולה היא מדרגת יהודה, אשר נשלח ע"י יעקב אבינו להקים בית מדרש במצרים, טרם הגעתו.⁹ ההבדל ביניהם הוא עמוק וחשוב: יוסף מופיע כמנהיג החיים המעשיים, בעוד הנהגת יהודה היא בעיקר בתחום הרוח.

הבירור בין הכוחות של יוסף ויהודה חוזר על עצמו במהלך הדורות, ובפרט בכל הגאולות של עם ישראל.

8. עיין אור החיים על בראשית מו, ל - זה לשונו: לזה כשהכיר בו אמר אליו אמותה הפעם, פירוש הפעם הזאת בראייתך, ולא מקודם כשנתבשרתי, והטעם אחרי ראיתי פניך והכרתי בהם שעודך חי, פירוש צדיק כמקודם ולא נשתנה דיוקנך מכמות שהיה, אלא עודך חי כי הצדיקים קרויים חיים, ונכון.

9. "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף", לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה (בראשית רבה צה, ג).

פרק ב : האמנם שני משיחים!?

דברי רבותינו הראשונים

א. שתי אפשרויות לגאולה

מדרש 'פסיקתא זוטרתי'¹⁰ מגלה פרטים נוספים אודות פעלו ומעשיו של משיח בן יוסף. כאן אנחנו מוצאים סיפור שלם ומפורט. זה לשון המדרש (במדבר קכט ע"ב):

אמר רב הונא בשם רבי לוי, מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל, והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלים, לקיים מה שנאמר (דניאל יא, יד) "וּבְנֵי פְרִיצֵי עַמְךָ יִשְׁאוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְנִכְשְׁלוּ". והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות, והאש יורדת מן השמים. והוא מוחץ כל הכנענים, ויבוא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס, ועושה באחרונה שלום עם מואב ... ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם, שנאמר (תהילים ב, ב) "יתצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו". והוא נכנס והורג אותנו בחוצות ירושלים, שנאמר (דניאל יב, א) "והיתה עת צרה", וישראל רואים כך ואומרים 'אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר'.

10. נקרא גם מדרש 'לקח טוב', חיברו רבי טוביה בן רבי אליעזר בשנת ד'תתנ"ז (1097 לסה"נ).

וסופדים עליו ארבע משפחות, שנאמר (זכריה יב, יב) "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד". והקב"ה יוצא ונלחם עמם, שנאמר (שם יד, ג) "ויצא ה' ונלחם בגוים ההם".

עם ישראל יתקבצו בגליל ושם יתגלה אליהם משיח בן יוסף. כל ישראל יעלו יחד לירושלים ויבנו בה את בית המקדש. גאולת משיח בן יוסף מתחילה דווקא מן הגליל, המסמל את מקומם של עשרת השבטים (ביחס ליהודה).¹¹ לדברי המדרש, מלחמת גוג ומגוג מכוונת נגד משיח ה', הלא הוא משיח בן יוסף היושב בירושלים. במהלך המלחמה, משיח בן יוסף נהרג "בחוצות ירושלים". בעקבות כך, מתרחש המספד המפורסם, ולבסוף הקב"ה אף נלחם עם אותם גויים. עד כאן הסיפור ע"פ המדרש.

רבינו סעדיה גאון הוא הראשון מחכמי ישראל, שמבאר ומטעים את סיפורו של משיח בן יוסף, ובכך פותח פתח להתבונן במשמעותו של משיח מיוחד זה. בספרו 'האמונות והדעות' עוסק רב סעדיה גאון בענייני הגאולה האחרונה, וזאת כבר לפני כ-1200 שנה. את הגאולה הוא מתאר בפירוט על פי מדרש ה'פסיקתא זוטרית' הנ"ל. זה לשונו (מאמר שמיני אות ה):

11. רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו 'דובר צדק' מסביר את הדברים: כי גליל הוא מקום מלכות עשרת השבטים. ובכל מקום יהודה וגליל היינו שורש משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, שאלו נתקיימו תורתן ואלו לא (עיי' עירובין נג ע"א) ... וכל הנפשות שהם מחלק זה, הם נקראים בני גליל, ובפועל גם כן היו דרים אז בארץ הגליל, כי נתאחו בבית שני כל אחד בחלקו השייך לו.

... אבל קדמונו ז"ל קבלו, שתקראנה אותנו צרות רבות ורעות, שנבחר בעבורם התשובה, ונהיה ראויים להגאל. והוא מה שאמרו (סנהדרין צו ע"ב) אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ואם לאו, הקדוש ברוך הוא מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשות כהמן והם עושין תשובה ונגאלין.

ואמרו שסיבת זה, עמידת איש מבני יוסף בהר הגליל, ויתקבצו אליו אנשים מבני עמנו, וילך אל בית המקדש אחר שיהיה ברשות אדום, ויעמוד שם עמם זמן. ואחר כן יעלה עליהם מלך ששמו ארמילוס,¹² וילחם בה וילכוד העיר ויהרג וישבה ויענה. ויהיה האיש אשר משבט יוסף בכלל ההרוגים, ויהיו עמנו בצרות גדולות ... ואז יראה להם אליהו ותבוא הגאולה.

עתידי לעמוד "איש מבני יוסף" ולקבץ את ישראל בהר הגליל. אחר כך הוא מגיע לירושלים, וזוכה לבנות את בית המקדש. אולם בהמשך, מלך אדומי נלחם וכובש אותם, וכך המשיח נהרג... הרס"ג הידוע בגדולתו¹³ ובקיאותו המפליאה בכלל ענפי התורה, פשט רמז דרש וסוד, מבסס את תיאורי הגאולה על מקורות רבים, ובפרט על פסוקי נביאים וכתובים. כך הוא כותב:

ואחר ששמעתי אלה הצרות, התבוננתי בכתוב, ומצאתי בו מקום לכל דבר מהם.

12. ארמילוס מתואר כמלך רשע העתידי להילחם בישראל ולהרוג מהם הרוגים רבים, ובניהם משיח בן יוסף. אחד המקורות הקדומים ביותר המזכירים את דמותו של ארמילוס הינו תרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק העוסק במשיח (ישעיה יא, ד) "וְבָרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע", ומתרגם יונתן "וּבְמַמְלִיל סְפִוּתִיָּה יְהִי מְמִית אֲרַמִּילוֹס רָשִׁיעָא".

13. ראב"ע כינה את רס"ג 'ראש המדברים בכל מקום'.

... ושיילחם בם אחד מבני רחל, אמר בזה (ירמיה מט, כ)
 "לִכְּן שָׁמְעוּ עֲצַת ה' אֲשֶׁר יַעַץ אֶל אָדוֹם וּמִחֻשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר
 חָשַׁב אֶל יִשְׁבֵי תִימָן, אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן".

המלחמה העתידית של משיח בן יוסף באדום (השולטים בירושלים) רמוזה בנבואת ירמיה, העוסקת בפורענות שתבוא על אדום. "אם לא יסחבו צעירי הצאן" אלו בני רחל, יוסף ובנימין, הקרויים צעירים במשפחת יעקב אבינו. רק הם, כאמור, יכולים להילחם בעשיו.

ממשיך הרס"ג:

ושאנשים מעטים מן האומה יתקבצו אליו לא רבים, אמר בו (ירמיה ג, יד) "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה".
 ושהעולה עליהם יתפשם וישבם ויהרגם, אמרו בו (זכריה יד, א-ב) "הֲנֵה יוֹם בָּא לְה' וְחֵלֶק שְׁלֹלֶךָ בְּקִרְבְּךָ. וְאִסַּפְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁסוּ הַבָּתִּים".
 ושהאיש אשר מלך יהיה מן הנהרגים ויבכו לו ויספדוהו, אמר בו (שם יב, י) "וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסִפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפַּד עַל הַיְחִיד", ושאר העניין.

והנה עניני הדברים האלה מפורשים במקרא, והוסיפו לנו הקדמונים שסדרום דבר אחרי דבר כאשר נכתבו...

לדברי הרס"ג, הכל כבר כתוב מפורש בפסוקים, אך אנחנו זקוקים להסברים של חז"ל כדי להבין את הסיפור בכללותו, את סדר האירועים ואת אופן התרחשותם.

זכו או לא זכו

לאחר דבריו אלו, אומר רב סעדיה גאון את חידושו הגדול בתורת הגאולה:

כל התיאור הנ"ל של משיח בן יוסף - אינו מוכרח להיות, והוא תלוי במעשיהם ובזכותם של ישראל. אלו דבריו (שם אות ו):

ואומר אחר זה, כי על שני הענינים יחד, רוצה לומר, אם לא נחזור בתשובה ויהיו המאורעים של בן יוסף, ואם נחזור בתשובה ולא יהיו - יראה לנו משיח בן דוד פתאום.

שיא הגאולה הוא בהופעת משיח בן דוד, על כך אין ספק, אולם שתי אפשרויות יש כיצד הדבר יתרחש: והיה ועם ישראל לא יחזרו בתשובה - יבוא משיח בן יוסף ורק אחריו בן דוד, אך אם יעשו תשובה - יבוא משיח בן דוד פתאום, ללא תקופת גאולה מקדימה. קביעה זו של רס"ג מבוססת על דברי חז"ל (סנהדרין צח ע"א):

אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיה ס, כב) "בעתה", וכתוב (שם) "אחישנה", זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה.

לדברי רס"ג, גאולה "בעתה" היא גאולה ע"י משיח בן יוסף, גאולה הנבנית אט אט עד שנשלמת. ואילו גאולת "אחישנה" היא ע"י משיח בן דוד, המופיע פתאום ב"קפיצת הדרך", ומביא לגאולה שלימה.

את ההבדל בין שתי הגאולות הנ"ל, מבאר רס"ג:

ואם יהיה משיח בן יוסף קודם לו, יהיה כשליח לו וכמתקן האומה וכמסקל הדרך, כמו שכתוב (מלאכי ג, א) "הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני" ...

ואם לא יבוא, ויבוא בן דוד פתאום, כמו שכתוב (שם) "ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים". ויביא עמו עם עד אשר יגיע אל ירושלים. ואם תהיה ביד ארמילוס, יהרוג אותו ויתפשנה. והוא מה שאמר (יחזקאל כה, יד) "ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל". ואם תהיה ביד זולתו, יהיה גם כן מאדום.

וכיון שלא בא בן יוסף, יפגעו¹⁴ מבן דוד מה שיאמץ לבם וירפא שברם ויגביה נפשם, כמו שכתוב (ישעיה סא, א-ב) "רוח ה' אלהים עלי יען משה ה' אתי לבשר ענוים שלחני, לחבש לגשברי לב לקרא לשבויים דרור וגו' לקרא שנת רצון לה".

מדבריו עולה, כי במציאות שבה משיח בן יוסף מופיע תחילה, תפקידו הוא לסלול וליישר את הדרך לקראת הגאולה השלימה, שלב אחר שלב. אולם כאשר משיח בן דוד מופיע לבדו, הוא נדרש לכבוש את ירושלים מיד הגויים ששולטים בה, ובנוסף, עליו לעסוק בחיזוק וריפוי הלבבות בעם ישראל, שכנראה לא בקלות יקבלו ויפנימו את השינוי הפתאומי. בהמשך הדברים הרס"ג מתאר את הגאולה העתידה בפירוט.

במאמר הבא מלמד הרס"ג על חזרתו של משיח בן יוסף להנהגת האומה (מאמר תשיעי):

וכאשר יתקבצו החיים מישראל המאמינים כאשר זכרתי, תהיה אז תחיית המתים, כאשר בארתי במאמר הקודם לזה, ויהיה בן יוסף בראשם, כי הוא איש צדיק ומנוסה, ויגמלהו

14. במשמעות של יבקשו. את הפסוק "ואל תפגע ביי" (ירמיה ז, טז) תרגם יונתן בן עוזיאל "ולא תבעי מן קדמי".

הבורא בטוב. אז יחדש הבורא בנין מקדשו, כמו שאמר
(תהלים קב, יז) "כי בנה ה' ציון נראה בכבודו".

אם כן, לדבריו, גם משיח בן יוסף יקום לתחייה בתחיית המתים,
ובאותה עת יחדש הקב"ה את בניית בית המקדש, אשר נבנה קודם
ע"י משיח בן יוסף, ועתה ייבנה מחדש.

לסיכום

מדברי הרס"ג למדנו כי שתי דרכים יש לגאולה:
במציאות של גאולה "בעתה", משיח בן יוסף עתיד להופיע
תחילה, לקבץ את עם ישראל ולבנות את בית המקדש, אך הוא
ייהרג במלחמה, ואחריו יופיע בן דוד. ואילו במציאות של גאולת
"אחישנה", משיח בן דוד מופיע פתאום ומיד זוכים לגאולה
שלימה.

ב. משיח בן דוד בלבד!

הרמב"ם, פוסק הגאולה¹⁵ האדיר, לא מזכיר בכל כתביו את משיח
בן יוסף!

בפשטות, משמע כי הרמב"ם סובר כי עתיד להיות משיח בן דוד
בלבד. כך הוא כותב בהלכות מלכים (יא, א):

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה
לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל ...

15. ברמב"ם דפוס ויניציאה נוספה כותרת 'הלכות מלך המשיח' - בראש הלכות מלכים ומלחמות
פרק יא. ועיין בדברי הרבי מליובאוויטש, ליקוטי שיחות, חלק כ"ז עמ' 236.

וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו ... יש להבין מה המקור של הרמב"ם? מדוע הוא לא מזכיר את משיח בן יוסף? נראה, שהרמב"ם מבוסס על הירושלמי, כדרכו בפסקים רבים, ואכן בתלמוד הירושלמי לא מוזכר כלל משיח בן יוסף. אולם, משפט אחד בדבריו מזכיר את מדרש ה'פסיקתא' הנ"ל. כותב הרמב"ם (שם):

"ומחץ פאתי מואב" (במדבר כד, יז) זה דוד, וכן הוא אומר (שמואל ב' ה, ב) "ויך את מואב וימדדו בחבל", "וקרקר כל בני שת", זה המלך המשיח, שנאמר בו (זכריה ט, י) "ומָשְׁלוּ מִיָּמַי עַד יוֹם". "והיה אדום ירשה" (במדבר כד, יח) לדוד, שנאמר (שמואל ב' ה, יד) "ויהי כל אדום עבדים לדוד", "והיה ירשה שעיר אויביו", זה המלך המשיח, שנאמר (עובדיה א, כא) "ועלו מושיעים בהר ציון".

מדברי הרמב"ם משמע, שמלך המשיח יכבוש וינצח את מואב תחילה, ואחר כך את אדום. לעומת זאת, ב'פסיקתא' אמרו שזה תפקידו של משיח בן יוסף.¹⁶

נראה, שמחלוקת קדומה היא בין חכמי המדרש - כיצד לפרש את פסוקי נבואת בלעם (במדבר כד, יז-יח) "דָּרַךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקָרַקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת. וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אֹיְבָיו". מדרש 'פסיקתא זוטרתא' דורש

16. זה לשון הפסיקתא: ויבוא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס, ועושה באחרונה שלום עם מואב.

את הפסוקים כלפי משיח בן יוסף, אך יש שדרשו פסוקים אלו ביחס למשיח בן דוד, וכך למד הרמב"ם.

אם כן, נחלקו רבותינו - מי ראוי להילחם ולהכריע את אויבי ישראל, ובפרט מואב ואדום. לדעת הרמב"ם, את המלאכה התחיל דוד המלך, ומלך המשיח שיבוא מזרעו, יסיים אותה. ואילו לדברי הפסיקתא, זהו תפקידו של משיח בן יוסף דווקא.

בשורש הדברים, נראה שזוהי מחלוקת יסודית האם עתיד להיות 'משיח בן יוסף'?

ה'פסיקתא' ושאר המדרשים על יוסף, כמו גם התלמוד הבבלי במסכת סוכה, רואים את משיח בן יוסף כשלב נצרך והכרחי הקודם לביאת משיח בן דוד. כמותם למד הרס"ג (במציאות של 'לא זכו'), ובמשך הדורות גם הרמח"ל והגר"א שאת דבריהם נלמד בהמשך. לעומת זאת, התלמוד הירושלמי ובעקבותיו הרמב"ם, לא מזכירים כלל את משיח בן יוסף, ולדבריהם, אין לנו משיח מלבד בן דוד. בדור האחרון, נחלקו בסוגייה זו מרן הרב קוק והרבי מליבאוויטש זצ"ל.

הרבי זצוק"ל לימד שאנחנו מצפים לגאולה אחת שלימה, שאינה מתחלקת. את דברי הרמב"ם (ע"פ הירושלמי) ראה הרבי כפסק הלכה ברור.¹⁷

בנוגע לגמרא במסכת סוכה אודות משיח בן יוסף, טען הרבי שהיא אגדתא בלבד, ואינה נוגעת להלכה. אין כל הכרח שיהיה משיח בן יוסף.¹⁸

17. 'ימות המשיח' מאת מנחם ברוד (כפר חב"ד תשנ"ג), עמ' 92.

18. שם.

לשיטת הרבי, אנחנו נמצאים כיום בתקופת "עקבתא דמשיחא", ומצפים לגאולה האמיתית והשלימה.

מאידך, שיטת הרב קוק זצ"ל ממשיכה את דרכם של הרמח"ל והגר"א, ומבחינה בשתי קומות בתהליך הגאולה: זמן 'בן יוסף' ולאחריו זמן 'בן דוד'. תקופת משיח בן יוסף מהווה שלב של גאולה פיזית, מעשית, בשיבת האומה לארצה ובניין הארץ, הצבא והלאום. אחריה מגיעה תקופת משיח בן דוד, שהיא גאולה רוחנית.¹⁹

לסיכום

שתי שיטות הן:

- ◆ מדרשי חז"ל, התלמוד הבבלי ואחריהם הרס"ג, הרמח"ל, הגר"א והרב קוק, סבורים שמשיח בן יוסף קודם לבן דוד. כך הוא סדר הגאולה.
- ◆ התלמוד הירושלמי ובעקבותיו הרמב"ם והרבי מליובאוויטש, סבורים שכל ציפייתנו היא לגאולת משיח בן דוד בלבד.

ג. יתכן משיח לפני בן דוד

עיון נוסף בדברי הרמב"ם עשוי לפתוח לנו צוהר - לראות ולמצוא רמזים חדשים בהלכות הגאולה.

ימות המשיח

העיסוק במהותו ותפקידו של משיח בן יוסף מעורר להוסיף

19. בשיטה זו נעין לקמן פרקים ד-ו.

ולברר - מהי התקופה המכונה בפי חז"ל 'ימות המשיח'? מיהו המשיח עליו מדובר?

מחלוקת אמוראים מפורסמת היא - כיצד ייראו 'ימות המשיח' ומה עתיד להתרחש אז. זה לשון הגמרא (ברכות לד ע"ב):

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - "עין לא ראתה אלהים זולתך" (ישעיה סד, ג).²⁰ ופליגא דשמואל, דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד.

לדעת רבי יוחנן, ימות המשיח, הם זמן הגאולה עליו התנבאו הנביאים את כל נבואות הנחמה. אחר כך, מגיע שלב 'העולם הבא', בו אין לנו כל השגה, וגם הנביאים בגודלם לא ראו מה יקרה בו. לדעת שמואל לעומת זאת, ההבדל העיקרי בין 'ימות המשיח' לבין העולם הזה המוכר לנו, הוא 'שעבוד מלכויות' ולא יותר. אי לכך, כל נבואות הנביאים יתגשמו רק בשלב 'העולם הבא'. לדברי שמואל, ימות המשיח הם בסך הכל תיקון של העולם הזה: עם ישראל זוכה לעצמאות ולשחרור מ'שעבוד מלכויות'. מיד כאשר זוכים לכך, עוברים לעידן 'ימות המשיח'.

הרמב"ם התייחס לסוגיה זו בכמה מקומות. בהלכות תשובה (ח, ז) הוא כותב:

... ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל, אבל טובת חיי העולם הבא אין

20. רש"י (על הגמרא) מפרש: עין לא ראתה - לא נראית ולא נגלית לשום נביא.

לה ערך ודמיון ... הוא שישעיהו אמר (סד, ג) "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו", כלומר, הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים, עשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו.

לכאורה, הרמב"ם כאן פוסק כשיטת רבי יוחנן: כל הנביאים התנבאו אודות ימות המשיח, ורק לאחריהם נזכה לעולם הבא, עליו נאמר הפסוק "עין לא ראתה".

באופן מפתיע, בפרק הבא הרמב"ם חוזר לעניין זה, אך מציג שיטה שונה (לכאורה). זה לשונו (ט, ב):

... אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד.

כאן הרמב"ם הולך בשיטת שמואל, ומצטט את אמרתו "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות". התמיהה ברורה: הלכה כרבי יוחנן או כשמואל?

יתר על כן, בהלכות מלכים (יב, א-ב) הרמב"ם חוזר על ההכרעה כדעת שמואל, וכך הוא כותב:

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג ... אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד.

הרמב"ם, אם כן, במקום אחד פסק כרבי יוחנן, כי הגאולה היא מעבר לכל דמיון ונבואה, ואי אפשר למדוד אותה. בשני מקומות

נוספים, פסק הרמב"ם כשמואל, שמהותם של ימות המשיח היא הפסקת 'שעבוד מלכויות' ותו לא.

הדבר צריך ביאור - כיצד למד הרמב"ם? כדעת מי הוא פוסק? הגר"א מיישב את הסתירה בדברי הרמב"ם באופן מחודש. כך מובא בספר 'אמרי נועם' (חידושי הגר"א למסכת ברכות):

ואמר רבינו [הגר"א] לבאר ... ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם. כי שני ימות המשיח הן. היינו, ימות משיח בן יוסף ... ואז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד גלויות, אבל עשיו לא יפול בידו.

ואחר כך, באלף השישי, כשיבוא הזמן "בעתה", יבוא עשיו עם גוג ומגוג על ה' ועל משיחו, ויפלו כולם ביד משיח בן דוד. וכשיבוא משיח בן דוד יתקיים מה שכתוב (ישעיה כה, ח) "בלע המוות לנצח" וכל ייעודי הנביאים, וזה נקרא לעתיד לבוא.

הגר"א מבאר שלמעשה, שתי תקופות נקראות 'ימות המשיח':

- ◆ ימות משיח בן יוסף, בהם לא יהיה כל שינוי מלבד 'שעבוד גלויות' - על כך דיבר שמואל.²¹
- ◆ ימות משיח בן דוד, אודותם התנבאו כל הנביאים, ועליהם נאמר "בלע המוות לנצח" - עליהם דיבר רבי יוחנן.²²

בדומה לכך, מבאר רבי עמנואל חי-ריקי²³ את הסוגיה בספרו 'יושר לבב' (בית שני חדר רביעי פרק ב):

21. וכן הרמב"ם בפרק ט מהלכות תשובה (ב) ובהלכות מלכים (יב, א-ב).

22. וכן הרמב"ם בפרק ח מהלכות תשובה (י).

23. ראה אודותיו לקמן פרק ג.

... שיש לפרש במימרא דשמואל, והוא דימות המשיח קרי לימות שיהיו בין ביאת משיח בן יוסף לגוג ומגוג, דאז יבא בן דוד, וכמבואר בפסיקתא פרשת בלק על פסוק "אראנו ולא עתה", אבל אחר ביאת משיח בן דוד לא איירי.

לדעת רבי עמנואל חי ריקי, הביטוי 'ימות המשיח' בדברי שמואל, מתייחס לתקופת הנהגתו של משיח בן יוסף. בימים אלו תקום מלכות ישראל אשר תונהג ע"י משיח בן יוסף, והוא עתיד להוביל את האומה עד ביאת משיח בן דוד.

משיחיותו של בר כוכבא

בהמשך לתיאורים אודות מלך המשיח, מזכיר הרמב"ם את סיפורו של בר כוכבא. דבריו מגלים לנו זווית מופלאה בנוגע לדמותו של המשיח. זה לשונו (הלכות מלכים יא, ג):

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת ...

רבי עקיבא, גדול חכמי המשנה אמר על בן כוזיבא שהוא מלך המשיח, אולם בהמשך התברר שהוא טעה. מכאן מוכיח הרמב"ם שמשיח לא חייב לעשות אותות ומופתים, שהרי הנהגתו ומלחמותיו של בר כוכבא היו בדרך הטבע.

גם בנוגע לתשעה באב, הרמב"ם מזכיר את חשיבותו של בר כוזיבא בעיני חכמי אותה תקופה. זה לשונו (הלכות תעניות ה, ג):

ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו ... ונלכדה עיר גדולה
וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם
מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך
המשיח, ונפל ביד גויים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו
חורבן המקדש.

לדברי הרמב"ם כאן, "כל ישראל וגדולי החכמים" שבאותו דור
הסכימו למשיחיותו של בר כוכבא.

אכן, חידוש גדול יש ללמוד מדבריו: יכול להיות משיח עוד קודם
לבן דוד. כאשר מופיע מנהיג המוביל לניצחונות מול אויבי העם
ולכיבוש הארץ מחדש, הרי ניתן לומר שהוא "בחזקת משיח".

אולם, עדיין הדברים צריכים ביאור: וכי כל חכמי אותו הדור
הסכימו שבר כוכבא הוא מלך המשיח? מה היו הסיבות לכך?
הדברים יתבארו ע"פ המובא בתלמוד הירושלמי (תענית פרק ד
הלכה ה):²⁴

תני רבי שמעון בן יוחי, רבי עקיבה היה דורש "דרך כוכב
מיעקב" (במדבר כד, יז) - דרך כוזבא מיעקב.

רבי עקיבה כד הוה חמי בר כוזבה הוה אמר 'דין הוא מלכא
משיחא!'

אמר ליה רבי יוחנן בן תורתא, עקיבה! יעלו עשבים בלחיך
ועדיין בן דוד לא יבוא.

לדעת רבי עקיבא, בר כוזיבא הוא ללא ספק מלך המשיח. יש לכך

24. וכן הוא במדרש איכה רבתי ב.

אף רמז בכתוב "דרך כוכב", המילה כוכב מזכירה את בר כוכבא, שלבסוף נקרא בר כוזיבא.

אולם, רבי יוחנן בן תורתא²⁵ מקשה עליו: 'עדיין בן דוד לא יבוא!' כלומר, אם אכן בר כוזיבא הוא המשיח, והנה הוא כבר כאן, אם כן, מה הצורך במשיח בן דוד? וכי לדבריך, רבי עקיבא, כבר לא יבוא בן דוד... הייתכן?!

הרב שלמה גורן בספרו תורת המועדים²⁶ מסביר את הדברים כך: רבי יוחנן בן תורתא סבר כי אין לייחס כל משמעות 'משיחית' לניצחונות ולהצלחות של בר כוכבא, ועל כן, הוא אינו משיח. רק כאשר יתקיימו ייעודי הנביאים במלואם ניתן יהיה לדבר על גאולה ומשיח.

לעומתו, סבר רבי עקיבא, כי בר כוכבא היה מלך המשיח לשעתו, ובכך, שלטונו מהווה חלק בלתי נפרד מתהליך הגאולה. בהמשך, עתיד לבוא גם משיח בן דוד. אין בכך כל סתירה. כל נצחון במערכה המביא לשחרור הארץ מיד זרים, עשוי להיות שלב בגאולה השלימה.

בדומה לכך, מבאר הרב צבי הירש קלישר את סברת רבי עקיבא בספרו דרישת ציון (דף יב):

25. במדרש פסיקתא רבתי (פסקה יד, פרה) מצינו תיאור אודות דמותו של בן תורתא: אמרו רבותינו, מעשה היה בישראל אחד שהיה לו פרה אחת חורשת, נתמעטה ידו ומכרה לו לגוי אחד, כיון שלקחה הגוי וחרשה עמו ששת ימים של חול, בשבת הוציאה שתחרוש עמו, ורבעה לו תחת העול... כיון שבא (הישראל) ואמר לה באזנה פרה פרה את יודעת כשהיית ברשותי היית חורשת ימי החול, בשבת היית נינוח, עכשיו שגרמו עונותי ואת ברשות גוי בבקשה ממך עמדי וחרשי, ומיד עמדה וחרשה... מיד נתיירא הגוי, אמר ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה ואני שיצרני יוצרי בדמותו ונתן בי דעת איני הולך ומכיר את בוראי, מיד בא ונתגייר, ולמד וזכה לתורה, והיו קוראים שמו יוחנן בן תורתא, ועד עכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו. 26. 'מדינת ישראל כשלב בחזון הנביאים', עמ' 600 ואילך.

ובתלמוד מצינו בסנהדרין (צו ע"ב) שטעה רבי עקיבא בבן כוזיבא שמלך בביתר שהוא יסבב משיח, והיה מה שאמר חגי' 27 "עוד מעט ואני מרעיש שמים וארץ", כלומר, קודם שיבוא שלימות הגאולה יהיה מלכות אחת מעט, והוא בן כוזיבא, ואחר כך אני מרעיש שמים וארץ.

וחלילה שהתנא רבי עקיבא טעה באמיתת פירוש הקרא, אלא ברור שכן פירוש מקרא, שבראשית הגאולה יהיה מעט צמח ישועה, שיקובצו אחד אחד מן הגולה לעשות ארץ נושבת, ויעלו אחר כך ריח ניחוח ונרצה למו, ואחר כך אני מרעיש שמים וארץ. רק שבזה טעה רבי עקיבא, שסבר שבן כוזיבא הוא המלכות מעט, ולא ככה היה, כי עוד חזון למועד היה, ויהיה כן בדור אחרון אשר יתדנבו רוחם לזה.

רבי עקיבא למד מתוך נבואת חגי, שצפויה לקום מלכות לישראל, שתהיה בבחינת "מעט" באיכות ובמשך זמן מלכותה, ורק אחריה תופיע הגאולה השלימה. זו הסיבה שהוא התייחס לשלטונו של בר כוכבא כ'מלכות מעט'.²⁸

גם הרמב"ם, בפשטות, סובר כרבי עקיבא, שהרי את הסיפור של בר כוכבא הוא מביא כדוגמה אפשרית למשיח. לדבריו, הלכה היא שבן כוזיבא ראוי היה להיות משיח, אלא שלא זכינו.

יתר על כן, הרמב"ם מלמד (הלכות מלכים שם) שכן סברו כל חכמי אותו הדור. משמע, ששיטת בן תורתא המוזכרת בירושלמי,

27. לשון הכתוב (חגי ב, 1) "כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת עוֹד אֶחָד מֵעַט יִהְיֶה, וְאֲנִי מִרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת הַהַרְבֵּה". עיין שם במפרשים.

28. הרב מנחם כשר בספרו התקופה הגדולה (חלק א עמ' 386) מעיר, כי יתכן ורבי עקיבא סבר שבר כוכבא הוא משיח בן יוסף.

דעת יחיד היא, ואין להחשיבה כשיטה חולקת - מול דעת רבי עקיבא ושאר חכמי ישראל.
למדנו, אם כן, שלשיטת הרמב"ם יתכן משיח שאיננו בן דוד.
בר-כוכבא הוא דוגמה למשיח כזה, כפי שהרמב"ם מזכיר את משיחיותו.

פרק ג : הגיע זמן הגאולה

ניצנים ראשונים

במהלך חמש מאות השנים האחרונות, רבים מגדולי הדורות הדגישו בדבריהם, שהנה "הגיע הזמן". הם התייחסו לתקופה הזו כזמן המתאים ביותר לגאולה, ומשום כך, עסקו בענייני הגאולה, ביררו וחישבו את זמנה המדויק, כתבו אודותיה, ואף פעלו בדרכים שונות למען עלייה לארץ ויישובה.

א. האלף השישי

חז"ל מייחסים משמעות מיוחדת למניין שנות העולם מזמן שנברא, ואף נותנים חשיבות לכל אלף בפני עצמו.²⁹ בגמרא אמרו (סנהדרין צז ע"א):

תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו.

לדברי חז"ל, העולם נברא לששת אלפים שנה, כאשר אלפיים

29. רש"י (סנהדרין שם אחר ד"ה תרי) כותב: יומו של הקב"ה אלף שנה, ככתוב (תהילים צ, ד) "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור".

השנה האחרונות מסוגלות לביאת משיח. לאחר שעבר האלף החמישי כולו, הזמן המיועד לגאולה - הוא בוודאי האלף השישי.

שנת ת"ק

שני גדולי עולם שחיו באמצע האלף השישי ועסקו רבות בענייני הגאולה, ואף זכו ליטול חלק משמעותי ומעשי בעלייה לארץ, הם רבי עמנואל חי-ריקי ורבי חיים בן עטר.

רבי עמנואל חי-ריקי, נולד באיטליה, והיה מגדולי המקובלים בזמן הרמח"ל. מחבר הספרים 'משנת חסידים', 'הון עשיר' על המשניות, 'יושר לבב' ועוד. עסק רבות בתורת הגאולה ובתיארוכה, וכן זכה לעלות לירושלים, כפי שיסופר בהמשך.

נלמד מעט מדבריו על הגאולה וזמנה. בספרו 'יושר לבב' (בית שני, חדר רביעי פרק ד) הוא כותב:

וממה שכתוב בסתרי תורה דפרשת וישב בזהר חדש נראה
דהאמת אתנו דאחר אלף תק"מ נגאל, אלא דממה שכתב שם
נראה דאז יהיה עדיין תחילת הגאולה ...
ומכל מקום נראה דהתחלת סימני הגאולה יהיו נראים
מ[שנת] ת"ק, כדאמרן שהם כמ' שנה קודם שנגאל ממש,
או שתתעורר הגאולה כפי הזהר חדש, לפי שיהיה כ"ימות
עיניתנו" (תהילים צ, טו), דסימני החורבן נראו במקדש מ'
שנה קודם שנחרב.

מדברי הזהר חדש בפרשת וישב משמע שזמן הגאולה הוא בשנת תק"מ. אך נראה, שכבר משנת ת"ק ואילך ייראו סימני הגאולה, כשם שארבעים שנה קודם החורבן היו לכך סימנים בבית המקדש, כך ארבעים שנה לפני הגאולה ייראו סימנים. עניין זה רמוז בפסוק

”שמחנו כימות עיניתנו”, הקב”ה ישמח את עם ישראל במשך אותו שיעור זמן שהם הצטערו בגלות.

בהמשך הדברים הוא כותב:

וממה שכתוב בזהר פרשת וירא דף קי”ז ע”א דבכל שיתין
שנין מאלף הששי המלכות עולה מדרגה אחת מהי’ ספירות,
הכי מובן שב[שנת] תק”ס נגאל.

מאידך, מדברי הזוהר בפרשת וירא משמע, שהגאולה תהיה בשנת
תק”ס.

ברור, אם כן, מדברי רבי עמנואל חי-ריקי משמע שזמן הגאולה
הוא בין השנים ת”ק עד תק”ס.

רבי חיים בן עטר, ה’אור החיים’ הקדוש, חי באותה תקופה, נולד
במרוקו, חיבר ספרים רבים, ואף זכה לעלות ולהתיישב בירושלים.
הוא הרבה לעסוק בתורת הגאולה וזמנה. דוגמה לכך מצאנו
בפירושו ‘אור החיים’ על הפסוק (במדבר כו, כב) ”אַלֶּה מְשַׁפְּחַת
יְהוּדָה לְפָקְדֵיהֶם שְׁשֵׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת”, הוא כותב:

ושני מיני פקידות נאמרו בכתוב. ואמרו ‘ששה ושבעים
אלף וחמש מאות’, אולי שרמז ה’ בזה מתי יהיה תכלית
הפקידה טובה הרשומה בסמוך שיזרח עלינו כבוד ה’,
ואמר, עד עבור כל גליות, גלות מצרים, וגלות בבל, וגלות
אדום.

... וכנגד גלות אדום שאנו עדיין בו אמר אלף וחמש מאות,
ואם היו זוכים ישראל היו נמנים קע”ב שנה שנשאר מאלף
הרביעי, וכיון שלא זכו יתחיל החשבון מאלף הה’ וחמש

מאות מאלף הששי, ומקווים אנו כי הוא זה קץ גלויותינו,
ויתקיימו כל היעודים הרשומים ויתחילו ניצוצי גילוי
הגאולה בהתחלת חמש מאות הבאים לשלום.

מדבריו עולה, שהגאולה תחול לכל המאוחר, בשנת 500 לאלף
הששי, שנת ת"ק.

דברים ברורים מוסיף וכותב ה'אור החיים' על הפסוק (ויקרא ו, ב)
"היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר". לדבריו,
פסוק זה נסוב על זמן הגלות הנמשל ללילה. בדבריו מובא החישוב
הבא:

... והזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף הששי, לפי מה שקדם
לנו מדבריהם ז"ל (בראשית רבה יט, ח) כי יומו של הקדוש
ברוך הוא אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונה מדת לילה
ות"ק שניה מדת יום. והודיע ה' כי 'עד הבוקר', שכשיגמר
ת"ק שנה בגלות עד הבוקר שיהיה העליה.

לדברי ה'אור החיים', כל אלף שנה נחשבים יום אחד, ואם כן,
חצי יום הוא 500 שנה. הפסוק "היא העולה ... כל הלילה עד
הבוקר" מתאר את המעבר בין הלילה ליום, כלומר, בין 500 שנה
הראשונות, לזמן הגאולה (הרמוז במילה בוקר), אחרי 500 שנה
מתחילת האלף.

ממשיך ה'אור החיים':

ובוקר זה אין אני יודע אם בוקר של אלף החמישי או
בוקרו של אלף השישי ... ואולי כי לזה רמז הנביא באומר
(ישעיה כא, יב) "אמר שומר אתא בוקר וגם לילה", פירוש,
הגם שאתא בוקר ראשון לא הועיל, ובא גם כן הלילה

אחריו כי לא נושענו בו, ואולי כי אילו ישראל היו שלמים
היו נגאלים בבוקר ראשון.

אולם, אין רמז בפסוק על איזה אלף מדובר. מסביר ה'אור החיים':
אכן הייתה הזדמנות לגאולה בשנת ת"ק לאלף הקודם, ומכיוון
שלא זכינו בבוקר הראשון, בוודאי נזכה לה בבוקר השני - בשנת
ת"ק לאלף השישי.

שנת ת"ר

ביחס לשנת ת"ר, אנחנו מוצאים ביטויים מפורשים בזהר פרשת
וירא (דף קיז ע"א). זה לשונו:

... ובשית מאה שנין לשתי תאה יתפתחון תרעי דחכמתא
לעילא ומבועי דחכמתא לתתא ויתתקן עלמא לאעלה
בשביעאה, כבר נש דמתתקן ביומא שתי תאה מכי ערב
שמשא לאעלא בשבתא, אוף הכי נמי, וסימניך (בראשית ז,
יא) "בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות
תהום רבה".

תרגום הדברים: בשנת 600 לאלף השישי יפתחו שערי החכמה
למעלה ומעיינות החכמה למטה, ויתוקן העולם כדי [שיוכל]
להיכנס לאלף השביעי. כמו בן אדם שמתקן את עצמו ביום שישי
בערב השמש כדי להיכנס לשבת.

החכמה הצפויה לפרוץ בשנת ת"ר, רמוזה בפסוק אודות המבול:
"בשנת שש מאות שנה לחיי נח ... נבקעו כל מעיינות תהום רבה
וארובות השמיים נפתחו". הזוהר מלמד שפתיחת שערי החכמה
היא כפולה: הן מצד החכמה עליונה, כלומר, יתגלו חידושי תורה

נפלאים בשנה זו, והן מצד החכמה התחתונה, כלומר, תחומי המדע והחברה - יתפתחו, ויתחילו לגלות בהם גילויים חדשים.
הזוהר ממשיך:

וכנסת ישראל יוקים לה מעפרא וידכר לה קב"ה ... וכדין תיקום ויתפקד עלמא ... דכתיב (ויקרא כו, לד) "תרצה הארץ", "והארץ אזכור" (שם מב), והארץ דא כנסת ישראל, תרצה, תתרעי ארעא לגבי קב"ה.

באותו זמן מיוחד, יקים הקב"ה את כנסת ישראל מעפרה ויזכור אותה. הדבר רמוז בפסוק "אז תרצה הארץ", הארץ מסמלת את כנסת ישראל, ודווקא היא תרצה ותתעורר ברצון חדש להתחבר עם הקב"ה.

מכאן יש ללמוד, שגאולה מעשית וגאולה רוחנית תלויות זו בזו. התמורות הגדולות בעולם שלנו ב-150 השנים האחרונות מהוות חלק מתנועה פנימית שכל מטרתה היא תיקון העולם.

ניתנה רשות

בעקבות מאמר הזוהר, כותב הרב שלמה אלישיב זצ"ל דברים מבהילים בספרו 'לשם שבו ואחלמה' (ספר הדע"ה חלק א דרוש ה, סימן ג):

... ובפרט משנת ת"ר ואילך, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש ... ומה שכתוב יתפתחון כו', רוצה לומר שניתן רשות לכל המשתוקקים להידבק באלהים חיים ולהתעסק בחכמת האמת, לכנוס וליטול את השם כהראוי.

[וכל מי שיעמיק בזה ישכיל וימצא. ולא היה כל זה קודם שנת ת"ר, כי אז היה עדיין סתום וחתום אלא רק ליחידי

סגולה לבד. כן שמעתי בשם הגאון החסיד רבי ישראל
סלנטר ז"ל].

מעכשיו הכל השתנה: כל החפץ להידבק בה' ולעסוק בסודות
התורה, החל משנת ת"ר ואילך - רשאי ללמוד ולהיכנס לפרד"ס,
ואף יזכה להבין ולהצליח! זוהי מהפכה אמיתית ביחס לעיסוק
בפנימיות התורה: מעכשיו, החכמה הפנימית שייכת לכל מי
שרוצה בה!

בדומה לכך כותב האדמו"ר רבי צבי הירש מזידיטשוב בספרו 'סור
מרע ועשה טוב'³⁰ (פרק הקדמה ודרך לעץ החיים, דף ד):

... ונשאר מאלף השישי ת"ר ... מאותו הזמן ואילך
התחילו להתנוצץ ניצוצי נשמות של עולם התיקון על
ידי רזי סודות דאורייתא, והותר לנו ללמוד הנסתרות כמו
הנגלות, כי בלימוד הזה אנו יוצאים מן השעבוד לגאולה ...

לדבריו, בתקופה זו מופיעים ניצוצי נשמות שמקורן מ'עולם
התיקון', וזאת דווקא על ידי גילוי סודות התורה. יתר על כן,
עכשיו מותר ללמוד נסתר - כמו נגלה, ואף יש יתרון ללימוד
הנסתר, "כי בלימוד הזה אנו יוצאים מן השעבוד לגאולה", כפי
שאמרו בזוהר (מובא בהקדמת הרח"ו ל'עץ חיים') "ובגין דעתידים
ישראל למיטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזוהר יפקון ביה
מן גלותא..."

רבי עמנואל חי-ריקי שחישב וקבע את זמן הגאולה בשנת ת"ק,

30. ביאור על הקדמת רבי חיים ויטאל לעץ חיים, נדפס עם הגהות מרבי צבי אלימלך מדינוב.

מסביר בספרו 'יושר לבב' כיצד יש להבין את דברי הזוהר הנ"ל. זה לשונו (בית שני, חדר רביעי חלק ד):

מה שכתוב בזוהר, פשוט הוא שזה אחר ביאת המשיח, דהכי מובן מדבריו, אבל לא שתהיה אז גאולה, אלא שגאולה תהיה בזמן ...

לשיטתו, דברי הזוהר אודות גילוי מעיינות החכמה יתרחשו (כ- 100 שנה) לאחר ביאת המשיח. שהרי זמן הגאולה הוא בשנת ת"ק, ואחר כך (בשנת ת"ר) יופיע הגילוי העצום של החכמה. יש לציין כי לדעת הגר"א, בשנת ת"ק תחל הכנת הגאולה, בדומה לחישובו של 'יושר לבב', ואילו בשנת ת"ר תחל הגאולה ממש. הדברים יתבארו בהרחבה בפרק ה'.

לסיכום

רבים מן המקובלים שחיו בשנים ת"ק-ת"ר התייחסו בוודאות לתקופתם כתקופת הגאולה ותיקון העולם.

ב. צדיקי הדורות – ניצוץ משיח בן יוסף

כוחם המשיחי המיוחד של יוסף ויהודה כמנהיגי האומה המשיך להתגלגל מדור לדור. אנחנו פוגשים את יהושע לצד כלב במעשה המרגלים, את שאול (ויונתן בנו) לצד דוד בעת הקמת המלוכה בישראל, ואחריהם את שלמה (ובנו רחבעם) לצד ירבעם בן נבט בזמן חלוקת הממלכה.

רבנו האר"י ז"ל התייחס לכך במפורש בספר הליקוטים (ישעיה לח):

וכן אמר הרב זלה"ה, כי בכל דור ודור הקב"ה שולח ניצוץ משיח, כדי שאם נזכה יגאלנו, ולהאיר להעולם אם יהיו צדיקים בתורתו, שלא יאבד העולם. או להחזיר לאותו הדור שהוא בו בתשובה, אם יהיו רשעים וחסטאים, ולקיום הברית, ולסבול יסורים על עוון הדור, ובחבורתו ירפא להם ...

אם כן, בכל דור נשלח לעולם 'ניצוץ משיח'. האר"י הקדוש מזכיר ארבעה טעמים לכך:

- ◆ שאם נזכה נגאל - יש צורך בדמות אנושית מנהיגה שתוכל לפעול ולגאול את האומה.
- ◆ להאיר את העולם - מנהיג שמלמד תורה ומרומם את העם כולו.
- ◆ להחזיר בתשובה - אם הדור הם רשעים שאינם ראויים ח"ו.
- ◆ לסבול עוון הדור - כשליח ציבור הנושא את משא הדור על כתפיו.

אכן, הרמ"ע מפאנו מזכיר בכתביו את הדמויות השייכות לניצוץ משיח בן יוסף. זה לשונו (ספר גלגולי נשמות אות פ):

יוסף בן יעקב, יהושע בן נון, יהונתן בן שאול, ירבעם בן נבט, יונה בן אמתי מניצוץ אחד, ולבסוף הוא משיח בן יוסף, כדאיתא בילקוט שמעוני מלכים (רמז רח) ובתוספות בבא מציעא,³¹ אותו התינוק בן צרפית משיח בן יוסף היה.

דמויות רבות, אם כן, שייכות לניצוץ מיוחד זה, לאורך כל הדורות. בפרק זה נזכיר בס"ד חלק מצדיקי הדורות האחרונים - אשר הועד עליהם שזכו לשאת את אותו ניצוץ מיוחד.

31. עיין שם דף קיד ע"א ד"ה מהו.

רבינו יצחק לוריא אשכנזי

הראשון בדורות האחרונים שזכה לניצוץ משיח בן יוסף, הוא רבנו האר"י הקדוש בעצמו, ואילו היינו זוכים כבר היה גואלנו. עניין זה מובא על ידי תלמידו רבי חיים ויטאל, בספר 'פרי עץ חיים' (שער העמידה פרק ט):

במלת 'וכסא דוד עבדך'³² הזהיר לנו מורי זלה"ה מאוד, ביום א' שהלכנו על ציון שמעיה ואבטליון בהתפללנו שם, והכפיל שם לנו לומר, שנזכיר בכל תפלה ותפלה, לכוון במלת 'דוד עבדך', שיחיה משיח בן יוסף ולא ימות ע"י ארמילוס הרשע ... ולא הבנו דבריו, והשם יודע נסתרות, וסופו מוכיח על תחילתו, שמת מורי החסיד זלה"ה בעוונותינו הרבים.

אזהרתו הכפולה של האריז"ל לתלמידיו לכוון בכל תפילה על חייו של משיח בן יוסף, שלא ימות חלילה, הייתה תמוהה בעיניהם. רק לאחר מותו הבינו התלמידים, כי הם התבקשו להתפלל על רבם האר"י, שהיה ניצוץ משיח בן יוסף בדורו.

רבי יוסף חיים מבגדד, בעל ה'בן איש חי', מבאר אלו סימנים של משיח בן יוסף היו אצל האר"י הקדוש. בספרו 'בן יהודע' (סנהדרין צח ע"ב) הוא כותב:

וכבר נודע מכתבי רבינו מה"ר חיים ויטל ז"ל שרבינו האר"י זלה"ה היה בו ניצוץ משיח בן יוסף ... והנה הם היתה קבלה בידם כי ניצוץ משיח בן יוסף אשר יבוא בכל דור בצדיק שבדור, יבוא בצדיק שהוא מזרע דוד המלך ע"ה, ולכך קורין אותו בשם כסא דוד, ולכן אם ימצא בדור צדיק מזרע דוד

32. ברכת 'תשכון בתוך ירושלים עירך' בתפילת שמונה עשרה.

המלך ע"ה וסובל יסורין קשים, זו הוכחה שיש בו ניצוץ
משיח בן יוסף. ...

ה'בן איש חי' מלמד כי משיח בן יוסף הוא דווקא מצאצאי דוד
המלך, וכמו כן, יעברו עליו סבל וייסורים רבים, כדי לכפר על כלל
ישראל. כל זאת, היה אצל האריז"ל.³³

רבי חיים ויטאל

אחרי פטירת האריז"ל הקדוש, עבר הניצוץ הקדוש לתלמידו המובהק
רבי חיים ויטאל.

בספר החזיונות כתב רבי חיים ויטאל אודות חלומות, מאורעות
וחזיונות שונים. בחלקו הראשון, רבי חיים מעיד על עצמו כי
שליחותו המיוחדת קשורה דווקא למהותו של משיח בן יוסף.³⁴
גם בנו רבי שמואל מעיד על כך (שער הגלגולים, הקדמה לו,
הגהת רש"ו):

אמר שמואל, אע"פ שאבא מארי ז"ל הסתיר דבריו במקום
הזה, זכורני כי מפה אל פה, יום אחד גילה לי ... ועוד רמזו
ז"ל שם אבא מארי בפסוק זה,³⁵ ח' של ח'זה, יו"ד של ציון,
יו"ד של קרית, מ' של מ'ועדנו, הוא חיים. וא"ל, שבזמן הרב
הגדול ז"ל, לא היה אפשר כלל להבנות ירושלים, האמנם

33. רבי חיים הכהן מחכמי ארם צובא, תלמידו של רבי חיים ויטאל כותב בספרו 'תורת חכם' (דף יז)
על הפסוק (ישעיה נג, ג) "איש מכאובות וידוע חולי": "פירוש דבר זה קבלתי ממורי הרב האלהי
זלה"ה (הרח"ו), כי מי שהוא הגואל את ישראל יש נמצא בו שני סימנים, שיהיה איש מכאובות
וידוע חולי, ופירוש הדבר הוא איש מכאובות, כי תמיד לעולם ימצא בו יסורין, וג"כ יהיה בו חולי
אחד ידוע תמיד קבוע, והיינו וידוע חולי. זהו משמו ז"ל. וכן נמצא ברבו האריז"ל זלה"ה, וג"כ נמצא
בו זלה"ה (כלומר, כן היה גם אצל הרח"ו. ראה להלן).

34. עיין שם חלק א עמ' יז בסיפור בואו של הרי' מסעוד כהן, "אמור לו משמח כי הוא משיח בן יוסף".

35. "חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן" (ישעיה לג, כ).

בזמן אבא מארי זלה"ה היתכן, שאם יעשו ישראל תשובה, שיהיה אבא מארי ז"ל משיח בן יוסף. וזהו מה שרמזו כאן, "עיניך תחזינה ירושלם", ולא עיני, אלה דברי מורי אבי זלה"ה.

רבי חיים ויטאל ראה את שמו רמוז באותיות הפסוק "חזה ציון קריית מועדנו", ועוד אמר, שאמנם בזמן רבו האר"י, היכולת לבנות את ירושלים הייתה בלתי אפשרית, אך עתה, בחייו, הדבר אפשרי, אם יעשו ישראל תשובה, ובמציאות כזו יהיה רבי חיים בעצמו משיח בן יוסף.

רבי שמואל ממשיך את תיאורו:

ולכן ראה ראיתי, כי היה מפחד אבי זלה"ה מאד מאומות העולם שלא יהרגוהו ח"ו. ואחר כך בעוונות הדור, גם זה חלף הלך לו ...

רבי שמואל מספר, שאביו אכן פחד מאוד במהלך חייו מהריגתו על ידי הגויים, כמו שאמרו על משיח בן יוסף. אולם, בעוונותינו לא זכינו, ורבי חיים ויטאל נפטר.

רבי עמנואל חי-ריקי

מתוך עיונו בתורת הגאולה, זכה רבי עמנואל לעלות לארץ בשנת תע"ז, והתיישב בצפת. מסופר עליו,³⁶ שהיה איש ישר ונעים עם כל אדם, עסק בחכמת הקבלה, בלי ליהנות משום אדם. התנהג בחסידות למופת, והיו לו כיסופים נוראים, ואף היה מייחד ייחודים בקבר האר"י הקדוש. לאחר כשנתיים עזב את צפת עקב מגפה וחזר לחוץ לארץ.

36. 'עטרת ציון' מאת הרב בן ציון מוצפי חלק א, דרוש ג' משיח בן יוסף, עמ' צ.

בשנת תצ"ז עלה שנית לארץ ישראל והתיישב בירושלים. בשלהי שנת ת"ק פתח את ישיבת "חברים מקשיבים" בסיוע גבירים מהעיר ליוורנו.³⁷

ביום א' אדר תק"ג כשהיה בן 53, לקראת סוף מסעו באיטליה לצורך איסוף כספים לישיבה, נהרג ע"י שודדים, שביקשו להכריחו לאכול בשר טרף, והוא סירב והרגוהו.

כאשר מצאוהו לאחר שנהרג, הבחינו שלא נשתנה זיו פניו, ובין בגדיו המגואלים בדם נמצא סידור ובתוכו דף קטן עליו כתוב: "כי הייתי בירושלים בשנת ת"ק, וחלמתי באב או באלול איני זוכר, והיינו נהרגים על קידוש השם".

ממעשה זה למדנו, כי רבי עמנואל חי ריקי, היה ניצוץ משיח בן יוסף בדורו, וכל פעולותיו היו מתוך נקודה זו.

עליית החסידים

בתקופה זו, התעוררו לעלות לארץ אחדים מתלמידי הבעש"ט. החל משנת ת"ק עלו לארץ ישראל חסידים מבין חבריו ותלמידיו של הבעש"ט. יש מהם שעלו בהשפעתו ובעידודו, כגון, רבי גרשון מקיטוב, גיסו של הבעש"ט, רבי נחמן מהורודנקה ועוד. יש מהם שעמדו לעלות, ואף התחילו בהכנות לעליה ויצאו לדרך, אבל לא נסתייע בידם, כגון הבעש"ט עצמו. עליות אלו היו בעיקר של יחידים וחבורות קטנות.³⁸

הראשון שזכה לעלות לארץ בראש חבורה של כ-300 חסידים, היה רבי מנחם מנדל מויטבסק בעל 'פרי הארץ', תלמיד המגיד

37. עיין 'באור החיים', תולדות רבי חיים בן עטר (עוז והדר תשע"ד) עמ' 226.

38. אברהם יערי, עליית החסידים ההמונית לא"י, מחניים מו.

ממעזריטש. הם הגיעו לארץ בשנת תקל"ג והתיישבו תחילה בצפת, שם סבלו ייסורים רבים. בשנת תקמ"א עברו לטבריה, בה הקימו וביססו את היישוב החסידי, בהנהגת רבי מנדל וחברו רבי אברהם מקאליסק.³⁹

נראה, שתורתו של רבי עמנואל חי-ריקי מהווה רקע ובסיס רוחני לכל העליות הללו. משום כך, ניתן לראות בעליות אלו את "העלייה הראשונה" ממנה התחיל ישוב הארץ בדורות האחרונים.

בספרו 'הרב קוק - בין חסידים למתנגדים'⁴⁰ מסביר הרב ראובן רוז, שגדולי ישראל שעלו לארץ בתקופה זו - למדו זאת 'הלכה למעשה' מדברי ה'יושר לבב', והאמינו בדבריו שראשית הגאולה תהיה בשנת ת"ק בהופעת המשיח, ובשנת תקס"א יבנה המקדש.

עליית החסידים, אם כן, מהווה חיזוק לאמונה הגדולה בדרכו של משיח בן יוסף: ע"י פעולות למעשה, נבנית הקומה הראשונה של הגאולה.

רבי חיים אבולעפיה

רבי חיים, צאצא למשפחת רבנים ענפה, נולד בחברון, למד בצעירותו בירושלים, ובמשך מספר שנים כיהן כרב באיזמיר בטורקיה.

בשנת ת"ק חזר רבי חיים לארץ - כדי לחדש את הישוב היהודי בטבריה, שהיה חרב מזה 70 שנה. היה זה בתיאום עם שליט הגליל

39. עיין 'אור הגליל' חלק ג (ירושלים תשל"ו) עמ' קד ואילך.

40. (מוסד הרב קוק תשע"ו), עמ' 157.

הטורקי דאז. תחילה בנה רבי חיים את בית הכנסת "עץ החיים", שהיה "נאה ומפואר מאין כמוהו".

רבי חיים חידש בטבריה את הישיבה של רבי יוחנן וריש לקיש, ואף גילה את מקום טבילתו של האריז"ל על שפת הכנרת. רבי חיים התמסר רבות להתפתחות העיר טבריה ודאג למקורות פרנסה לתושביה.

חידוש הישוב בטבריה עשה רושם רב בגולה, ורבים ראו בכך סימן לגאולה הקרובה. גם רבי חיים אבולעפיה האמין שחידוש הישוב היהודי בגליל הוא פתח לימות המשיח, ולגאולת עם ישראל כולו. כאשר רבי מנחם מנדל מויטבסק בא להתיישב בטבריה, קיבל אותו רבי חיים בשמחה ובאהדה רבה, והם אף החליטו להשיא את צאצאיהם זה לזו.

רבי חיים בן עטר

במקביל לעליית החסידים מערי רוסיה, עלה לארץ רבי חיים בן עטר בעל 'אור החיים' הקדוש.

רבי חיים בן עטר הצטרף למגמת העלייה שהחלה באותה תקופה. הוא תכנן להקים ישיבה בירושלים והתארגן לשם כך. בחודש אלול שנת תק"א הגיע לעכו בראש קבוצת תלמידים, וקבע שם את ישיבתו באופן זמני.

באותה תקופה, ערך רבי חיים ביקור בטבריה, אצל רבי חיים אבולעפיה. רבי יוסף חיים ילזו מרבני טבריה, תיאר את פגישת שני הצדיקים בספרו 'ילקוט יוסף':⁴¹

41. ע"פ 'באור החיים', תולדות רבי חיים בן עטר (עוז והדר תשע"ד) עמ' 211.

... ועשה לו הרב חיים אבולעפייא כבוד כביר מאוד. ויבקש ממנו שילכו יחד לקברו של התנא הקדוש רבי עקיבא תכף שלא לאבד הזמן, ותכף שכרו בהמה להרב אבולעפייא לרכוב עליה מפני זקנתו כי אז היה בן צ"ג שנים.

וכשהגיעו סמוך למערת התנא ירד הרב מעל החמור, וכיבדו זה לזה מי יכנס ראשונה. ובו בפרק ישב הרב ן' עטר על הארץ והתחיל מטפח על פניו בצעקות גדולות "אוי ואבוי שנזדמנו השני משיחים יחד בזמן הראוי, ובא ערפל חזק וחליף שעתא", ואחר כך לחשו זה לזה בבכיה. ומשערים רבנן שהיו שם למפרע, כי הודיעו זה לזה ששניהם יסתלקו בתוך שנה אחת.⁴²

סיפור זה שנמסר מדור לדור,⁴³ מלמד על ציפייתם העצומה של שני הצדיקים להופעת משיח ולבוא הגאולה. הרב סלמאן מוצפי זצ"ל בספרו 'שפתי צדיקים',⁴⁴ כותב בשם רבי יעקב חי-זריהן זצ"ל ראב"ד טבריה, כי ע"פ המסורת, רבי חיים אבולעפיה היה ניצוץ משיח בן דוד, וה'אור החיים' היה ניצוץ משיח בן יוסף.

בשנה שלאחר מכן, בחודש תמוז שנת תק"ב עלו רבי חיים בן עטר ובני חבורתו לירושלים, שם התקבלו בכבוד רב. הם הקימו את ישיבת "כנסת ישראל" בחצר רבי עמנואל חי-ריקי, שעמדה

42. וכן היה, שרבי חיים בן עטר הסתלק ב-ט"ו תמוז תק"ג, ורבי חיים אבולעפיה הסתלק ב-ו' ניסן תק"ד.

43. רבי יוסף חיים ילזו שמעו מפי רבי יעקב חי-זריהן זצ"ל שהיה ראב"ד טבריה, "ששמעו מפי רבנן קדישי זקני הדור, ששמעו מפי הזקנים הקודמים להם".

44. (הוצאת ישיבת בני ציון תשמ"א), עמ' פח בהערה.

ריקה.⁴⁵ בישיבה למדו כעשרה תלמידי חכמים, תורת הנגלה לצד תורת הנסתר.

קשר מיוחד נרקם בין הבעש"ט ל'אור החיים', אע"פ שלא נפגשו מעולם, וסיפורים רבים סופרו על כך.⁴⁶ ידוע ומפורסם בין החסידים, כי הבעש"ט התבטא שאם אך יזכה להיפגש עם רבי חיים בן עטר, תבוא הגאולה השלימה.⁴⁷ רבי יוסף חיים ילזו בספרו 'ילקוט יוסף', מוסיף על כך ומספר (עמ' 31):

ביום שנכנס הרב רבי חיים נ' עטר ז"ל לירושלים ת"ו, אמר עליו האדמו"ר בעל שם טוב זיע"א, 'היום נכנס משיח בן יוסף לירושלים', ובדקו ומצאו שבאותו יום נכנס הרב רבי חיים לירושלים ת"ו.

למדנו אם כן, שאף הבעש"ט ייחס ל'אור החיים' את הכח הרוחני של משיח בן יוסף.

דוגמה נוספת לכך היא האגרת שכתב רבי גרשון מקיטוב מירושלים לגיסו הבעש"ט,⁴⁸ זה לשונה:

... אמרת לי פעם אחת שראית במראה שבא חכם לירושלים תובב"א ממדינת מערב, והוא ניצוץ של משיח, רק שהוא

45. 'באור החיים', תולדות רבי חיים בן עטר (עוז והדר תשע"ד) עמ' 226.

46. עיין 'באור החיים' הנ"ל עמ' 241 ואילך.

47. נתיב מצוותיך, קאמרו"א, ט; וכן בית אברהם, סלונים, לשבועות עמ' קסא.

48. נדפסה לראשונה בספר 'חזית הארץ' (ירושלים תרס"ד) ובספרים נוספים. יש לציין כי אגרת זו סותרת את המסורת המקובלת לפיה נפגש רבי גרשון מקיטוב עם ה'אור החיים', ואף למד בישיבתו, ולפיכך יש שהסבירו שהאגרת מתייחסת לחכם אחר, אולי הרמח"ל. עיין 'באור החיים' עמ' 246.

בעצמו אינו יודע. והוא חכם גדול בנגלה ובנסתר ובעל בכי, ואחר כך אמרת לי שאין אתה רואה אותו, ואמרת שכמדומה שהלך לעולמו. וכשבאתי לכאן, חקרתי אחר זה הדבר וספרו לי מזה האיש פלאי פלאות, ושמו היה רבי חיים ׳ן עטר ... כאמור, הבעל שם טוב ברוח קדשו הכיר בגדולתו ובמעלת נשמתו של ה'אור החיים'. זי"ע.

רבי אברהם ברבי שמואל מיוחס, מחכמי ירושלים ומחבר הספר 'שדה הארץ', כותב בספרו 'דגלי אהבה' אודות פטירת ה'אור החיים' בשנת תק"ג:

בליל א' לפרשת פנחס שנת תק"ג שהיה פטירת מוהר"ר חיים ׳ן עטר, חלמתי כמה פעמים בעניין זה. כי חשבון משיח - חשבון שליח, ועוד עשר היתרים רמז לעשרת הרוגי מלוכה, כי כיום בא שמועת הרב מוהר"ר עמנואל חי ריקי זלה"ה איך נהרג על קידוש ה' ... ולמחר נעשה הספד גדול מאוד למוהר"ר חיים הנזכר.

חלומו של הרב מיוחס נסוב אודות משיח: המילה 'שליח' שווה בגימטרייה למילה 'משיח' בתוספת עשר. העשר הללו הם 'עשרה הרוגי מלכות'. יש ללמוד מכאן, כי הרוגי המלכות משלימים את החשבון עבור המשיח, ובכך סוללים לו את הדרך. באותו יום הגיעה לירושלים השמועה על הריגת רבי עמנואל חי-ריקי (נהרג על קידוש ה', ר"ח אדר באותה השנה), ולמחרת (ט"ו תמוז) נפטר ה'אור החיים'.

דבריו אלה של בעל ה'דגלי אהבה' שוזרים באופן מופלא את דמויותיהם של רבי עמנואל חי-ריקי וה'אור החיים' הקדוש. ניצוץ

משיח היה אצל שניהם, ובפטירתם התברר שהיו ראויים להיות
משיח בן יוסף!

לסיכום

בין צדיקי הדורות שחיו בשנים ת"ק-ת"ר, היו שעסקו בכל כוחם
בתורת הגאולה, ואף עלו לארץ ישראל במסירות נפש, מתוך
אמונה חזקה שהגיע זמן הגאולה.

אודות כמה מהצדיקים נמסר שהיה בהם ניצוץ משיח בן יוסף.
מתוך הדברים מתברר, כי כוחו של משיח בן יוסף האיר אצל כל
הצדיקים שעסקו בענייני הגאולה והעלייה לארץ ישראל.

פרק ד : פנימיות משיח בן יוסף

תורת הרמח"ל

באותה תקופה, חי בעיר פאדובה שבאיטליה אחד מגדולי חכמי העולם היהודי, הרמח"ל זצ"ל.⁴⁹ תורתו עוסקת רבות בתהליכי הגאולה, ועל כן יש בלשונו כינויים רבים לתקופה זו, כמו "גילוי הייחוד", "גילוי מלכותו יתברך", "עילוי השכינה" ועוד רבים.

שליחותו המיוחדת של משיח בן יוסף

בחיבור מיוחד אודות תהליכי הגאולה ומהותם, הנקרא 'מאמר הגאולה', פורס הרמח"ל את שיטתו, על פי סודם של דברים. נטעם מעט מדבריו (חלק ב):

"ויתן עוז למלכו" (שמואל א' ב, י) - הוא משיח בן יוסף,
 "יתן עוז", כי לא יחלש תחת ארמילוס הרשע. "וירם
 קרן משיחו" (שם) - הוא משיח בן דוד, בהיות התיקון
 בשלימותו.

הרמח"ל מסביר, כי משיח בן יוסף זקוק לגבורה מיוחדת כדי להילחם, ועל כן הוא מקבל עוז וגבורה מלמעלה. משיח בן יוסף

49. יש לציין כי שיטת הרמח"ל בלימוד תורת הקבלה הינה ייחודית. הוא סבר כי דברי האריז"ל הינם משל, ולדעתו, כללות האורות והספירות העליונות רומזות על תהליכי ההנהגה העליונה (עיין קל"ח פתחי חכמה, בפתחיו הראשונים).

נדרש להילחם כנגד ארמילוס,⁵⁰ המסמל את הכח החומרי המצוי אצל אומות העולם, וכל כולו מכוון לנסות להכניע את משיח בן יוסף.

ממשיך הרמח"ל:

ובאמת, כי שני המשיחים נקראים במשל שתי קרניים ... אך משיח בן דוד הוא הראשון במלכות, ועל כן אמר "וירם קרן משיחו", כי קרנו רמה מקרן משיח בן יוסף בסוד 'מי בראש, בן ישי בראש' (סנהדרין קב ע"א), כי כך צריך לפי המדרגות ...

ונמצא משיח בן דוד הראשון במלכות בסוד המלכות ממש, ומשיח בן יוסף בסוד "ויוסף הוא השליט על הארץ" (בראשית מב, ו) ... נמצא כח למשיח בן יוסף ולמשיח בן דוד בשתי הפעולות לקבל כח לעשות חיל לגאולה העתידה ... אז נפתחה הסתימה הנעשית בראשונה מפני הגלות ... ולא היה עוד הסתר פנים כבראשונה.

הרמח"ל מבאר את המשל: כשם שלבהמה יש שתי קרניים על מנת לנגח, כך לגאולה העתידה - נדרשים שתי 'קרניים': 'קרנו של בן דוד', שמובילה את המציאות אל שאיפתה העליונה, ומצד שני, 'קרנו של בן יוסף', המסמלת את הכח שניתן בידו כדי להילחם בכוחות הרשע.

מתוך כך למדנו, כי המציאות מורכבת משני רבדים: מציאות עליונה, 'קרנו של דוד', מלך בעל חזון מרומם לממלכתו; לצד מציאות תחתונה, 'קרנו של יוסף', מלך שיוצא ונלחם באומות.

⁵⁰ עיין לעיל הערה 12.

הרמח"ל מזכיר את הפסוק "ויוסף הוא השליט" בקשר לגאולה, כדי ללמד שמעמדו של יוסף איננו זמני, יוסף אינו רק המשנה למלך פרעה, אלא גם לעתיד לבוא יזכה לשמש כמשנה למלך, לדוד המלך!⁵¹

מותו של משיח בן יוסף

בהמשך הדברים, מסביר הרמח"ל את משמעות הסיפור של הריגת משיח בן יוסף. מדברי הגמרא⁵² משמע, שמשיח בן יוסף עתיד להיהרג ח"ו במלחמת גוג ומגוג.

הרמח"ל, כדרכו, לומד את הדברים מתוך התבוננות פנימית ומסביר אותם (מאמר הגאולה):

... וחלקי המאורות יצאו על ידי משיח בן יוסף, שאם לא היתה זכות בדור היה צריך למות, ובמותו היה מעלה אותם, ובהיות זכות בדור, יעלם גם בלא מוות, אבל ביום הקרב אשר את ארמילוס הרשע, כי "צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו" (משלי יא, ח), ובכח תיקונו יעלו הנופלים האלה.

הרמח"ל מחדש, כי מותו של משיח בן יוסף - תלוי במצב הדור. אם בני דורו הם בגדר 'כולו חייב', משיח בן יוסף צריך למות - על מנת להעלות אותם למעלה רוחנית יותר. אך אם הם בגדר 'דור שכולו זכאי' - משיח בן יוסף יוכל להעלות ולרומם אותם למדרגה נישאה בחייו, ולא יצטרך למות.

דברי הרמח"ל מלמדים אודות העבודה המוטלת על כלל ישראל.

51. דברי הרמח"ל עומדים בסתירה לשיטת הרס"ג, הסובר שאם ישראל ישוּבו בתשובה - יזכו לביאת משיח בן דוד, ללא צורך במשיח בן יוסף. הרמח"ל מלמד, כי לכתחילה ישנם שני משיחים (משורש רחל ולאה), כמו שתי ידיים של גוף אחד, שתי זרועות שמובילות את הגאולה.

52. סוכה נב ע"א ורש"י שם ד"ה וספדה הארץ. הדברים הובאו לעיל פרק א.

חייו של משיח בן יוסף תלויים בבני דורו - בזכותם או חלילה בחובתם. עם ישראל נדרשים ונקראים להתפלל ולפעול למען חיותו של משיח בן יוסף. אם יזכו, הוא יחיה וינהיג את העם אל הגאולה, ואילו בארמילוס הרשע - יתקיים הפסוק (תהילים לז, טו) "חרבם תבוא בליבם וקשתותם תִּשְׁבְּרֶנָּה".

הארית משיח בן יוסף בכל דור

בספר 'קנאת ה' צבאות' עוסק הרמח"ל בתורת המשיחיות (המשיח). כך הוא כותב (עמוד קד):⁵³

דע, כי כל אלה הדברים שאנו מדברים מירבעם או מכל האחרים אשר נאמר עליהם שהם משיח בן יוסף ... שורשי הנשמות הראויות והמזומנות להיות גואלות בדורן ... ונמצא, כשאנו אומרים ירבעם שהוא משיח בן יוסף, פירוש, אותו השורש שבאמת היה ראוי לשרות עליו היחידה הזאת, ונקרא כמו ענף ממנה ...

לדברי הרמח"ל, בכל דור מתנוצץ אורו של משיח בן יוסף, ועל כן מופיעות נשמות המיועדות לתפקיד משיח בן יוסף, לגאול את האומה ולהנהיג אותה. הארה זו קיימת בכל דור, וראויה לשרות (לפחות) על איש אחד בדור.

יש לדעת כי הדבר נגזר משורש הנשמה של אותן נשמות מיוחדות, ואינו תלוי במעשיהם.⁵⁴ דוגמה לדבר הוא ירבעם בן נבט, שמצד שורש נשמתו ראוי היה למדרגה זו, אך בשל מעשיו לא זכה לכך.

53. בתוך גנזי רמח"ל (הוצאת הרב פרידלנדר), "ירבעם היה מיועד למשיח בן יוסף".

54. לדברי הרמח"ל שם, נשמתו של משיח בן יוסף זוכה להתעטר בבחינה רוחנית עליונה לה זכה אדם הראשון קודם החטא. חלק נשמה עליון זה נקרא 'יחידה'. הרמח"ל מסביר, שזכות זו של משיח אינה בהכרח כפי מעשיו, שהרי אפילו ירבעם היה ראוי לכך ע"פ שורש נשמתו.

כמו כן, במהלך הדורות מצאנו דמויות, שמצד מעשיהם הפרטיים נראים רחוקים, אך פעולותיהם לטובת האומה מלמדות שהם ראויים לתפקיד זה של משיח בן יוסף.⁵⁵
בהמשך הדברים כותב הרמח"ל (שם עמוד קה):

וסוד העניין הזה, כי שתי בחינות נמצאות למשיח, אחת -
ה'יחידה' עצמה שהיא המשיחות, ואחת - האיש הראוי
להיות משיח, שמבחינה זאת נמצאים בכל דור תמיד.

כאמור, בכל דור נמצאים אנשים הראויים להיות משיח בן יוסף,
אך הדבר תלוי במעשי הדור.

עוד מסביר הרמח"ל, כי גם מותו של משיח בן יוסף מהווה עניין
כללי, ואיננו מקרה חד פעמי. כידוע, צרות רבות עברו על כלל
ישראל במשך הדורות. מדברי הרמח"ל למדנו, שכל אירוע של
הרג רבים או אפילו יחיד מעם ישראל, בדרך לגאולה, מהווה חלק
ממותו של משיח בן יוסף.⁵⁶ כמו כן, כל אחד הפועל למען הגאולה
מחזק את כח 'משיח בן יוסף' שבדורו.

המשך רשב"י

באחת מאגרותיו מסביר הרמח"ל אודות המעלה לה זכה בעצמו.
זה לשונו (אגרות רמח"ל טו):

תיקון הזוהר הוא העולה על כולם. והנה זכה רשב"י להיות
הכלי האמצעי להמשיך תיקון זה, ועשה הזוהר ... ועל כן

55. לדוגמה: בר כוכבא בזמנו, בנימין זאב הרצל בדור האחרון. ראה לקמן פרק ז.

56. דוגמה לדבר, מותם של שאול המלך, בר כוכבא, רבי עקיבא וחבריו (עשרה הרוגי מלכות), ועוד רבים. כל אחד מהם ראוי היה להיות בן יוסף אילו דורו היה זכאי, ומשום כך, הריגתו נוגעת לתיקון הדור כולו.

אחרי הרשב"י נסתמו הדברים, עד שבא האר"י זלה"ה, ואז האירה הארה מבחינת ההארה הראשונה שהאירה בזמן הרשב"י ע"ה. ואז ניתן לו לפרש דווקא ענין הזוהר של רשב"י ע"ה, והוא שלימות הארה הראשונה ... ועתה ברצות ה' להיטיב לעמו רצה לגלות עוד אורה חדשה מבחינת הזוהר גם כן, והוא בחסדו בחר בי ...

הרמח"ל כותב, שהוא עצמו זוכה להיות הממשיך של דרך הגאולה אותה סללו קודמיו בתורת הקבלה.⁵⁷ הגילוי העצום שגילה רשב"י היה בבחינת 'חובת השעה', צורך מידי בתהליך הגאולה. המעיינות שנפתחו אז, חזרו ונסתמו, עד שבא האריז"ל וביאר את דברי רשב"י. אחר כך, רצה הקב"ה לגלות הארה נוספת מפנימיות התורה, ולשם כך בחר ברבי משה חיים לוצאטו וגילה לו חלק מסודות הגאולה על ידי מגיד עליון.

ע"פ דברים אלו, ניתן להבין את דברי הרמח"ל בפסקה המיוחסת לחיבורו 'זוהר תניינא'.⁵⁸ זה לשונו:

והא אברהם סבא חסידא אתי. פתח ואמר, רבי רבי, זכאה חולקאך. דעלך כתיב 'מקימי מעפר דל'. ואנת הוא דאקמת לה מעפרא בשעה שהיא נשארה בחיבור דילך חיבורא דא זוהר קדישא תניינא, וכולא על ידך איתעביד בחילא דהאי זוהר דילך, ומשיח בן יוסף איהו בצדק ...
רבי רבי, במלכא משיחא כתיב (ישעיה יא, ב) "ונחה עליו רוח חכמה וגו'", רשב"י בשירותא ואנת בסיומא ...

⁵⁷ בשל הנחה זו התעוררו מתנגדים רבים לרמח"ל ולתורתו, כמתואר באורך בספר אגרות רמח"ל.

⁵⁸ 'עטרת ציון חלק א, פרק ו' דרוש ג'. לעת עתה לא מצאנו את מקור הדברים בכתבי הרמח"ל.

לפנינו תיאור מופלא אודות שיחה של נשמת אברהם אבינו עם הרמח"ל. אומר אברהם אבינו: 'רבי! אשרי חלקך! אתה הוא שהקמת את השכינה מעפר באמצעות חיבורך 'זוהר תניינא', משום כך זכית ונכנסה בך נשמת משיח בן יוסף!'
המאמר מסתיים במילים: 'רשב"י בשירותא ואנת בסיומא', כלומר, רשב"י בהתחלה ואתה בסוף. רשב"י גילה את ההארה הראשונה של תורת הגאולה, והרמח"ל גילה את הארת הסיום, ועל כן זהו השלב האחרון של גילוי תורת הגאולה.

חיבור יוסף ויהודה

חידושו הגדול של הרמח"ל אודות המשיח הוא, כי ע"פ פנימיות העניין - הכוחות של שני המשיחים צריכים להתחבר ולהתאחד.⁵⁹ שורש הייחוד של שני המשיחים נמצא בנבואת יחזקאל חוזה הגאולה (יחזקאל לז, טז-כה):

וְאֵתָהּ בֶן אָדָם קַח לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ וְלִקַּח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם
וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ, וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד לְךָ לְעֵץ
אֶחָד וְהָיוּ לְאַחַד בְּיַדְךָ ... וְעָשִׂיתִים לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
אֶחָד בְּיַדִּי.

יחזקאל נצטווה לקחת שני עצים, המייצגים את שני חלקי האומה, מלכות יוסף ומלכות יהודה. ע"פ הנבואה, הם עתידים להתאחד ולהיעשות עץ אחד, מהלך המסמל גאולה שלימה ואמיתית.

59. זאת בהתאם למושג ה"ייחוד" הפרוס לאורך כל כתבי הרמח"ל. הספר 'קל"ח פתחי חכמה' נפתח בביאור 'ייחוד האין סוף ב"ה'. אמונת הייחוד מתייחסת לייחוד ה', וכן לייחוד ואחדות של כוחות שונים במציאות.

הרמח"ל מתאר את דרך התיקון לעתיד לבוא (קנאת ה' צבאות עמ' קא):⁶⁰

והנה מאז הוכן התיקון בסוד שני המשיחים. כי עץ החיים ועץ הדעת הם סוד הפנימיות וחיצוניות, שהיו צריכים להתחבר בחיבור גדול. כשיהיה החיצוניות שלם לגמרי, ראוי להתחבר עם הפנימיות ... ובסוד החיצוניות נתקנים כל עניני הגלות כולם וגאולתם, ששלימותה היא חיבור הפנימיות בחיצוניות.

לדבריו, המציאות בה אנו חיים מתחלקת לשני חלקים: החלק הפנימי המקביל ל'עץ החיים', והחלק החיצוני המקביל ל'עץ הדעת'. שני חלקים אלו צריכים להתחבר זה עם זה. אולם, על מנת שיוכלו להגיע אל החיבור השלם, הם זקוקים לתיקון, כל אחד לתיקון השייך לו. ממשיך הרמח"ל:

וזה ענין השני משיחים, כי משיח בן יוסף הוא בסוד השמאל, והוא בסוד החיצוניות הצריך לכל התיקונים האלה. ומשיח בן דוד הוא בסוד הימין, הצריך שיהיה מתחבר אליו, והגאולה שלימה.

שני הצדדים הללו מקבילים לשני המשיחים. צד החיצוניות שייך למשיח בן יוסף, ולפיכך עליו לדאוג לתיקון החסרונות שנמצאים בעולם. לנקודה זו שייכים כל האירועים שמתרחשים בגלות. מאידך, צד הפנימיות שייך למשיח בן דוד, ותפקידו הוא להכין את החיבור עם צד החיצוניות.

60. בתוך גנזי רמח"ל (הוצאת הרב פרידלנדר), "תיקון הפנימיות והחיצוניות".

נבואה זו וביאורה, מלמדים כי משיח בן יוסף מהווה חלק חשוב והכרחי בתוך הגאולה, הכוללת את ישראל (יוסף) ויהודה, החיצוניות והפנימיות.⁶¹

למדנו אם כן, שעל מנת לכונן ממלכה יציבה הכוללת את כל הצדדים, חובה לפעול לחיבור, ייחוד והתכללות בין כל קצוות העם. רק חיבור הכוחות של שני המשיחים - יש בכוחו להביא שלימות לאומה.

תיאור נוסף אודות חיבור שני המשיחים מצאנו ב'מאמר הגאולה':

ועתה אודיעך עוד סוד גדול, מה שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות לתקן את ישראל, להסיר מהם כל שנאה וכל קנאה. וכבר הבטיח זה הנביא (ישעיה יא, יג) "וְסִרְהָ קִנְאָת אֶפְרַיִם וְצַרְרֵי יְהוּדָה יִכְרְתוּ, אֶפְרַיִם לֹא יִקְנֵא אֶת יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא יִצַר אֶת אֶפְרַיִם".

והבן, כי שני השבטים היו ליהודה, והעשרה לאפרים, ולעתיד יקבצו השנים על ידי משיח בן אפרים ויהיו נקשרים בו, והם יאמרו השירה הזאת ותתחיל העליה. והעשרה האחרים יבואו על ידי משיח בן דוד, ונמצאו נקשרים של זה בזה ושל זה בזה, ואז נאמר (יחזקאל לו, יז) "והיו לאחדים בידך".

הרמח"ל מתאר מהפך בהנהגת עם ישראל: בעבר, יהודה מלך

61. בהמשך מסביר הרמח"ל את שורש הדברים: ובהגיע עת להיכנס בעוביה של קורה ... והיינו ביעקב שהוא בחיר שבאבות ומעין שופריה דאדם, משם והלאה נמצא ענין שני המשיחים האלה הולך ומזדמן. וזה כי הוא לקח שתי נשים, לאה ורחל ... ומלאה היה צריך לצאת משיח בן דוד לתיקון הפנימיות, ומרחל משיח בן יוסף לתיקון החיצוניות.

על שני שבטים (ממלכת יהודה), ויוסף מלך על עשרה (ממלכת ישראל). בעתיד לעומת זאת, תחילה 'משיח בן אפרים' ינהיג שני שבטים, ורק בהמשך יבואו 'עשרת השבטים' ע"י משיח בן דוד.

צריך להבין, מדוע הצדדים מתהפכים? מה פשר הדבר?

נראה ששורש העניין נעוץ במעשה שיכול הידיים של יעקב אבינו, המתואר בכתוב (בראשית מח, יד) "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוּ וַיִּשְׁתַּעַל עַל רֹאשׁ אַפְרַיִם וְהוּא הֶצְעִיר, וְאֶת שְׂמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה, שְׁכַל אֶת יָדָיו...". מנשה הבכור והמיועד להנהגת האומה, קיבל את ברכת שמאלו של יעקב, בעוד שאפרים הצעיר ממנו זכה לברכה העיקרית, מימינו של יעקב.

החלפת הידיים רומזת לכך שמלכות ישראל העתידיה צריכה לכלול את שני הצדדים באופן מלא: מנשה הרומז למשיח בן יוסף, ואפרים הרומז למשיח בן דוד.⁶²

שיכול ידיו של יעקב מלמד על תהליך התיקון אותו מתאר הרמח"ל. לעתיד לבוא, משיח בן דוד נקרא לעמוד בראש, על מנת לשים את העניינים הרוחניים בראש סדר העדיפויות של האומה. בכך הוא גובר על משיח בן יוסף, המוביל באופן טבעי, כאשר הוא עוסק בעניינים הלאומיים והחומריים.

לסיכום

לדעת הרמח"ל, לכתחילה יש שני משיחים בעם ישראל. תפקידו של משיח בן יוסף הוא להילחם באויבי ה', אך יתכן שהוא ייהרג

62. רמז לכך יש בדברי הנצי"ב (העמק דבר לבראשית מח, יד): כל זה בא ללמדנו שלא היה אפרים קודם למנשה אלא בעניינים רוחניים, מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל בהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים.

במהלך המלחמות. מותו תלוי במצב הדור, ואם נזכה, הוא יישאר בחיים.

הארת משיח בן יוסף מופיעה בכל דור, בנשמות מיוחדות המיועדות להנהיג את האומה. (גם הרמח"ל רואה את עצמו שייך לנשמות אלו).

שני המשיחים משלימים זה את זה, ועתידים להתחבר יחד ולהעמיד מלכות שלימה בעם ישראל.

פרק ה : משיח דאתחלתא

תורת הגר"א

הגאון החסיד מווילנא, מדמויות ההוד וענקי תורת הנגלה והנסתר יחד, הופך את המבט על משיח בן יוסף, ומעמיד את הדברים באור חדש. עיקרי חידושו הם: (א) ייעודו ותפקידו של משיח בן יוסף הוא לבנות ולבסס את הקיום החומרי של האומה. (ב) משימה זו שייכת לדור כולו, ותלויה בפעולתו של כל אחד.

א. תורת משיח בן יוסף

את תורת הגאולה שלו העביר הגר"א לתלמידיו באופן מיוחד: תחילה, דרך פירושו הנסתר ל"ספרא דצניעותא", ובהמשך, נכתב הספר 'קול התור' ע"י רבי הלל משקלוב תלמיד הגר"א. בספר 'קול התור' מתבררת שיטתו החדשה של הגאון אודות משיח בן יוסף ותפקידו באופן נפלא ובהיר. לדעתו, תקופת משיח בן יוסף היא "אתחלתא דגאולה", ובה מתרחשים קיבוץ גלויות ובניין ארץ ישראל.

שם הספר 'קול התור' הוא על פי הכתוב בשיר השירים (ב, יב) "הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו", העוסק בפשטות בהתחדשות הבריאה בבוא האביב.

אכן כבר רבינו משה אלשיך בפירושו, דורש את הפסוק ביחס לגאולה:

הנה הניצנים הם שני המשיחים, כבר נראו בארץ, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, והוא מאמר תנא דבי אליהו (רבה יח), אותו הנער שהחייתי משיח בן אפרים הוא, ורמז רמזתי לעולם שאני אבוא תחילה ואחר כן יבוא הוא ... כי יונה הוא הנער שהחיה אליהו⁶³ והוא משיח בן אפרים, וכבר נראה בארץ, וכן משיח בן דוד נראה בעת החורבן, כמאמרם ז"ל באיכה רבתי (א, נז) שנולד בעת החורבן ואחר ימים שנראה נתכסה, וזהו נראו בארץ.

הנה כי אין כל חדש ... כי עת הזמיר הגיע, שהוא לשון כריתה וזמור כפרש"י, ואין מעכב רק עונותיכם. וגם קול התור, הוא אליהו תייר מן התרים את הארץ בימי יהושוע,⁶⁴ הלא נשמע בארצנו על ידי הנביא, כדבר שנאמר (מלאכי ג, כג) "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא".

לדברי האלשיך, הפסוק מבשר כי הבסיס לגאולה כבר נמצא ומוכן כאן בארץ, שהרי שני המשיחים כבר נמצאים בעולם (יונה הנביא הוא משיח בן יוסף, ומשיח בן דוד שנולד בזמן חורבן הבית). כמו כן, זמן הגאולה הגיע, ואף ההבטחה על בוא אליהו ("קול התור") כבר נשמעה זה מכבר.

מהותו של משיח בן יוסף

החידוש הגדול בספר 'קול התור' הוא ביאור שיטת הגר"א

63. עיין פרקי דרבי אליעזר לג.

64. המרגלים ששלח יהושוע היו כלב ופנחס, ואמרו חז"ל (זוהר כי תשא קצ ע"א) פנחס הוא אליהו.

ביחס לזמן הגאולה והדרך הנכונה לפעול למענה. במהלך הספר מתבררים עניינם של משיח בן יוסף ותקופתו. כותב רבי הלל בפתח הספר (פרק א אות ב):

על פי רבינו הגר"א, כל עבודת קיבוץ גלויות, בניין ירושלים והרחבת ישוב ארץ ישראל להחזרת השכינה, כל עיקרי העבודה וכל פרטיה ופרטי פרטיה נאחזים בייעודו ובתפקידו של 'משיחא דאתחלתא', משיח הראשון, משיח בן יוסף, שהוא הכח הניסי המסייע לכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע, כי משיח בן יוסף מארץ ומשיח בן דוד משמים ...

לדבריו, כל הפעולות המעשיות הנוגעות ליישוב הארץ ולקיבוץ גלויות הן חלק מתפקידו של משיח בן יוסף, ונעשות מכוחו. כמו כן, לפעולות אלו מופיעה סיעתא דשמיא מיוחדת. בהמשך, מתייחס בעל 'קול התור' לחייו של משיח בן יוסף בפרט (אות ו):

השיטה היסודית של רבינו היה "עוד יוסף חי"⁶⁵ היינו שמשיח בן יוסף חי ויחיה, ותתבטל הגזירה להיהרג ע"י ארמילוס הרשע, כי כאמור בו תלויה כל האתחלתא דגאולה מכל הבחינות.

הגזירה מתבטלת ע"י אריכות הגלות, וע"י יסוריו שסובל ונושא חליינו,⁶⁶ וע"י המעשים הנעשים במסירות נפש לקיבוץ גלויות שזה הוא תפקידו, וע"י חבלי משיח ויסורי

65. בראשית מה, כו.

66. ע"פ הפסוק (ישעיה נג, י) "אכן חליינו הוא נשא".

ארץ ישראל, וע"י תפילותינו בכל יום תמיד בעד חייו והצלחתו של משיח בן יוסף, בתפילות הקבועות כמבואר להלן, והעוסקין בקיבוץ גליות מקילין את יסוריו של משיח בן יוסף בעקבות משיחא.

הגאון מלמדנו כי אריכות הגלות וריבוי הצרות והייסורים העוברים על כלל ישראל מועילים ומסייעים לבטל את גזירת הריגתו של משיח בן יוסף.⁶⁷

נכון הדבר שקיימת לגביו גזירה שייהרג, אבל רצון ה' הוא שהגזירה תבטל ע"י הצרות, התפילות והמעשים בפועל לטובת קירוב הגאולה. חייו של משיח בן יוסף תלויים באופן מוחלט במעשים ובפעולות של כלל ישראל. כביכול, הם מחזיקים אותו ונותנים לו חיים.

בהמשך הדברים, מתבארים תפקידיו של משיח בן יוסף (שם):

יעודו הכללי של משיח בן יוסף הוא בשלשה דברים: גילוי רזי התורה, קיבוץ גלויות, וביעור רוח הטומאה מן הארץ. קיבוץ גלויות הוא בשלשה תפקידים: בניין ירושלים, קיבוץ גלויות וקיום מצוות התלויות בארץ. כל אלה נרמזים בפסוקים (תהילים כד, ג): "מי יעלה בהר ה'" היינו קיבוץ גלויות (ר"ת משיח בן יוסף). "מי יקום במקום קדשו" קימה

67. בעל 'קול התור' מסביר כיצד זה קורה: הגזירה מתבטלת באופן שנחלקת לחלקים קטנים, כמשל המובא במדרש. משל למלך שכעס על בנו ונשבע לזרוק בו אבן גדולה, אח"כ ניהם וריחם עליו, ובכדי לקיים שבועתו שבר את האבן הגדולה לחלקים קטנים וזרק עליו את החלקים האלה אחד אחד. נמצא שלא נהרג, ובכל זאת סובל גם מהחלקים הקטנים. והם חבלי משיח הבאים קמעא קמעא יחד עם תתקצ"ט עקבות משיחא, באופן שגם הגזירה נחלקה לתתקצ"ט חלקים קטנים, ולעומתם צד הישועות, כמרומו בפסוק (ירמיה ל, ז) "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע".

זו בניין (ר"ת משיח בן יוסף), וכל לשון קימה היא בטוריא⁶⁸
 דמשיח בן יוסף ... כוחו של משיח בן יוסף הוא המסייע
 הניסי בכל מעשי קיבוץ גליות הבאים באתערותא דלתתא.

כוחו של משיח בן יוסף מופיע בעולם בכמה תחומים:

- ◆ גילוי סודות התורה. עכשיו, באתחלתא דגאולה, פנימיות התורה מתגלה לרבים.
- ◆ קיבוץ גלויות של כל האומה, הכולל: בניין והרחבת היישוב בירושלים ובארץ ישראל כולה; קיבוץ הגלויות מחוץ לארץ; חקלאות מעשית החותרת לקיום המצוות התלויות בארץ.
- ◆ ביעור רוח הטומאה. ע"י קיבוץ הגלויות לארץ ונטיעת השממה, מתבטלת ממילא רוח הטומאה מן הארץ.

אם כן, הגאון מווילנא לימדנו הבנה חדשה אודות גאולת משיח בן יוסף ומהותה. שיבת העם לארצו והקמת ישוב יהודי בארץ ישראל, פיתוח מסחר וחקלאות יהודית, זוהי כבר "אתחלתא דגאולה".

תפילה על משיח בן יוסף

הראשון שקורא ומעורר בפירוש להתפלל לטובת משיח בן יוסף הוא רבינו האר"י הקדוש בשער הכוונות (דרושי העמידה דרוש ו):

... ובאומרו 'וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין' צריך לכוון
 כוונה זו ... בג' תפלות שבכל יום ויום לכוון להתפלל לשי"ת
 על משיח בן יוסף שיחיה ולא ימות ע"י ארמילוס רשיעא ...

מדברי האריז"ל עולה, שמשיח בן יוסף נקרא "כסא דוד".
 נוסח התפילה שקבעו חז"ל "וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה

.68 בסוד.

תכין" - מתפרש כאן כלפי משיח בן יוסף. הוא אשר בחייו ובפעולותיו מהווה הכנה למלכות דוד, ואנחנו נדרשים להתפלל על כך.⁶⁹

בעל 'קול התור' מזכיר שתי סיבות - מדוע אנחנו מוכרחים להתפלל על משיח בן יוסף:

◆ הורדת הצער והייסורים מעליו.

כותב רבי הלל (פרק א אות ו): "ועל ידי תפילותינו בכל יום תמיד בעד חייו והצלחתו של משיח בן יוסף, בתפילות הקבועות ... מקילין את יסוריו של משיח בן יוסף בעקבות משיחא".

עלינו להתפלל ולבקש מריבונו של עולם, שכל אותם אירועים קשים וייסורים כלל-ישראליים, אשר עברו על האומה מתחילת השיבה לארץ ועד ימינו - יתמתקו, ויהפכו להיות רחמים גמורים.

◆ תוספת חיזוק לפעולות הגשמיות והרוחניות של משיח בן יוסף.

רבי הלל מסביר זאת בסוף הפרק (אות כד):

"עוד יוסף חי",⁷⁰ "צדיק באמונתו יחיה".⁷¹ יחד עם כל פעולתנו בייעודו דמשיח בן יוסף, מצווה וחובה רבה עלינו להתפלל הרבה ... על משיח בן יוסף התחתון שבכל דור

69. בעל 'אור החיים' הקדוש מזכיר גם הוא את חשיבות התפילה הזו, זה לשונו (ויקרא יד, ט) ... ותמצא שכתב האר"י ז"ל שצריך לכוון בתפילה הקבועה להתפלל על זה הצדיק שלא ימות, פירוש, כי באמצעות התפילה יתרבה זכותו ויעמוד חי ותבוטל גזירת מוות ממנו ...

70. בראשית מה, כו.

71. ע"פ חבקוק ב, ד.

ודור - שלא יהרג ע"י ארמילוס הרשע, שלא ימות לפני שהוא מוציא לפועל את שליחותו הקדושה בשלימות, שיחזיק מעמד נגד ארמילוס המבקש להכשילו בכל דרכיו, שיחזיק באמונתו את שליחותו הקדושה והאדירה עד יומו האחרון ... ועל משיח בן יוסף העליון שלא יפסק אורו ...

לדברי הגאון, "מצווה וחובה רבה" להרבות בתפילה על משיח בן יוסף. הכוונה היא, להתפלל על המהלך של צמיחת הגאולה בקיבוץ גלויות ובניין הארץ, שלא ייעצר ולא יפסק. הדבר תלוי בתפילות שלנו! בנוסף, כוחו הרוחני של משיח בן יוסף נצרך גם הוא לתפילות ולבקשות של עם ישראל.

אתערותא דלתתא

ע"פ תורת הגאולה של הגר"א, הגאולה מתחילה לצמוח דווקא "מלמטה", כלומר, מפעולות קטנות של יחידים, וכך היא מתקדמת קמעא קמעא.

בפתח הספר 'קול התור' מסביר רבי הלל מהו סדר הגאולה (פרק א אות ג):

על פי רבינו הגר"א, אם לא זכו, תתחיל האתחלתא דגאולה באתערותא דלתתא, כמו שהיה בימי כורש בימי בית שני, מסטרא דשמאלא היינו במידת הדין. "שמאלו תחת לראשי"⁷² שנאמר על משיח בן יוסף. ותהיה ברשיון מלכי האומות, ואחר כך תבוא שלימות הגאולה מסטרא דימינא, היינו במידת החסד וע"י קו הרחמים, על פי הכתוב (ישעיה נד, ז) "ברחמים גדולים אקבצך".

72. שיר השירים ב, ו.

כאשר ישראל לא מוכנים לגאולה בבת אחת, הגאולה מתחילה להופיע לאט, בשיעורים קטנים. הדבר קשור למידת הדין, שעניינה הוא צמצום. גאולה זו דומה במידה רבה, לתקופת שיבת ציון, אז עלו לארץ מעטים והחלו בבניית בית שני. גם בזמננו, הגאולה באה בדרך הטבע, "ברשיון מלכי האומות", ורק בשלב שני, זוכים לגאולה שלימה.

עלינו להבין: האם בכלל ניתן לזרז גאולה זו שמופיעה לאט לאט? כותב בעל 'קול התור' (שם אות ח):

"בעתה אחישנה".⁷³ בקשר לדברי חז"ל (סנהדרין צח ע"א) על הפסוק "בעתה אחישנה", זכו אחישנה, לא זכו בעתה, אמר לנו רבינו, סוף סוף אין מקרא יוצא מידי פשוטו. שהפשט הוא שאפילו בעתה, אחישנה.⁷⁴

חז"ל אומרים ש"בעתה" ו"אחישנה" הן שתי אפשרויות של גאולה: אם יזכו "אחישנה", ואם לא זכו "בעתה". הגר"א מתעקש ומדגיש דווקא את פשט הכתוב "בעתה אחישנה", כאשר שתי המילים יחד: גם אם הגאולה באה "בעתה", כלומר, באתערותא דלתתא ובשבלים איטיים, אף על פי כן, אומר הקב"ה, "אחישנה", אתאמץ לזרז ולמהר את הופעתה.

כיצד, אם כן, ניתן לזרז את הופעת הגאולה? ממשיך 'קול התור':

73. "הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעתה אחישנה". (ישעיה ס, כב)
74. בסוף הפסקה מתאר רבי הלל את תחינתו של הגר"א: הרבה פעמים ראיתי את רבינו מסתובב בחדרו ומדבר בסערת רוח נוראה ואומר "ריבוננו של עולם, האין לך דרך אמצעית בין בעתה לבין אחישנה?! אנו עומדים בכל תוקף על דברי הפשט הפשוט שבדברי הבטחתך: אני ה' בעתה אחישנה!"

ומתי - כש"הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום", הקטן והצעיר נאמרו על אפרים שהוא משיח בן יוסף ... כשהקטן יהיה לאלף, כלומר, כשיגיע במעשיו עד הדרגה שעד האלף, אזי - אני ה' - אפילו בעתה אחישנה.

הפסוק שלפנינו פותח "הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום", ואחר כך "אני ה' בעתה אחישנה". לדברי הגאון, המילים 'קטן' ו'צעיר' מרמזות על משיח בן יוסף המופיע תחילה. לפיכך משמעות הפסוק היא: כאשר כוחו ופעולותיו של משיח בן יוסף "הקטן" "הצעיר" - יגדלו ויתרחבו עד "לאלף" ו"לגוי עצום", או אז "אני ה' בעתה אחישנה", אביא את הגאולה השלימה, במהירות! רבי הלל מסביר:

היינו שקביעות הזמן תלוי בחפץ שהוא חפץ דלתתא, וכמו שכתוב על כורש (ישעיה מד, כח) "וכל חפצי ישרים". וכורש נתון בתפקידו של משיח בן יוסף מסטרא דשמאלא היינו מדת הדין הבאה באתערותא תתאית.

לדעת הגר"א, החפץ, הרצון של עם ישראל, והפעולות הנובעות ממנו - הם שגורמים ופועלים את הגאולה. דומה הדבר לכח שניתן לכורש לעורר ולדחוף לבניין בית המקדש. בזמנו, נשא כורש את התפקיד של משיח בן יוסף, ועל כן זכה לעורר את ישראל מלמטה, בדרך הטבע, לפעול במעשיהם עבור גאולת בית שני.

נמצאנו למדים, כי הדבר תלוי בכל דור באשר הוא. אנחנו צריכים לפעול ב'אתערותא דלתתא' לטובת הגאולה, ובכך "להיכנס לנעליים" של משיח בן יוסף, ע"י פעולות מעשיות למען הגאולה.

רבי הלל מסכם (סוף פרק א):

כל הפעולות של קיבוץ גלויות בארץ ישראל בכלל, ובירושלים בפרט, וכל פעולה כללית ופרטית בכל צעד ושעל של הכלל והפרט, תלויה בקיומו ובהצלחתו של משיח בן יוסף.

הגאולה מתחילה להופיע אט אט, בדרך הטבע, 'מלמטה'. הדבר נכון הן ברוחניות (גילוי סודות התורה) והן בגשמיות (בניין הארץ וקיבוץ גלויות). לפיכך, למעשינו ולתפילותינו יש השפעה רבה על התקדמות הגאולה בפועל.

ב. הלכה למעשה

דור הגאולה

תורת הגאון מווילנא קובעת ללא ספק, כי אנחנו נמצאים בתקופת הגאולה. בכך ממשיך הגאון את דברי המקובלים שקדמו לו שדיברו על השנים ת"ק ות"ר באלף השישי כשנים של גאולה. בפירושו ל'ספרא דצניעותא' כותב הגר"א, כי את זמן הגאולה יש ללמוד מדברי חז"ל על בריאת אדם הראשון ביום השישי למעשה בראשית. זה לשונו (פירוש לספרא דצניעותא פרק ה):

ודע שכל אלו הימים הן רמז לששת אלפים שנה שהן ו' ימים, כמו שכתוב לעיל פרק א', שיתא אלפין שנין תליין בשיתא קדמאי. וכל הפרטים שהן בו' ימים אלו הן מתנהגין בו' אלפים כל א' ביומו ובשעתו. ומכאן תדע קץ הגאולה שהוא בעתה ח"ו כשלא יהיו זכאין שהוא קץ האחרון, ומשביע אני את הקורא בה' אלקי ישראל שלא יגלה זה.

הגאון מניח יסוד: יש קשר עמוק בין היום השישי לבריאת העולם לבין האלף השישי, ועל כן יש ללמוד מהיום השישי לאלף השישי. הגאון מציין כי מכאן ניתן לדעת את "קץ הגאולה" וזמנה. את שהתרחש במהלך היום השישי לבריאה מתארת הגמרא (סנהדרין לח ע"ב):

אמר רבי יוחנן בר חנינא, שתים עשרה שעות הוי היום: שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נזרקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, שישית - קרא שמות ...

חז"ל מלמדים, כי מתחילת היום השישי, בכל שעה - אדם הראשון התקדם בדרגה נוספת. אם כן, עלינו לחלק את האלף השישי לישעות' על מנת להבין מה מתרחש בו.

בעל 'קול התור' מתאר את ה'חשבון' (פרק א אות ד):

עקבות משיחא בכללות נפתחו תחלה בשעה הראשונה של בוקר יום השישי לשתיתאה, היינו שנת ת"ק לאלף השישי דנא. ומשעה לשעה מתקדמים העקבות מבחינות רבות, וכנודע כל שעה ארבעים ואחת שנה ושמונה חדשים. מאז נפתחו מוסרותיהם של עקבות משיח בן יוסף, שעל זה נאמר⁷⁵ "פְּתַחַתְּ לְמוֹסְרֵי" וּבְסוּד "עֵדוֹת בִּיהוֹסֵף, הַסִּירוֹתֵי מִסְבַּל שִׁכְמוֹ כִּפְיוֹ מְדוּד תַּעֲבוֹרְנָה"⁷⁶.

חציו הראשון של האלף השישי (שנים א' עד ת"ק) מקביל ללילה, בו עוד לא התחילה הגאולה. ואילו החצי השני, משנת ת"ק עד

75. תהילים קטז, טז.

76. שם פא, ו-ז.

סופו, מקביל ליום (מבוקר עד ערב). לפיכך, כאשר עולה היום, "משתחרר מכבליו" משיח בן יוסף ויוצא לחופשי. היום עצמו מתחלק ל-12 שעות, ומשעה לשעה - מתקדמים בגאולה!⁷⁷ אם כן, הגר"א מבטא את הסכמתו לחשבון שנת ת"ק, הזמן אותו הזכירו רבי עמנואל חי-ריקי, רבי חיים אבולעפיה ורבי חיים בן עטר, כפי שלמדנו בפרק ג.

"נהורא דמשיח בן יוסף"

בפתח הספר 'קול התור' כותב המחבר, כי הגר"א בעצמו זכה להיות מי שמוביל את כל תהליך ה'אתחלתא'. זה לשונו (פרק א אות א):

בעמידתנו על סף האתחלתא דגאולה (ל"עת הזמיר הגיע" לשתייתה) לפי מצות רבנו הגר"א וברכתו הקדושה בסיעתא דשמיא, צריכים אנו ללמוד ולהבין את כל דרכי העקבות דמשיחא ואת אופני המעשים אשר לפנינו, ביעודו והוראותיו של רבינו הגר"א שזכה להיות נהורא דמשיח בן יוסף, לקבוץ גליות ולגלות רמזי התורה בעקבתא דמשיחא, שלכך נחית משמיא [...] לרבינו נגלו כל רמזי האתחלתא וסודות העקבות דמשיחא עד הקץ האחרון ועד בכלל.

הגאון זכה להארת משיח בן יוסף, ועל כן יש בכוחו לפעול לטובת קיבוץ גלויות, וכן לגלות את סודות התורה שהגיע הזמן לגלותם. כל הרמזים והסודות הנוגעים לעניינים אלו היו ידועים לו. נשמת

77. בגמרא אמרו על אדם הראשון: שעה חמישית קם על רגליו וכו'. ודבר פלא הוא, שחשבון השעה החמישית לאחר חצות האלף השישי, עולה למניין 708, היא שנת תש"ח - בה הוכרזה מדינת ישראל.

הגאון ירדה לעולם - לטובת קיבוץ גלויות, כמו גם בשביל גילוי סודות התורה.

ממשיך בעל 'קול התור' ומתאר את הדרכת הגאון לתלמידיו:

על דבר הקץ האחרון כתב באריכות בביאורו על 'ספרא דצניעותא', והשביע בשם אלוקי ישראל שלא לגלות זה. ועל דבר כל העקבות של האתחלתא גילה לרבים מתלמידיו שהבטיחוהו נאמנה לעלות לציון ולהתחיל בפועל בעבודת קיבוץ גלויות באתערותא דלתתא בסייעתא דשמיא ...

אמנם את "הקץ האחרון" אסר הגר"א לגלות במפורש, הוא גילה זאת רק בביאורו על הזוהר. אולם, את "העקבות של האתחלתא", כלומר, את הדרך לגאולה - גילה הגאון לאותם "רבים מתלמידיו" - שהבטיחו ליישם בפועל את הדברים. את הסודות נכון לגלות רק למי שמוכן לפעול למענם במעשה.

כאן מונח החידוש הגדול של הגאון מווילנא: משיח בן יוסף מופיע - על ידי פעולות מעשיות של כל יחיד, ובפרט פעולות של כלל ישראל.

ברוך אומר ועושה

מתוך המבט על דורו כדור הגאולה, הגאון מתאמץ לפעול בעצמו לקירוב הגאולה, תחילה ע"י גילוי סודות התורה, ובהמשך ע"י ניסיונות לעלות לארץ.

בעל 'קול התור' מתאר את פעולותיו של הגאון (שם אות ד):

רבינו התחיל בגילוי רמזי התורה בהיותו בן עשרים שנה בשנת ת"ק תחילת השעה הראשונה של אור בוקר יום השישי באלף השישי - אשר אז החל רוח אלקים, רוחא

דמשיחא, לפעם ברוח קדשו, לגלות רזי התורה קמעא קמעא בייעודו של משיח הראשון, גלויי רזין דרזין סודות שבסודות בעקבות משיחא וכל רז לא אניס ליה. וכנודע, החל לנסוע לארה"ק בתחילת השעה השנייה, היינו בשנת תקמ"ב, אשר אז החלה סערת רוחו סערת אליהו לקיבוץ גלויות ביתר שאת.

בתחילת השעה הראשונה של 'היום השישי', שנת ת"ק, בהיותו בן 20 - התחיל הגאון לגלות את סודות התורה, מתוך רוחו של משיח שפיעמה בו.

בתחילת השעה השנייה, שנת תקמ"ב, ניסה הגאון לעלות לארץ ישראל,⁷⁸ ובכך להתחיל מהלך של קיבוץ גלויות באומה כולה. באיגרת ששלח לאימו ולאשתו הוא כותב: "הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהם, וגם הם נע ונד בחוסר כל, ואני תהילה לאל נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל, ואני נוסע בשלום ב"ה".

אולם הגאון לא זכה להשלים את דרכו, הוא נתקל ב'מניעות' גדולות בדרך, ונאלץ לשוב על עקבותיו. ע"פ המסורת, כאשר חזר הגאון לביתו, אמר "אין לי רשות מן השמים"...

רבי הלל מסיים בחשיבות התקופה ומשמעותה:

... ומהשעה השנייה (היינו משנת תקמ"ב) נכנסה בחינתם של כל בית ישראל הן הכלל והן כל איש ואיש בישראל, בפקידה דמעלייתא של משיחא דאתחלתא משיח בן יוסף.

לדברי הגאון מווילנא, החל משנת תקמ"ב הכל השתנה! מתפקיד

78. יש לציין שכפי הנראה היה זה ניסיונו השני לעלות לארץ, הניסיון הראשון היה בשנת תקכ"ב.

של יחידים, זה הפך להיות תפקיד של הציבור בכללותו, כמו גם של כל אחד ואחד בפני עצמו...

כלל ישראל, ובתוכו כל יחיד ויחיד - מהווים חלק מהגאולה המתהווה של משיח בן יוסף! עלינו להכיר בכך, וליטול חלק בפעולות הגאולה ככל יכולתנו!

הקמת סנהדרין סמוכים

מסורת בעל פה מספרת כי אחת ממטרותיו של הגאון לטובת קירוב הגאולה, הייתה לחדש את ה'סמיכה', ולהעמיד סנהדרין סמוכים בארץ ישראל, שיוכלו לדון בדיני התורה במלואם, כפי ציווי התורה. אולם תכנית זו לא יצאה לפועל.

רבה של ירושלים בדור מאוחר יותר, רבי שמואל סלנט זצ"ל מתאר את שאירע באחד ממכתביו:⁷⁹

עיינ ביאור הגר"א לשולחן ערוך חושן משפט סימן א', שנוטה לדעת הרמב"ם, ומסורת בפי צנועים וחכמי יחידי סגולה במדינת ליטא, שעניין הסמיכה, היה אדיר כל חפץ הגר"א בנסיעתו לארץ הקודש.

אך כאשר אחז צדיק דרכו וילך הלוך ונסוע ... וילמוד לדעת את דרכי פרנסי ארץ הקודש וראשיה ואת הנהגתם אז, וישם אל ליבו וידע ויבן כי לא יהיה לו שומע מהם, ויט מעליהם ויהפוך ידו וישב אל מקומו ... ומפני כבוד קדושת הארץ כיסה סוד...

ע"פ מסורת זו, הגאון לא מצא אוזן קשבת אצל המנהיגים של

79. מובא ב'תורה שלמה' כרך טו (יתרו חלק א) עמ' קצו בהערה.

אז, ולפיכך, חזר בו מקידום חידוש הסמיכה, בתפילה שהעניין ישתנה בהקדם.

הגאון חידש שעלינו לפעול למען הגאולה באופן מעשי ובתחומים מגוונים. הוא פעל מתוך רצון עז לשינוי המציאות, ובכך הוביל למהפך בתפיסת הגאולה בקרב תלמידיו ואחריהם בציבור כולו.

'אתחלתא דגאולה' בפועל

הגאון נפטר במהלך חג הסוכות שנת תקנ"ח, אך תלמידיו רבי בנימין ריבלין ובנו רבי הלל המשיכו במרץ בפיתוח תנועת "חזון ציון". הם נסעו מעיר לעיר בליטא ודרשו בעד עלייה ובניין ציון, קבעו מעמדות וגבאי צדקה, וכך משכו את הלבבות לרעיון העלייה והיישוב.

תכניתם הייתה: ראשית, להחזיר שכינתא מגלותא ע"י "אוכלוסא מישראל", ו"אין אוכלוסא פחותה משישים ריבוא" (ברכות נח) ... שנית, להעביר ולקבוע מרכז התורה בירושלים "כי מציון תצא תורה". שלישית, יסוד מרכז ל"אנשי אמנה",⁸⁰ צבא אמונה, טוהר ויושר שעליהם יתקיים בניין ציון ועם ישראל. רביעית, בניין אהלי יעקב ומשכנות ישראל במקום חורבנם של "שערי ירושלים" ...⁸¹

בשנת תקס"ט, כעשר שנים לאחר פטירת הגר"א, יצאה משלחת ראשונה של תלמידי הגאון במטרה לקיים את ציוויו ולעלות לארץ. השיירה מנתה כ-70 נפש ובראשם רבי הלל ריבלין משקלוב.

80. עיין קול התור (פרק ב חלק ב אות ב): תכלית עבודתנו בקיבוץ גלויות היא הקמת 'אנשי אמנה' לשם יחוד שני המשיחין בשערי ירושלים וכו'.

81. מתוך 'חזון ציון', תולדות עליית תלמידי הגר"א עמ' 38.

לאחר שנה, בשנת תק"ע כבר עלתה שיירה נוספת. כולם התיישבו תחילה בצפת, שהייתה המרכז היהודי הגדול באותם ימים.⁸² בשנת תקע"ב, ראשוני תלמידי הגאון ובראשם רבי הלל, עלו והתיישבו בירושלים, משאת נפשם. לא בקלות נטעו את היתד, וייסורים רבים סבלו, עד שהתבסס היישוב ו'נפתחו שערי הגאולה'.

בסיום ספרו 'קול התור' מתאר רבי הלל את "עליית הקומה" בגאולה, בעקבות ההתיישבות בירושלים. זה לשונו (פרק ה אות י):⁸³

מתחילת בואנו תלמידי רבינו הגר"א לארץ ישראל בשנת תקס"ט "אפרים בכורי" לפ"ק, התחילה האתחלתא המעשית הראשונה של "איילת השחר" שבחז"ל ... וכאשר קבענו מושבנו בעיה"ק ירושלים ת"ו בשנת תקע"ב "מעונתו בציון" לפ"ק, תחילת פקידה ג' דאתחלתא של "עת הזמיר" בסוד "קול התור".

כשהגיעו תלמידי הגאון לארץ היה זה שלב ראשון של 'אתחלתא דגאולה', וכאשר התיישבו בירושלים, הייתה זו כבר "פקידה שלישית", כלומר, שלב שלישי ב'אתחלתא'. ממשיך רבי הלל:

ובאחד הימים באותה שנה, תקע"ב, שבו הניחו את היסוד להקמת "בית מדרש אליהו" על שם רבנו הגר"א ... נראה לנו תלמידי רבינו הגר"א בגוונין נהירין, כי באותה שעה נפתח

82. לדברי הזקנים, בארץ ישראל היו אז כ-100 משפחות ספרדים וכ-50 חסידים, רובם בצפת, והשאר בירושלים, טבריה, חברון ושכם. (שם עמ' 50)

83. פסקה זו נמצאת בכתבי יד של הספר, ונדפסה ע"י יוסף ריבלין, ירושלים תשנ"ד.

החלון הראשון של מחיצת הברזל לחיבור הזכות של ברית אבות שהיה נפסק מחורבן בית המקדש. ואותו היום היה יום ה"עשרים בעומר" שהוא יסוד דתפארת כידוע ליודעי חן.

כאשר הניחו את היסודות להקמת בית המדרש על שם הגר"א, נראתה להם דמותו של הגאון בפנים מאירות. לדבריו, באותו רגע, התחילה להיפתח 'מחיצת הברזל' שירדה לעולם בשעת החורבן,⁸⁴ והיא הולכת ונפתחת אט אט.

כמו כן, רבי הלל מציין את התאריך: יום עשרים לעומר, הוא ה' באייר, יום הקמת מדינת ישראל 136 שנים אחר כך. חשיבות מיוחדת יש ליום זה, כמפורט בהערה.⁸⁵

לסיכום

עליית תלמידי הגר"א לארץ, חיזקה את הופעתו ופעולתו של משיח בן יוסף, בתקופת בה הגאולה רק החלה להתנוצץ.

84. ברכות לב ע"ב: ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר (יחזקאל ד, ג) ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל ביןך ובין העיר.

85. משמעותו של יום עשרים לעומר, רמוזה בפירוש האר"י הקדוש (ביאור למגילת רות "צדיק יסוד עולם") על הפסוק (רות ג, יג) "ליני הלילה, והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל, ואם לא יחפץ לְגַאֲלֶךָ וְגַאֲלִיךָ אֲנִי, חִי ה', שְׁכָבִי עַד הַבֶּקֶר". כותב האריז"ל: "ליני הלילה" - מורה על הגלות ... "והיה בבוקר" - כשיתחיל להזריח עמוד השחר, בזמן הגאולה, "אם יגאלך טוב" - רצה לומר, אם יתעורר אותו הטוב הגנוז מעצמו על ידי תשובה ומעשים טובים, "יגאל" - יהיה הגאולה מיד בבוקר, רצה לומר, בזמן הקץ הראשון ... "ואם לא יחפץ לגאלך" - שלא יעשה תשובה, "וגאלתיך אנכי" - פירוש, אני מעורר אותו הטוב, כנאמר למעני אעשה. "חי ה'" - "חי הוא בסוד יסוד, ה'" הוא תפארת, ויש בכאן רמז גדול, שלא ניתן לכתוב, באשר שנוגע אל זמן הגאולה. "שכבי עד הבוקר" הוא מבואר. לדבריו, אם ישראל יזכו לגאולה ככח מעשיהם הטובים היא תבוא מיד, אך אם לא יזכו, הקב"ה יעורר את הגאולה בעצמו, והדבר רמז במילים "חי ה'", הרומזות לספירות יסוד ותפארת. האריז"ל מחדש כי בשתי מילים אלו רמזו סוד הגאולה וזמנה. אם כן, השבועה של הקב"ה לגאול את ישראל קשורה לתאריך מיוחד, היום של ספירת יסוד שבתפארת.

התיישבותם בארץ של תלמידי הגר"א במסירות נפש, נעשתה מתוך הכרה שהמעשים של כל אחד ואחד מהווים כח משמעותי בדרך לגאולת ישראל.

קיבוץ גליות, בניין ירושלים והרחבת הישוב בארץ - שהתחילו אז מתוך תודעה עמוקה ורצון עז להבאת הגאולה - מהווים את ה'אתחלתא' של הגאולה, תחילת גאולת האומה בפועל.

פרק ו : לקראת ציונות

גדולי ישראל סוללים את הדרך

תהליכי הגאולה המשיכו לצמוח בארץ ישראל. מאז ה'אתחלתא' בשנת תקע"ב ע"י תלמידי הגר"א, גדל היישוב אט אט והתפתח. בנוסף, החלה הרוח הלאומית להתעורר בקרב האומה.

בספרו "התקופה הגדולה" מתאר הרב מנחם כשר את תהליכי הגאולה, ואת המאורעות ההיסטוריים שהתרחשו מאז, והובילו לכיבוש הארץ מחדש בדורנו. הרב כשר פותח בתיאור היסטורי:⁸⁶

והרי סקירה קצרה על השתלשלות המאורעות באותם ימים: בשנת ה"א ת"ר (1840) כבשו הטורקים (ממשלת קושטא) את ארץ ישראל מידי המצרים ששלטו בה. ואנגליה נעשתה בימי המלחמה הטורקית-מצרית ה'מגינה' על העדה היהודית בארץ. ואחרי 77 שנה, בשנת תרע"ז (1917) כבש לורד אלנבי את הארץ, ובאותה שנה פרסמה אנגליה הצהרת בלפור. ואחרי שלשים שנה בשנת תש"ח (1948) עזבה את הארץ, והיהודים כבשוה.

הרב כשר רואה בכל המאורעות שהתרחשו בארץ בשנים ת"ר עד תש"ח - נדבכים בדרך להקמת מדינת ישראל. יתר על כן, הקמת

86. פרק ט, בתחילת המאה השביעית - התעוררות לגאולת הארץ והתיישבותה, עמ' 181 ואילך.

המדינה בשנת תש"ח מהווה המשך ישיר של התהליך שהתחיל בשנים ת"ק-ת"ר. כאמור, כבר בדורם גדולי הדור הגדירו את תחילת הישוב בארץ כ'אתחלתא' של הגאולה.

בפרק זה נלמד מדברי גדולי ישראל אודות חשיבות העלייה, ישוב הארץ ועידוד הרוח הלאומית.

בין השורות למדנו, כי תנועת הציונות שהלכה והתפתחה בשנים אלו - יסודה בקודש. רוח משיח בן יוסף החלה לפעם באומה בכללה, והתפשטה ברחבי העולם היהודי, ובפרט בתורתם של גדולי ישראל אשר קראו ועודדו לבוא ולהתיישב בארץ.

משפחת ריבלין בראש הישוב

הרב כשר מספר, כי בחודש תמוז שנת ת"ר יצא רבי משה ריבלין המכונה המגיד משקלוב ה"דורש ציון" שהיה ראש בית הדין בשקלוב (בנו של רבי הלל), לארץ ישראל. הוא יצא בראש שיירה ובה צדיקים גדולים בתורה, ביניהם נער צעיר לימים, ר' שמואל סלאנט, שאחר כך מינו אותו למרא דארעא דישראל, ובשנים הבאות, "כל הישוב חונך על ברכיו".

רבי משה עלה לארץ כדי למלא את מקום אביו רבי הלל שנפטר בשנת תקצ"ח בתור נשיא הכולל. בדרכו עבר רבי משה בקושטא, שם נפגש עם השר משה מונטפיורי שבא לשם כדי להשתדל בפני השולטן הטורקי. רבי משה התיידד עם השר מונטפיורי, והם נשארו קשורים בידידות נאמנה כל חייהם, ומכך באה תועלת גדולה לישוב של אותם ימים.

עלייה זו הייתה רבת משמעות לכלל הישוב בארץ, כפי שמתאר הרב כשר (שם):

לפי מה שכתבו הסופרים בעיתונות מזמן ההוא, מבואר של רבי משה בשנת תר"א, התחילה תקופה חדשה של שלום ופעולה בארץ, נסתיימה "תקופת הייסורים" וחבלי הלידה של הישוב ... ור' יוסף ריבלין נתן ביטוי ורמז בקרא "עת הזמיר הגיע וקול הת"ר נשמע בארצנו" כפי שנרמז בקונטרס "קול הת"ר" מרמז לשנת ת"ר, המועד המיועד לאתחלתא דגאולה לפי הזוהר ...

בהמשך, בשנת תרט"ו ביקר השר משה מונטפיורי בארץ, או אז יוסף ריבלין (בנו של רבי הלל) בא עימו בדברים בדבר הרחבת היישוב. בשנת תרי"ז הקים השר משה מונטפיורי חברה בשם "בוני ירושלים", ובשנת תרי"ט נבנתה על ידו "חצר יהודה טורא". בשנת תרכ"ט הוקמה "נחלת שבעה", השכונה הראשונה מחוץ לחומות העיר העתיקה.

כך הניחו תלמידי הגר"א את יסודות 'הישוב הישן' האשכנזי בארץ, ומכוחם נבנו שכונות ירושלים הראשונות שמחוץ לחומות. מהם גם יצאו בשנת תרל"ב מקימי 'פתח תקווה', שהייתה תחילתו של 'הישוב החדש'.

כך הלך התפתח והתבסס הישוב בארץ ישראל. מכמה מאות של יהודים צדיקים שעלו והתיישבו בארץ במסירות נפש עצומה, במשך פחות מ-100 שנה התרבה הציבור בארץ וגדל לעשרות אלפים.

הרב צבי הירש קלישר

השלב הבא היה תחילתה של התעוררות נרחבת לעלייה לארץ, וזאת ע"י חיזוק הרוח, החלום והרצון בקרב הקהילות בחו"ל. מי

שהתחילו במהלך הזה היו דווקא מגדולי ישראל, שפעלו לשם כך בכל כוחם.

הרב כשר מתאר זאת (התקופה הגדולה, שם):

אחרי עלייתו של ר' משה ריבלין ארצה, ובד בבד עם ההתעוררות בארץ ישראל ... שני גדולי הדור שהמשיכו את הפעולות של תלמידי הגר"א ... עד שנוסד הוועד של 'חובבי ציון', והם הגה"צ רבי אליהו מגריידיץ והגאון רבי צבי הירש קלישר ... הוא היה תלמיד לרבינו עקיבא איגר זצ"ל ... ודבריהם עשו רושם גדול, מפני שהיו דברים היוצאין מהלב בקדושה וטהרה לשם מצות ישוב הארץ ... ויצאו בקריאה לכל בני ישראל בתפוצות ישראל לעוררם לגאול את הארץ בפעולות ממשיות, ובקשו את רבני ישראל שישתדלו למען מטרה קדושה זו ...

הרב קלישר, תלמידו של רבי עקיבא איגר זצ"ל, עסק רבות במצוות ישוב הארץ. לדבריו, היה אז הכרח לעלות ולעסוק בשוב הארץ, והוא הרבה לדבר ולהוכיח על כך.

בשנת תרכ"ב הדפיס רבי צבי הירש את ספרו 'דרישת ציון' ויצא ב"קול קורא חוצב להבות אש" לייסד חברה לטובת ישוב ארץ ישראל. כך הוא כותב (דף י, ב):

רגשת ליבי תהמה בקרבי מנעורי ... זה יאמר מה ציון כי אחפשנה וכו' הלא אין לי מחסור במקום משכנות עמים ... וזה יאמר לה' אני, ואהבת קדושתו תכסוף נפשי וכו' הלא כבר נאמר אם תעוררו ... יבוא העת יקרא ה' דרוך ויתקע בשופר גדול פתאום לאמר, צאו מן הגולה ... ובגלל שני אלה הצדדים "ציון היא דורש אין לה" (ירמיה ל, יז), ואמרו חז"ל (סוכה מא ע"א) מכלל דבעי דרישה.

הרב קלישר מתאר את הטענות שנשמעו בזמנו - מדוע לא לעלות לארץ: זה אומר 'לא חסר לי מאומה', וזה אומר 'אני עוסק בתורה בלבד' ... אך הכתוב מורה שהדבר מוטל עלינו - לדרוש ולפעול למען ציון וירושלים... כדברי הרב קלישר (שם):

... החיוב מצד השכל והקבלה לפעול בעוז ובחיל ובכח כל אשר יש לאל יד איש הישראלי להשתדל בחברת ארץ נושבת או חברת ישוב א"י ... וכבר היה לי בגוף העניין פלפול עצום עם אדמו"ר רשכבה"ג הגאון החסיד מוה"ר עקיבא איגר זצ"ל והסכים עמי ...

הרב קלישר מעיד, כי שוחח רבות בנושא עם גדול הדור שהיה רבו ומורו רבי עקיבא איגר, ואף קיבל ממנו הסכמה לדברים.

הרב יהודה אלקלעי

היה רב בסרביה, וזכה לכינוי 'מבשר הציונות המעשית והמדינית', בעקבות קריאתו לעלייה ולהתיישבות בארץ. הושפע רבות מדבריו של רבי יהודה ביבאס בעניין גאולת ישראל, ועל כן הקדיש את חייו לטובת ארץ ישראל. בכתביו, דיבר על תחיית הלשון העברית, על הקמת מסגרת מאורגנת לישוב הארץ, כמו גם על הקמת בנקים לטובת פיתוח הארץ.

הרב אלקלעי סבר, שגאולה טבעית קודמת לגאולה ניסית, שהרי 'משיח בן-יוסף' קודם ל'משיח בן-דוד'.

חידושו הגדול של הרב אלקלעי הוא, שהמונח 'תשובה' מתייחס דווקא לעלייה לארץ.⁸⁷ לפיכך הוא קובע כי "התשובה הגדולה היא, שישבו כל ישראל לארצם". את דברי חז"ל (סנהדרין צו

87. 'קול קורא', כתבי הרב יהודה אלקלעי (מוסד הרב קוק תשס"ד), עמ' 278.

ע"ב) "כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה", הוא פירש אודות שיבה לארץ ישראל. לדבריו, תחילה ישוב העם לציון, ואז תחל גם חזרה בתשובה רוחנית, שתושלם ברכות השנים.

בעניין זה קיימת הקבלה בין שיטת הראי"ה קוק לדברי הרב אלקלעי, ויש שסברו כי הרב אלקלעי מהווה מקור לתורת הרב קוק.⁸⁸

בספרו 'גורל לה', פורס הרב אלקלעי לראשונה תוכנית ציונית-מדינית מפורטת להקמת בית לעם היהודי בארץ ישראל, הכוללת את אותם יסודות פוליטיים וארגוניים שעלו 50 שנה אחר כך בספרו של הרצל 'מדינת היהודים'.

תלמידיו, בני קהילות ספרדיות ברחבי העולם, הגשימו את משנתו: עלו לארץ, התיישבו ביפו, ועסקו בחקלאות ובמסחר. הם היו שותפים גם בהקמת 'מקווה ישראל', יחד עם חברת 'כל ישראל חברים' (כי"ח).

הרב עקיבא יוסף שלזינגר

עלה לירושלים מהונגריה בשנת תר"ל. כתב ודחף ללא הרף לטובת התיישבות חדשה בארץ, הקמת בתי חרושת, משקים חקלאיים וגדודי שמירה. היה מהראשונים שפעלו לרכישת אדמות ולפיתוח חקלאות מסודרת.

בספרו 'ברית עולם' הוא מזרז את מי ש"עיניהם יהיו בראשיהם ויראו את הנולד", למכור את רכושם אפילו בהפסד, ולעבור לארץ ישראל. הוא אף מציע למכור לשם כך את כתרי ספרי התורה.

88. הרב חיים דרוקמן זצ"ל, 'אורות התשובה' (הוצאת אור עציון), בהערה לפרק י"ז פסקה ב', 'ההתגלות הגדולה של התשובה בחיי ישראל ובתחייתו בארצו'.

בדבריו הוא קורא לבני הגולה לתת מעשר מהכנסתם לחיזוק בניין הארץ ולהקמת בתי חרושת.

הוא כותב שאם יהיו בארץ ישראל שישים ריבוא יהודים - האומות מעצמם יתנו לישראל למשול בה. הרב שלזינגר ראה בבניין הארץ - קיום מצוות ישוב ארץ ישראל, וכן הופעה של הקץ המגולה. לפיכך, הוא עודד את הציבור לעלות לארץ ולהקים בה מפעלי חקלאות ותעשייה, ואף עסק בתכנון צבא יהודי.

הרב שלזינגר פרסם קונטרס בשם 'חברת המעל"ה' [מחזירי עטרה ליושנה] עם כולל העברים', במטרה לעורר "על ישוב ארץ ישראל וגאולת ישראל על דרך הטבע, ועל המתקדשים ומטהרים והמתחסדים אחורי הגגות"⁸⁹ שהם נגד ישוב ארץ ישראל, ועל צירוף אחרי צירוף, ודור מחרף ומגדף שיהיה בארץ לפני הגאולה השלימה".

בספרו פורס הרב שלזינגר תכנית מפורטת לייסוד מושבה מבוססת כלכלית, הפועלת על פי התורה. כמו כן, הוא מתאר - שלב אחר שלב - כיצד מגיעים מהקמת כולל ללימוד תורה בארץ ישראל, לבניין בתי אברכים, להקמת מכולת ושאר שירותים לציבור, לצד אבטחה ושמירה קבועה, עם מקורות פרנסה נוספים ואף חקלאות. בהמשך הוא עצמו השתתף בייסוד המושבה 'פתח תקווה', יחד עם השר מונטפיורי.

הרב שמואל מוהליבר ותנועת 'חובבי ציון'

בתקופה זו נוסדה ברוסיה תנועת 'חובבי ציון' על ידי הרב מוהליבר. הרב, שזכה להקיף את התורה בגיל צעיר, ואף שימש

89. הביטוי ע"פ ישעיה סו, יז.

כרב בכמה קהילות, התחיל לפעול למען עם ישראל וארץ ישראל.

בשנת תרכ"ח התחיל לכתוב בעיתון "הלבנון" מאמרים העוסקים בסוגיית 'בעיית היהודים', וכמו כן, עודד שילוב השכלה כללית ועבודת כפיים יחד עם לימוד תורה. בשנת תרל"ה פתח קרן סיוע להקמת ישובים בארץ ישראל שנועדה להרחיב את פעולות השר מונטפיורי. נוסף על מאמציו הגדולים לעידוד עליה, הקים בשנת תרמ"ב את אגודת 'חובבי ציון'. תנועה זו סחפה צעירים רבים להאמין בדרך של ציונות על אדני הקודש.

בשנת תרמ"ג נפגש עם הברון רוטשילד והצליח לשכנע אותו⁹⁰ לתמוך בהקמת מושבה בארץ ישראל למשפחות בעלות רקע חקלאי מרוסיה. ע"פ התכנית, המושבה הייתה צריכה להוות דגם לעוד מושבות רבות. כך הוקמה המושבה 'עקרון', ומאוחר יותר הוסב שמה ל'מזכרת בתיה', על שם אמו של הברון רוטשילד.

בשנת תרמ"ה, יזם את 'ועידת קטוביץ' שהייתה כינוס כללי של 'חובבי ציון'. בוועידה נשא הרב מוהליבר נאום אודות תחיית העצמות היבשות, ואף נבחר לתפקיד נשיא הכבוד של הועידה. לאורך השנים עסק רבות בפיתוח התנועה, כמו גם בהשכנת שלום בין חבריה.

בשנת תר"ן נסע הרב לארץ ישראל כדי לבחון את מצבה מקרוב, וכן כדי להקים ועד שיפעל לחיזוק הישוב. הרב התקבל בברכה ע"י אנשי 'הישוב הישן' ו'החדש' כאחת. בנסיעה זו קנה לעצמו חלקות במושבה רחובות, ואף נרשם בה כחבר מן המניין.

90. מספרים, שכאשר הרב מוהליבר הגיע לברון רוטשילד, אמר לו בפשטות: "אין לי נאום גדול, אך גם משה רבינו היה כבד פה וכבד לשון. אם כן מדוע העם הלך איתו? מכיוון שהם רצו להיות חלק מהגאולה, האם גם אתה רוצה להיות חלק מהגאולה?"

בשנת תרנ"ז נעתר לבקשתו של הרצל להיות שותף בהקמת התנועה הציונית, וסייע בהכנות לקונגרס הציוני הראשון. הרב עודד את חברי 'חובבי ציון' להשתתף, ולמרות שנאלץ להיעדר מפאת גילו המופלג וחולשתו, שלח מכתב ברכה שעשה רושם עצום על הנוכחים.

יומיים לפני פטירתו בשנת תרנ"ח פרסם כרוז ובו המילים הבאות:

... יסוד עבודתנו הלאומית צריך להיות תורתנו הקדושה ...
 כן, אחים נכבדים! עבודה רבה לפנינו, ועלינו לעבוד ולעבוד
 בלי לאות ובלי הרף, עלינו לעבוד שכם אחד בלי פירוד,
 באהבה גמורה ובאחריות שלימה.

הרב מוהליבר, בפעילותו לתחיית עם ישראל בארץ ישראל, שילב הלכה למעשה בין ציונות מדינית לציונות מעשית, בין חזון לאבני בניין, בין ראיית הנולד להתמודדות עם אתגרי ההווה.

הנצי"ב מוולאז'ין

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולאז'ין במשך כ-40 שנה, ומגדולי התורה בדורו, רחש אהדה רבה למפעל ההתיישבות, ואף היה חבר פעיל בתנועת 'חיבת ציון' (חובבי ציון).

בשנת תרמ"ז נבחר לאחד משלושת "הגבאים היועצים" להנהגת התנועה, ויחד איתם קרא לרבני הקהילות לאסוף כספים למען היישוב. כיועץ לתנועה, עמד על משמרתו, למען שמירה על התורה בעבודות הישוב, ולמען שמירה על כבודו של הישוב.

הנצי"ב קרא לציבור הרחב לפעול לטובת ההתיישבות ומצוות ישוב הארץ, וכך כתב:⁹¹

91. 'התקופה הגדולה' פרק ט', מאה השנים ת"ר-תש"ח, עמ' 703 (הוצאת תורה שלמה תשס"א).

ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה, להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה ולכונן שם מושבות לנדחי ישראל, וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמר: 'פתחו לי פתח בפעולתכם!'

כי הגיעה השעה אשר לא יאמר עוד על ארץ ישראל עזובה ואין דורש אותה,⁹² ועתה סרה מעליה קללת ה' שתהיה הארץ שוממה, ובא דבר ה' בכריתת ברית לאמר (ויקרא כו, מב) "והארץ אזכור".

בשנת תרנ"א פרסם מאמר בשם 'אחרית כבראשית', בו קרא להתגייס לעבודת הישוב, אם בעבודת האדמה, בחרושת המעשה או במסחר, ואם בפעולה רוחנית.

החת"ם סופר

רבי משה סופר הידוע בכינויו ה'חת"ם סופר' היה מגדולי הרבנים והפוסקים בדורות האחרונים. כולו בער באהבת תורה, אהבת ישראל ואהבת הארץ.

בהשתוקקותו לגאולה השלימה, חישב את זמן הגאולה, והעלה שהיא צריכה להתקיים דווקא בימיו, בשנת ת"ר, ולא קודם לכן.⁹³

92. ע"פ ישעיה סב, ד.

93. שו"ת חת"ם חלק ו', ליקוטים. זה לשונו, אסיים בדבר טוב עקבות משיחא. הרמב"ן בפרשת בראשית (...) האריך לגלות קץ הכמוס, ומרוב חשקו ותאוותו (קירב את המשיח לזמנו) ... וטעה טעות גדול ... במח"כ הרמה ... ונוראות נפלאתי על הרמב"ן ז"ל שכתב ביום השישי בבוקר וכו' ואחרי עשירתו כשיעור הנץ החמה יבוא הגואל וכו', ויהיה זה קי"ח שנים אחרי ה' אלפים וכו' עכ"ל. ותימה רבה, כי שכח (ש)היום הולך אחר הלילה ויהי ערב ויהי בוקר, נמצא כי ת"ק שנים הראשונים של אלף הששי הם בבחינת הלילה, שהוא הערב של יום השישי של בריאה, ואח"כ היה בריאת החיות, ואם נמתין עוד עד אחר הנץ החמה לקיים "כסאו כשמש נגדי" (תהילים פט, לו), והנץ הוא עשירית היום, אם כן יהיה על כל פנים אחר תק"נ שנים לאלף השישי. אמנם נראה, שאין שייך כשמש נגדי על התחלת התנוצצה אלא אח"כ, ויהיה גם זה סעד לרמז המקובל לנו "אחרי נמכר גאולה תהיה לו" (ויקרא כה, מח)...

לחת"ם סופר היה יחס מיוחד לארץ ישראל וליישובה. הוא ראה את ארץ ישראל כמקור הרוחניות ותמצית הקדושה של העולם, והאמין כי עיקר הקיום של התורה ומצוותיה הוא דווקא בארץ ישראל.

בחידושויו על הש"ס הוא מזכיר את גודל המצווה של ישוב הארץ. כך הוא כותב (סוכה לו ע"ב):

... שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום ישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציותה התורה 'ואספת דגנך'.. וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכי נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצוה. אבל כשאנו מפוזרים בעוונותינו הרבים בין אומות העולם וכל שמרבה העולם ישוב, מוסיף עבודת ה' חורבן ...

לדבריו, יש מצווה מן התורה לעבוד בקרקע בארץ ישראל, ואסור להשתמט מכך, ממש כשם שלא יעלה הדעת שלא להניח תפילין. אכן כאשר נמצאים בחו"ל, אין צורך כל כך לעסוק בישוב העולם. כמו כן, סבר החת"ם סופר, שמצווה מן התורה לעלות לארץ ישראל, ואף שלח את תלמידיו לעלות ולהתיישב בה.

לסיכום

רבים מגדולי ישראל ראו את מצוות ישוב הארץ כמצווה מעשית, וקראו לפעול לעלייה ולהתיישבות.

תלמידי הגאון מווילנא, ואחריהם תלמידי רבי עקיבא איגר והחת"ם סופר, עלו לארץ ועסקו בבניינה, יחד עם יהודים רבים

נוספים מכל הגלויות. כך זכינו להפרחת השממה וליסוד מושבות,
ערים ויישובים רבים.

למדנו אם כן, שהקריאה לעלייה, להתיישבות ולבניין הארץ,
יצאה מפיהם של גדולי ישראל באותה תקופה. היו אלה מנהיגים
רוחניים שעסקו בנושא הישוב, מתוך אמונה גדולה בתהליך שיבת
ציון המתחדש.

פרק ז : לאמונת עתנו

בנימין זאב הרצל, דמותו ותפקידו

א. האיש והאגדה

בנימין זאב הרצל, היה עיתונאי, סופר ומדינאי. יזם ופיתח את 'הציונות המדינית', והפך את התנועה הציונית לתנועה לאומית-מדינית ממוסדת. בשל פעלו, נהוג לכנותו "חוזה המדינה". רעיונותיו התפשטו בקהלים רחבים, בעיקר במזרח אירופה.

לאחר פטירתו, הספידו הרב קוק וצ"ל בנאום ארוך הנקרא 'המספד בירושלים'. בדבריו, מחבר הרב את פטירת הרצל למדרש אודות הריגתו של משיח בן יוסף. בעקבות דברי הרב אלו, נעסוק בפרק זה בדמותו של הרצל, חזונו, ודברי גדולי ישראל אודותיו.

נעוריו

בנימין זאב הרצל, היה מצאצאי המקובל הקדוש רבי יוסף טאיטאצק, מגדולי הפוסקים בזמן ה'בית יוסף'.⁹⁴ כילד, נהג ללכת בקביעות עם אביו לבית הכנסת, ובגיל שמונה בלבד כבר הצטרף ל'חברת הנוער' היהודי בעירם, וזאת מתוך רצון להתחבר לערכי המסורת.

אימו לעומת זאת, הושפעה רבות מהתרבות המודרנית. בשל

94. כך מו"ר הרב צבי יהודה וצ"ל היה פותח את שיחותיו על הרצל.

כך, הוא גדל בין שתי תפיסות עולם סותרות: מצד אביו, היה מחובר למסורת, ואילו מצד אימו נטה לרעיונות של קדמה, חופש ואמנציפציה. בבגרותו פנה ללימודים אקדמיים, שם התקרב עוד יותר לתפיסות המודרנה, ובמקביל, התחיל לעסוק ב'בעיית היהודים'⁹⁵.

רבש"ע זיכה אותו, שכל חלומותיו היו על גאולת ישראל, ואף על פי שרבים התנגדו לו - לא ירא ולא חת, החל לכתוב בכל גיליון בו אפשרו לו, ולדבר מעל כל במה שניתנה לו - על דבר גאולת העם והארץ.

יש ללמוד מכך כי הנשמות בהם בחר הקב"ה להוביל את מהלך הגאולה - אינם אנשים פרטיים, כי אם נשמות גדולות שיועדו לכך, ועל כן כבר מצעירותם עסקו בענייני הכלל.

פעולותיו לטובת כלל ישראל

בשנת תרנ"ה כחלק מעיסוקו בענייני הכלל, עבד כעיתונאי וסיקר מקרוב את 'משפט דרייפוס', קצין יהודי בצבא צרפת שהורשע בבגידה.⁹⁶ בעקבות הסיפור, עבר הרצל טלטלה גדולה, וכתב שהאירוע הזה השפיע עליו מאד. מתוך כך הגיע להבנה

95. ביומנו תיאר את צערו הרב עקב האנטישמיות אשר היהודים סבלו ממנה רבות: "חפצתי לפתור את שאלת היהודים לכל הפחות באוסטריה על ידי הכנסייה הקתולית ... (חשבת לבקש) ראיון אצל האפיפיור כדי להגיד לו, אני מחולל תנועה כבירה של יהודים שיבואו באופן חופשי ונאה לנצרות..." את המחשבות הללו כתב בסביבות גיל 20. בתקופה מאוחרת יותר כתב על כך: היו אלה "נטיית עמומות שבחולשת נעורים". כמה חודשים לפני פטירתו נפגש עם האפיפיור כדי לקבל ממנו הכרה בתנועה הציונית, וכך כתב ביומנו "אתמול נתקבלתי אצל האפיפיור ... הוא קבלני בעמידה והושיט לי את ידו, אשר לא נשקתיה ... נדמה לי כי בזה קלקלתי את יחסו".

96. הספר 'אני מאשים' מתאר את שרשרת האנטישמיות שהובילה להרשעת הקצין היהודי.

הגדולה - כי לא יתכן פתרון ליהודים - מלבד רעיון שיתאים למסורת ישראל ולאופי שלהם, הלאום היהודי.

כך נולד הרעיון של הקמת מדינה יהודית עצמאית. את דמותה התחיל הרצל לרקום בספרו החשוב 'מדינת היהודים'. הרצל הדגיש, כי יש להשיג הכרה בינלאומית בזכויות העם היהודי למדינה משלו, שלשיטתו, יכולה לקום בארגנטינה או בארץ ישראל.

בתחילת הספר מתוארת קריאתו של הרצל:

האם דברי עדיין אינם נכונים כיום? האם הקדמתי את זמני?

האם מצוקותיהם של היהודים אינן גדולות דיין? עוד נראה!

הספר זכה לפרסום רב ועורר הזדהות ותמיכה בארצות רבות, לצד התנגדות בחוגים שונים.

על מנת לממש את חזונו, החל הרצל בפעילות דיפלומטית נרחבת, הן בקרב יהודים ובעיקר בין מנהיגי מדינות, מהם קיווה לקבל הצהרה בזכות הקמת מדינה ליהודים.

הרצל לא נח לרגע מהעבודה הקשה שלקח על עצמו. הוא יזם פגישות מדיניות, ניהל משא ומתן עם השולטן הטורקי והמלך הרוסי. בהמשך אף פגש את האפיפיור, והודיע לו כי ברצונו שעם ישראל יקום לתחייה בארץ ישראל.

הקונגרס הציוני

בשנת תרנ"ז ייסד הרצל את הקונגרס הציוני הראשון, שהתרחש בבאזל. היה זה כינוס של נציגים יהודים ציוניים ממדינות שונות, ונועד ליצור תשתית להרחבת התנועה הציונית ולהפיכתה לתנועה מדינית מאורגנת.

קודם לכן, תנועת 'חובבי ציון' נענתה לבקשת הרצל להיות שותפה

בהקמת התנועה הציונית. 'חובבי ציון' פעלו ברוסיה כבר מספר שנים, ובראשם עמד הרב שמואל מוהליבר. בשל גילו המבוגר, שלח הרב מוהליבר ביד נכדו מכתב תמיכה בקונגרס הציוני, מחווה ממנה הרצל מאוד התרגש והתפעל.

בעיתון הציוני 'די ועלט' אותו הרצל הוציא לאור בווינה,⁹⁷ מתואר יחסו של הרצל לרב מוהליבר:

מאז היה קשור להתיישבות היהודית בארץ ישראל, ונתן את חלבו ודמו לרעיון זה ... הרב שמואל מוהליבר נחשב בצדק מוחלט כגורם בעל חשיבות מכרעת לתנועה הציונית ברוסיה ... הרב מוהליבר היה לב שממנו הוזרם זרם החיים לתנועה הציונית.

מעניין לראות שהרצל עצמו כותב אודות הרב מוהליבר ותנועתו - כי הם שנתנו את "זרם החיים לתנועה הציונית". תנועת 'חובבי ציון', שהחלה כתנועה דתית למען עלייה והתיישבות בארץ, היא שהניחה למעשה את היסודות לבניין התנועה הציונית ע"י הרצל.

נמצאנו למדים, כי בעומק הלב, ברור היה שחזון המדינה יכול להתרומם ולהתפתח - רק מתוך יניקה חזקה מן התורה והמסורת היהודית.

חזונו של הרצל

הרצל סבר שגאולת העם היהודי, תלויה בעיקר ברצון לאומי חזק,

97. במאמר המערכת הראשון הגדיר הרצל את מהות העיתון "השבועון שלנו הוא עיתון יהודי. אנו נוטלים מילה זו, שרואים בה לשון השמצה, ורוצים לעשותה תואר כבוד". מטרתנו "להקים בית ונחלה לעם היהודי". במאמר זה כותב הרצל, "די ועלט צריך לשמש לעם היהודי מגן ונשק ... נגד אויביו - בלי הבדל דת".

ובנחישותם של היהודים להשיג עצמאות מדינית ותרבותית, וכן ביכולתם לממש אותה בארץ ישראל.⁹⁸ הרצל ביקש לתכנן יציאה מסודרת של היהודים מאירופה, ולארגן אותם מחדש בארץ בהתיישבות מסודרת.

אודות רתימת העם למעבר לארץ ישראל כתב הרצל בספרו 'מדינת היהודים' (עמ' 12):⁹⁹

שום אדם אינו חזק או עשיר דיו כדי שיוכל להעתיק עם ממקום מושב אחד למשנהו, רק רעיון יכול להתחיל לבנות רעיון - את רעיון המדינה.

לרעיון המדינה יש אכן כח כזה, לאורך כל שנות ההיסטוריה שלנו לא הפסקנו מלחלום את חלום המלכות. "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" הוא המוטו העתיק שלנו, שומה עלינו להיאחז בו, ולהראות כי מחלום זה עשוי לצמוח רעיון אדיר כאור היום.

כאן רואים בבירור, כי חלומו הגדול של הרצל מבוסס על הציפייה הגדולה לשוב לירושלים, ואף חזונו שלו הוא: מלכות יהודית בירושלים הבנויה!

בספרו 'אלטנוילנד'¹⁰⁰ מתאר הרצל את דמותם של שני גיבורים: 'פרידריך' הגיבור שעולה מהגלות, ו'דוד' הארצישראלי. כאשר הם

98. בעניין חיבור העם לרעיון המדיני הארצישראלי כתב הרצל: "אם יבואו יהודי צרפת כולם או מקצתם, למחות על תוכנית זו מפני שכבר התבוללו, הרי תשובתי הפשוטה היא, כי כל העניין כולו אינו נוגע להם, הם הרי צרפתים אידאליסטים, ואולי זה איננו עניין פנימי של יהודי צרפת".

99. 'מדינת היהודים' (קשתרבות תשנ"ו).

100. התרגום של שם הספר הוא 'ארץ ישן-חדש'. בהקדמת הספר נכתב המשפט המפורסם "אם תרצו אין זו אגדה".

נפגשים, מתפתחת עלילה שמגמתה היא תיאור חי של העלייה ובניין הארץ מחדש, עד להגשמת הייעוד של האומה.¹⁰¹
 בתוך הספר מופיע תיאור ייחודי של הגעת גיבורי הספר לבית המקדש (עמ' 191):¹⁰²

... הוא ביקש לדעת מהו הבניין הגדול והמפואר בלבן וזהב, שגגו נשען על עמודי שיש, שבראשם כותרות זהב. נדמה שזהו יער עמודים. כאשר ביטא דוד את המילים 'זה בית המקדש', תקפה את פרידריך התרגשות גדולה. הוא נכנס בפעם הראשונה לבית המקדש בירושלים בליל שבת ... תחושה מוקדמת של התעלות פקדה את המוני ההולכים בדרך, שהושפעו מאווירתה השלווה של עיר הקודש ... הם הגיעו לפתח המקדש.

בית המקדש הוקם מחדש כי הגיע הזמן לכך. הוא נבנה כבימים עברו, מאבני גזית שנחצבו במחצבות המקומיות, והתקשו באוויר הצח. שוב עמדו העמודים היצוקים נחושת, לפני קודש-הקודשים של ישראל. העמוד השמאלי נקרא בועז והימיני יכין. בחצר הקדמית עמדו מזבח אדיר עשוי נחושת, וכיור המים הרחב המכונה 'ים הנחושת', כמו בימים הרחוקים ההם, כששלמה המלך משל בארץ.

בהיכל הנהדר הושמעו קולות זמרה ונגינת כלי מיתר, הצלילים נגעו בנימי נפשו של פרידריך ... הם החזירו אותו לעבר הפרטי שלו, ולימים רחוקים בהיסטוריה של עם

101. הספר מסתיים כך (עמ' 299): "אבל אם לא תרצו, כל מה שסיפרתי לכם הוא אנדה ויישאר אנדה (...)
 החלום אינו שונה בהרבה מן המעשה, כמו שחושבים רבים. כל מעשיהם של בני האדם היו

פעם חלומות, כל מעשיהם יהיו ביום מן הימים לחלום".

102. 'אלטנוילנד' מאת תיאודור הרצל, בתרגום מרים קראוס (בבל תשס"ז).

ישראל ... המחשבות הללו שהיו רוויות בצלילי המנגינות העבריות, הבהירו לפתע לפרידריך את המשמעות של בית המקדש. בימי קדם, בתקופת מלכות של שלמה, בית המקדש המעוטר בזהב ובאבנים יקרות היה סמל לעוצמה ולגאווה של עם ישראל.

... אבל לא על מבנה נראה לעין ונתפס בחושים, מפואר ככל שיהיה, שפכו היהודים דמעות במשך אלף ושמונה מאות שנים. לא על חורבות המבנה ההרוס בכו ... הם נאנחנו על מה שהיה נסתר מן העין, אבל בא לידי ביטוי באבני בית המקדש. את הדבר הנסתר הזה פרידריך חש בבית המקדש שנבנה מחדש בירושלים. ליבו התרחב והתמלא יראה, במקום הזה עומדים בני עמו העתיק של אלוקים ששבו לארצם, ונושאים את עיניהם אל הנסתר. הם עומדים כאן כפי שעמדו אבותיהם בימים עברו על הר המוריה.

הסיפור מלמד כי הרצל היה מודע לחשיבותו הרוחנית והפנימית של בית המקדש. הוא הכיר את מבנה המקדש ע"פ המקורות, וחש מחובר למסורת ישראל ותורתו.

יתר על כן, חשוב לשים לב: בניין בית המקדש הוא חלק מהותי בחלומו ובחזונו של הרצל. הרצל מצפה שבית המקדש יחזור להיות מרכז החיים של האומה.¹⁰³

הרצל אמנם לא האריך ימים, אבל אמירתו היא חידוש. לאחר פרקי חייו הראשונים כמשכיל צעיר ומיואש מ'בעיית היהודים', הוא

103. עניין זה מתחבר לדברי הרב גורן אודות בר כוכבא: "משיח בן-יוסף תפקידם לשאוף להקים את המקדש". וכבר למדנו לעיל פרק ב מדברי הפסיקתא רבתי והרס"ג כי משיח בן יוסף עתיד לבנות את בית המקדש.

הבין שהדרך היא הקמת מדינה ושלטון עצמאי, ופעל רבות לשם כך. כמו כן, הוא שאף לעלייה מאורגנת לארץ ההולכת ונבנית. לבסוף, מגמתו היא בניין ירושלים ובתוכה בית המקדש, המהווה את תכלית שיבת האומה לארצה.

החידוש בדברינו הוא, שהכל מתחיל ממקורות היהדות. הציפייה שפעמה בלבבות לאורך השנים, כמו גם גדולי הדור שקראו להתחיל לפעול. גם בעיניו של הרצל, האמירה הגדולה הולכת ומתחזקת לאורך הדורות. הציונות לא התחילה פתאום, היא המשיכה את מה שהיה נסתר במעמקים במשך דורות.

הרצל, אם כן, הקדיש את חייו לחלום של חזרת עם ישראל לארצו. באמצעות פעילות נמרצת והקמת תנועה ציבורית לאומית, הפך הרצל את החלום למציאות. אכן כך היה, כעבור 52 שנה הוקמה מדינת ישראל.

ב. מדברי גדולי ישראל

נלמד מדבריהם של גדולי ישראל אודות הרצל, האיש שחי בעת הזו וזכה להעיר את הרוח הלאומית של האומה.¹⁰⁴

פטיירתו של הרצל ביום כ' תמוז תרס"ד המיטה אבל כבד על העולם היהודי באותה תקופה, משום שהתקוות והציפיות של הציבור היו שהרצל יצליח בפעולותיו. אנשים חשבו: הנה קם מנהיג שיש בכוחו להביא להקמת מדינה, ובמותו, הכל פתאום התנפץ. בארץ ישראל ובקהילות שונות בחו"ל נערכו טקסי אזכרה,

104. רובם מתוך הספר 'לב האומה', מאת משה נחמני (תשע"ט), שאסף עשרות הספדים שנאמרו על הרצל.

בהם נישאו הספדים על המנהיג שנפטר בטרם עת. דבריהם של גדולי ישראל מלאים בהערצה והערכה לפעלו של הרצל.

הרב משה כלפון הכהן

הרב משה כלפון הכהן, רבה הראשי של ג'רבה ומגדולי רבני תוניס. היה תומך נלהב בציונות, ופעל רבות לעלייה לארץ.¹⁰⁵ באחת מדרשותיו התייחס להרצל במילים ברורות ('מטה משה', דרוש י"ב, לצדקה וגאולה):

החלה רוח ה' לפעם בלב איש גיבור חיל ורב פעלים מאחינו בית ישראל, הרצל שמו. אשר היה כמעט שקוע ואובד בין האומות, והיה רם המעלה בעל מידות נשגבות, ויתן אל לבבו להיטיב לעם ישראל, וכרגע נהפך לאיש מלחמה, מלחמת העצה והרעיון, לראות איך ובמה לגאול את הארץ ואת ישראל, וימציא כמה רעיונות נשגבות ויכתבם על גיליוני העיתונים. ומראשית כתב לו ספר ויקראהו בשם "מדינת היהודים", ובו כתוב כל מה שצריך לישראל לעשות ...

בהמשך הדברים, הרב כלפון מתאר את פעולותיו של הרצל, ורואה בהם התגשמות של חזון הנביאים.

105. פוסק עצום, כתב כ-40 ספרים בנסתר ובנגלה, התמודד מול הנאצים בתוניס וזכה להציל מידיהם את הקהילות היהודיות, בחכמה רבה ובסיעתא דשמיא עצומה. עודד עלייה לארץ ישראל, ודאג לתמיכה לעולים, כמו כן, קרא לקניית קרקעות בארץ. התכוון לעלות בעצמו, ואף קנה חלקה בשכונת בית הכרם בירושלים.

הרב הלל צייטלין¹⁰⁶

בגליון 'הזמן' שיצא במלאות שנה לפטירת הרצל, כתב הרב צייטלין:

"נשבע אנוכי בספר התורה שאין הרצל משיח", אמר אחד הרבנים הגדולים כשהוא עומד אצל ארון הקודש. כל כך גדול היה הקסם אשר נסך תיאודור הרצל על ההמון הניגש והנענה והחפץ להיגאל, עד שראה אותו הרב הגדול לחוב קדוש לפניו להניא את העם מהאמין בו. כי מעולם לא עלה דעת הגיבור המת להיות משיח לעמו - את זאת ידע כל איש, כי גבה עד שחקים חזון המשיח, לא לאדם בן תמותה למלאות את דבר החזון ההוא ... ואולם, אם גדול ונעלה הוא החזון לאין קץ, הנה אך זאת יעשה האדם כי ילך הלוך והתקרב אליו ... ובכל דור ודור ישנם המיישרים דרך למלך המשיח, והם הם בעלי החכמה העמוקה והאהבה הלוהטת, היצירה העולמית ושירת הנצח כאחד. ואחד מאלה היה תיאודור הרצל.

הרב צייטלין ממשיך ומתאר את גבורתו של הרצל, את מאבקיו למען האומה, ואת הקשיים שעמדו בדרכו. בהמשך הדברים, מתאר הרב צייטלין את גודל השבר והייאוש שהורגש בקרב הציבור אחרי פטירת הרצל.

106. הוגה דעות וסופר בתחום המחשבה היהודית, נרצח בשואה.

הרב עקיבא יוסף שלזינגר¹⁰⁷

עם פטירתו בשנת תרפ"ב, פורסם מאמר בעיתון 'הארץ', ובו מתואר יחסו להרצל:

בהיות הדוקטור הרצל בירושלים התייצב לפניו (הרב) ושאלו
שאלה קצרה: במאי עסיק מר - בשרלטניות או בציונות?
הד"ר הרצל באר לו את רעיונו, והוא היה למעריץ נלהב של
המנהיג. הוא עבד עבודה ציונית בקרב החרדים, מכר מניות
הבנק (שהקים הרצל), והטיף כל ימיו לרעיון הציוני.
בהגיע אליו בשורת סן-רימו, עמד וברך "שהחיינו" בשם
ומלכות, ואחר כך תקפהו רצון חזק לצאת במחולות, וכך
עשה למרות זקנותו וחולשתו.¹⁰⁸

עוד מסופר עליו, כי בזקנותו שמח מאוד לשמוע על מינויו
של הרברט סמואל לנציב העליון הראשון בארץ ישראל, מטעם
הממשלה הבריטית. היה זה בשנת תרפ"א, הרב עקיבא יוסף בא
לקבל את פניו של הנציב, ואף ברך עליו 'שחלק מכבודו ליראיו'.

רבי שלמה הכהן מווילנא

כאשר הרצל עבר דרך ווילנא בקיץ שנת תרס"ג, ערכה לו הקהילה
היהודית קבלת פנים, שהשתתפו בה מנכבדי העיר ובראשם זקן
הרבנים דאז, רבי שלמה הכהן, בעל ה'חשק שלמה' על הש"ס.

לפנינו תיאור מאותו ביקור:¹⁰⁹

107. ראה אודותיו לעיל פרק ו.

108. עיתון הארץ, ו' באייר תרפ"ב. יש לציין כי משפחתו, וביניהם הרב דוד בהר"ן, פרסמו הכחשה
לסיפורים אלו בעיתון 'קול ישראלי' כבר למחרת היום.

109. 'רביבים' כרך ג' 'גדולי ישראל ודמויות מופת' מאת הרב אליעזר מלמד (מכון הר ברכה תש"ע),
עמ' 300 (מבוסס על 'איש המאורות' עמ' 185).

יהודי ווילנא גדשו את הרחובות בצפיפות רבה, וקיבלוהו בחום רב. ראשי הקהילה הגישו לו מגילת קלף שנוסחה על ידי ר' זאב יעב"ץ, וכך נכתב בה:

"ה' עמך גיבור החיל! ליבכתנו אדוננו ליבכתנו איש הלבב! מגיל ומרעד נפעמנו בהיגלותך לעינינו אחינו ... זאת היא הברכה אשר תברכך עדת עמך בוילנא, כי בידך יתן ה' את תשועת ישראל מציון".

הגאון הרב שלמה הכהן, זקן רבני ווילנא בירך את הרצל בברכת כהנים כי חפץ ה' בידו יצליח, וכל הנאספים ענו אמן. ר' זאב יעב"ץ הגיש לו ספר תורה קטן כתוב על קלף עור צבי, בתוך ארון עץ מחוטב ... הרצל הודה בהתרגשות, וביזונו כתב כי הדברים נגעו אל ליבו ובקושי עצר את דמעותיו.

במקור נוסף מסופר,¹¹⁰ כי הרב שלמה הכהן הוסיף ואמר בפה מלא: "אשרי לו ואשרי חלקו, וכל המסייעין לזאת הרעיון, כי זאת אתחלתא דגאולה..."

אין כאן מקום לסיפורים נוספים, אך די במה שהבאנו כדי לתת הד לתחושה שהתלכה בקרב הציבור באותם ימים. נראה היה כאילו הגיע המנהיג ונמצאה הדרך - להשתחרר מהגלות ולחזור לארץ. הציבור האמין שהרצל יצליח בפעולותיו וישיג רישיון חוקי להתיישבות המונית בארץ ישראל. ברור היה, אם כן, שהגאולה בפתח.

110. 'לב האומה' עמ' 182, מתוך כתב יד של הרב אפרים ראזינג שהיה עד ראייה למעשה.

הרב צבי יהודה הכהן קוק

הרב צבי יהודה דיבר פעמים רבות אודות הרצל באהדה ובכבוד. בקשר ליום פטירת הרצל, פרסם הרב צבי יהודה מאמר קצר בשם "להצדיק צדיקים". זה לשונו (לנתיבות ישראל חלק ב, מאמר קט"ו):

בכתביו של בנימין זאב הרצל זכרונו לברכה אין דברי אפיקורסות. בכתבי יומנו כתוב¹¹¹ "אין אומתנו אומה אלא באמונתה". מי שחושב, מדבר וכותב ככה, הוא איש אמונה ולא אפיקורוס. והדברים חוזרים אל קדושת גזע מחצבתו: מאת הגאון הקדוש רבי יוסף טאיטאצאק זכרונו לברכה. בשיחות רבות הסביר הרב צבי יהודה את מעלתו של הרצל ואת חלקו הגדול בהתעוררות הלאומית. במאמר משנת תרע"ג כותב הרב צבי יהודה (לנתיבות ישראל חלק א, מאמר ב'):

... ואף הרצל, זה התינוק הגדול, ששב אלינו מבין הגויים מלא הוד חלומות ועז געגועים אדירים, זו האישיות של הטבעת הצורה הלאומית הכללית צורת-עם ... אף הוא הרגיש כמו באופן אינסטינקטי, כי 'השיבה אל היהדות קודמת לשיבה אל מדינת היהודים' ... וכי 'אנו מכירים עצמותנו ההיסטורית אך ורק באמונת אבותינו'.
לדברי הרצי"ה, למרות שהתעוררות הלאומית בישראל באה ע"י גורמים חיצוניים, יש לראות בה המשך ישיר של התקווה והחפץ לגאולה ולארץ ישראל אשר פעמו בלבבות במשך הדורות.

111. 'ספר הימים' א' עמ' 57, בתוך כל כתבי הרצל כרך א (תל אביב תרצ"ד).

למה דווקא הרצל? - "עצה עמוקה"

הרב יששכר שלמה טייכטל, פוסק חשוב בדורו, שספרו המיוחד 'אם הבנים שמחה' נכתב תוך כדי שהייה במחבוא בזמן השואה. הספר מלא בחיבת הארץ ובשאיפה לבניינה, עוסק בחשיבות הציפייה לגאולה, בירור דרך הופעת הגאולה, חשיבות העלייה ובניין הארץ. כמו כן, מתמודד המחבר עם ההתנגדות החרדית שהייתה בזמנו לציונות.

הרב טייכטל מאריך לבאר מדוע רבונו של עולם סובב את הגאולה ובניין הארץ - דווקא ע"י אלו הנראים רחוקים מתורה ומצוות, ולא על ידי האדמו"רים וגדולי ישראל. זה לשונו (פרק שני, אות יג):

והנה אם ההתחלה של הבניין היה נעשה תיכף מאנשים חרדים ויראי ה', והיה נגלה לעיני כל כי יבנה שם עיר ה', וניקח לדמיון, אם היו הראשונים בהתנועה של הבניין לבנות ולהפריא את הארץ כמו רבינו מבעלזא ומשינאווא וממונקטש ומשאר צדיקי הדור, הכי היה אפשר להתגנב ממידת הדין ומצד הסטרא אחרא, דבאנו לעשות להם קץ ותכלה ולשבר כוחם עד לעולם ועד?!

... ועל כן מעצה העמוקה של גדול העצה, יעץ והעלה איש אחד שיבוא עם 'פראיעקט'¹¹² הזה, לקנות את הארץ הקדושה ולבנותה, איש אשר לא ידע מהיהדות בין ימינו ושמאלו ... וההתחלה נעשה, ושוב אין בכוחם לבטל, והפקודה יהיה מתגדלת והולכת, וכל זה נעשה מעצה עמוקה של השם ... יתברך ...

112. פרויקט.

כמו כן עתה, בעקבתא של משיח דבא זמנו של משיח לבוא, רק דצריך לזה הכנות של בניין הארץ ... על כן נבחרו לזה אנשים כמו אלה, והכל היא ממפעלות תמים דעים. וגם זה אמת וברור.

לדברי הרב טייכטל, יש כאן עניין עמוק: הקב"ה מסובב את הדברים באופן כזה, שבוני הארץ יהיו רחוקים מתורה - על מנת "להינצל מהמקטרגים". זהו מהלך קדוש כל כך, שתכליתו היא גאולת עולם, על כן הוא צריך להיעשות בדרך נסתרת.

דוגמה לכך, מביא הרב טייכטל מדברי ה'מגיד ישרים' של ה'בית יוסף', וכן מדברי ה'נועם אלימלך', שמסבירים שכדי להוריד לעולם נשמות קדושות, כמו אברהם אבינו ודוד המלך, היה צורך להסתיר אותם מהמקטרגים. הדבר רמוז במדרש (בראשית רבה מא, ד) על הפסוק (תהילים פט, כא) "מצאתי דוד עבדי", היכן מצאתיו? בסודם. כאשר הנשמה באה בגוף טמא, פחות מפריעים לה בדרכה להתגלות.

בהמשך הדברים, הרב טייכטל כותב אודות בוני הארץ בזמנו, שהיו מי שכינו אותם 'רשעים'. זה לשונו:

... אבל לי לעצמי אינה נראה כן, ואין דעתי מסכמת איתם, שבעיני המה אינם רשעים, רק זרע אמת, זרע אברהם יצחק יעקב, זרע בחונים, ורק המה כתינוק שנשבה בין העכו"ם ... ומצווה לאהוב אותן ולקרבתם ...

הדברים ברורים! בוני הארץ אינם רשעים, אלא אחים יקרים העוסקים בקירוב הגאולה.

כדאי לסמוך לכאן את דבריו המפורסמים של הרב צבי יהודה אודות חשיבותה של מדינת ישראל.

הנביא זכריה מתבטא (זכריה ד, י): "כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הפדיל ביד זרבל". פסוק זה נאמר בקשר לבניין בית שני, אז היו שזלזלו בו, משום שהוא נבנה בצורה של 'קטנות', על ידי ה'פדיל של זרובבל', ולא ע"י מלכות ישראל. הנביא פונה אליהם ומבקש: 'אל לכם לזלזל במה שיש, עליכם לשמוח בכך!' חז"ל רומזים לכך במסכת סוטה (מח ע"ב) באמרם:

דאמר רבי אלעזר, מאי דכתיב, "כי מי בז ליום קטנות", מי גרם לצדיקים שיתבזו שולחנן לעתיד לבוא, קטנות שהיה בהן שלא האמינו בהקב"ה.

ישנם צדיקים שמחמת קטנות אינם מאמינים כראוי בפעלו של הקב"ה. הם בזים לניסים הקטנים, לגאולה הקטנה. חז"ל מלמדים, שאנחנו צריכים עיניים זכות כדי לראות ולהכיר את הגאולה המתהווה, ואל לנו להביט חלילה בעין קטנה, להיות "בז ליום קטנות" ולהתייאש.

ג. המספד בירושלים

הרצל נפטר בחודש תמוז תרס"ד, כחודשיים לאחר עלותו של הרב לארץ לכהן כרבה של יפו והמושבות.¹¹³ תוך כדי ה'שבעה' לפטירת הרצל, נערכה ביפו עצרת זיכרון בה נכחו כמאה איש. במהלך העצרת נשא הרב זצ"ל את הספדו המפורסם על הרצל - 'המספד בירושלים'.

113. יש משמעות לעליית הרב קוק לארץ סמוך לפטירת הרצל, כשם שהרצל החל לפעול בסוף ימיו של הרב מוהליבר. ניתן לראות בכך מעין שרשרת של ציונות מעשית ומדינית הממשיכה ממנהיג למנהיג, ומרוח למעשה וחזור חלילה, בבחינת "עד שלא שקעה שמשו של זה, זרח שמשו של זה" (קידושין עב ע"ב).

בהספדו, מתייחס הרב באופן ישיר לוויכוח אודות הציונות כמו גם לדמותו של הרצל. כך כותב הרב:

... והנה, בתור עקבא דמשיח בן יוסף, נתגלה חזיון הציונות בדורנו, הנוטה לצד הכללי ביותר. ומצד חסרון הכשרתנו אין הכוחות מתאחדים, להשכיל מעבר מזה, איך שההכשר הכללי לישראל אינו כי אם בסיס ליסודו המיוחד.

ועל כן צריך שתהיה ההנהגה מכוונת לתכלית ההתעלות המיוחדת, ולהיות מושפעת הרבה מהסגולה של יחידי הדור צדיקים וחכמי תורה הרבה. ולעומת זה, ההכרה שהחפץ לחזקם של ישראל והתנערותם בתור אומה חיה, עם כל צרכיה החומריים, שהוא דבר נכון כשמצטרף לכל התכונה הראויה, גרמה עד כה שלא הצליחה במעשיה, עד שחסרון ההצלחה גרם לסכסוכי דעות וריב אחים, שהלכו בדרך מסוכנה כזאת עד שהמנהיג הראשי נפל חלל מעוצר רעה ויגון.

על כן ראוי לנו לשים אל לב להשתדל לנטיית ההתאחדות של עץ יוסף ועץ יהודה, לשמוח בהתנערות חפץ החיים הבריאים החומריים המפעם בכלל באומה ...

הרב זצ"ל רואה בתנועה הציונית, ובעומד בראשה "עקבא דמשיח בן יוסף". לדבריו, יש להם תפקיד ברור: "החפץ לחזוקם של ישראל והתנערותם בתור אומה חיה, עם כל צרכיה החומריים", לפעול לחיזוק הלאומיות והעצמאות של ישראל, כמו גם להבטיח את הקיום החומרי של האומה.

דברים אלו מבוססים על הגמרות והמדרשים שלמדנו, ומתאימים לשיטת הרמח"ל, הגר"א ושאר גדולי ישראל אשר ביארו את עניין

שני המשיחים כשתי קומות זו על גבי זו: קומה חומרית ועל גביה קומה רוחנית. יתר על כן, משיח בן יוסף הוא לא רק דמות יחידה, אלא גם דור שכל מהותו היא 'משיח'.

הקריאה של הרב במאמרו היא, ליצור חיבור בין שני הצדדים באומה. מצד אחד, נמצאים אלו שכל בקשתם היא דביקות בה' והתעלות רוחנית, הלא הם הצדיקים ולומדי התורה שבדור, ומאידך, נמצאים אלו שרצונם לעורר את חוזקה וגבורתה של האומה, ולפעול לחיים חומריים בריאים עבור העם כולו.

גם החרדים לדבר ה' צריכים להשתתף בישוב הארץ, כדי שלא יהיה חלילה קרע בגאולה. שומה עלינו ללכת בדרכו של הרב, ולחבר בין הקצוות... הם יכולים להתחבר!

מי בראש?

בתוך הדברים מזכיר הרב זצ"ל את דברי חז"ל (סנהדרין קב ע"א) אודות ירבעם בן נבט:

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה" (מלכים א' יג, לג), מאי 'אחר', אמר רבי אבא, אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו ואמר לו, חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו, מי בראש, בן ישי בראש, אי הכי לא בעינא.

הרב רואה את ירבעם בדורו כניצוץ של משיח בן יוסף. הצעתו של הקב"ה לירבעם "ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן", מלמדת על התכלית של עם ישראל: שני המשיחים, ירבעם (בן יוסף) ודוד (בן ישי) ישכללו יחד את האומה הישראלית, וכך היא תבוא אל תכליתה, "להיות לעם לה' אלהי ישראל" (מצד דוד), וכן "להיות גם כן ראויה להיות לאור גויים" (מצד יוסף).

ממשיך הרב ומחדד את הדברים:

אמנם על שאלת "מי בראש" מוכרחת התשובה לבוא "בן ישי בראש", כי מבלעדי הכרת השליטה העליונה של הצד הרוחני, "כי חלק ד' עמו, יעקב חבל נחלתו" (דברים לב, ט), אז אפסה כל תעודה לישראל חלילה, והנם "המעט מכל העמים"¹¹⁴ וראויים יותר מכולם להרס וכליון חלילה.

אבל שרירות הלב גרמה שאמר "אי הכי לא בעינא", ומזה נמשכה השלשלת של צרותיהן של ישראל ופיזורם, ותכלית מירוק הגלות עד עת קץ.

עתה אנו מגיעים לשאלה: מה חשוב יותר? הדבקות של האומה בה', או ההשפעה על העמים?

הרב מלמד שעל כך נדרשת תשובה חד משמעית: "בן ישי בראש!" ללא הכרה בעליונות הכח הרוחני, אין כל סיכוי לאומה להתקיים, חלילה, שהרי אנחנו "המעט מכל העמים", ובקלות עשויים להיפגע, פיזית ורוחנית. במילים אחרות: אם 'בן יוסף' לא מקבל את הנהגתו של 'בן ישי' - הצלחתו וגאולתו עלולים להיעצר. מכל מקום, למדנו כי משיח בן יוסף בונה ומוביל את האומה לפני משיח בן דוד!

כך הוא מהלך הגאולה גם בדורות הבאים - לעולם הראשון הוא 'בן יוסף'. כמו יוסף שמכין ושומר תבואה לצורך השנים הבאות.¹¹⁵ כך גם מלכות שאול משבט בנימין מבני רחל, מהווה הכנה למלכות

114. ע"פ דברים ז, ז.

115. הדבר רמוז גם בשמו "יוסף ה' לי בן אחר" (בראשית ל, כד).

דוד.¹¹⁶ לאחר השלב הראשוני של בניית מערכות השלטון, מגיעים אל השלב העיקרי - 'חזון משיח בן דוד'. החזון של האומה נקבע דווקא על ידי 'בן דוד'. זוהי מגמת המציאות כולה, כדברי חז"ל (פסחים נד ע"א) על הפסוק (תהילים עב, יז) "לפני שמש ינון שמו", שמו של משיח נברא קודם בריאת העולם.

116. הדבר רמוז בשמו 'שאול', מציאות זמנית ולא נצחית.

פרק ח : על הגבורות

כוחו של משיח בן יוסף בזמן הזה

גבורתו של משיח בן יוסף

לימדונו חז"ל, שמידת הגבורה וכח המלחמה הם מתכונותיו העיקריות של משיח בן יוסף.

מצאנו במדרש (בראשית רבה עה, ו):

"ויהי לי שור וחמור וגו'" (בראשית לב, ה) ... רבנן אמרי, שור זה משוח מלחמה, שנאמר (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", חמור זה מלך המשיח, שנאמר (זכריה ט, ט) "עני ורוכב על חמור".

שתי המתנות הגדולות שזכה להם יעקב אבינו, הם 'שור' ו'חמור', הרומזים ליוסף ויהודה, שורש שני המשיחים: משיח בן יוסף כנגד 'שור', שעיקר כוחו במלחמה, ומשיח בן דוד כנגד 'חמור'.

ובזוהר אמרו (רעיא מהימנא, פנחס רמו ע"ב):

בימינא דאברהם דדרגיה חסד, נטיל נוקמא מישמעאל וממנא דיליה, ובשמאלא דיצחק דדרגיה פחד, נטיל נוקמא מעשיו וממנא דיליה, בתרין משיחין, דאינון חד מימינא משיח בן דוד, וחד משמאלא משיח בן יוסף.

הרי לנו ששני המשיחים יונקים את כוחם - משיח בן דוד מצד

ימין, שהוא מידת החסד, ומשיח בן יוסף מצד שמאל, דהיינו ממידת הגבורה.

בפרק א לעיל למדנו, כי יעודו של משיח בן יוסף הוא להילחם ולהכניע את זרעו של עמלק. גם מדברי הפסיקתא שהובאה לעיל פרק ב משמע, שעיקר פעולותיו של משיח בן יוסף הן המלחמות, ולבסוף הוא אף ייהרג במלחמה. ניתן לומר אם כן, כי בין תפקידיו של משיח בן יוסף, עליו להתזיר לאומה את כח הגבורה והמלחמה. בפרק זה נעסוק בהופעת הגבורה בישראל, ובפרט בדורנו, משזכינו לחזור לארצנו.

אחאב מלמד מסירות וגבורה

אחאב מלך ישראל מהווה דמות של גיבור לאומי. מותו במלחמה מתואר בפסוק (מלכים א' כב, לה) "וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מְעֹמֵד בְּמַרְכָּבָה נֹכַח אֲרֶם וַיִּמָּת בְּעָרְב". חז"ל דרשו,¹¹⁷ שאחאב העמיד את פניו - לאחר שנפגע מן החיצים, כדי שלא להבעית ולהחליש את ישראל בשעת הקרב. עוד משמע, שדווקא בזכות מעשה זה, זכה אחאב להספד מיוחד ומפורסם.¹¹⁸

במאמרו 'המספד בירושלים' מבאר הרב זצ"ל את גדלותו של אחאב:

... והנה התכונה של החבה הלאומית נתגלתה באחאב שחבב מאד את ישראל, ואחז מעשה אבותיו עמרי, שהוסיף עיר

117. רש"י על הפסוק, ועיין מועד קטן כח ע"ב.

118. ככתוב (זכריה יב, יא) "ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדרךמון בבקעת מגדון" ותרגם יונתן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדרךימון בר טברימון...

אחת בארץ ישראל,¹¹⁹ ודורשי רשומות אמרו¹²⁰ כולם באים לחיי העולם הבא, "לי גלעד",¹²¹ זה אחאב שנפל בגלעד, שהיה מעמיד פנים במלחמה גם אחר שנחתו בו החיצים, כדי שלא להבעית את ישראל. אומץ רוח כזה בא מאהבה יתירה ונפלאה.

לדברי הרב, גבורתו המיוחדת של אחאב מלמדת על האהבה, האחריות והמחויבות שלו לכלל ישראל.¹²² משום כך, מסביר הרב:

על כן באחאב ויאשיהו התכנסו שתי הנקודות של יוסף ושל יהודה, כח משיח בן יוסף ובן דוד.

אחאב מלך ישראל ממשיך את כוחו של משיח בן יוסף, לעומת יאשיהו מלך יהודה שממשיך את הכח של משיח בן דוד. הארת משיח בן יוסף נמצאת דווקא באחאב, בשל מסירותו לאומה ולכבודה.

נראה, שהרב זצ"ל מתייחס לציונות באופן דומה. אמנם אנשיה נראים רחוקים מתורה, אולם הם מוסרים את נפשם בפועל בעבור האומה כולה, ולפיכך יש בהם הארה מכוחו של משיח בן יוסף.

119. סנהדרין קב ע"ב.

120. שם קד ע"ב.

121. תהילים ס, ט.

122. הרב ממשיך: גם כיבד את התורה (עיין סנהדרין קב ע"ב) מפני שעל כל פנים שמר את כבוד האומה כלפי חוץ, לפני בן הדד. ועם כל זה לא הכיר ערכה של תורה וקדושת השי"ת המיוחדת, שבה כל יתרונו של ישראל, על כן הלך בדרכי איזבל ובחוקות התועבות של גויי הארץ לפי המידה שהיתה שולטת אז ברוח הזמן.

כל ההתחלות קשות

עם כניסת עם ישראל לארץ, נלחם יהושוע בן נון (משבט אפרים, משיח בן יוסף בדורו) מלחמות רבות לכיבוש הארץ מידי שבעת העממים. רק כך נכבשה הארץ.

אף בתקופת שיבת ציון ותחילת בניין הבית השני, הורה נחמיה לאנשיו, לעסוק, תוך כדי בניית חומת ירושלים, בשמירה והגנה. הם נדרשו להחזיק חרב ביד אחת, וביד השנייה לעסוק בבנייה.¹²³ כמו כן, החשמונאים בשעתם, ניהלו קרבות אדירים על מנת לכבוש את ארץ ישראל מחדש מידי היוונים.

נראה כי בכל גאולה במהלך הדורות, נדרשת מלחמה על מנת לזרז ולהביא בפועל את פעמי הגאולה. רמז לכך, מצאנו בדברי הגמרא (מגילה יז ע"ב): "מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא".

כך מתחילים: בכח, בעז ובגבורה! ההתחלה עשויה להיות מורכבת, ונדרש זמן עד שהכוחות הנעלמים יוצאים אל הפועל.

דוד המלך, שנלחם מלחמות רבות בחייו, התבטא בקינתו על שאול ויהונתן בנו (שמואל ב' א, יח): "ללמד בני יהודה קשת", ופירש רש"י:

ויאמר דוד, מעתה, שנפלו גיבורי ישראל, צריכים בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשוך בקשת.

לאחר שגיבורי ישראל נפלו בקרב, מבהיר דוד, חייבים להתחיל

123. נחמיה ד י-יב: "וַיְהִי מִן הַיּוֹם הַהוּא חֲצֵי נְעָרֵי עֲשִׂים בְּמִלְאָהָ וְחֲצֵים מְחֻזְקִים וְהַרְמָחִים הַמְּגִנִּים וְהַקְּשָׁתוֹת וְהַשְּׂרִינִים וְהַשְּׂרִים אַחֲרֵי כָּל בֵּית יְהוּדָה. הַבּוֹנִים בְּחוּמָה וְהַנְּשָׂאִים בְּסֶכֶל עֹמְשִׁים בְּאַחַת יְדוֹ עֹשֶׂה בְּמִלְאָהָ וְאַחַת מְחַזְקַת הַשֶּׁלַח. וְהַבּוֹנִים אִישׁ חֲרָבוֹ אֲסוּרִים עַל מִתְּנֵיוֹ וּבּוֹנִים, וְהַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר אֶצְלוֹ".

לבנות את הצבא מחדש. בני יהודה נדרשים ללמוד לאחוז
בנשק ולהילחם. במקום שאין אנשים, למלחמה, לשמירה
ולהגנה - נקראים כולם להיות שותפים וללמוד את המלאכה. אל
לנו להתייאש!

בפרקים הקודמים למדנו, כי העלייה לארץ ויישובה נעשים מכוח
של משיח בן יוסף. עתה נלמד כי גם המלחמות, מאבקי הכח
והעמידה אל מול אויבי ישראל - הם מתפקידיו העיקריים של
משיח בן יוסף, שכוחו מופיע בדורות אלה.

בניין הגבורה הישראלית בעת החדשה

רבותינו "מבשרי הציונות", הרב צבי הירש קלישר והרב יהודה
ביבאס, כמו גם הרב עקיבא יוסף שלזינגר, כתבו בספריהם אודות
הצורך לבנות ולארגן כח שמירה ישראלי שיעמוד על משמר
הישוב.

אכן, עם התרחבות ההתיישבות בארץ, התעוררה שאלת השמירה
וההגנה. כח הגבורה של עם ישראל צריך להיבנות עתה מחדש.

בתקופת השנים תרמ"א - תרס"ד הוקמו ברחבי ארץ ישראל כ-20
מושבות. ההתנכלויות מצד השכנים הערבים והבדואים עוררו את
המתיישבים להתארגן להגנה ולשמירה, אך בלית ברירה הועסקו
בעיקר ערבים וצ'רקסים מקומיים. רק לאחר סדרת כשלים, בשנת
תרס"ז, הוקם ארגון 'בר גיורא' שהיווה כח שמירה עברי חשאי.
הם קיבלו את השמירה בסג'רה (אילניה) ובמסחה (כפר תבור).
לנוכח פגיעות מצד הערבים, לאחר כשנה וחצי התרחב הצורך
בשומרים יהודים. חברי 'בר גיורא' הקימו ארגון שמירה חוקי
(מתואם עם השלטונות הטורקים) בשם 'השומר'.
'השומר' הוקם בשנת תרס"ט, ותוך מספר שנים הצליח הארגון

לקחת אחריות על השמירה בכל מושבות הגליל, כמו גם במושבות גדולות כחדרה, רחובות וראשון לציון. אנשיו, שהתהלכו כמושים ורכובים על סוסים, הרימו את כבוד ישראל והצילו נפשות רבות ורכוש.

לאחר מלחמת העולם הראשונה, פורק ארגון 'השומר', אך תשתיתו היוותה בסיס להקמת ארגון ה'הגנה'.

ארגונים אלה, לצד ארגונים נוספים כמו 'הגדעונים' ו'ניל"י', ביטאו במעשיהם את ענייניו וכוחו של משיח בן יוסף, הלכה למעשה. אלו הם זרעים בדרך להופעת הגאולה, המופיעה אט אט, שלב אחרי שלב.

יוסף טרומפלדור

נולד וגדל ברוסיה, ואף שירת בצבא הרוסי, כאשר במהלך במלחמת רוסיה-יפן איבד את ידו השמאלית. ברוסיה הקים ארגון ציוני בשם 'החלוץ'. בשנת תרע"ב עלה לארץ בראש גרעין צעירים, מתוך כוונה להקים התיישבות חקלאית. לאחר ניסיון להקים מושבה בחוות מגדל, התיישב בדגניה.

תוך כדי מלחמת העולם הראשונה הקים יחד עם ז'בוטינסקי יחידה צבאית יהודית, במטרה לעזור לבריטים לכבוש את ארץ ישראל.¹²⁴ תנועתו של ז'בוטינסקי נקראה כעבור שנים 'בית"ר' - 'ברית יוסף טרומפלדור'.

את מותו מצא בקרב על הגנת תל חי באצבע הגליל, ביום י"א

124. היחידה כונתה "גדוד נהגי הפרדות" והיא הייתה יחידת תובלה קרבית. מטרת העזרה לבריטים בשעתו, הייתה לטובת היהודים, מתוך שאיפה להחליף את השלטון הטורקי המושחת. אחר כך הוקם 'הגדוד העברי' שלחם במסגרת הצבא הבריטי.

באדר תר"פ. מעדות הלוחמים נמסר כי ברגעיו האחרונים אמר
 "אין דבר, טוב למות בעד ארצנו".

שמועת גבורתו הגיעה עד לרב טייכטל, אשר כותב בספרו 'אם
 הבנים שמחה' (פרק שני, אות ט):

... כידוע דכמה וכמה מתו עבור הארץ, כמו ששמענו בזמן
 הפרעות של הערבים, וכמה מן בני ישראל שעמדו לנגדם
 ומתו על ידיהם אמרו קודם יציאת נשמתם בזה הלשון: אין
 דבר טוב (מ) למות בעד ארצנו.

בחיי ובמותו היה טרומפלדור לגיבור לאומי, אשר גבורתו עוררה
 רגשות גבורה לאומיים, בקרב הציבור הרחב. הוא התפרסם כגיבור,
 ואכן הגבורה ייחדה אותו בכל תחנות חייו.¹²⁵

חשוב לציין, כי באותם ימים הקרב בתל חי לא נתפס כמפלה
 וכאסון, אלא כאירוע מרומם ונשגב. משום כך, כל המאמרים
 שהתפרסמו בשעתו חדורים ברוח של גבורה ונחישות.

הרב ליב אייזיק פאלק, היה הרב של גדוד קלעי המלך ה-38 (גדוד
 עברי) בצבא הבריטי. ימים ספורים לאחר הקרב, נשא נאום מיוחד,
 בו התבטא כך:¹²⁶

... לו התעמקו רק האנשים הרבנים והצעירים יחד בדברי
 עמנו ובדברי חכמינו ... אז היו מוצאים לא רק תנחומים
 לליבותיהם הכואבים ומרגוע לנפשותיהם העייפות, אלא גם

125. חבריו אמרו עליו: "איתך היו הכל עדת אריות, בלעדיך - צאן בלי רועה", "בראותנו אותו מרחוק
 היינו מתחזקים ומתעודדים". 'הגיבור הלאומי' מאת משה נחמני עמ' 52. להרחבה עיין שם.
 126. נדפס לראשונה בתוך 'הגיבור הלאומי' מאת משה נחמני, עמ' 210.

הסימנים המובהקים של גאולה, שעם ישראל עומד כעת על מפתן הגאולה.

... מה שקרה בגליל, מות הגיבורים על מרומי שדה במלחמת עמם וארצם, הינם הסימנים כי גאולתנו קרובה, ואלה הסימנים מסרו לנו חכמינו ... אמר הקב"ה לישראל, אם ראיתם את הצרות שתקפו אתכם, באותה שעה אתם נגאלין.

בהמשך דבריו טוען הרב פאלק, כי אותם גיבורי ישראל שעומדים נכונים להילחם על הישוב, יחד עם מאורעות הדמים, אלו הם סימנים ברורים "כי המדינה קרובה לבוא". כמו כן הוא קובע, כי גאולת העם תלויה בנכונות להילחם על משמר העם והארץ. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי לתל אביב באותם ימים, נשא הספד על טרומפלדור באזכרה שנערכה בבית הכנסת הגדול בתל אביב בשנת תרצ"ו. כך תוארו דבריו:¹²⁷

דיבר על סיסמת נביאי ישראל (ישעיה ב, ד) "לא ישא גוי אל גוי חרב" ... ועל החיבה היתרה של עם ישראל לגבורה ... הרב עוזיאל מנה את גיבורי ישראל במשך הדורות וציין את יוסף טרומפלדור כגיבור מן הגדולים וחשובים בישראל ... ובמותו צווה לעם לילך בדרכיו.

ניתן לומר אם כן, כי דמותו ומורשתו של טרומפלדור הפכו את הגבורה היהודית לערך חשוב ומקודש בתודעת האומה.

127. 'הגיבור הלאומי עמ' 216.

הרב זצ"ל מחזק את הגבורה הלאומית

מִרְנן הרב קוק זצ"ל בתוקף תפקידו כרב העיר יפו והמושבות, דאג רבות לצרכיהם הרוחניים והגשמיים של המתיישבים, ובכלל זה אף לסוגיות הביטחון.

בשנת תרע"ב, כאשר תנועת 'השומר' החלה לשמור במושבה רחובות, שלח הרב מספר אגרות לוועד המושבה אודות השמירה. באחת האגרות הוא כותב (אגרות הראי"ה ב, שצה):

הנה שמעתי שהשמירה של המושבה נמסרה כולה לידי ישראל, ועצם הדבר משמח הוא את לבבי, אבל עם זה אני מוצא לי לחוב קדוש להעיר את כבוד הוועד, להתנות עם השומרים, שמהלך השמירה בשבת ויום טוב, מוכרח להיות בלי חילול קדושת הימים הקדושים, כל אחד כמשפטו ...

הרב מפרט מאלו מלאכות צריכים להיזהר בשמירה בשבת וביום טוב, וחוזר ומבקש להקפיד על שמירת השבת.

אחד מבני המושבה רחובות, הסופר משה סמילנסקי שהיה ממקורביו של הרב, מספר על ביקוריו של הרב ברחובות ('ההד' שנה יא, חוברת ב):¹²⁸

קרוב מאוד וחביב מאוד היה הרב ז"ל במשך תקופה אחת ... בקיץ בימי בציר הענבים היה בא אל מושבתנו לנוח ולטעום מענביה הטעימים. ובימים ההם ... היה מעורב עמנו, עם בני הנוער ... הוא ביקש לדעת ולהכיר את חיינו. הוא ביקש לראות את נוטר הכרמים בלילות ... תנועת 'השומר' לקחה את ליבו שבי, וילך לראות את השומרים בעיניו ממש

128. מובא ב'אוהב ישראל בקדושה' מאת יהושע בארי, כרך ג עמ' 123.

בעמדם על משמרותיהם הקשות ביותר, בגליל, וגם יצא פעם לרכוב על סוס, לבוש כ'שומר'.

הרב הוקיר את המתיישבים ועבודתם בכל ליבו, ואף עודד ותמך בעבודה ושמירה עברית, מתוך הבנה שהנה חוזרת האומה לטבעה המקורי, עם בריא החי בארצו.

בתקופת פרעות תרפ"ט, הרב זצ"ל, ששימש כרב הראשי לארץ ישראל, פעל רבות מול הממשל הבריטי במטרה לסייע ולהציל יהודים בכל דרך אפשרית. רחל ינאית בן-צבי, שהשתתפה בישיבות הוועד הלאומי וההנהלה הציונית, מספרת:¹²⁹

בימי המאורעות היה נרעש ונסער, מלא חרדה. מוכן לחרף נפשו להצלת האחים הנתונים בסכנה. הוא התקרב בימים אלה אל אנשי ההגנה, ואף היה מיסב בישיבות בענייני ההגנה בוועד הלאומי ... כל ימי המאורעות היה בא אל הוועד הלאומי בשעות הבוקר המוקדמות, או בשעות הערב המאוחרות. היה בולע כל ידיעה, מתעניין בכל פעולה, מוכן בכבודו ובעצמו לכל שליחות להציל נפשות בישראל.

מכח תפקידו כרב ראשי, הרב היה יוצא ונכנס במשרדי הנציב העליון ושאר פקידי הממשלה האנגלית, ודרש מהם בתוקף להשיב מלחמה ולדכא את ההתפרעויות.

בתגובה לפרעות, קבוצת תלמידים בישיבתו של הרב זצ"ל החליטה להצטרף למאבק ע"י התנדבות לארגון ההגנה. ביניהם היה דוד רזיאל, שהחליט להתמסר למלחמה באויב, כפי שיסופר בהמשך.

129. 'אוהב ישראל בקדושה' מאת יהושוע בארי, כרך ג עמ' 137.

במעמד אזכרת יום השנה לחללי חברון שנערך בשנת תר"צ בהר הזיתים, נעמד דוד רזיאל והקריא מכתב בשם הרב קוק:¹³⁰

ידעו כל באי עולם, כי לא איזה ממלכת גויים נתנה לנו
 יד ושם על אדמת הקודש ... ואם איזו ממשלה שהיא ...
 תבגוד במשלחתה ... ותחת חסותה נשפך דם נקיים קדושים
 וטהורים ... ואנחנו בשם אלהינו נדגול ונתעודד ... ותשועת
 השם לנצח תשגבנו ...

מכתב זה מלמד, כי מרגע שהבריטים אינם מגינים עלינו, אנחנו
 נקראים לקחת אחריות על הכלל ולהתקומם. במעמד זה נכח
 גם אברהם שטרן (יאיר), הוא התרגש מאוד מהדברים, והחליט
 להתחיל לפעול ולהקדיש את חייו למלחמה באויבי ישראל.

דוד רזיאל

נולד ברוסיה ועלה עם משפחתו לארץ. מצעירותו, חלם להיות
 חלק מלוחמי עם ישראל לדורותיהם. לאחר עלייתו לארץ, החל
 ללמוד בישיבת הרב קוק זצ"ל, שם הבין כי ראוי ונכון לצאת
 להילחם לטובת עם ישראל. הוא צירף מחשבה למעשה, ומתוך
 מבטו הרוחני, היה שותף להקמת האצ"ל, 'ארגון צבאי לאומי',
 בשנת תרצ"ז.

בשנת תרח"צ כבר מונה למפקד האצ"ל. תקופה זו התאפיינה
 בתקיפות רבות כלפי ערבים ברחבי הארץ בתגובה למאורעות
 דמים. תוך כדי פעילותו כמפקד האצ"ל, נעצר דוד רזיאל ע"י
 הבריטים ונכלא בכלא עכו. לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה
 הוחלט בהנהגת האצ"ל להפסיק לפעול נגד הבריטים, כדי לסייע

130. 'יאיר רומן ביוגרפי' מאת משה שמיר (הוצאת זמורה-ביתן תשס"א), עמ' 171.

להם במלחמתם נגד גרמניה (לטובת הגנה על יהודי התפוצות). בעקבות החלטה זו, שוחרר מהכלא יחד עם שאר חברי המחתרת.¹³¹ בשנת תש"א, בעיצומה של המלחמה, נשלח דוד רזיאל ע"י הבריטים למשימה חשאית בעיראק נגד מטרת גרמניות, ובה נהרג בהפצצה של מטוס גרמני. האם הבריטים דאגו להורגו? - לא נדע. הרב צבי יהודה זצ"ל, שהיה גם חברותא של דוד בעת לימודיו בישיבה, כתב אודותיו (לנתיבות ישראל חלק ב, מאמר יד):

סגולה דוידיית מיוחדת - עדינות בשעה שעוסק בתורה, וקשיחות בשעה שיוצא למלחמה. כפילות-אחידות היא זו של האישיות השלימה ... בחוסן מעמקיו וברזי פנימיותו התרומם ועלה ... אל מעלות הקדושים והטהורים של גיבורי ישראל ואדירי דורותיו, בנאמנות דבר ד' ופקודי מצוותיו ...

יום מותו של דוד, כ"ג באייר, נקבע בשנים הבאות על ידי מנחם בגין כיום התייחדות עם חללי האצ"ל.

באותן שנים הבריטים הוציאו להורג שנים עשר חברי מחתרות, אשר זכו לכינויים "הרוגי המלכות" או "עולי הגרדום". הראשון שבהם היה לוחם האצ"ל שלמה בן יוסף שנתלה בכלא עכו ביום ל' סיוון תרח"צ.

במודעת אבל שפורסמה בחוצות מיד לאחר תלייתו, נכתב: "שלמה בן יוסף, גיבור האומה, ראשון להרוגי המלכות בארץ ישראל מימי רבי עקיבא וחבריו".

131. בתקופה זו, החליט אברהם (יאיר) שטרן, להתפצל ולהקים ארגון חדש שימשיך להילחם בבריטים, "לוחמי חירות ישראל" שמו.

אברהם שטרן - 'יאיר'

הרי את מקודשת לי מולדת כדת משה וישראל ... את בדמי
לעד תחיי ...

ליבי חולה באהבת מולדת, דמי מרעל במשטמת אויב ...

אלו שיריו של אברהם שטרן, מקדושי האומה. מייסד ארגון
"לוחמי חרות ישראל" (לח"י), אשר הוביל תקיפות רבות כנגד
הבריטים. המנון המחתרות שחיבר נקרא 'חיילים אלמונים', בו
כתב: "כולנו גויסנו לכל החיים, משורה משחרר רק המוות". מרגע
ההקמה 'יאיר' היה המפקד.

לכל אורך הדרך נרדפו חברי הארגון, ו'יאיר' בראשם, בידי הבולשת
הבריטית, שהתאמצה לחסל אותם. משום כך 'יאיר' חי במחתרת,
הטלטל לפעמים בין יערות ובתי מסתור, ואף מיעט לפגוש את
רעייתו על מנת שלא תסתכן.

אברהם שטרן פעל מתוך חיבור פנימי למסורת ישראל ותורתו,
דבר העולה מתוך כתביו ומתוך עדויות מכריו. את עיקרי דרכו
כתב במסמך המכונה "ח עיקרי התחיה", בו הדגיש כי התכלית
הלאומית היא בית המקדש: "בנין הבית השלישי כסמל לתור
המלכות השלישית".

הרב משה סג"ל, פעיל אצ"ל שישב יחד עם 'יאיר' בכלא¹³² מתאר
בזיכרונותיו את יום הכיפורים במחיצתו של 'יאיר' (גיליון 'דור
ודור')¹³³:

132. יאיר היה כלוא בתור פעיל אצ"ל, ושוחרר בהסכם עם הבריטים. כמה חודשים לאחר מכן הקים
את הלח"י.

133. מובא ב'מקדש המולדת בדם', חייו ומחשבתו של אברהם שטרן - יאיר, מאת יצחק סטרשינסקי
(המאיר לדוד תשס"ו), עמ' 69.

... באותו ליל 'כל נדרי' ראיתי את יאיר מכונף בפתח חדר התפילה, ומחזורו בידו, כשהוא מתפלל מבלי לזוז ממקומו עד תום התפילה ... כשקראנו את המשניות המתארות את עבודת הכהן הגדול, את קריאתו בספר התורה, את תפילתו ואת השם המפורש יוצא מפיו, כשכל העם כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם, ראיתי את התרגשותו העצומה מן התיאור החי של עבודת יום הכיפורים בבית המקדש.

יאיר, אשר ניסח את "עיקרי התחיה", קבע את רעיון בניין בית המקדש מחדש על הר המוריה כפסגת שאיפותיו, כשיא התחיה הלאומית של עם ישראל.

יאיר ראה בבית המקדש "סמל חי לרוח האומה", ועל כן "רק כשקמה המלכות על תילה, בימי דוד ושלמה, נבנה המקדש. בנפול הבית, נפלה המלכות".¹³⁴

הבולשת הבריטית השקיעה מאמצים רבים על מנת למצוא את מקום מחבואו של 'יאיר', עד שביום כ"ה שבט תש"ב נתפס בידי קצינים בריטים בדירת המסתור בה שהה, ונרצח בריות על ידיהם. הי"ד.

גם ברגעיו האחרונים ניכרה גבורתו וגאוותו היהודית, כפי שמסופר (יאיר - יומן ביוגרפי, עמ' 546):¹³⁵

134. שם עמ' 71.

135. מאת משה שמיר (זמורה-ביתן תשס"א).

יאיר יחכה עד שיגלו אותו. זה היה ברור לו. וכרגע זה כמו תמיד, אין סטייה מן הקו, אין סדק בשבועה. לא נכנעים, לא עושים גם אפס צעד לקראת האויב.

ובהמשך (עמ' 551):

החדר מתרוקן. הדירה מתרוקנת. רק שוטר אחד סרג'נט טאנאט, אקדחו שלוף, עומד בין מורטון¹³⁶ לבין יאיר. מורטון מחזיק בדפי הנייר. הופך אותם, מלמעלה למטה ... "מה הכתב המשונה הזה? רוסית? ערבית?"

(יאיר עונה): "היברו!" קם יאיר על רגליו וממשיך באנגלית: "השפה הרשמית האמיתית של הארץ הזאת, עברית!"

"שב!" פקודת מורטון, ועתה גם אקדחו שלוף.

יאיר עומד, ממשיך באנגלית: "השפה של העם הקדוש. הארץ הקדושה. הספר הקדוש".

בשלב זה חמת הקצין בערה בו והוא ירה ב'יאיר' שלוש יריות, תוך כדי ש'יאיר' קרא "שמע ישראל".

הנה שוב נהרג משיח בן יוסף!

רוח הגבורה - מן הפרט אל הכלל

ככל שעברו השנים, הפכה רוח הגבורה אט אט לנחלת הכלל. מאמונה ולהט של חברי המחותרות ותומכיהם, התרחבה הרוח אל כל שדרות הציבור. למדנו, כי הכח המשיחי ממשיך לפעם באומה, ומתוך כך, כוחות של עוז וגבורה מתחזקים וממלאים את הלבבות. כמו עלתה הקריאה: עלינו להתאזר בגבורה, יחד, ללא חששות. זהו תפקידו של כל אחד...

136. קצין בריטי בכיר.

המשורר הבית"רי שלמה סקולסקי, הביע את רוח הגבורה הלאומית בשיריו וביצירותיו, ובכך העלה את המורל בקרב חברי בית"ר בפרט, ובציבור בכלל.

בשירו הפלאי "על יום ירושלים",¹³⁷ אותו פרסם במקביל להכרזה על תכנית החלוקה,¹³⁸ כמו ניבא את 'יום ירושלים' העתידי. הנה כמה שורות (גיליון 'המשקיף' מיום כ"ב כסלו תש"ח):

באָה אבא, יש אמרת, יש שעה ויום יש לא ידוע, ופתאום
יבוא גואל, אשרי אשר יזכה לראות! ... בואו נא אחים, אחד
משמאל אחד מימין - אוביל ונצא בראש הקרת פני משיח
להקביל! ... יש מועד לכל חזון, ויש לירושלים - יום!
ירושלים, ירושלים, כל ליבי לך ירושלים! ...

סקולסקי מבטא כאן את ההתרגשות שאחזה בעם, ומוסיף לה מעין חזון נבואי. הוא מזמין את בני משפחתו, שנספו בשואה, לצאת לקבל את פני משיח. לדבריו, זה הזמן להפסיק לבכות, להתאחד ולצאת לקרב - לכיבוש ירושלים...

גבורתו של משיח בן יוסף התחילה להתנוצץ, אם כן, באופן פרטי, אישי, בקבוצות השמירה ובמחתרות.

נראה, שבאותה תקופה, חבורות לוחמים מיוחדות זכו לכוחו של משיח בן יוסף באופן מיוחד.

דוגמה נוספת לדבר היא שיירת הל"ה שנפלה בדרך לגוש עציון, כמו גם לוחמי גוש עציון עצמם, שנהרגו על קידוש השם ביום ד' אייר תש"ח, ערב הקמת המדינה. היה זה אירוע מטלטל, עליו אמר

137. פורסם בגיליון 'האומה' מס' 222 (מאי 2012) תשפ"א, עמ' 80 ואילך.

138. "ז' כסלו תש"ח (התפרסמה בשם כ"ט בנובמבר).

הרב הרצוג זצ"ל את המשפט המפורסם "מלכה נפלה",¹³⁹ מלכות ישראל קמה!"

אנחנו למדים, כי מלכות ישראל היא נצחית, מבקשת חיים, חיי נצח. באמצעות כוחו וגבורתו של משיח בן יוסף, נבנית המלכות.

מלחמות ישראל

אכן מעת הקמת המדינה הכל השתנה. רוח משיח בן יוסף החלה להופיע באומה באופן רחב - ע"י צבא לאומי וממלכתי הנלחם את מלחמות ה', להגנת הישוב ולכיבוש הארץ.

המלחמות שעברו על כלל ישראל בדור האחרון מהוות אבני דרך בבניין המלכות. מלחמת העצמאות, מול צבאות עיראק, סוריה, טורקיה ומצרים; אחריה, מלחמות סיני, ההתשה, יום הכיפורים¹⁴⁰ ושולם הגליל; וכן מלחמות לבנון, הראשונה והשנייה; ועל כולם מלחמת שמחת תורה - מהוות חלק בלתי נפרד מגאולת האומה. בתוך כל התהליך הזה, לעיתים, משיח בן יוסף נהרג. במונח הפשוט ביותר: בכל דור ובכל שלב, נהרגים ונופלים אחים יקרים עבור גאולת ישראל.

אך תכלית הכל היא: להקים את מלכות בית דוד!
כוחו של משיח בן יוסף בונה את הצבא הישראלי לטובת משיח בן דוד.

משיח בן דוד, שיפעל בכל כוחו להכניס רוח של טהרה וקדושה באומה, ימשיך גם הוא להילחם את מלחמות השם. דווקא

139. "מלכה" היה שם הקוד בקשר לקבוצת לוחמי גוש עציון.

140. הרב מנחם כשר בספרו 'מלחמת יום הכיפורים' כותב, שמלחמה זו הייתה בבחינת מלחמת גוג ומגוג.

באמצעות המלחמות - ייבנו הקומות הבאות של הגאולה. כך
תיסלל הדרך לבניין בית מקדש, להקמת הסנהדרין ועוד...
המלחמות הינם 'מגש הכסף' - המוכן לקראת משיח בן דוד.

תם ולא נשלם

זכינו ללמוד מתוך הפסוקים ודברי חז"ל אודות דמותו המופלאה ומלאת ההוד של משיח בן יוסף.

נפגשנו עם דמויות שזכו לניצוץ והארה של משיח בן יוסף, אשר כתבו, פעלו, והעמידו תלמידים הפועלים מכוחו של משיח בן יוסף.

עסקנו מעט בדברי מרן הרב קוק זצ"ל, אשר לימדנו כיצד להביט ולהבין את תהליכי הגאולה המתרחשים לעינינו.

חזון כל הדורות מתגלה בפועל, שלב אחר שלב, כאשר הבניין החומרי והלאומי של האומה קודם לבניין הרוחני.

כוחו של משיח בן יוסף ניכר גם בהופעת הגבורה הישראלית בדורות הללו, עד כדי מסירות נפש ממש במיתה על קידוש ה'. פגשנו דמויות שבהם התגלתה גבורה זו, כאשר לעיתים, הם נהרגו על קידוש ה' בעוונותינו הרבים, ולפיכך, נראה שהם זכו להארת משיח בן יוסף.

בהמשך לכך, אנו נקראים להיות שותפים ולפעול בכל כוחנו עם א-ל,¹⁴¹ וכדברי הרב זצ"ל במכתב (לחברי בני עקיבא):¹⁴² להיות מלאים ב"התלהבות ומסירות לחזק כל חזון של גאולה ותחייה לישראל ולארצו".

מתוך הבנת המהלכים העמוקים הללו, והשותפות בהם, אנחנו

141. ע"פ תלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק ו הלכה ט): אמר רבי ירמיה בן אלעור, עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים ואומרת, כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו.

142. מכתב ליקירי לבני 'בני עקיבא', מאמרי הראי"ה חלק א' עמ' 202.

מצפים ומתפללים - יחד עם כלל ישראל - להופעת משיח בן דוד
במהרה בימינו. אמן.

פרק ט : הציפייה למלכות שלימה

מלכות בית דוד אנו מבקשים

הקמת מדינת ישראל, לה זכינו בדורנו, היא ההתחלה והבסיס של מלכות ישראל ואבן היסוד למלכות בית דוד. אנחנו מאמינים שכל האירועים העוברים על האומה מתרחשים מתוך חסד אלוקי גדול ועצום המלווה את הדור שלנו. "לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל ולשבח" להשם יתברך, על כל מה שגמל ועשה עמנו. עם זאת, עלינו להמשיך להתפלל ולבקש שנוכח גם לשלבי הגאולה הבאים.

אנחנו מצפים ומשתוקקים לראות את מלכות ישראל בגדולתה, ממש כפי שתיארו אותה הנביאים. מתוך הכרה בניסים שזכינו להם עד עתה, אנחנו מבקשים, בעזרת ה', לזכות לגאולה ומלכות בשלימות.

אנו מצפים להופעת מלכות בית דוד, אך מאמינים שהיא צומחת דווקא מתוך המלכות הקיימת.

עם ישראל מחכה למלכות בית דוד! עם ישראל מצפה למשיח!

לעורר ולהרעיש

בדור שלנו, מי שקרא ופעל ללא הרף למען קירוב הגאולה השלימה, העמדת מלכות וביאת המשיח, היה הרבי מליובאוויטש זצ"ל. בשנותיו האחרונות, זעק הרבי רבות על כך, ואכן הוא זכה להחדיר תודעה של 'משיח וגאולה' בכלל הציבור.

הרבי פעל בדרכים שונות: בעיון בעומק הסוגיות; בעידוד לימוד הרמב"ם; בפרסומים מקוריים; ב'מבצעים'; ועוד... הרצון והשתוקקות למשיח ניכרים כמעט בכל שיחה שלו.

הרבי צעק צעקה אדירה, מתוך אמונה והכרה ברורה בתכלית אליה עם ישראל צריך להגיע. זכינו, שהוא חינך וחיבר את הדור כולו לענייני משיח וגאולה.

הציפייה למשיח היא הלכה פסוקה ברמב"ם (הלכות מלכים פרק יא, א): "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו". הרבי מסביר (תורת מנחם - יין מלכות, הלכות מלכים שם), מדוע יש לעורר על כך:

... והנה, על עניין עיקרי זה - שגם "מי שאינו מחכה לביאתו ... הוא כופר בתורה ובמשה רבינו" - לא שמים לב (כראוי), ולכן יש צורך "להרעיש" על דבר החיוב וההכרח לחכות לביאתו, "אחכה לו בכל יום שיבוא", וכהודעת כל אחד ואחד בתפילתו לפני ה' "לישועתך קיווינו כל היום", לא רק בכל יום, אלא גם "כל היום".

זהו עניין עיקרי בתורה (אחד מי"ג עיקרים), אך בפועל - לא מספיק שמים לב אליו. לפיכך, טוען הרבי, צריך לעורר ולהרעיש: לחכות, לצפות ולקוות לביאת המשיח!¹⁴³

143. הרבי ממשיך שם: ויש לומר, שטעם החיוב (לא רק להאמין בו, אלא גם) לחכות לביאתו - אף שציפייה וגעגועים לדבר הנכסף מביאים לידי רגש של צער כו' - כדי שיתפלל יותר ויבקש על ביאתו, וע"י זה יחיש ביאתו בפועל ממש. לדבריו, הצער והכאב על החיסרון מחזקים את הרצון ואת הציפייה לשינוי, ואף בכוחם למהר את ביאת המשיח בפועל.

לדרוש ולבקש

לימדונו הנצי"ב והרב זצ"ל, שהציבור, הם אלו שנותנים למנהיג את הכח. משום כך, כאשר אין מלך בישראל, הכח למנות מלך חוזר אל הציבור.¹⁴⁴ המלכות בעיקרה, שייכת לכלל ישראל. השאיפה והרצון למלכות באים מתוך כלל ישראל.

אם כן, נמצא שיש בכוחנו למנות מלך! שהרי אין מי שיכול לעשות זאת ...

הוראה למעשה: צריך לדרוש מלך!

אם אנחנו נדרוש, ההתעוררות שלנו תגרום למהלך האלוקי להופיע.

האמירה הגדולה: 'אנחנו רוצים מלכות שלימה!' תלויה ברצון ובהשתוקקות של כל אחד...

עלינו לבקש ולרצות בכל ליבנו: מלכות בית דוד, סנהדרין, בית מקדש ונבואה (משכ"ן), ואף לעשות בפועל כל מה שניתן כדי להשלימם...

כבר היינו שם!

הרב קוק זצ"ל מתאר במקומות רבים את המצב השלם של האומה, אליו אנחנו משתוקקים ומייחלים.

כותב הרב (שמונה קבצים קובץ ו, רי):

זאת היא מורשת קדומים של כנסת ישראל, שמשלתמת בצביונה, בהיותה עומדת בכל הדר יפיה ותכסיסיה כולם,

144. עיין בהקדמת הספר, וכן בספרנו 'ברכת המלך' מאמר א פרק ה.

מלכות ומקדש, נבואה וארץ ישראל. אז יש מקור חיים
להויית הנשמות.

הציפייה שלנו היא להשלים את מה שעוד חסר, ולחזור אל
"מורשת הקדומים" של האומה, הכוללת "מלכות ומקדש, נבואה
וארץ ישראל". כל עוד לא הושלמו כל חלקי הנהגת עם ישראל
בארצו, המורשת הקדומה לא יצאה אל הפועל. בשעה שהיא
תושלם, תתגלה גם התורה בשיא תפארתה.

זהו שיא השלימות של כנסת ישראל: "מלכות ומקדש, נבואה וארץ
ישראל", ולחזרת כולם אנחנו מצפים ומשתוקקים.

תיאורים רבים יש בתנ"ך אודות מלכות ישראל, בית המקדש
והתפשטות הנבואה בישראל, בשיא תפארתם בעבר ואף בעתיד.
מתוך כך אנחנו יכולים להבין כיצד נראו הדברים. עתה, משהגיע
הזמן שהדברים יופיעו מחדש, יש לנו יתרון: אנחנו כבר מכירים
וזוכרים את דרכי המלוכה, את מבנה בית המקדש, את אופי
הנבואה... כבר היינו שם!

עכשיו, המושגים צריכים לחזור למקומם! לחזור לגדולה בה הייתה
האומה, לשוב לירושלים הבנויה, לשוב ולהקים את מלכות דוד.
לכך אנחנו מחכים ומצפים...

לזעוק ולצעוק

הרבי מליובאוויטש עורר רבות, כאמור, על החובה לדרוש ולבקש
גאולה. זה לשונו ('שערי גאולה', חובת הצפיה עמ' עא):

... לא עוברת תפילה אחת ויחידה ללא בקשת ודרישת בני
ישראל על הגאולה!

בני ישראל מבקשים וצועקים - ביחד עם דוד המלך, דוד מלכא משיחא - "עד מתי!" וכמו כן צועקים "אלוקים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל!"¹⁴⁵
 לדברי הרבי, גם דוד המלך עצמו שותף לצעקה של האומה, ולדרישת הגאולה בכל יום ובכל שעה.

עוד מסביר הרבי את חשיבות הצעקה (שם עמ' פא):

ובפרט שישנו פסק דין בגמרא¹⁴⁶ ... שעוד בזמן הגמרא כבר "כלו כל הקיצין", ומכיון שכך פסק הקב"ה בתורתו ... צריך הקב"ה לקיים פסק דין זה ולהביא את הגאולה תיכף ומיד ממש!

חז"ל כבר קבעו שאין עוד סיבה לעיכוב הגאולה, שהרי "כלו כל הקיצין", לפיכך, אומר הרבי, עלינו לצעוק לקב"ה ולטעון לפניו שהוא חייב כבר להביא את הגאולה...

זהו תפקידנו כיום! אנחנו שואפים וכוספים למלכות בית דוד! אותה אנו צריכים לבקש ולתבוע!

"קְוֶה אֶל ה' חֲזַק וַיֵּאמֶר לְבָבְךָ וְקוֹה אֶל ה'" (תהילים כז, יד).

שנזכה בעזרת ה' להופעת מלכות בית דוד בקרוב ממש!

145. תהילים פג, ב.

146. סנהדרין צו ע"ב.

ישיבת 'חיבורים' – בית שאן

גן עדן, אמר ריש לקיש: אם בארץ ישראל הוא - בית

שאן פתחו ... (עירובין יט ע"א)

תורת חיים

ישיבת בית שאן מבקשת את גילוי אורה של 'תורת ארץ ישראל': לחיות חיים שלמים לאור תורה שלימה; חיים של דבקות בה' בקדושה ובשמחה; חיים רוויי משמעות במובן אישי ולאומי.

הלימוד בישיבה מבוסס על עיון מעמיק בסוגיות הש"ס עם הראשונים והאחרונים, בחיבור בין הבבלי לירושלמי ובין הסוגיות לפסיקת ההלכה. בנוסף, אנו עוסקים בבירור העומק הרוחני הטמון בדברי חז"ל; כפי שלימדנו הרא"ה הגדול הרב קוק זצ"ל: "הנגלה והנסתר מאירים זה לזה".

לצד לימוד הגמרא בעמל, בעיון ובבקיאות, ניתן דגש על לימוד אמונה, כמו גם על התפתחות נפשית ורוחנית של התלמידים בעבודת ה' ובעולמם הפנימי, לאורם של מרן הראי"ה זצ"ל וגדולי החסידות. אנו מבקשים להצמיח עובדי ה' בעלי עצמיות עמוקה וחיי חופש פנימי ומקורי; תלמידי חכמים שהתורה מחוברת לכל רבדי חיהם, ובה הם מוצאים חיים, מתוך לימוד עמוק ומחובר לנפשם.

הישיבה ניחנה ברוח חיה חברותית ומשפחתית; לימוד בעמל לצד התוועדויות ניגון ושיח. תלמידי הישיבה מלאים בכוחות חיים המבקשים את ה', ועל כן הם עמלים ליצור בתוכם עולם של קודש חי וטבעי. העבודה הפנימית נעשית מתוך קשר קרוב של

רב ותלמיד, הכולל הדרכה אישית בהתאם לכישרונות ולאופי של כל תלמיד.

כך מבקשת הישיבה להעמיד תלמידי חכמים לעם ישראל, אשר יקימו בחייהם תורה ארצישראלית שורשית ומתחדשת; תורה השותפה בהתגדלות חיי האומה בארצה ובהקמת השכינה לגאולה שלימה.

מסלולי לימוד

בישיבה קיים מסלול 'הסדר' הכולל שירות צבאי, לצד מסלול ישיבה גבוהה. כמו כן, קיים כולל אברכים הלומדים הלכה לקראת מבחני ההסמכה של הרבנות הראשית לישראל.

כמו כן, מתחדשת ומתהווה בישיבה חבורת "בלבבי משכן אבנה" לבוגרים משיעור ב' ומעלה, בהובלת הרב אלישע צור. החבורה שמה דגש על רצון לגדול בתורה, בעמל ובהעמקה, לצד בקשת ה' בעומק מיוחד ושאר רוח. בחבורה לומדים, מעמיקים וגדלים בפנימיות התורה, וזוכים לעבודת ה' בחבורה, לצד לימוד חופשי ושיטתי; מסודר ומעמיק.

מאמינים בגאולה, חולמים ומגשימים!

מתוך אמונה בהתממשות תהליך הגאולה בדורנו, אנו לומדים מתוך צפיית פני הישועה, ומייחלים למימושה בחיינו הפרטיים והלאומיים.

מוזמנים להכיר

בביקור בישיבה, ניתן להרגיש בקלות את נעימות תורת ארץ ישראל ב"פתחו של גן עדן"...

אנחנו מזמינים אותך לבוא ולטעום מאורה של בית שאן!